

E U S K E R A

Euskaltzaindiaren lan eta agiriak
Trabajos y actas de la Real Academia de la Lengua Vasca
Travaux et actes de l'Académie de la Langue Basque

EUSKALTZAINDIA

REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA
ACADÉMIE DE LA LANGUE BASQUE

1993, 3
38. liburukia (2. aldia)
BILBO

EUSKALTZAINDIA

Plaza Barria, 15. 48005 Bilbo

Argitalpenen Batzordea / Comisión de Publicaciones:

Burua:	Jean Haritschelhar
Kideak:	Juan Mari Lekuona Endrike Knörr J. A. Arana Martija Patxi Altuna Txomin Peillen Ibon Sarasola
Eragile eta idazkaria:	Ricardo Badiola Uriarte

© Euskaltzaindia

ISSN. 0210-1564

Euskera

ISBN. 85479

Legezko Gordailua BI-1.244-58

Fotokonposaketa: Rali. Particular de Costa, 12-14 - 48010 Bilbo

Elkar, E. Koop. grafikagintza. Autonomia, 71 - 48012 Bilbo

Aldizkari hau beste agerariekin trukutzen da. Otoi, idatz Zuzendariari.
Esta **Revista** admite el intercambio con otras publicaciones. Se ruega dirigirse al Director.

AURKIBIDEA

EUSKALTZAINDIAREN 75.URTEURRENEKO OSPAKIZUNEN-HASIERA

Angel M. Iturbe, Oñatiko alkatea, <i>Euskaltzaindiaren 75.urteurreneko ospakizunen-hasieran</i>	423
Jean Haritschelhar, euskaltzainburua, <i>Euskaltzaindiaren 75.urtemuga</i>	425
Eli Galdos, Gipuzkoako foru diputatu nagusia, <i>Euskaltzaindiaren hirurogeita hamabosgarren urtemugako ospakizunen-hasieran</i>	429
Juan Cruz Alli Aranguren, presidente del Gobierno de Navarra/Nafarroako Gobernuburua, <i>Conmemoriación del 75 aniversario de la fundación de la Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia</i>	433
Jose Antonio Ardanza Garro, Euskal Herriko Autonomi Elkarteko Lehendakaria, <i>Euskaltzaindiaren hirurogeita hamabosgarren urteurrena</i>	437

EUSKALTZAINDIAREN AGIRIAK

Euskaltzaindiaren Gomendioak eta Erabakiak:	441
— -zio, -zione, -zino	441
— ordinalen eta banatzaileen idazkera	442
Euskaltzaindiaren batzar-agiriak	443

BATZAR-TXOSTENAK

Jose Luis Lizundia, idazkariordea, <i>1994. urterako Euskaltzaindiaren egutegia</i>	467
Jose Garmendia Arruebarrena, <i>El euskera en el Valle de Cigoitia (Alava)</i>	471

ONOMASTIKA

Mikel Gorrotxategi Nieto, <i>Huarte/Uharte</i>	479
Patxi Salaberri, <i>Huarte/Uharte dela eta</i>	479
José Antonio González Salazar, <i>El nombre Izki</i>	483

GUTUNDEGIA

Jose Antonio Arana Martija, euskaltzaina-bibliotekaria, <i>Antonio Tovar euskalariaren oroipena eta haren alargunak Euskaltzaindiari emandako euskal liburutegia</i>	487
--	-----

KAZETARITZA

Javier Díaz Noci, Euskal Herriko Unibertsitatea: Informazio Zientzien Fakultatea, <i>Azkue, kazetaria</i>	497
---	-----

HIZTEGIGINTZA

Michel Morvan, <i>Commentaire critique des "Materiales para un diccionario etimológico de la lengua vasca" (Suite). ASJU XIII-1-1989, pp. 133-203 Ardun-Astalmenda</i>	517
--	-----

DIALEKTOLOGIA: ATLASGINTZA

Gotzon Aurrekoetxea-Xarles Videgain, <i>Euskal Herriko hizkuntz atlasa: Galdesorta/Cuestionario/Questionnaire</i>	529
---	-----

BERRIAK

Sebastián García Trujillo, <i>La novela costumbrista de Domingo de Aguirre</i>	652
--	-----

BIDEGILEAK

LIBURUKIAREN AURKEZPENEAN

Jean Haritschelhar, euskaltzainburua, <i>Bidegileak</i> liburukia aurkeztean	659
Jose Antonio Arana Martija, <i>Bidegileak</i> liburukiaren aurkezpenan: <i>Azkue eta Urkixo</i>	660
Jose Javier Granja, <i>Presentación de Bidegileak: Koldo Eleizalde y Arturo Campión</i>	663
Mari Karmen Garmendia Lasa, Hizkuntza Politikarako idazkari nagusia, <i>Bidegileak</i> liburukiaren aurkezpenean	669

PIERRE BROUSSAINEN FONDOA HARTZEAN

Piarres Charritton, <i>Pierre Broussainen fondoa hartzean</i>	675
Jose Antonio Arana Martija, <i>Pierre Broussainen fondoa jasotzean</i> — <i>Pierre Broussain-en artxibotik jasotako dokumentuak</i>	677 679
Jean Haritschelhar, euskaltzainburua, <i>Pierre Broussainen fondoa hartzeaz</i>	683
Maidier de Courson	685
Bilbao Bizkaia Kutxa-Euskaltzaindia, <i>literatura-sariak 1993</i>	687
<i>1993.urtean batzarreetara joandakoen zerrenda</i>	689
<i>Euskaltzaindiaren aurkitegia</i>	691
<i>Aurkibidea 1993</i>	711

**EUSKALTZAINDIAREN
75.URTEURRENEKO
OSPAKIZUNEN-HASIERAN**

EUSKALTZAINDIAREN 75.URTEURRENEKO OSPAKIZUNEN-HASIERAN

Oñati, 1993.10.01

*Angel M. Iturbe,
Oñatiko alkatea*

Nire ongietorririk beroena guztioi:

Oñatiko herriaren ordezkari izatea egokitu zaidan honetan, herritar guztien izenean eta neurean adierazi behar dizuet zer nolako poza ematen digun, honelako ospakizun hau Oñatin burutzeak; gertakizun handia baita Euskaltzaindia jaio zeneko 75.urteurrena ospatu berri dugun Eusko Ikaskuntzarena bezalaxe, biok Oñatin sortuak.

Euskaltzaindia, aspaldidanik egiten ari ziren ahalegin ugariaren burutze eta instituzionalizatzea izan zen; besteak beste, azpimarragarria hauen artean 1.564an Nafarroako Erregina zen Albret-eko Joanak bere garaian euskararen aldeko bultzada historiko hura.

Gaur arte, sortu zeneko Euskaltzaindiaren 75.urteko ibilbide luzean, ugariak izan dira. Erakunde ezberdinek eta gizon-emakume ezagunek euskara, gure ama-hizkuntzaren ofizialtasuna lortzeko egindako aporazio eta ahaleginak.

Era berean esan dezakegu, leialtasunez aritu izan dela eta tinko jarraitzen duela Euskaltzaindiak, gaur bezalako egun batean, Oñatiko Unibertsitate honetan, bere aintzindariak ahobatez ezarri zizkioten egitekoak burutzen.

Eta derrigorrez azpimarratu behar, hizkuntzaren batasunean, zainketan eta euskararen berreskurapenean egin duen lan eskertezina, bai eginkizun zientifiko propioaren bidez, bere argiralpen ugariaren bitartez, irakaskuntzan edo eta aholku emanez.

Lortutako helburuen garrantziaz jabeturik, gerraondoko urte gogor haietan, ia dena aurka zutelarik gure hizkuntzaren aldeko borrokan tinko jardun zuten haiek ekarri nahi ditut gogora.

Hala ere ez dut nahi guztiau esker hutsean gera dadin oso bestelako erreflexio edo gogoeta batetara eraman beharko gintuzke: Euskadi-arentzat horrenbesteko garrantzia izan zuen ahalegin hartan zuten onena eman zutela ikusiz ondorengook ere, bide beretik eurek hasitakoari jarraitu behar diogula ikustera, alegia.

Alde horretatik, Udal Administrazioaren arduradun izanik, Oñati-arentzat ohorea izan dela ospakizun garrantzitsu hau antolatzen lagundu izana esan behar dizuet eta, 75.urteurren honetako ekintzak behar bezala burutu daitezzen, zuen esku jarri ditugula gure bitarteko guztiak, eta guztia desio bakar batekin: Euskaltzaindiaren helburu guztiak arrakastaz bete daitezela.

Amaitzeko, Oñatiko zuen egonaldia atsegina izan dadin opatuz, Euskaltzaindiaren sorrerako une hartan, Eusko Ikaskuntzaren I. Kongresuaren irekiera-saioan Alfonso XIII. Erregeak esandakoak erabiliko ditut: "Landu ezazue zeuon hizkuntza, milurteko euskara beneragarria, Gizardiaren altxorreko oso baliodun bitxia, zuen gurasoengandik eskuratutakoa eta ondorengoei oso-osoan utzi behar diozuenena".

Mila esker zuen arretagatik.

EUSKALTZAINDIAREN 75.URTEMUGA

Oñati, 1993.10.01

*Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua*

- Lehendakari jauna,
- Sr. Presidente del Gobierno Foral de Navarra,
- Gipuzkoako, Arabako eta Bizkaiko diputatu nagusi jaunak,
- Oñatiko alkate jauna,
- Beste agintari,
- Kultur erakunde,
- Euskaltzainkide,
- Jaun-andereak. Agur.

Sartzen ari da Euskaltzaindia bere 75. urtemugan. Egia erran, Oñatiko Biltzar Nagusian, 1918ko irailean, izendatu ziren lehenbiziko lau euskaltzainak: Resurrección Maria Azkue, Arturo Campión, Luis Eleizalde eta Julio Urkixo. Urte baten buruan, 1919.eko irailaren 2lean, Donostiako Foru Aldundian izendatuak izan ziren bertze zortziak eta hamabi horietan 9 Hegoaldekoak ziren, 3 Iparraldekoak. Bildu ziren lehen aldikotz Donostiako Foru Aldundian 1919.eko urriaren 7an.

75 urte iragan dira, ospakizunak hasten dira 1993.eko urriaren 1ean, urte oso bat iraunen dute eta bururatuko dira Leioan 1994.eko urriaren 7an. Duela 25 urte urriaren lehen biziko egunetan Euskaltzaindiak antolatatu zuen Arantzazuko Kongresua euskara batuaren lehenbiziko urratsen hastapenak zirela.

Bi urtemuga horiek ditugu gogoan: Euskaltzaindiaren sortzearena, euskara batuaren sorrerarena. Bere bizian Euskaltzaindiak eman dituen urratsetan horiek dira bi premiazkoenak eta euskara batuaren bizian ikus dezagun zer egin den orain artino eta zeri buruz goazen.

Arantzazun eztabaidak izan ziren hiru egunez eta gero Euskaltzaindiak egin zituen proposamenak. Hamar urteren buruan Bergaran egin zelarik euskara batuari buruzko bertze Kongresua argi eta garbi zegoen euskaltzale gehienek, idazle, irakasle eta abar onartu zituztela Euskal-

tzaindiak eginikako proposamenak, ortografiak, deklinabideak, erakusleez edo aditz laguntzaileez. Orduz gero bidea irekia zen. 1968tik, eta 1978 arte eginikako urratsak, garrantzi handiko urratsak izan zen.

Entzuten da noizbehinka, hemen edo han, hainbertze lan eginik 70.hamarkadan, eztitu duela urratsak Euskaltzaindiak eta, diote batzuk, lokartu dela. Nik erran nezake ez dela egia. Alabaina epe bat beharrezkoa zen ikusteko nola hartuak ziren Bergarako Kongresuaren ondotikako erabakiak. Argi eta garbi dago euskara batuak edo hobeki erran euskara baturantzeko bidea segitua dela. Aski da ikustea urtero argitaratzen diren liburuetan, hala nola egunkari, astekari, aldizkarietan edo euskal administrazioek bai Komunitate Autonomokoak, bai Nafarroakoak beren agerkarietan bide beretik doazela. Hogeita bost urteren buruan euskara batuak egin du bere ziloa. Nehork ez dezake hori uka.

Anartean zer egin du Euskaltzaindiak? Ez da, segurki, lo egon. 1979an Foruan eta 1981ean Loiolan, bere barne-jardunaldietan sortu zituen bost batzorde nagusi: Hiztegia, Gramatika, Dialektologia, Onomastika, Literatura. Batzorde bakoitza lan luze eta sakonetan sartu da, Euskaltzaindiaren xedek betetz.

Hor daukagu *Orotariko Euskal Hiztegia*, 1984ean lanean hasia, seigarren liburukia joan den uztailean agertu duena. Hor ere LEF (Lexiko erizpideen finkapena) azpibatzaordea hitz elkarketen proposamenak eginik txosten handi eta aberats batean, *Hitz elkartuen osaera eta idazkera* deritzana, bospasei urtetako lanaren fruitua.

Gramatika batzordeak azken hamar urte hauetan eskaini dizkigu sei liburuki eder: *Lehen urratsak I* (Perpau bakunaz), *Lehen urratsak II* (Aditzaz), *Lehen urratsak III* (Lokailuez) *Euskal Gramatika Laburra* eta segitzen du bere lana, ixilean baina fermuki joskerari buruz.

Hizkuntza Atlasak bost urtez bururatu ditu inkestak Iparraldeko eta Hegoaldeko 145 tokitan, 2.800 galdera eginez toki bakoitzean. Orain datu horiek informatizatzen dituzte talde horretako langileek, paregabeko altxorra, euskara mintzatuaren altxorra, bereganatu dutelarik, fonoteka baten mamia, ahanzi gabe Bilbon egindako Dialektologia Kongresua 1991an.

Onomastika batzordeak lau biltzar antolatu ditu, Gasteizen, Urduñan, Lizarran eta igaz, Nevadako Unibertsitatean. Bi gobernuen aholkulari izanez Euskaltzaindia agertu dira Komunitate Autonomoko eta Nafarroako herri-izenak, Iparraldekoak ere, hots, Euskal Herri guzikoak. Leku-izen, deitura, ponte-izenak, azterketa sakonak egin ditu ta sartu da orain exonomastikan sortu duelarik, bide nabar, liburu sorta bat *Onomasticon Vasconiae* deritzana.

Literatura batzordeak badu zer eginik. Aipa ditzagun bakarrik azken ekitaldiak: Herri-Literaturari buruzko II. jardunaldiak: Herri-narratibaz eta Oihenarti buruzko Kongresua, hau Iparraldean.

Hauxe da azken hamar urteotako uzta. Ez da hain txarra. Horrekin betetzen ditu orain artino bete ez diren Euskaltzaindiaren xedeak, xede nagusiak direla arautegiko lehen artikuluan.

- a) Euskararen gramatika legeak ikertu eta mamitzea.
- b) Hizkuntza honen idazlangintzarako argibideak eta arauak ematea.
- c) Hiztegia biltzea.
- d) Bai hiztegian eta bai gramatika eta grafian ere, literatur hizkera batura heltzeko lan egitea.

Xede berberak ziren duela 75 urte, xede horien betetzen hasi da kar haundirekin Euskaltzaindia Arantzazuko Kongresutik landa duela orain 25 urte.

Etorria da orain aurrera joateko ordua; 75.urtemuga eta 25.urtemuga horien karietara zeri buruz jokatu da Euskaltzaindia?

Derradan lehenik ez dela debaldetan lanean arizana. Bildu ditu bi altxor paregabekoak, orain artio bildu ez direnak: euskara idatziaren altxorra *Orotariko Euskal Hiztegiari* esker, euskara mintzatuarena Hizkuntza Atlasaren bitartez. Baliagarriak dira biak erakusten digutelakotz non, noiz eta zer idatzi den Euskal Herri osoan, hitzen errannahia, hitzen maiztasuna, euskara batuaren oinarri gisa balia daitekeena, osagarritzat daukala non zer mintzatzan den Hizkuntza Atlasari esker.

Hortakotz sortu du Euskaltzaindiak batzorde berri bat: Euskara Batuko batzordea izeneko. Batzorde honen lana da, hain zuzen, datorren urteko Kongresuari buruz, Iker Saileko batzordeen lanen koordinatzea.

LEF (Lexiko erizpideen finkapena) hitz elkartuen osaera eta idazkera bururatu-eta, sartzan da erator-atzizkien azterketetan eta jardunaldi batzuen ondotik eratorpenari buruzko emaitzak proposatuko ditu eztabaidatuak izan daitezzen.

Hiztegi Batuko batzordeak, hau ere berrikitan sortua, 5.500eko hitz zerrenda eskainiko die euskaltzainei eta iritzi-emaileei, bazka ederra izanen baita eztabaidarako.

Gramatika batzordeak nahi luke aurrepausua eman erakutsiz zer oker bide behar den hetsi, nabarienak bederen, deklinabidea osatu eta sekulan hunkitu ez diren hitanozko formei lehen proposamena egin.

Onomastika batzordea deiturei buruz ariko da eta exonomiako lanei jarraikiko zaie. Dударik gabe euskara batuari buruz, nola idatzi behar diren atzerrietako toponimoak euskara batuaren onerako baliagarria izanen da komunikabide guzientzat (liburu, prentsa, irratia eta telebista...).

Literatura batzordeak, beti euskara baturantzeko bideak urrats bat gehiago emateko proposatuko ditu metrikaren gutieneko arautegia, literatura kritikaren hiztegi batua, zenbait kontzeptu berezi euskal ikuspegi-tik finkatuz.

Nola utz alde batera euskal ahoskera. Gai nekea izanik ere, badago zer egin. Gai hori aztertuko dute zenbait ikerlarik: Patxi Altuna, Iñaki Gaminde, Jose Luis Alvarez "Txillardegi", Pello Esnal, Juan Manuel Etxebarria, Pilartxo Etxeberria, Juan Ignazio Hualde, Lourdes Oñederra, Rosa Miren Pagola eta Xarles Videgain. Ikusiko da zer gomendio mota egingen duten.

Urte oso bat iraganen du Euskaltzaindiak jardunaldiak antolatuz, ikerketak eginez, urte oso bat, 1993.eko urriaren lehen hasiko dena eta 1994.eko 7an bururatuko dena Kongresu haundi batean. Hain zuzen Kongresu hori egingen da Leioan, Euskal Herriko Unibertsitateko gela nagusian 1994.eko urriaren 3tik 7ra astelehenetik ortziratera arrats arte.

Biltzar edo Kongresu hori irekia izanen da euskaltzain, urgazle guzientzat eta euskara baliatzen duten taldeen ordezkariarentzat: argitale-txeak, unibertsitateko irakasleak, hezkuntzako irakasleak, komunikabi-deak, idazleak, itzultzaileak, administrazioan daudenak... e.a. Dei zabala egingen du Euskaltzaindiak, Erakunde Publikoa izanez bertzeen iritziak nahi baititu jakin, euskarak batasunerako bideak gehiengoaren onespena behar baitu.

Biltzarrean proposamenak entzunen eta eztabaidatuko dira, baina proposamen horiek Euskaltzaindiak berak, gauzatuko ditu, erabakiak hartuz dagokion unean, biltzarra bururatu ondoren, Arantzazun eta Bergaran egin zuen bezala.

Badago lan urte osoko lana, urritik urrira, gororatuz lehenbiziko lau euskaltzainak izendatuak izan zirela 1918ko irailean lehenbiziko euskal estudioen Kongresuan eta Euskaltzaindia bere osotasunean bildu zela lehen aldikotz Donostiako Foru Aldundian 1919.eko urriaren 7an, kon-tuan hartuz ere Arantzazuko Kongesua bildu zela 1968.eko urriaren 3tik 5era.

75. urtemuga, 25. urtemuga, hau Euskaltzaindiaren urrezko ezteien karietara. Orduan eman zen lehenbiziko urratsa. 25 urteren buruan eus-kara baturantzeko bidean urrats bat gehiago.

EUSKALTZAINDIAREN HIRUROGEITA HAMABOSGARREN URTEMUGAKO OSPAKIZUMEN HASIERAN

Oñati, 1993.10.01

*Eli Galdos,
Gipuzkoako foru diputatu nagusia*

Lehendakari jauna,
Nafarroako Gobernuko lehendakari jauna,
Euskaltzainburu eta euskaltzain jaun-andreak,
euskaltzale guztiok.
Arratsaldeon.

Aste pare bat besterik ez da pasa Oñatin bertan Eusko Ikaskuntzaren diamantezko ezteiak ospatzeko bildu ginenetik. Gaur, ordea, Euskaltzaindiaren hirurogeita hamabostgarren urtemuga da, historiari beteriko Unibertsitate honetara bildu gaituen ospakizun pozgarria. Lehengo eguneko ildo bereko ospakizuna, beraz, ildo eta baratz beretik jaio eta hazi baitziren mila bederatziehun hamazortzigarren urtean, gure mende honetan zehar euskara eta euskal kultura landu, zaindu eta iraunarazi dituzten bi erakunde hauek.

Aurrekoan bezalaxe, gizalegeak ezezik gogoak ere agintzen duenari bidea emanaz, bihotz-bihotzez zoriondu nahi nuke Euskaltzaindia egun seinalatu honetan. Eta nirearekin batera, ziur nago Arabako eta Bizkaiko diputatu nagusien sentimendu beretsua adierazten dudala (eta niretzat ohorea da gaur hemen hiruron izenean mintzatzea) poz handiz zoriontzen dugula Euskaltzaindia esaten dudanean. Abenturaren partaide sentitzen denaren poz bereziaz, Euskal Herriko foru aldundiak jaiotzetik izan garelako Euskaltzaindiarentzat sortzaile, bultzatzaile eta suspertzzaile.

Gauza aski ezaguna izan arren, ezin aipatu gabe utzi, beraz, Araba, Bizkaia, Gipuzkoa eta Nafarroako diputazioen babesean sortu zela Euskaltzaindia mila bederatziehun eta hamazortzigarren urtean, Kosme Elgezabal eta Felix Landaburu Bizkaiko diputatu jaunek egindako proposamenari oniritzia emandakoan.

Eta orain dela hirurogeita hamabost urte Elgezabal eta Landaburuk eskatzen zutena beteaz, demokrazia berrantolatu zenetik ere, Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako diputazioak, Eusko Jaurlaritza eta Nafarroako Gobernuarekin batera, baita, duela gutxi, Pirineo Atlantikoetako Kontseilu Orokorra ere, izan dira Akademiak lan egiteko behar zituen dirua, egoitzak eta baliabideak helarazi dizkietenak.

Lan oparoa eta emankorra burutu du Euskaltzaindiak urteotan. Eskergaitza. Eta geroari begira ere, ez da makala eginkizun duena. Baina jakin ongi badaki Euskaltzaindiak euskara landu, zaindu, finkatu eta bartzeko ez zaiola faltako euskal erakundeen laguntza sostengua, ez zaiola faltako, gure kasu zehatzean, hiru foru aldundien laguntza eta sostengua.

Oñati, 1993.10.01

Ezkerretatik eskumatara: Tomas Uribeetxebarria, Bizkaiko Kulturako diputatua; Eli Galdos, Gipuzkoako diputatu nagusia; Jean Haritschelhar, euskaltzainburua; Jose Antonio Ardanza, Euskal Herriko Autonomi Elkarteko Lehendakaria; Juan Cruz Alli, Nafarroako Gobernuburua; Alberto Ansola, Arabako diputatu nagusia; Angel Mari Iturbe, Oñatiko alkatea eta Endrike Knörr, Euskaltzaindikoko idazkaria.

Niri ustez, erakunde baten ibilbide luzea baino askoz gehiago ospatzen dugu gaur hemen. Izan ere, ezin da ahaztu euskararen aurkako erasoak bortitzak eta ugariak izan direla XX. mende honetan. Eraso guztien gainetik eta arazo guztien azpitik aurrera egin du, ordea, gure hizkuntzak, bizirik eta berrindarturik jarraitzeko baliabideekin horniturik atera da euskara prozesu honetatik eta momenturik zailenetan erantzun egokia eta zuzena ematen asmatu du Euskaltzaindiak.

Adibide ugari eman nezake esandakoaz, baina guzti horien artean bat aspimarratu nahi nuke bereziki, Oñatin gaudenez, eta diamantezko ezteiekin batera aurtan ere Euskaltzaindiaren beste bilera txit garrantzitsu baten zilarreko ezteiak ospakizun baitugu, hots: Arantzatuko bilarena hain zuzen ere. Hau da: euskara batuarena.

Eleizaldeak berak idatzita utzi zuenez, Euskaltzaindia euskararen batasuna lortzeko jaio zen: “bakarra eta bateratuaren beharrezko moldea” bere hitzetan esanda. Euskalki literariorik gabe, hizkuntza estandarrik gabe, azken hogeitabost urte hauetan eman den bateratze prozesurik gabe, ez zen biziko gure hizkuntza, ez zen gauza izango bizitza modernoak, teknologiak, komunikabideek eta abarrek planteatzen duten erronkari erantzuteko. Arantzazun Euskaltzaindiak datorren mendean euskarak hizkuntza modernoa bezala bizirik iraun dezan ezinbesteko oinarriak jarri zituen eta honek, nire ustez, hirurogeita hamabost urte hauetako balantzea egitean, aipamen eta errekonozimendu berezia ongi merezia du.

Zorionak, beraz, Euskaltzaindiari urtebetetzeagatik eta gure eskerro-
na Euskal Herriari etengabe eskaintzen ari zaion lan eskergagatik.

Etorkizunari begira, berriz, nahikoa duzue zuen enblemaren goiburuak dioena praktikara eramaten segitzearekin: *ekin eta jarrai*. Enpresa horretan lankide eta babesle izango gaituzue, dudarik ez egin, lanean, eguneroko lan trinkoan, eta ez beste inon, aurkituko baitu euskarak irauteko eta indartzeko behar duen kemena.

Honela izan dadila!

Mila esker.

CONMEMORACION DEL 75 ANIVERSARIO DE LA FUNDACION DE LA REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA / EUSKALTZAINDIA

Oñate, 1 de octubre de 1993

*D. Juan Cruz Alli Aranguren,
presidente del Gobierno de Navarra/Nafarroako Gobernuburua*

Lehendakari jauna,
Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako diputatu nagusiak,
Jaun-Andreok.

Es un honor poder participar en los actos académicos que Euskaltzaindia/Real Academia de la Lengua Vasca, ha organizado con motivo del 75 aniversario de su fundación.

La tímida andadura que la institución lingüística iniciara en 1918 a la sombra de estos muros, de la mano de Eusko Ikaskuntza/Sociedad de Estudios Vascos, a instancia de las cuatro diputaciones hermanas entre las que figuraba desde el principio la de Navarra, ha ido dejando huella cada vez más fecunda en el camino de la normalización de la lengua vasca para la necesaria adaptación a las exigencias de los nuevos tiempos. Ha sido fiel el mensaje de S.M. Alfonso XIII el primer Congreso de Estudios Vascos (01.09.1918): “cultivad vuestra lengua, el millenario y venerable euskera, joya preciadísima del tesoro de la humanidad, que habéis recibido de vuestros padres y debéis legar, incólume a vuestros hijos”.

Me complace destacar como nota propia y mérito singular de Euskaltzaindia el haber sobrevivido sin solución de continuidad incluso en el trienio difícil de la Guerra Civil (1936-1939), gracias a la presencia permanente de su presidente don Resurrección M.ª de Azkue, monumento incombustible que mantuvo viva la llama de la continuidad en la sede precaria de la calle Ribera.

Navarra ha respondido con eficiencia en todo momento al compromiso contraído con Euskaltzaindia, con el deseo de hacer justicia a los hombres que, con talante abierto, propiciaron el deshielo en el campo de las actividades culturales autóctonas, Navarra creó la Sección de Fo-

mento del Vasconce desde la Institución Príncipe de Viana, impulsando con carácter institucional fiestas vascas, concursos de bertsolaris incluso en el Teatro Gayarre de Pamplona, y, sobre todo, aquella iniciativa simpática de ir pueblo a pueblo premiando con un sencillo diploma y una cantidad simbólica en cartilla de ahorro nominal a cada niño navarro en edad escolar, que acreditara mediante una elemental demostración el conocimiento de la lengua de los navarros. El suplemento euskérico de la Revista *Príncipe de Viana* se distribuía mensualmente a las siete mil familias que previamente figuraban en la relación de concededores y simpatizantes de la lengua de los navarros.

La creación, en 1969 de la revista *Fontes Linguae Vasconum*, que con tanto entusiasmo y mimo prohió Luis Michelena, atrajo pronto la atención de los mejores lingüistas interesados por la lengua vasca a nivel internacional y ha sido la aportación práctica de las autoridades navarras a la difusión de los trabajos de investigación lingüística que, fiel a la línea fundacional, sigue abierta a los estudiosos de la lengua vasca.

Desearía subrayar con esto que la preocupación de los dirigentes navarros por la suerte del euskera, en proceso de recesión galopante durante mucho tiempo, no se limitó al patrocinio de la Academia, sino que tomó la iniciativa de prestigiar en momentos difíciles la imagen deteriorada del idioma, fomentar oficialmente su conocimiento e impulsar su utilización.

La presencia activa de personas de la Comunidad Foral en la historia de los 75 primeros años de la Academia es Campión, presente en los albores de Oñati, hasta los cuatro representantes actuales, son doce los miembros de número designados por la entidad, aunque tres de ellos por distintos motivos a penas tuvieron más protagonismo que el de figurar en la correspondiente acta de la sesión académica. Tres son los académicos honorarios que ha tenido hasta ahora Navarra y es muy nutrida la relación de los miembros correspondientes.

Desde el punto de vista jurídico la Ley Foral del Vasconce, reconoce oficialmente a Euskaltzaindia el título de organismo consultivo del Gobierno de Navarra en materia lingüística. Fruto de ello ha sido la publicación por cargo del Ejecutivo, entre otros trabajos, del *Nomenclator euskérico de Navarra*, que estudia y propone los nombres vascos de las entidades de población que figuran en el listado del Instituto Nacional de Estadística.

Pero esta joya cultural, que nuestro rey Sancho el Sabio llamó Lengua Navarrorum y que con la misma denominación figura en otro documento referente a las pertenencias de Zamartze, no es patrimonio exclusivo de los vascos, sino tesoro perteneciente a la cultura de los

pueblos de Europa por tratarse de la lengua más antigua del Viejo Continente, como lo puso de manifiesto Don Menéndez Pidal:

“Tenéis la fortuna de que vuestro pueblo sea depositario de la reliquia más venerable de la antigüedad hispana. Otras tendrán más valor artístico, serán más admiradas y codiciadas universalmente, pero no hay otra que tenga la improtancia de esta lengua, sin cuyo estudio profundo jamás podrán ser revelados del todo los fundamentos y los primitivos derroteros de la civilización peninsular, ni podrá ésta ser esencialmente comprendida”.

Nos hemos de congratular por los logros de Euskaltzaindia en esta primera etapa de su historia, animándole a trabajar con ahínco —*Ekin eta Jarrai (Insistir y Continuar)*, como reza su lema— para dotar a la lengua vasca de los requisitos indispensables a fin de que pueda responder con eficacia al reto que plantean los tiempos modernos.

De este modo la lengua histórica de Europa sería también idioma del futuro para sus afortunados depositarios.

Si todos asumimos la realidad plurinacional, pluricultural y lingüística, el euskera se valorará como patrimonio cultural y seña de identidad de un pueblo, que tiene su lugar en la sociedad, por el convencimiento de que la cultura enriquece, no por la dominación, sino por el respeto a la diferencia.

EUSKALTZAINDIAREN HIRUROGEITA HAMABOSGARREN URTEURRENA

Oñati, 1993.10.01

*Jose Antonio Ardanza Garro,
Euskal Herriko Autonomi Elkarteko Lehendakaria*

Agur jaunak,
Agur andereak.
Agur t'erdi.

Euskaltzaindiaren egun haunditan, zuekin, euskaltzain, euskalari eta euskaltzaleekin hizketatzeko aukera eta zoria izan dut. Hementxe, Oñatin, burutu zen herri-agintarien eta Euskaltzaindiaren arteko hitzarmena. Geroztik Bilbon elkartu ginen denok, Euskaltzaindiari bere Egoitza Nagusia eskaintzerakoan. Elkarren berri eta harreman gehiago ere izan dugu, jakina, urteotan. Azkenengoa, joan den uztailaren 30ean, Paben, Frantziako Hezkuntzaren arduradun nagusi eta Pirineo Atlantiarretako Kontseilu Orokorreko Presidentea, ongi-etorri eta harrera beroa eskaini zizuen egun gogoangarri eta sinbolismoz betetako hartan. Eta gaur, Euskaltzaindiaren diamantezko ezteiak ospatzen hasteko elkartu gara bere sorterrian, Oñatin sortu baitzen Euskaltzaindia orain 75 urte.

Sortu ere sortu, herriaren altxorrik, ezaugarriarik eta bizi-zentzurik preziatuena zaintzeko, jasotzeko, berpizteko, eta batzeko sortu zen. Eta iraun ere eginkizun horrekiko maitasunak eutsirik iraun du, eraunsi eta ekaitz zakar eta luzeen artean. Urte zailtan irauten jakin zuelako, ordea, fruitu umotuak ematen dituen landare bihurtu da aldeko giroa suertatu zaion orduko.

Egitekoak ere, jakina, lehen baino haundiagoak eta presakakoagoak ditu gaurregun. Besteak beste, irakaskuntzarako, komunikabideetarako eta administratziarako batu eta egokitu behar da euskara. Horretarako, Euskaltzaindiarengan ipini dute uste osoa Herri honek eta Herri honetako agintari eta erakunde desberdinek. Orain 75 urte hemen zeuden Hegoaldeko lau diputazioak eta gaur ere hementxe gaude denok. Izan ere, hizkera desberdinak egiten baditugu ere guztion euskara bakarra

baita funtsean, han eta hemen. Eta erakunde politiko desberdinetan bizi arren, Euskaltzaindia dugu denok gidari, irakaskuntzan, komunikabideetan eta administrazioan erabiltzen den euskara gero eta berdina izan dezagun. Axularrek salatzen zuen bezala ez baitugu euskara gero eta desberdina eta elkarrentzat ulerkaitzagoa izaterik nahi, “zeren erresumak baitituzte diferent”. Antolamendu politiko desberdinetan banatuak izan arren, euskara bakarra nahi dugu. Eta horretarako aholkulari eta gidari bera onartu dugulako gaude gaur hemen Euskaltzaindiarekin bat eginik.

Ez da gutxi. Euskara batzeko asmo eta bideetan harrotu ziren haustak ikusirik, besterik ere gerta baitzitezkeen. Baina honetan bederen euskaldunok izan dugu burubiderik, malgutasunik eta ezaguerarik, zorionez. Eta Euskaltzaindiak bere lana askatasun eta sosegu osoz egiteko aukera du gaurregun. Erantzukizuna ere, jakina, aukera horren araberakoa da.

Erantzukizun horretan ez da bakarrik utzi, noski. Inoiz baino giza eta diru-baliabide hobeak baititu bere esku. Eta orain 75 urte ez bezala laguntzaile baliotsuak sortu zaizkio inguruan: Unibertsitateak, euskal filologia, euskararen irakasle katedradunak, euskal liburugintzan, hiztegi-gintzan, ikerkuntzan, euskal komunikabideetan, administrazioan eta abarretan diharduten taldeak eta elkarteak.

Euskaltzaindiari eta euskararen langile guztiei, nire eta agintari guztien eskerrona agertu nahi nieke ospakizun honetan, gaur jasotzen ari garen uzia beste batzuk urte zailetan, ereindako haziaren fruitua dela gogoratuz. Baina eskerronarekin batera, elkarlanerako deia egin nahi dizuet guztioi. Batez ere, azken urteotan egin dena azter dezagun eta egi-teke dagoena burutu.

Euskaltzaindiko jaun-andreok,
zorionak eta eskerrik asko.

EUSKALTZAINDIAREN AGIRIAK

EUSKALTZAINDIAREN GOMENDIOAK ETA ERABAKIAK

-zio, -zione, -zino

Euskarak latinetik eta latin-hizkuntzetatik harturiko maileguen artean *-tione* atzizkiak axola berezia du, euskal hitzei ere gehi baitakieke, *amorratio*, *begitazino* eta kidekoak emanez.

Atzizkiak zenbait aldaera ditu euskalkien arabera. Literatura tradizioan nagusiak hauek dira: *-zino* edo *-ziño* bizkaieraz (*-zino* zenbait idazle lapurtar klasikotan ere agertzen da, eta bizkaierazko zenbait testu zaharretan, baita ere *-zione*); *-zio* gipuzkeraz, goinafarreraz, eta Aezkoa eta Zaraitzuko hizkeretan, eta *-zione* Iparraldeko euskalkietan, Baztanen (baita ere *-zio*, Echeniquek bederen) eta Erronkarin. Azken hogeita bost urteetan euskara batuaren eraginez horietarako bi aldaera dira ia erabat gailendu direnak: *-zio* Hegoaldean eta *-zione* Iparraldean. Beraz, badirudi euskara baturako hautaketa bi aldaera horien artean egitea dela bidezkoena, eta soziolinguistikazko arrazoien kariaz Hegoaldean erabilia dena hobestekoa dela.

Hortaz, Euskaltzaindiak *-zio* aldaera (hots, *amorratio*, *begitazio*, *debozio*, *instalazio*, *integrazio*, *zibilizazio*, *administrazio*, *segizio*, *barkazio*, bezalako formak) hobesten du euskara baturako.

Euskaltzaindiak 1993ko azaroaren 27an onartua

Ordinalen eta banatzaileen idazkera

Ordinalen letra bidezko idazkeran arazoak sortzen dituen bakarra 5.aren ordaina da. Literatur tradizioan erabiltzen diren formak *bostgarren* (edo *bortzgarren*) eta *bosgarren* (edo *borzgarren*) dira. *Boskarren* eta gainerako *-k-* dunak ez dira autore zaharretan ia agertzen: forma *-k-* dunak (*boskarren* eta *bostkarren*) soilik erabiltzen dituen bakarra M. Zabala da, eta horrelako formak erabiltzen dituzten beste hirurak *-Capanaga*, *Añibarro* eta *Iztueta* *-aldaera -g-* dunak ere badarabiltzate. Gero XIX. mendearen bukaeraz gero gehiago zabaldu zen *boskarren*, baina Hegoaldean soilik eta idazle garbizaleen artean bakarrik. Beraz badirudi euskara baturako egokiagoak direla *-g-* aldaerak, eta horien artean batasunean kontsonante-multzoak murrizteko hartu den erabateko jokabidea (*hiztegi* eta ez *hitztegi* e.a.) kontuan harturik badirudi forma bakuna dela gomendatzekoa. Arrazoi bertsuakatik badirudi *bosna* (*borzna*) eta ez *bostna* dela gomendatu behar den forma.

Bestalde 21., 42. eta kidekoei dagokienez, *batgarren* grafia erabatekoa da, eta salbuespen bakarra M. Zabala da, *ogetabatkarren* erabiltzen duena. *Batgarren* gehienbat aurreko osagaitik bereizirik agertzen da tradizioan (*hogeita batgarren*, *zenbatgarren*, e.a.), eta hori da hain zuzen numeralentzat gomendatu zen idazkerari gehien egokitzen zaion aukera.

Hortaz hau da ordinalentzat Euskaltzaindiak euskara baturako gomendatzen duen idazkera:

Bigarren, *hirugarren*, *laugarren*, *bosgarren* (*borzgarren*), *seigarren*, *zazpigarren*, *zortzigarren*, *bederatzigarren*, *hamargarren*, *hamaikagarren...*, *hamabosgarren* (*hamaborzgarren*)... , *hogeigarren*, *hogeita batgarren*, *hogeita bigarren ...*, *hogeita hamargarren...*, *berrogeita batgarren...*, *ehungarren*, *milagarren...* Eta galderetan *zenbatgarren*.

Saileko lehen kideari buruz, erabiltzen diren formek (*lehen*, *aurren* eta *lehenengo*, *lehenbiziko*, *lehendabiziko* e.a.) ez dute ortografi arazorik, eta oraingoz ez du Euskaltzaindiak horietako batere hobesten.

Orobat, eta banatzaileei dagokienez, *bana* (eta, beraz, *hogeita bana*), *bosna* (*borzna*), *hamabosna* (*hamaborzna*), *ehuna*, *mila bana*, idazkera proposatzen du Euskaltzaindiak. Halaber, galderetan *zenbana* erabiliko da. Jakina denez, Iparraldeko tradizioan, zenbakia bokalez bukatzen denean *-na* gabe *-ra* erabiltzen da: *bira* (baina *hiruna*, *launa*), *seira*, *zazpira*, *zortzira*, *bederatzira*, e.a. Euskaltzaindiak ez du erabilera hau gaitzesten.

Euskaltzaindiak 1993ko azaroaren 27an onartua

BATZAR-AGIRIAK

Arantzazun, 1993ko irailaren 30an

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
 Lekuona, J.M., euskaltzainburuordea
 Knörr, E., idazkaria
 Arana, J.A., diruzaina
 Altuna, P.
 Azkarate, M.
 Charritton, P.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Peillen, Tx.
 Salaburu, P.
 San Martin, J.
 Sarasola, I.
 Satrustegi, J.M.
 Villasante, L.

Lizundia, J.L., idazkariordea
 Zearreta, J.J., ekonomi eragilea
 Badiola, R., argitalpen eragilea
 Telleria, P., eragile teknikaria

gile teknikaria aurkeztu du J. Haritschelharrek, Euskaltzaindiaren izenean ongi etorri eginez.

Erregelak

Erregelen testuaren azterketari ekin diote ondoren bilduek. Azkue Bibliotekari dagokion atala aztertu dute lehenik, Zuzendaritzak eskaini idazketa berrian, J.M. Satrustegik eta J.A. Aranak egindako oharrak kontuan harturik. Lehen eta bigarren artikulua onartu dira, eztabaidarik gabe. Hirugarren artikulua luzaz hitz egin da, baina iritziak bateratu dira: ikerkuntz biblioteka da Euskaltzaindiarena. Laugarrena ere idazketa berrian onartu da, Akademiaren jabegoa den ondarea eta zainpeko etorkinak aipatuz. Bosgarren eta seigarrenean estilo kontuko aldaketak egin dira. Zazpigarren eta zortzigarrena zeuden zeudenean onetsi dira, halaber bederatzigarrena, maileguetan mugak ezartzen dituena. Hamargarren eta hamakagarrena besterik gabe onartu dira. Hamabigarren artikuluan estilo aldatzea proposatu eta onartu da, nahiz gero batzordeño batek ardura hori hartuko duen, testu osoaz. Hamahirugarrena oinarri testuan zetorren bezala ontzat eman da.

Arantzazun, gogartetxean, 1993ko irailaren 30ean, arratsaldeko lau t'erditan, bildu da Euskaltzaindia, aldameneko lerrokadan ageri diren lagunak bertan zirela. Ezin etorria adierazi dute J.-L. Davantek, X. Diharcekek, A. Irigoyenek eta P. Zabaletak.

Agiria

Uztaileko batzar agiria onartu da, bi zuzenketa jaso ondoren.

Barne gaiak

Gaietan sartu aitzin, Euskaltzainburuak dolumina agertu dio Oyharçabali bere amaren heriotzeagatik.

Ondoren, Pello Telleria eragile

Euskaltzainak izeneko atalaren bigarren artikulua ikertu da gero, hautatzeko garaian irizpidea adierazten duena. Zuzendaritzaren proposamena honako hau zen: Arabak, 1; bizkaierak, 3; gipuzkerak, 3; nafarrerak, 3; behenafarrerak, 3; lapurterak, 3; zubererak, 1, eta beste zazpi euskaltzainak euskalki edota geografi irizpide hau kontuan hartu gabe hautatzea. Mugatzea arriskugarria dela esan du J.M. Satrustegik, eta berdin J. San Martinek. A. Irigoyenen gutuna irakurri da. Lapurdi, Nafarroa Behereko eta Zuberoako aldeak egun duen kopurua murriztea eskatzen du. F. Krutwigek euskaltzainburuari egindako beste gutun bat aipatu du hartzaileak, ildo beretik. I. Sarasolaren ustez, kopuruaren herenean geografia iritzia erabiltzea litzateke egokiena eta, P. Altunaren galderari erantzunez, sorterrria ala bizitokia ikusi behar denentz, esan du kideek euskalkiaren berri emango dutela beti, zein-nahi den ere bizitokia. Honako proposamen hau egin du gero J.A. Aranak: Arabak eta zubererak bana izan dezatela; nafarrerak hiru, lapurtera-behenafarrerak hiru, bizkaierak hiru eta gipuzkerak hiru, eta gehenez sail guztiak kopuru bikoitza lortu ahal izatea. P. Salaburuk esan du, zer gerta ere etorkizunearn, kontuan hartu behar dela bizkaiera eta gipuzkeraren indarra. Gutxiengoaren proposamena guztiak onartzen dute. B. Oyharçabalek eskatu du ezain euskalkik ez dezan laurdena gaindi. Euskaltzainburuaren iritziz, aulkiak izendatu behar dira luza gabe, euskalki-lurraldeen zehazteko.

P. Altunak proposamena ekarri du idatziz ondoren. Euskaltzainek beren toki borondatez utzi ahal izatea, adinagatik, eritasunagatik edota ezindurik aurkitzen direlako, eskatzen du. Mahai gainean gelditu da eskaria, eta aurreko gaiak bezala hurrengo batzarreetan erabiliko dira.

Argitalpenei buruzko atala aurkeztu da. Urriaren 20.a baino lehen bidali behar dira oharrak.

Eskuarteoak

Iruñeko Udalak azterketa baterako epaimahaikidea eskatu du. A. Iñigo izendatu du Euskaltzaindiak. Ordezkoa Patxi Salaberri izan daiteke.

Gobernuaren Ordezkaritza Euskal Herrian erakundeko idazkaria den Francisco José Pérez Espinosaren eskea irakurri da. Erakundearen izenaz galdetzen du, eta bereziki *Euskal Herria* ala *Euskadi* den egokiena. Onomastika batzordeak prestatuturiko erantzun zirriborroa irakurri du E. Knörrek: 1) Euskaltzaindiaren 1979ko erabakia oroitarazten da (ikus *Euskera* XXIV:1, 1979, 115-117), *Euskal Herria* izena bazter ez zedin eskatuz; 2) *Gobernuaren Ordezkaritza Euskal Herrian* proposatuz; eta 3) *Euskal Herriko* baino hobeki legokeela *Euskal Herriko Autonomi Elkarteko* izena, erakunde horrek ez baitu euskal eremu osoa hartzen. B. Oyharçabalen zuzenketa jasoaz, ***Gobernuaren Euskal Herriko Ordezkaritza*** onartu da.

ASESCOIN (Asociación Española de Coleccionistas de Naipes) elkartearen eskea irakurri da gero. Kartagintzaren euskal hiztegia ontzea eskatzen du. Euskaltzaindiak oraingoz ezin egin dezakeela erantzungo zaio, gerora adituek saia-keraren bat, agian, egin badezakete ere.

Frantziak Bilbon duen kontsul anderea egoitzan izana dela berriki aditzera eman du Euskaltzainburuak.

E. Erkiagaren hutsunerako proposamena ekarri dute, B. Gandiagaren alde, X. Diharcek, L. Villasantek, J.M. Lekuonak eta J. San Martinek. Bi dira, hortaz, hautagaiak: B. Gandiaga eta X. Kintana. Bozketa urriko batzarrean egingo da.

Euskaltzaindiaren 75. urteurrena dela-ta Erregeari ikustaldia egiteko Zuzendaritzaren asmoa azaldu du J. Haritschelharrek. Urriko batzarrean mintzatuko da.

Azkenik, J.L. Lizundiak *euskaldun, abertzale* eta beste zenbait hitzek erdaraz maiz duten okerreko erabilera aipatu du (*paisaje euskaldun*, adibidez). Jagon sailaren ustez, Euskaltzaindiak zerbait esan beharko luke. Geroko uztea erabaki da orobat.

Eta beste gairik ez zela bukatu da batzarrea.

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

OHIZ KANPOKO BATZARREA EUSKALTZAINDIAREN 75. URTEURRENEKO BATZARREAK ETA OSPAKIZUNAK PRESTATZEKO

Arantzazun, 1993ko urriaren 1ean

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
Lekuona, J.M., euskaltzainburuordea
Knörr, E., idazkaria
Arana, J.A., diruzaina
Altuna, P.
Charritton, P.
Krutwig, F.
Larre, E.
Ondarra, P.
Oyharçabal, B.
Peillen, Tx.
Satrustegi, J.M.
Villasante, L.

Lizundia, J.L., idazkariordea
Zearreta, J.J., ekonomi eragilea
Badiola, R., argitalpen eragilea
Telleria, P., eragile teknikaria

Aduriz, J.A., LEF azpibatzerde idazkaria
Kintana, X., Euskara Batuko ohargilea
Kortazar, J., Literatura Ikerketa azpibatzerde idazkaria
Urrutia, A., Jagon saileko idazkaria
Zalbide, M., Hiztegegintza batzerde idazkaria

irekia izan dadin nahi du Euskaltzaindiak, esan du, idazle, irakasle eta euskaltzaleek parte hartuko dutela. Hitzaldi eta txostenek osatua izango da, hitzaldiak oro aginduak, halaber txostenetarik batzuk.

P. Charrittonek soziologi alorra ere ukitu behar dela esan du, irrati-telebistetan, idatzizko prentsan eta irakaskuntzan gertatzen diren arazoak aztertzeke. Ildo beretik mintzatu da X. Kintana, eta horren gainean bibliografia lana eratzea proposatu du. E. Knörren ustez, urriko Biltzar nagusi horretan, gizarte ikuspegiak ez, hizkuntza bera aztertu behar da soilik, ahalik eremu gehienetan. Gainera,

Arantzazun, gogartetxean, 1993ko urriaren 1ean goizeko hamar t'erditan, bildu da Euskaltzaindia batzerde idazkariekin, Akademiaren 75. urteurreneko batzarreak eta ospakizunak prestatzeko. Aldamenean ageri diren lagunak etorri dira. Ezin etorria adierazi dute M. Azkarate, J.-L. Davant, J.M. Lekuona, P. Salaburu, J. San Martin, I. Sarasola eta P. Zabaleta euskaltzain osoek; P. Goenaga Gramatika batzerdeko idazkariak eta M. Gorrotxategi Onomastika batzerdeko idazkariak.

Hasierako hitzak Euskaltzainburuak egin ditu, 1994ko urriaren 1ean egingo den Biltzarren egitarauaren lehen zirriborroa azaltzeko, hartako izendatu zen batzerdeak aurkeztu bezala. Biltzara guztiz

denbora mugatua dela esan du. Gehiengoaren iritziz, euskara batua, gramatika eta hizkuntzalaritzaren eremuak dira Biltzarrean erabili beharrak, besteak gutietsi gabe.

Jagon Sailaren proposamena irakurri du A. Urrutia idazkariak eta M. Zalbidetik argibidea osatu, irakaskuntzari dagokiola, batez ere. Sailaren Jardunaldiak Bilbon, 1994ko otsailaren 25 eta 26an, egingo dira, eta euskara zuzena izango dute ardatz, nahiz jagote eginkizunaren beste alorrak bidenabar aipa daitezkeen. *Euskara zuzena* deitura hoberena den galdegin dute P. Oyharçabalek eta P. Altunak. Oraingoz horrela utziko da.

Lexikologi Jardunaldien azalpena egin du ondoren. J.A. Adurizek. Donostian, urtarrilaren 28ean egingo dira, eta atzizkiak izango dira mintzagai nagusia.

Gramatika batzordearen asmoa aurkeztu du gero P. Altunak. Sintaxiari buruz eztabaidatzeko izango dira, batez ere, Jardunaldiak, Iruñean, martxoaren 25ean egingo direnak. Erabilera ustez okerrak aztertuko dira, batetik, eta, bestetik, euskara baturako zenbait proposamen (hala nola *arazi*-ren erregimena). Hizaldi labur batzuk ere eskainiko dira.

Hiztegi Batuko batzordearen azalpena egin du hurrena J.A. Adurizek. Apirilaren 22 eta 23an Gasteizen, egingo ditu Jardunaldiak batzorde honek. Bost mila hitzeko hiztegia lantzea da helburu nagusia.

J.L. Lizundiak ahoskeraz eratu nahi den batzordeñoaren lana azaldu du ondoren. Maiatzean bilduko da, 27 eta 28an. Fonologi batzordeñoa izendatzea ikusi dute bilduek egokien.

Onomastika batzordearen xedeak agertu dituzte gero E. Knörrek eta J.L. Lizundiak. Exonomastikari erabateko lehentasuna emango zaio, azken lauzpabost hilabeteetan bezala. Ponte-izenen, pertsonaia historikoen izenen eta munduko leku-izenen euskarazko formak arautzea izango da helburua. Jardunaldiak Miarrirtzen egingo dira, ekainaren 23, 24 eta 25ean. P. Altunak Hiribarrenen *Escaldunak* poeman ageri diren izen propioak aipatu ditu. Batzordea ahalik informazio gehiena lortzen saiatzen dela esan du E. Knörrek eta eskaintza eta iradokin guztiak eskertzen dituela.

Literatura batzordeari datxekola, J.M. Lekuonak agertu du haren asmo nagusia. Euskal metrikaren eskuliburua lantzen ari da aspaldisko eta Donostian, uztailearen 23, 24 eta 25ean, egingo diren Jardunaldietan, burutu nahi da.

J.L. Lizundiak esan du egutegi honetan aldaketak gerta litezkeela, baina lehenbailehen guztiz finkatzea komeni dela.

Azkenik, Biltzarrari dagokion numerazioaz hitz egin du J.A. Aranak. Gerra aurreko bi biltzarrak (*Euskal egunak*) kontuan harturik orain arteko numerazioa aldatu beharko litzateke. Nahasgarri izan litekeela-ta, ordea, gauzak bertan uztea erabaki da. XIII. Biltzarra izango da, hortaz, urriko hori.

Eta beste gairik ez zela bukatu da batzarrea.

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

OHIZ KANPOKO BATZARREA EUSKALTZAINDIAREN 75. URTEURRENEKO OSPAKIZUNEN HASIERA

Oñatin, 1993ko urriaren 1ean

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
 Lekuona, J.M., euskaltzainburuordea
 Knörr, E., idazkaria
 Arana, J.A., diruzaina
 Altuna, P.
 Azkarate, M.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Salaburu, P.
 San Martin, J.
 Sarasola, P.
 Satrustegi, J.M.
 Villasante, L.
 Zabaleta, P.

Aduriz, J.A.
 Atxaga, M.
 Aurrekoetxea, G.
 Badiola, R.
 Barandiaran, G.
 Garmendia Arruabarrena, J.
 Goenaga, P.
 Goikoetxea, J.L.
 Kintana, X.
 Kortazar, J.
 Laspiur, I.
 Lizundia, J.L.
 Martin, P.
 Mujika, L.M.
 Muniategi, A.
 Oleaga, J.
 Pagola, R.M.
 Ruiz Urrestarazu, M.M.

Oñatin, unibertsitateko Max Weber aretoan, urriaren 1ean, arratsaldeko bostetan, egin du Euskaltzaindiak ohiz kanpoko batzarrea, Akademiaren 75. urteurreneko ospakizunen hasiera eta urtean barrena egingo diren Jardunaldien eta Biltzarraren egitaraua aurkezteko. Aldamenean ageri diren lagunak etorri dira. Ezin etorria adierazi dute P. Charrington eta J.-L. Davant euskaltzain osoek.

Oñatiko udal txistulariek agurtu dituzte, beheko ate nagusian, etorriak. Mahaian jarri dira, Euskaltzainburua eta Idazkariak gainera, J.A. Ardanza Euskal Herriko Autonomi Elkarteke lehendakaria; J.C. Alli Nafarroako gobernuburua; Eli Galdos Gipuzkoako diputatu nagusia eta Angel M. Iturbe Oñatiko alkatea. Aretoan ziren bestelako agintari asko, bai eta kultur erakunde eta elkarte batzuen ordezkariak, hala nola Eusko Ikaskuntzako burua den Gregorio Monreal Zia, halaber euskaltzale eta entzule anitz. Euskaltzaindiaren langile gehienak ere etorri dira.

Uribarren, P.
Urkijo, I.
Urrutia, A.
Zalbide, M.
Zearreta, J.J.

Lehendabizi, Oñatiko alka-
teak egin ditu ongi etorri hitz-
zak. Ekitaldi hau Oñatirentz-
tatzat ohore handia dela esan
du, eta herrian Eusko Ikas-
kuntza eta Euskaltzaindia

sortu zirela gogoratu.

Ondoren, Euskaltzainburuak bere hitzaldia, "Urritik urrira... urrats bat gehia-
go" zeritzana, irakurri du. Bertan Akademiaren lanen berri eman du, azken urteotako fruituak bereziki aipatuz, eta aginte publikoen laguntza eskertu.

Hurrena, E. Knörrek Jardunaldien eta Biltzarraren egitaraua, goizeko bilku-
ran onartua, azaldu du banan-banan.

Ondoren, E. Galdosek hitz egin du, Euskaltzaindiari dagokion gidaritzaz,
euskara batuari dagokiola.

Gero, J.A. Allik Nafarroak Euskaltzaindiaren sortzetik beretik nola lagundu
duen aditzera eman du.

Azkenik, J.A. Ardanzak euskararen geroan Euskaltzaindiak duen toki ga-
rrantzitsua agertu du bere hitzetan eta bizi luze emankorra opa dio Akademiari.

Ekitaldia bukatuak, ahamen bat eskaini da guztientzat unibertsitateko kalos-
trean.

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

Bilbon, 1993ko urriaren 29an

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
 Lekuona, J.M., euskaltzainburuordea
 Knörr, E., idazkaria
 Arana, J.A., diruzaina
 Altuna, P.
 Azkarate, M.
 Charritton, P.
 Davant, J.-L.
 Irigoyen, A.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Salaburu, P.
 Sarasola, I.
 Satrustegi, J.M.
 Villasante, L.

Lizundia, J.L., idazkariordea
 Zearreta, J.J., ekonomi eragilea
 Badiola, R., argitalpen eragilea

jakinarazi du. P. Charrittonek egingo du hurrengo buruzko txostena.

Erregelak

Euskaltzaindiaren Erregelen azterketari ekin diote ondoren bilduek, aurreko batzarreetan bezala, hain zuzen ere *Euskaltzainak* deritzan ataleko bigarren artikuluz. Kideen kopurutik zein behar diren hautatu, batetik, euskalki eta probintzien arabera, eta, bestetik, zein irizpide horretatik landa izan da gaia. Azken honi dagokiola, guztiak agertu dira herenaren alde. Zailago irudi du hautagaiak euskalki eta probintzietara egozteak, eta areago egungo egunean. Batzuen ustez, hobe da hori ez zehaztea. Beste batzuek, berriz, guztiz komenigarria dela esan dute. Lurrealde bakoitzari zenbat kide legezkiokkeen mintzatu dira gero euskaltzainak. J.M. Satrustegik Nafarroako kopurua hirutatik murriz ez dadin eskatu du. Hitzunen zentsua kontuan hartzea proposatu du E. Knörrek. Euskaltzainburuak honako proposamen hau egin du, oraingo kideak euskalki eta probintzietara atxikitzeari buruz:

Bizkaiera: J.A. Arana, A. Irigoyen, L. Villasante.
 Gipuzkera: P. Altuna, A.M. Labaien, I. Sarasola.

Bilbon, Plaza Barriko egoitzan, 1993ko urriaren 29an, goizeko hamarrak eta erditan, bildu da Euskaltzaindia, aldameneko lerrokadan aipatzen diren lagunak bertan zirela. Ezin etorria adierazi dute A.M. Labaienek, Tx. Peillenek, J. San Martinek, P. Zabaletak eta A. Zavalak.

Agiriak

Iraileko bi agiriak onartu dira, zuzenketa batzuk egin ondoren.

Barne gaiak

Euskaltzainburuak Paul Guil-sou apaiz eta euskaltzain urgazlea Parisen hil berri dela batzarrearen batean zenduari

Goinafarrera: P. Ondarra, J.M. Satrustegi, P. Zabaleta.
 Nafar-lapurtera: P. Charritton, X. Diharce, E. Larre.
 Zuberera: J.-L. Davant.
 Araba: E. Knörr.

Sail lokabea beste hau litzateke: Tx. Peillen, J. Haritschelhar, B. Oyharçabal, M. Azkarate, A. Zavala, J.M. Lekuona, P. Salaburu, F. Krutwig, J. San Martin.

I. Sarasolak esan du agian gehiengoaren irizpidea kendu behar dela. J.M. Satrustegiren iritziz, hobe da administrazio mugak aipatzea. Euskalki edo probintzi irizpideetan koska gutxien duena euskalkiena da, E. Knörren ustez, egungo egunean haurrak maiz gurasoen etxetik urrunsko sortzen baitira, besteak beste. B. Oyharçabalek esan du gizartea bizkor aldatzen ari dela eta bakoitzak esan behar duela nongotzat duen bere burua, eta P. Altunak aldian-aldian behar dela erabaki. Azkenean, euskalki eta probintzietara egotziriko hamalauak finkatzea, goian aipatu bezala, eta gainerakoa hurrengorako uztea erabaki da.

Argitalpenak deritzan atalaz mintzatu dira hurrena batzartuak. Hirugarren artikulua ganean P. Ondarrak idatziz adierazi duena kontuan hartuaz, “diru finantziabideari buruzko segurtamen irizpen” ezarriko da. Artikulu beraz Euskaltzaindiaren batzorde parekideko langileen proposamena irakurri da. Argitalpen eragilearen betebeharra sartzea eskatu dute. Horrela onartu da. *In voce* proposamen bat egin da eta lehen parrafoaren azken aldea horrela erabaki da: ...“baina xehetasunak Argitalpen eragilearen esku geldituko da, Euskaltzainburua, egilea edo bildumako arduradunarekin batera”. Bosgarren artikuluan “Euskaltzaindiak bere izenean argitaratzen dituen lan guztien jabeago osoa” izango da testua. Gainerako artikulua Zuzendaritzak aurkeztu bezala onetsi dira, idazkera konturen bat izan ezik.

Ahoskera batzordea

Eratu behar zen ahoskera batzordeari datxekola, Euskaltzainburuak Zuzendaritzaren proposamena irakurri du. Zenbait izen gehitu ondoren, honela erabaki da: P. Altuna (buru), I. Gaminde (idazkari), J.L. Alvarez Enparantza, P. Esnal, J. Manuel Etxebarria, P. Etxeberria, J.I. Hualde, L. Oñederra, R.M. Pagola eta X. Videgain.

Eskuartekoak

Euskaltzaindiak Bilbao Bizkaia Kutxaren laguntzaz urteoro antolatzen duen Literatur Sarietarako epaimahaiak onartu dira. Hona zein izango diren kideak sail bakoitzean:

Txomin Agirre eleberri sarian: Felipe Juaristi, Ana Toledo eta A. Urretavizcaya.
Toribio Alzaga antzerki sarian: E. Arozena, D. Landart eta P. Urkizu.
Mikel Zarate saiakera sarian: B. Gandiaga, M. Lasa eta J.M. Lekuona.

J.-L. Davantek aurkeztu ditu Nekazaritza Hiztegian sortu diren zalantzak. Hurrengo batzarrean ikertuko dira. Oharrak azaroaren 20a baino lehen igorriko dira egoitzara zein ordezkarietara.

J.A. Aranak Azkue Bibliotekan urrian sartu diren argitalpenen katalogoa banatu du.

Eusebio Erkiaga zenaren hutsunea hornitzeko bozketa

Ondoren, Eusebio Erkiaga euskaltzainak utzi hutsunea betetzeko bozketa egin da. Prokurazio botoak hauek izan dira: A.M. Labaien eta J. San Martinena L. Villasantek; P. Zabaletarena J.A. Aranak; Tx. Peillenena P. Charrittonek, eta A. Zavalarena J.M. Lekuonak. Bi ziren hautagaiak: B. Gandiaga eta X. Kintana, epe barruan eta Arautegiak agindu gisa aurkeztuak.

Lehenbiziko bozketak honako emaitza hau izan du:

X. Kintanak	11	boto
B. Gandiagak	10	boto
Zuri	1	

Bigarren bozketak, berriz, honako hau:

X. Kintanak	11	boto
B. Gandiagak	11	boto

Beharrezkoa zen hirugarren bozketa egin baino lehenago, Euskaltzainburuak galdetu du inork deus adierazi nahi zuen. E. Knörrek, B. Gandiaga anitz estimatzen duela eta euskaltzain ohorezkorako proposatu beharko litzatekeela esan ondoren X. Kintanaren alde mintzatu da, Euskaltzaindiak egun dituen betekizunak kontuan harturik hori baita, haren ustez, hautagataietan egokiena. J.M. Satrustegiren iritziz, bozketa geroko uztea hobe da, erabakitzea zaila izango denez eta aurkezleatarik bat falta delarik. A. Irigoyenek X. Kintanaren alde ere hitz egin du, euskara batuaren suztatzaile dituen aspaldidaniko merezimenduengatik, bezelaki.

Bozketa egin da, emaitza honekin:

X. Kintanak	12	boto
B. Gandiagak	10	boto

X. Kintana jauna izan da hautatua, hortaz. Arautegiak agindu bezala, aditzera emango zaio.

Eta beste gairik ez zela bukatu da batzarrea.

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

Bilbon, 1993ko urriaren 29an
Ageriko batzarrea

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
Lékuona, J.M., euskaltzainburuordea
Knörr, E., idazkaria
Arana, J.A., diruzaina
Altuna, P.
Azkarate, M.
Charritton, P.
Davant, J.-L.
Irigoyen, A.
Krutwig, F.
Larre, E.
Ondarra, P.
Oyharçabal, B.
Salaburu, P.
Sarasola, I.
Satrustegi, J.M.
Villasante, L.

Aurrekoetxea, G.
Badiola, R.
Barrenengoa, F.
Eguzkitza, A.
Etxebarria, J.M.
Gandiaga, B.
Gereño, X.
Lizundia, J.L.
Muniategi, A.
Rotaetxe, K.
Ruiz Urrestarazu, M.M.
Uribarren, P.
Urkijo, I.
Zearreta, J.J.

lehen zerrendaren gainean zalantzak sortu direla esan du. Azkenik, E. Erkiaga zenaren hutsunea betetzeko egin den hautaketaren emaitza jakinarazi du eta X. Kintana jauna euskaltzain berria dela jendartean adierazi.

Bilbon, egoitzaren beheko aretoan, 1993ko urriaren 29an, eguerdiko ordubatean, egin du Euskaltzaindiak ageriko batzarrea, alboko lerrokadan aipatzen diren lagunak bertan zirela. A.M. Labaienek, Tx. Peillenek, J. San Martinek, P. Zabaletak eta A. Zavalak ezin etorria adierazi dute. Euskaltzain oso eta urgazleez gain, jende asko zen aretoan. Toki berezia eman zaio P. Broussain euskaltzainaren iloba den Maider de Courson andereari.

Lehendabizi, goizeko bilkuraren berri eman du Idazkariak. Erregelen berriztapenaz mintzatu ondoren, eta bereziki euskaltzainak euskalkiaren edo bizitokiaren arabera hautatzeari buruz aurrerantzean izango diren irizpideez, ahoskera batzordearen eraketa aipatu du. Gero, Euskaltzaindiak Bilbao Bizkaia Kulturaren laguntzaz urteoro antolatzen duen literatur sariketarako epaimahaikideak zein izango diren azaldu du. Orobat, Nekazal Hiztegiaren

E. Erkiaga euskaltzain zenaz txostena

Ondoren, Akademiaren ohitura jarraiki, ekainean zenduriko E. Erkiaga bizkaitar euskaltzainaren bizitza eta lanak gogorazi ditu L. Villasantek. Erkiaga jau-

naren zintzotasuna eta literatura alderako jaidura nabarmendu ditu oroz gain hizlariak bere txostenean.

P. Broussainen ondarea

Egun sartu da Euskaltzaindian P. Broussain zenaren ondarea, familiak emana. Hori dela-eta, P. Charritonek egin du hitzaldia, Broussain jaunaren bizitza eta lanaz halaber. Haren garaia, karguak eta euskara eta euskal kulturari buruzko asmoak eta ahaleginak aipatu ditu lehendabizi. Euskara bateratu beharra kezka handia zitzaiola esan du eta Euskaltzaindiak hari eta A. Campioni aginduriko txostenean Broussainek parte handiena izan zuela azaldu. Azken hitzak esker onezkoak izan dira Broussainen familiarenganako, berak tesia egin zueneko aroan eta gero ere bidea errazteagatik eta Euskaltzaindiari ondarea emateagatik.

J.A. Arana bibliotekaria mintzatu da ondoren. Paper hauen kondaira egin du eta esker ona agertu dio berebat Broussain familiari, bereziki aretoan zen Maider de Courson andereari.

Gero, J. Haritschelhar euskaltzainburuak, euskaraz eta frantsesez, esan du egun ederra zela egungoa. P. Broussainek bere mundualdian izan zituen ohoreak aipatu ditu (alkatea, kontseilari orokorra, euskaltzaina, etab.) eta orain paper baliotsu horiek ikerleen eskumenean izango direla azpimarratu. Hark ere Maider de Courson anderearekiko esker ona agertu ondoren, Euskaltzaindiaren brontzezko domina eman dio. Dominan data eta zioa daude zizelatuak.

Azkenik, mintzaldi llabur batean, de Courson andereak eskerrak eman ditu eta pozik agertu da haren aitona hain maite zuen Euskaltzaindiari ondarea eman ahal izanagatik.

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

Donostian, 1993ko azaroaren 26an

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
 Lekuona, J.M., euskaltzainburuordea
 Arana, J.A., diruzaina
 Altuna, P.
 Azkarate, M.
 Charritton, P.
 Davant, J.-L.
 Diharce, X.
 Irigoyen, A.
 Kintana, X.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Peillen, Tx.
 Salaburu, P.
 Sarasola, I.
 Satrustegi, J.M.
 Villasante, L.

Lizundia, J.L., idazkariordea
 Zearreta, J.J., ekonomi eragilea

tanak bere esker ona agertu du eta langintzarako prest eta gogatsu dagoela esan. Barne erregelek agindu bezala, Idazkaritzak izendapenaren berri eman zion idatziz, osoko batzarrearen ondoan, eta berak orobat erantzun, onartzen zuela adierazteko. Sarrera hitzaldia noiz egingo den erabakizun dago.

Andoni Urrestarazu, "Umandi", arabar euskaltzalearen hil berria eman du J. Haritschelharrek. *Gramática vasca*-ren (1955) egilea, Araian, 1902an, jaioa, Gas-teizen hil zen azaroaren 21an. Senideei dolumina igorriko zaie.

Erregelak

Euskaltzainen herenaren kopurua finkatzea eta euskalki eta probintzietara egozteak, aurreko batzarrean erabilitako gaia, izan da lehen puntua. Hona nola erabaki den erabat:

Bizkaiera: J.A. Arana Martija, A. Irigoyen, X. Kintana, F. Krutwig, J. San Martin eta L. Villasante.
 Gipuzkera: P. Altuna, M. Azkarate, A.M. Labaien, J.M. Lekuona, I. Sarasola eta A. Zavala.
 Goinafarrera: P. Ondarra, P. Salaburu, J.M. Satrustegi eta P. Zabaleta.

Donostian, Gipuzkoako Di-putazioaren jauregian, 1993ko azaroaren 26an, bildu da Euskaltzaindia, goizeko hamarretan, aldameneko lerrokadan ageri diren lagunak bertan zirela. Ezin etorria adierazi du E. Knörr idazkariak. J.L. Lizundia idazkariordeak bete du haren lana.

Agiria

Urriko bi agiria onartu dira, bi zuzenketa egin ondoren.

Gai aurrekoak

Euskaltzainburuak Xabier Kintana euskaltzain oso berria, urriko batzarrean hautatua, agertu du eta langintza emankorra opa dio. X. Kin-

Nafar-lapurtera: P. Charritton, X. Diharce, E. Larre, J. Haritschelhar, B. Oyharçabal eta Tx. Peillen.

Zuberera: J.-L. Davant.

Araba: E. Knörr.

Aurrerentzean, euskalkiei edo probintzietatik atxikitzea gutxieneko kopuru honen arabera egingo da: bizkaierak 3; gipuzkerak 3, goinafarrerak 3, nafar-lapurterak 3, zubererak 1 eta Arabak 1.

Euskaltzainetan hutsarte bat gertatzen denean, euskaltzain izateko proposamenduaz batera, hautagaia zein euskalkiri edo herrialderi atxikitzen zaion berak adierazi beharko du lehenago. Herrialde bati horrela atxikiek ezingo dute gainditu euskaltzainen kopuru osoaren herena.

Ondoren, P. Altunak Arantzazun, iraileko osoko batzarrean, J. Haritschelharri egin gutunean proposatu zuena, aztertu da. Hona gutunak zer zioen:

“Euskaltzainburu jauna!

Euskaltzain osoak, halako adin batera iristean, euskaltzain oso izatea *nahitaez* bertan behera utzi behar dutela ez dut uste.

Daukat halere euskaltzain osoak, hala nahi balu, euskaltzain oso izatea *bere aldez eta gogoz* uzteko eskua izan behar lukeela.

Hori proposatzen dut eta eskatzen, ondotik datozkigun gazteei leku egitearren”.

Proposatzaileaz gainera beste zenbait euskaltzainek hartu dute parte eztabaidan. Gaia abenduko batzarrean erabakiko da.

Euskara Batuko batzordearen erabaki proposamena

Hurrena, urriko batzarrean banaturiko puntuen gainean aritu dira euskaltzainak: *-zio*, *-zione*, *-zino* eta antzeko bukaerez; *bostgarren*, *bosgarren*, *boskarren* ordinalaren idazkeraz, eta *bosna*, *bostna* banatzailearenaz. Euskara Batuko batzordeak, aurreko egunetan eskuratu dituen oharrak kontuan harturik, erabaki proposamena aurkeztu du. Eztabaidatu ondoren, hauxe izan da onartu den gomendioa:

— *-zio* aldaera, aho batez.

— *bosgarren* idazkeraren alde 13 boto; *bostgarren* idazkeraren alde 4 boto (A. Irigoyen, X. Kintana, F. Krutwig eta P. Ondarrarena).

— *bosna* aldaera, aho batez halaber.

Nekazaritza hiztegia

Eusko Jaurilaritzaren Hizkuntz Politikarako Idazkaritza Nagusiaren eraginez zenbait erakunde Nekazaritza hiztegia aztertzen ari da. Euskaltzaindiaren ordezkaria den J.-L. Davantek urriko osoko batzarrean aurkezturiko zalantzak izan dira

mintzagai. Hona zer gomendatuko duen Euskaltzaindiak: izen sintagman *nekazal* ala *nekazaritza* auziari dagokiola, *nekazaritza* hobestea; *nekazal*-en antzekoak her-tsiki mugatzea, bereziki berriak direnean; *mahai-mahats* eta *mahai mahats*, biak zilegi jotzea; *apikultura* eta gisako hitzez denez bezain batean, euskal ondareko hitzak erabiltzea, hots, *erlazaintza*, e.a.

Eskuartekoak

J.A. Aranak Antonio Tovar zenaren gutundegia sailkatu dela aditzera eman du. Sailkatze lana idazleka egin da eta 881 gutunak 10 artxibo kutxatan sartu. Euskaltzaindiarentzat interesgarriak diren gutunak kopiatu dira eta original guz-tiak abenduaren lein itzuliko zaizkio C. Larrucea alargunari. Bestalde, Azkue Bi-bliotekan azaroan sartu diren argitalpenen katalogoa banatu du bibliotekariak. Guztira 118 liburu dira. Gainera, esan du *Absys* informatika sistema, Azkue Bi-bliotekak darabilena, Euskal Autonomi Elkarteko liburutegi publiko guztietan ezartzea erabaki duela Eusko Jaurlaritzak, dituen abantailengatik.

A. Eguzkitza eta X. Videgain urgazleak Onomastika batzordearen Exono-mastika lantaldekide izendatu dira, bigarrena B. Oyharçabalen ordez.

Azken ordukoak

A. Irigoyenek azken asteetako egunkarietan agerturiko auziaz, hiztegi entzi-klopedikoak direla-ta, bi argitaletxeen artean, eta Euskaltzaindiak haren ustez har lezakeen kalteaz gutuna irakurri du. Akademiak arazo honetan zerikusirik ez duela adieraztea eskatu du Irigoyen jaunak. Idazkariordeak Euskaltzaindiak 1990ko maiatzean hartu zuen erabakia, egungo batzar papererian sartua, gogarazi du, hots, Euskaltzaindiak ez duela inongo entziklopediatan parte hartuko, nahiz euskaltzainek, gizabanakoak diren aldetik, hori egin ahal duten. Euskaltzainbu-ruak esan du Lur hiztegi entziklopediaren aurkezpena joan zen bezalaxe atzo Elhuyar hiztegi entziklopedikoarenean izan zela, bietan hizlari izaki. P. Salaburuk aditzera eman du prentsako artikulua E. Knörr, B. Oyharçabal, I. Sarasola eta berak egin zutela, Josu Zabaletarekin batera, horretarako eskubidea dutelarik. Miren Azkaratek esan du artikulua horretako zenbait puntu osoko batzarrean ez-tabaidatu beharko ziretekeela lehenik. J.M. Satrustegik azaldu du Lur argitale-txearen saltzaileak hiztegi entziklopediko hura Euskaltzaindiarena zela esan zio-tela. Haren eta bilduriko guztien iritiz, argitaletxeari agertu behar zaio gertakari hori. Horrela egingo da, lehenago antzeko beste kasu bazuetan egin den gisa. J.A. Aranak bi hiztegietan aurkitu dituen zenbait huts aipatu ditu.

Eta beste gairik ez zela bukatu da batzarrea.

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

Bilbon, 1993ko abenduaren 17an

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
 Lekuona, J.M., euskaltzainburuordea
 Knörr, E., idazkaria
 Arana, J.A., diruzaina
 Altuna, P.
 Azkarate, M.
 Charritton, P.
 Davant, J.-L.
 Diharce, X.
 Irigoyen, A.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Peillen, Tx.
 Salaburu, P.
 San Martin, J.
 Sarasola, I.
 Satrustegi, J.M.
 Villasante, L.
 Lizundia, J.L., idazkariordea

Akademi gaietan:

Gereño, Xabier
 Videgain, Xarles

tuen kopuruak ordaindu ahal izateko. Ondoren, P. Altunak ordainketetan gertatu diren atzerapenen berri eman ez izanagatik Gramatika batzordearen kexa azaldu du. P. Charrittonek ere adierazi du egile eskubideei dagokiela atzerapenak izaten direla. A. Irigoyenek batzordeetan irakurtzen diren txostenen ordainketaz galdetu du. Tx. Peillenek esan du Dialektologi batzordeak aurkeztu proiektuaren gainean ez duela erantzunik jaso.

J.A. Aranak Euskaltzaindiaren diru larritasuna azaldu du eta aurrerantzean argibide gehiago ematea agindu. J. Haritschelharrek erakundeak diru-sarreretan dituen arazoak aipatu ditu eta Diruzaintzarengan duen uste ona eta haren lanarekiko atxikimendu osoa agertu. Bestalde, esan du Dialektologi batzordeak ez duela inolako eragozpenik biltzeko, nahiz proiektu hark aurrekonturik ez izan.

Paul Guilsou

Hurrena, P. Charrittonek Paul Guilsou (1920-1993) hil berriaz bere txostena irakurri du. Euskaltzalearen eta Euskaltzaindiko urgazlearen bizitza eta lanak

Bilbon, Plaza Barriko egoitzan, 1993ko abenduaren 17an, goizeko hamarrek eta erditan, bildu da Euskaltzaindia, aldameneko lerrokadan ageri diren lagunak bertan zirela. Ezin etorria X. Kintanak adierazi du.

Agiria

Azaroko batzar agiria onartu da, P. Altunaren proposamenari zegokion partea ezik, bere testua hitzez hitz sartzea eskatu baitu. Hala erabaki da.

Barne gaiak

A. Irigoyenen eskariz, Tx. Peilleni zorion beroa eman zaio Baionako katedra eskuratu duelako.
 J.A. Arana diruzainak aurkezturik, batzarreak onartu du aho batez Euskadiko Kutzan mailegua eskatzea, Euskaltzaindiak ordainkizun di-

azaldu ditu —sorketa literatura, itzulpenak eta erran zaharren bilketa— xehekiro. Bukatzean, J.A. Aranak esan du Azkue Bibliotekan diren egile izenik gabeko eskuizkribuak erkatu behar direla, batzuk Guilsourenak izan baitaitezke. Ildo bere-
tik, J. San Martinek Guilsouren eskuizkribuen katalogoa eratzea eskatu du.

Erregelak

Ondoren, abenduko gaiari jarraiki, P. Altunaren proposamena aztertu da, hots, euskaltzain osoek beren tokia utzi ahal izatea. J.-L. Davantek horretarako epea finkatzea eskatu du. B. Oyharçabalek Euskaltzaindiaren onarpenak nahitaezkoa izan beharko lukeela esan du eta azken erabakia Euskaltzaindiaren esku gelditzea eskatu. J. San Martinek euskaltzain-tokiaren uztearen arrazoia eman behar dela esan du. A. Irigoyenek esan du Erregelaren oraingo testuan (39. art.) ageri den *ezindurik* zehaztu behar dela. I. Sarasolaren iritiz, halakoek emerituen gisako mailara pasa beharko lukete eta boto-ahala atxiki, bestelako ohorezkoen berdinak izan gabe. J. Haritschelharrek esan du boto-ahala galdu beharko luketela, baina zerrendan *euskaltzain ohia* ager litekeela izenaren ondoan. M. Azkarateren ustez, euskaltzain oso izatea utziz gero, boto-ahala eta osoko batzarreetan izateko eskubidea galtzea hobe, baina horretarako baldintza hauek bete beharko lirateke: uztea bere alde beharko du egin euskaltzainak; beti ere bakarka eskatzea; hiru hilabeteko epea Euskaltzaindiak onartzeko, eta baimen hau nahitaezkoa izatea.

Proposamenak urtarrileko batzarrean bozkatuko dira.

Eskuartekoak

Jose Luis Lizundia idazkariordeak 1994ko batzar egutegiaren proposamena aurkeztu du. Honela erabaki da, nahiz uztailari dagokiola aldaketaren bat gerta litekeen oporregatik edo beste arrazoi batengatik:

- Urtarrilaren 27, 28 eta 29an, Bilbon: I. Jagon Jardunaldiak (euskara zuzenaren gainean).
- Otsailaren 25ean, Donostian: Lexikologi Jardunaldiak (eratorpenari buruzko gomendioak).
- Martxoaren 25 eta 26an, Bilbon edo Iruñean: Gramatika Jardunaldiak (juntagailuak).
- Apirilaren 29 eta 30ean, Iruñean edo Gasteizen: Hiztegi Batuko Jardunaldiak (hiztegia osatzeko irizpideak, zenbait puntu orokor eta lehen hitz zerrenda, 7.000 hitzekoa).
- Maiatzaren 27 eta 28an, Bilbon: Ahoskera Jardunaldiak (ahoskerari buruzko gomendioak).
- Ekainaren 23, 24 eta 25ean, Miarritzen: V. Onomastika Jardunaldiak (onomastika).
- Uztailaren 21, 22 eta 23a, Donostian: Literatura Jardunaldiak (metrika hiztegia).

- Irailaren 21ean, Donostian: Euskaltzaindiaren osakeraren 75. urteurrenaren ospakizuna eta euskal komunikabideekin jarduna.
- Urriaren 3tik 7ra, Leioan: Euskaltzaindiaren Biltzar Nagusia.
- Azaroaren 25ean, Bilbon: batzarre arrunta.
- Abenduaren 28, 29 eta 30ean, Oiartzunen: Manuel Lekuonaren omenez, haren sortzearen mendeurrenean, III. Herri-Literatura Jardunaldiak.

Azken ordukoak

Urtarrilean, Bilbon egingo diren Jagon Jardunaldien egitaraua aurkeztu da. Gai bakarra izango dute: euskararen zuzentasuna. Akademien arteko ekitaldia ere egun horietan egingo da. Euskaltzaindiaren 75. urteurrenkari, duela 25 urte Iruñean egin zen bezala.

J. San Martinek esan du tarte bat eskaini beharko litzaiokeela erdaraz mintzatzean euskal izenen erabilera okerrari, komunikabideetan, batez ere. J.L. Lizundiak azaldu du erdaraz eta euskaraz hutsak ez direla desagertzen, nahiz ahoz eta izkribuz aditzera ematen den, eta *Basurto* aipatu du (euskara zuzenean *Basurtu*).

Kultur Ministerioan erabakitako dirulaguntzen berri, literatur sorketaren alorrean, eman du E. Knörrek, Euskaltzaindiaren izenean epaimahaikide izan denak. Euskarari datxekola, bi izan dira diruz hornituriko proiektuak (800.000na pezeta): A. Lertxundiren *Hilean, bizian bezala* eleberria eta G. Gomez Zubiak egindako Perrault-en ipuinen itzulpena.

M. Azkarateren galderari erantzunez, Idazkariak esan du *Lur hiztegi entziklopedikoa*-ren zuzendaria den J. Zabaletari gutuna egin diola Euskaltzainburuak, liburuak saltzean Euskaltzaindiaren izena aurrerantzean erabil ez dadin. J.M. Sartrusti argitaletxe horren zabalkunde paperetako argazkia aipatu du, zinetan lau euskaltzain ageri dira, entziklopediaren aurkezpen batean. J. Haritschelharrek esan du euskaltzainek eskubide hori badutela eta bera berriki beste entziklopedia baten aurkezpenean mahaian izan zela, I. Sarasolarekin batera, prentsan agertu bezala. E. Knörrek adierazi du Akademiak ezin duela denbora galdu komunikabideetan esaten dena zuzenduz, guztiz axola handiko gauza ez bada. Bestalde, esan du jende arruntak badakiela bi eremuak bereizten, eta *El libro de estilo de ABC* liburua aipatu du, zeinen hitzaurrea Espainiako Erret Akademiaren Zuzendariak idatzia da.

P. Altunak *Gramatika laburra*-ren bigarren argitaraldiaren hitzaurrea ez dela berak idatzia esan du, eta kexu agertu da Gramatika batzordearen ginetik hartzen diren erabakiengatik. P. Salaburuk, liburuaren arduradunak, aditzera eman du hitzaurre hori egitea osoko batzarrean erabaki zela, lehen argitaraldian ohar-gileen izenak agertu ez zirela-ta.

Hitanoa

X. Gereño eta X. Videgain aretoan sartu ondoren, Euskara Batuko batzordeak prestaturiko hitanozko paradigmaren lehen emaitza aurkeztu du P. Altunak.

Lehendabizi, ordea, honako honek bide berezirik eskatzen duenentz eztabaidatu da. X. Kintanak hitanorako proposamenak egingo dituen batzordearen kidea izatea eskatu du gutunez, abenduaren 13an. P. Charrittonek eta A. Irigoienek Aditz batzordeak gaia aztertzea eskatu dute. Aditz batzordea suntsitua denez, eta honetarako batzorde bat espreski eratzea komenigarria jotzen ez delarik, beste edozein gai bezala ikertuko da hitanoa eta ohargile guztiei proposamenak igorriko, osoko batzarreak erabakitzeke.

P. Altunak antzinatasunaren eta hedaduraren artean hautatu beharraz hitz egin du. Forma ugaritasunaren gainetik, Euskaltzaindia ereduaren bila dabilela esan du, idatzirako, oroz egin, baina ohozko erabilerako ere, M. Azkaratek esan bezala. P. Salabururen iritziz, paradigmez erabaki ez ezik, erabileraz zerbait esan beharko luke Euskaltzaindiak (menpeko perpausetan hitanorik ez, adibidez). B. Oyharçabalen ustez, eztabaida ongi mugarriztatu behar da. J.A. Aranak berorika ere aztertzea eskatu du. I. Sarasolak esan du berorika ez dela euskararazko eremu guztiarena. Urtarrilaren 20ko epea eman da oharrak bidaltzeko.

Ondoren, hitzaldi aretoan, Bilbao Bizkaia Kutzako ordezkariak bertan zirela, orobat urgazle, euskaltzale, kazetolari eta bestelako entzule asko, Euskaltzaindiaren 1993ko literatur sariaren epaia iragarri da. Lehendabizi, J. Haritschelhar euskaltzainburuak esker ona agertu dio Bilbao Bizkaia Kutzari, urte askoz gero literatur sari hauek hornitzen baititu, halaber lan hauek epaitu dituztenei eta irabazleei. Literaturak hizkuntzaren biziarentzat duen garrantzia azpimarratu ondoren, bere kezka agertu du Haritschelhar jaunak, antzerki lan bakarra aurkeztu izanagatik eta saiakera alorrean benetako saiakerarik ez baita hartu. Gero, Idazkariak irakurri ditu epaimahaien agiriak. Hona epaiak:

- Txomin Agirre eleberri saria: *Pedrotxo* lanari, Martin Ugalderena.
- Torbio Alzaga antzerki saria: hutsik.
- Felipe Arrese Beitia olerki saria: *Garraren eta karroiairen margoak* bildumari, Juan Karlos Lopez Mugartzarena.
- Mikel Zarate saiakera saria: hutsik.

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

BATZAR-TXOSTENAK

1994. URTERAKO EUSKALTZAINDIAREN EGUTEGIA (*)

*Jose Luis Lizundia,
idazkariordea*

Urtea ia amaitzear dago eta ohi bezala Zuzendaritzatik pasa eta gaur onartu ondoren, Euskaltzaindiaren batzarrera dakart egutegiaren egitasmoa. Abiapuntu bezala, gaineratu behar dut kontutan izan ditudala bezeriki datoren urtean, 75. urteurrenaren ospakizunak. Gainera, honetak, erabaki batzuk hartuak ditu jadanik Euskaltzaindiak. Bestalde, ohi bezala, bibliografia zenbait arakatu ditut: *Eusker*a agerkaria, Luis Villasante, Santi Onaindia, Nikolas Alzola Gerediaga, Jon Bilbaoren *Eusko Bibliographia* eta abar.

Ondorioz, hara hor, aurkezten dizkizuedan egutegirako ildo nagusiak, hots:

1. Euskaltzaindiaren sorrerako 75. urteurrena. Esan behar da honen egitaraua urteurreneko berbera dela, irailaren 30ean eta urriaren lean Arantzazun egindako bilkuretan onartua. Horretarako izendaturiko batzordeak aurretiaz prestaketak egin baitzituen, gero ere garatzen jarraitu duelarik, hain zuzen urriaren 29an egoitzan eta azaroaren 26an Donostian egindako bilkuretan. Beraz, urtarriletik irailera bitartean egingo diren jardunaldi guztiena zehaztuta eta finkatuta dago. Urriaren 3tik 7ra Euskal Herriko Unibertsitateko Leioako campusean egingo den Euskaltzaindiaren XIII. Biltzarrarena ere. Horregatik bada, hemen ez gara luzatuko.

2. Euskalari, idazle eta abarretan begirada bat eman eta lehen mailako mendeurren bat bakarrik aurkitu dut: D. Manuel Lekuona euskaltzainburu izan zenaren jaiotzarena. Bigarren mailako mendeurren bi, ordea, bata, Manuel Antonio Antiarrena eta bestea, Juan Domingo Unzueta Abaunzarena.

D. Manuel Lekuona Etxabeguren 1894.eko otsailaren 9an. Oiartzungo "Etxetxiki" baserrian jaio zen. Ez naiz hemen bere bizitzaz arituko, *Eusker*a 1987, 2an argitaratutako irakur baitaiteke. Hori dela eta, kontuan izanik 75. urteurrena tartean dagoela, abendurako atzeratzea deliberatu

---

(*) 1993.XII.6an, Durangon egindako bileran Zuzendaritzak onartua

du Zuzendaritzak eta hil horren 28, 29 eta 30ean, Oartzunen egingo dira bere omenez III. Herri Literatura Jardunaldiak Ahoskotasuna izango delarik gaia. Azken egunean, hileroko batzarren ondoren, egingo zaio Manuel Lekuonari omenaldia. (Gainera honetaz Oartzungo alkate den Iñarra jaunarekin mintzatzeko aukera izan dugu eta prest dago behar diren laguntzak eta azpiegitura emateko).

* * *

Bigarrenekoetan, lehendabizikoa Manuel Antonio Antia Aranburu da 1894.eko Urte Berri egunean hil zena Beterriko Urnietan. Berau 1830.eko apirilaren 26an, Goierriko Urretxun jaio zen Filosofia eta Letrak Oñatiko Unibertsitatean ikasi zituen eta Teologia Iruñeko Apaizgategiak. 1854ean apaiztu eta Leitzako organista izan zen eta 1853tik hil arte Urnietako erretore. *Zeruko bide zuzena eta segurua, karmeldar debo-toarentzat ikasbidea. San Joseren zazpi igandeetako jayera* argitaratu zuen 1867an, P. Claret-ena itzuliz. *Aita Mendiburu'ri* izeneko olerkiarekin saria irabazi zuen Oartzunen 1882an. 1882ko Lore Jokoetarako, berriz, *Jesusen laguntalden sartzeko San Luis Gonzagaren Zeruko deia*, hiru ekitalditako antzerkiarekin ohorezko aipamena irabazi zuen. *Kristau izan*, 1878an argitaratu zuen. *Jesusen biotz sagraduko deboziozco liburuchoa*, berriz, 1887an. Urnietako Lore Jokoak, 1886an antolatu zituen Abbadie eta abarrekin. Tolosako artxibategian Antonio Antiaren eskuskribu bat aurkitu zen *Asisko Franzisko Santuaren bizitza* izenekoa, Leopold Charance frantsesaren liburutik itzulia.

* * *

3. Fray Juan Domingo Unzueta Abaunza Durangaldeko Abadiñon jaio zen 1794.eko uztailaren 7an eta Durangoko hirian hil 1870.eko apirilaren 9an. 1885ean frantziskotarra baitzen bere probintziala zen A. Estartak aita Unzueta eta aita Garteiz izendatu zituen Uriartek egindako San Alfonso Maria de Ligororen "Visitas al Santísimo"-ren itzulpenearako. Bere eskuan egon zen baita denbora batez, Juan Antonio Mogelegi *Peru Abarka* liburua ere, gero, atera zena Zarauzko komentutik Durango 1881ean argitaratzeko. Juan Ruiz de Larrinagak dioenez, aita Unzuetak prestatu zuen Arzadunen *Cristinaubaren doctrinaren explicasinua. Doandigoco berbaldiac* izeneko santuen paregiriko batzuk ere idatzi zituen. Bi liburukiok argitalpen bina izan zituzten Tolosan 1894ean eta Durango 1900ean. Idazle honek, Gerediaga Elkartearen proposamenez, Abadiñoko Matiena auzo berrian kale bat du eta bertako ikastolaren izena ere eraman zuen.

Bi idazle hauek direla eta Zuzendaritzak proposamen hau onarten du: Manuel Antonio Antiari zerbait egiten badio Urnietako Udalak, Euskaltzaindiak parte hartuko luke, ez hileroko bilkura batekin, agian,

batzorderen bat bertan bilduz baizik, Urnieta toki ona baita Donostiatik hurbil. Badirudi, bestalde, zerbait egiteko asmotan dabilzala, hain zuzen urtarriaren lean, urteberri egunean, J. M. Lekuona buruordeak hitzaldi bat emango du.

Fray Juan Domingo Unzueta buruz ordea, agian, zerbait egiteko asmoa hartuko du Gerediaga Kultur Elkartek. Euskaltzaindiak ezingo luke hileroko bilkurarik antolatu, zeren eta urtea oso hartua baitu. Agian, Abadiño oso ongi komunikatua dagoenez gero —hain zuzen Untzeta baserria, seguru asko, bere jaiotetxea, Bilbo-Behobia autoestrataren ondo-ondoan dago— batzorderen bat edo ordezkartzaren bat joango litzateke.

* * *

1994.urterako egitasmo hau izango litzateke:

- Urtarrietik urriarteko bilkurak.
- Azoroaren 25ean, hileroko batzarra Bilbon, eta,
- Abenduaren 28, 29 eta 30ean, III. Literatura Jardunaldiak, hileroko eta omenaldiko bilkurak D. Manuel Lekuonaren omenez, Oiartzunen.

* * *

75. URTEURRENA

Jardunaldien egutegia

— Urtarrialaren 27, 28 eta 29an, Bilbon, egoitzan egiteko I. Jagon Jardunaldiena. Izenburu hau eramango du: Hizkuntzaren erabilpen zuzena jagotea: Euskal Herrialdeetakoak, Katalan Herrialdeetakoak, Galizia-koak eta agian Herbereetakoak (Holanda eta Flandria).

— Otsailaren 25ean, Donostian egiteko Lexikologi Jardunaldiak: Eratorpenari buruzko gomendioak.

— Martxoaren 24 eta 25ean, Iruñean egiteko Gramatika Jardunaldien: 1. Juntagailuen lanaren inguruko eztabaida. 2. Biltzarrean aurkeztu-ko diren gai zerrendaren proposamena.

— Apirilaren 29 eta 30ean, Gasteizen egiteko Hiztegi Batuko Jardunaldien gaia: Hiztegi Batua osatzeko irizpideak, zenbait punto orokor eta lehen hitz zerrendaren aurkezpena (7.000 hitz).

– Maiatzaren 27 eta 28an, Bilboko egoitzan egiteko Ahoskera Jardunaldiena: agian gaur zehaztuko dute, une honetan bilduta baitago bazordea. Izenburu hau eramango du: “Euskal Ahoskerari buruzko zenbait gomendio”.

– Ekainaren 23, 24 eta 25 ean, Miarritzen egiteko diren V. Onomastika Jardunaldiena: Exonomastika: kanpoko jatorriko izenak, hots, exotoponimoak eta exoantroponimia historikoak.

– Uztailaren 21, 22 eta 23an, egingo diren Literatura Jardunaldiena: Metrikaren kontzeptu nagusiak euskal ikuspegitik begiratuta: bertso, le-roa, puntuak, modulu metrikoak. Euskal metrikako izendegi batua.

– Irailaren 21ean, Donostian, Gipuzkoako Foru Diputazioan egingo denean: Euskaltzaindiaren osakerako 75. urtearen ospakizuna eta euskal komunikabideekin jarduna.

* * *

XIII. BILTZARRA

– Urriaren 3tik 7ra 75.urteurrenaren ospakizun-amaiera Euskal Herriko Unibertsitateko Leioako Campusean, urtean zehar egindako Jardunaldietan erabilitako gaien eztabaida eta ondorioztatzea.

EL EUSKERA EN EL VALLE DE CIGOITIA (ALAVA)

1993.XI.29

Jose Garmendia Arruebarrena

Quizá el título que encabeza estas líneas no responda a su contenido más que al final. Vaya esta advertencia como aviso premonitorio al lector. Pero antes nos vemos obligados a enmarcar el cuadro sobre expresiones vascas que hemos hallado en el Archivo General de Indias (Sevilla) y que se refieren al valle alavés mencionado. Archivo éste, como más de una vez nos decía su Director durante muchos años, amigo y venerado maestro, vallisoletano, D. José M.ª de la Peña y Cámara, “venero documental que dista muchísimo de haberse agotado y en el que los investigadores tienen aún campos prácticamente ilimitados”. Por tanto, inabarcable e inagotable.

Conocida es la enorme masa documental que alberga dicho archivo. Se calcula en unos seis millones de documentos en más de 42.000 legajos, distribuidos en unas 18 secciones. Secciones que abarcan desde 295 legajos como *Patronato Real* (años 1480-1790), pasando por la de *Consulados* con 2.588 legajos (años 1543-1857) como de la sección de *Gobierno* con 18.422 (años 1492-1854). Puede suponer el lector que en esos millares de legajos saltan temas sobre el País Vasco, y de la más diversa índole, que ni son conocidos ni han sido abordados, bien en el aspecto individual de personajes que llegaron a destacar en muy diversas instituciones, bien en aspectos colectivos. ¡Cuántos vascos aún sin estudiar y cuyas biografías permanecen ocultas en abundantísimas fuentes! ¡Cuántos otros de aspecto colectivo, aunque algunos son conocidos como la guerra entre vicuñas y vascongados, la Compañía de Caracas, encargo de armas a las fábricas de Vizcaya, embarco de tropas en San Sebastián, encargo de fabricación de navíos, etc., etc.

Hace mucho que, en busca de diversos temas y personajes vascos, nos ha acompañado ese soterrado y constante afán de dar con escritos en euskera. Los hallamos en latín, francés, inglés, etc. Ahora bien, no hemos tenido la fortuna que tuvo el profesor Enrique Otte, quien dio con una carta en vascuence del primer obispo y arzobispo de México,

Fray Juan de Zumárraga. Se trata de una copia (sección de Justicia, leg. 1.011, n.º 2 R2). Está escrita el 15 de febrero de 1537, ocho años antes de la publicación en Burdeos en 1545 del primer libro impreso en vascuence, de Bernart Etxepare y publicado en esta misma revista (1).

Decíamos que hasta ahora no hemos tenido esa suerte, ni en los legajos de correspondencia con los Jueces de Arribadas de San Sebastián (2) (aunque quizá habría que revisar más a fondo de lo que hicimos) ni en todos —y no son pocos— tratan de la Real Compañía Guipuzcoana de Caracas, como en otros de otras secciones. Hay secciones que pueden ofrecer sorpresas por lo variado de temas que abarcan, como es la de *Indiferente General*, en uno de cuyos legajos dimos con muchos folios sobre méritos y servicios del Lzd.º Andrés de Poza. Son muchísimos los legajos que habría que ver en esa sección (3), así como en la de *Ultramar*, 880 legajos desde los años 1605-1870, por desgracia sección dividida entre Sevilla y Madrid.

Por su mayor presencia de vascos en Chile, México, Buenos Aires (Argentina), en legajos referentes a estas naciones, podría saltar la liebre. En una correspondencia en la Audiencia de Buenos Aires dimos con algunas expresiones, por indicación del gran historiador Mari Luz Urquijo.

La sección que más hemos manejado nosotros es la de *Consulados*, muy rica en cuanto al número y actividades comerciales de los vascos. Aún sin editar, confeccionamos *Guía de los vascos en el Archivo General de Indias* (Sevilla), dividido en dos partes. En el primero, van los inventarios con su explicación de cada sección, años, número de legajos, etc.; el segundo, es un índice unificado de los vascos que aparecen en los inventarios de las diversas secciones. Son en total, en este segundo volumen, unos 6.000 vascos con indicación de año, sección y número de legajos, lo que mucho puede servir un día a los investigadores, ya que no hay índices impresos, y sí solamente cuadernos escritos a mano y muchas veces borrados por el continuo uso.

Bien. La sección de *Consulados* es rica en cuanto a la correspondencia comercial o de amistad. Ya publicamos en su día, en el *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País*, estudios y noti-

---

(1) Véase en *Euskera* XXVI (2, aldia, 1981, 1-6 Bilbo, pp. 5-15) titulado “Nuevo y más extenso texto arcaico vasco: de una carta del primer obispo de México, Fray Juan de Zumárraga”.

(2) Legajos 2.406, 2.407 y 2.408, de *Indiferente General*.

(3) Es una de las secciones mayores y más interesantes del Archivo que comprende asuntos de toda índole y carácter, casi siempre de la máxima importancia. Está integrado por los papeles más diversos y procedentes de diversos lugares.

cias de remitentes de cartas en cuanto a la familia mutrikuarra de los Ibarburu y Galdona, la del vizcaíno de Elorrio y maestro de ceremonias de la catedral sevillana (personaje importante Adrián de Elosu) y la del alavés Tomás Ruiz de Apodaca.

Sólo encontramos, en cuanto a los Ibarburu y Galdona, algunas expresiones o palabras. La correspondencia epistolar dirigida a los diversos Ibarburu y Galdona es copiosísima (4). A veces de amigos, y otras muchas, comercial. Son millares de cartas (5). Pues bien, sólo encontramos expresiones o palabras como *alabac*, *laztanes*, *agur*, *goraintzis*, etc. (Cartas de Clara de Mizquía Ibarburu a su hijo Andrés de Ibarburu desde Motrico en fecha 24 de octubre de 1687, legajo 143, sección de *Consulados*).

Lorenzo Ignacio de Ibarburu, en carta a su tío Andrés, maestro-escuela de la iglesia catedral de Sevilla, desde Motrico y en fecha 8 de octubre de 1687, con motivo de su toma de hábito, con cuyo motivo había ido a Motrico, traslada unas líneas en euskera que no llegamos a descifrar bien. Dice así el texto: “El Domingo dançamos Balthasar y yo y andubimos por todas las calles, anoche tambien dançamos en el portal cantadança y Rubio dansó también y cantaba *Bart çure besoan naiçu rai-bere nazan*, y daba unas bueltas, que hacía reir a toda la gente” (leg. 408 de *Consulados*).

También desde Motrico, en 14 de octubre de 1682, Pedro Galdona escribe “Reciba de Goicoechea mil *goraintzis*” (leg. id. 406). Unos años más tarde, el mismo y desde el mismo lugar, fecha 25 de agosto de 1685, escribe “... acabados de venir de unas fiestas donde se ha hecho lo que se ha podido por la vida”, envía sus finas memorias al amigo Domingo de Urbizu (caballero de Santiago y con uno de los cargos más importantes en la Casa de la Contratación de Sevilla) que por no ofrecerse cosa particular no le he escrito. A todos los demás amigos mis *goraincis*” (leg. 406, id.).

Tampoco son ni muchas ni variadas las palabras en euskera en la abundante correspondencia a Adrián de Elosu (6). Desde Elorrio, fecha 9 de junio de 1686, Domingo de Gaztañaga le saluda con un *agur jauna* (leg. 406). Desde Sanlúcar de Barrameda, en 19 de mayo de 1688, Juan

(4) Legajos 86 (a Andrés de Ibarburu), 93, 505-511, 1.207 y 1.214, se entiende en la sección de *Consulados*.

(5) Calculamos en unas 10.000 cartas. Ver nuestros estudios en *BAP* “Los Ibarburu y Galdona, de Motrico”, cuadernos 1.º y 2.º, año 1979, pp. 279-283 y “Correspondencia Ibarburu y Galdona”, id. cuadernos 1.º y 2.º, 1985, pp. 367-372.

(6) Publicamos nosotros un amplio estudio basado en la correspondencia de Pedro de Elosu en *BAP*.

de Urbizu (¿hermano del anterior?) le escribe: “Enhorabuena que se haya ido el bendito Arrue. *Agur*” (Arrue era un poderoso comerciante con las Indias) (leg. 406). Juan Bt.^a de Barraicua y Asua, que figura mucho en diversos cargos en la Congregación de los Vizcaynos en Sevilla, desde Cádiz, el 26 de enero de 1690, le escribe *agur jauna* (leg. 406). Desde Guatemala, su hermano Pedro de Elosu, el 4 de junio de 1689 le dice que la *ama* está bien (leg. 406).

Juan de Urbizu, esta vez desde Cádiz y en fecha 9 de diciembre de 1688, envía “para Pedro Galdona, Serria, Ysasi, Sarria, Coloma, Ansoategui y demás amigos muchos *goraincis*, y después de notificarle que el Almirante Gasadevante (natural de Fuenterrabía) le había pedido unos libros, termina la carta con un *agur*”. Lo que sí me cabe es pensar que, dada la solidaridad, el numeroso grupo de vascos en Sevilla, ya desde mediados del siglo XVI y más en los últimos cincuenta años del XVII, hablarían en vascuence en las numerosas reuniones o tertulias que celebraban. Pero lo que han dejado escrito, aunque habría que revisar más a fondo esta aludida correspondencia, no ha sido mucha.

Quizá haya parecido demasiado larga esta introducción. Pero la juzgábamos necesaria para entender de modo debido lo que ahora viene y que comienza a responder al título de este trabajo: “el Euskera en el valle de Cigoitia (Alava)”. Digamos que no se trata de un estudio sobre la situación del euskera allí en otros tiempos aunque alguna alusión haremos.

Demos antes algunas noticias sobre Tomás Ruiz de Apodaca (1702-1767). Nacido en Manurga, en cuya correspondencia hallamos algunas expresiones en euskera. Marchó a Cádiz a sus 14 años, con una buena instrucción en cuanto a escribir y cuentas. Viajó 11 veces a Veracruz. Fue maestre en sus primeros tiempos. Sufrió dos naufragios. Comerció por tanto intensamente. A la muerte de Andrés Martínez de Murguía, sin duda su protector, también de Manurga, y fallecido el año 1732 en Cádiz, de cuyo barco fueron propietarios a medias Julián Martínez, también de Manurga, hasta que por su muerte, quedó Tomás en dueño del navío Ntra. Sr.ª de la Concepción y Santo Domingo, alias llamado el Halcón.

Casó a sus 40 años con M.ª Eusebia de Eliza Lasquetti. Su padre, de San Sebastián, comerciante también, caballero de Santiago, y Prior de la Cofradía vasca del Stmo. Cristo de la Humildad y Paciencia, falleció a sus 45 años. Los Lasquetti, de procedencia italiana, eran también comerciantes con Indias. Tomás Ruiz de Apodaca es un gran alavés, lleno de cualidades y virtudes, que ha sido completamente ignorado, no sólo en su lugar natal, sino en Vitoria/Gasteiz, en donde ninguna publi-

cación, inventario o repertorio apunta su nombre. Ha podido ser rescatado del olvido y del desconocimiento gracias a más de 18 legajos de carácter privado, con unas 2.000 cartas, diarios, cuentas del barco, comerciales llegados, por caminos desconocidos, al Archivo de Indias, en donde se hallan depositados. Falleció en Veracruz en 1767 (año de la ley del extrañamiento de los Jesuitas por Carlos III). Hombre activo, serio, responsable, religioso, etc. fue padre de ilustres hijos: Sebastián, Almirante de la Armada, Juan, conde del Venadito, prácticamente el último Virrey de Nueva España, y de otros hijos que alcanzaron las mayores graduaciones en la marina española.

Ya hemos dicho que nacido en Manurga, “lugar” como se suele llamar en estas pequeñas poblaciones de reducidos habitantes. No llegaba en 1700 a más de 250 habitantes, con unas cincuenta casas y una casa palaciega de muy buena factura con una iglesia monumental, que quería ser la catedral de Cigoitia. Se halla ubicado en las faldas del Gorbea, a unos 15 km. de Vitoria/Gasteiz. Desde su cerro, azotado por el viento frío que desciende de las alturas del Gorbea, se puede apreciar un bello panorama del valle con multitud de pueblos.

Por la proximidad con Vizcaya, ya que su término confinaba al norte con Ceánuri. ¿Qué sabemos hoy en día de las redes y comunicaciones que frecuentaban estos pueblos? Por ejemplo, la madre del amigo y copropietario del navío en Cádiz, Julián Martínez, en su testamento del 3.X.1727 encarga seis misas en el convento de Aránzazu, a razón de 3 reales por cada una. Es más que seguro que sus habitantes hablaran el euskera o vascuence. Allí, hace unos cuantos años confirmamos muchos datos sobre el vascuence de sus antepasados, abuelos o bisabuelos.

Según un manuscrito de Prestamero “hablan el idioma vascongado muchos pueblos de la Vicaría de Vitoria..., los de Cigoitia y Zuya” (7).

Entre las zonas de lengua vasca, según el testimonio de Luis Luciano Bonaparte, sobrino de Napoleón I y primo carnal de Napoleón III, se contaba Cigoitia con mayoría euskaldún en Echagüen, Murua, Manurga, Larrinea, Gopegui, Ondátegui, Olano, Acosta, Cestafe y Eribe.

Algunas pruebas encontramos en la correspondencia dirigida a Tomás. Desde Cádiz, el 17 de mayo de 1740, Juan Felipe de Ansa se despide de Tomás con un *agur* (8). Su amigo y emparentado Gregorio de Vildosola, gobernador de Sinaloa (México), escribiéndole el año 1742 le da trato de *jauna* (señor), o cuando lo hace a varios, incluyendo entre

---

(7) *Pueblos de Alava por Vicarías, repartidos sus vecinos en cinco clases.*

(8) Archivo General de Indias (AGI), *Consulados* 398.

ellos a Tomás, de *jaunak* (señores) (9). Miguel de Apodaca, desde Guanjato el 26 de mayo de 1747, le da a Tomás el trato de *jauna*, encomendándose al arcediano, Zubiegui y otros amigos.

Domingo de Buruaga, en fecha 8 de agosto de 1747 desde México, se despide de Apodaca con un *zeure beti herritarra* (su paisano siempre) (10). Desde Manurga, le escribe su sobrino y capellán Pedro Francisco Ruiz de Apodaca: "Paso a participarle cómo acabo de enviar a manos de D. Francisco Antonio de Elejalde que se mantiene en la corte... los papeles necesarios para la presentación del memorial". En la memoria de sus estudios recuerda haber estudiado con bastantes fundamentos la gramática latina, saber la lengua bascongada y traducir la francesa.

Por cierto fue coadjutor en Bilbao, en la parroquia de Begoña, y dice predicar allí en vascuence, porque el párroco no lo sabía.

El capitán de fragata "su más apasionado seguro servidor y paisano Joseph de Sapiain, a bordo del navío Reina, el 20 de octubre de 1659, comienza de este modo la carta: Nere D. Tomás maitea" (11).

Recojamos lo que su sobrino Pedro le escribía desde Begoña el 18 de febrero de 1765: "... tres o cuatro domingos ha que empecé a explicar la Doctrina Cristiana en esta iglesia en el vizcaino, porque el cura mayor no está ducho en este idioma" (12). Y para terminar con esta gavilla de testimonios, que sin duda se podría multiplicar, citemos el de Fray Miguel Antonio de Urbina el 19 de febrero de 1764: "Y *agur* hasta el valle de Josafat en este de San Buenaventura (convento) de Sevilla" (13).

¿Se concibe que se expresaran de este modo a Tomás Ruiz de Apodaca, sin que conociera o hablara el euskera? Sabiendo el profundo y constante amor de Tomás a Manurga, su sentido de familia y sus recuerdos de la infancia, no es posible concebir que no supiera el euskera (14).

---

(9) Id. id. 398.

(10) Id. id. 398.

(11) Id. id. 400.

(12) Id. id. 400.

(13) Id. id. 400.

(14) El lector puede consultar nuestra obra *Tomás Ruiz de Apodaca, un comerciante alavés con Indias (1702-1767)*. Editado por la Diputación Foral de Alava, año 1990, p. 399.

ONOMASTIKA

HUARTE/UHARTE

Udal diktamena:

Sr. Alcalde

Mikel Gorrotxategi Nieto secretario de la comisión de Onomástica de Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia,

Certifica:

Que esta comisión, en su sesión de octubre, entre otros temas, ha tomado, entre otras, la siguiente resolución:

“1.1.6. Se procede a la lectura de la petición realizada por el ayuntamiento de Huarte relativa al cambio de nombre por el de Uharte. La comisión encomienda al miembro de la misma y profesor de la Universidad Pública de Navarra, P. Salaberri la realización del dictamen que goza del visto bueno de la comisión.”

Adjunto le envío el dictamen realizado por Patxi Salaberri, en caso de desear alguna aclaración posterior no dude en ponerse en contacto con esta comisión. Atentamente se despide,

Mikel Gorrotxategi Nieto

12.XI.1993

HUARTE / UHARTE DELA ETA

Uarte izena oso arrunta de euskal toponimian, eta bere etimologiak ez du arazorik sortzen: osagaiak *ur* “agua, riachuelo, río...” izenaren el-karketako aldaera den *u-* eta *arte* “bitarte” dira, eta jatorrizko adiera “bi uren bitarteko eremua”, hots, “bi erreken edo bi ibairen (edo erreka baten eta ibai baten) tartea” da, erdarazko *Ambasaguas*, *Entrambasaguas*, *Entredosaguas*, *Trambasaguas*, *Tramasaguas* eta besteren kide delarik.

Euskaraz *Uarte*, *Ubitarte*, *Errekabitate*, *U (r)bieta* aurkitzen ditugu, besteak beste.

Uarte-ren ondoan arrunta ohi da *Ugarte* aldaera, *ug-* ere *ur*-en elkarretako aldaera baita, eta adibidez Iruñe ondoko *Uharte*-ri inguruko herrietan oraindik ere *Ugarte* esaten zaio, XI. mendean bezala (1). Kasu honetan *Uharte* izena herria Arga eta Urbi ugaldeen artean egotearen ondorea da. Arakil ibarreko *Uharte* herriak ere izena San Bartolome errekaen eta Arakil ugaldearen artean kokatua izatetik hartzen du, eta honi ere inguruko herri batzuetan oraindik *Ugarte* esaten diote (dokumentazioan ere arrunta da aldaera hau, Rafael Carasatorrek gaztigatu digunez).

Toponimian ongi ikusten den bezala, jatorriz *ugV* (alegia, *ug-* + bokala) zuten hainbat leku-izenek *ubV* dute orain, beharbada *u* ezpainkariaren eraginez. Hau oso garbi ikusten da *Ugarte* } *Ubarte*, *Uberte* (bokal-armoniaz), } *Ubaran*, *Uberan* (bokal-armoniaz), } *Ubarka*, *Uberka...* eta irudiko beste hainbat toponimotan (*ubarka* izen arrunta ere bada), eta mintzagai dugun herri-izanaren kasuan ere garbi azaltzen da, inguruko herri batzuetan *Uberte* esaten baitzaio. Tarteko *-b-* hori hiatoa segurtatzeko soinua izan liteke (cf. *suberte* izen arrunta } *suerte*), baina egiantz handiagoa du oraindik bizirik dagoen *-g-* horren ordezkotzat jotzeak. Hau da, oraingo *Uberte* bizirik ere dagoen *Ugarte*-tik atera izanen da, *ubarka*, *uberka* aurreko *ugarka* batetik atera den era berean (cf., gainera, Arakilen bertan dagoen *Zuhatzu*, *Zuga(t)zu* eta *Zubetzu* inguruko herrietan, *zuhaitz* + *-zu*-tik).

Grafari dagokionez, esan beharra dago erdaraz idazterakoan anarkia handi samarra edireten dugula dokumentazioan, *h*-ak, eta batez ere hasierakoak, aski kendu-utzizkoak direlarik, alegia, notariak gogoak eman arabera jartzen edo kentzen du *h* letra maiz. Guztiarekin ere, eta *Uarte*-ren kasuan, betelako arrazoia ere bazen hitz hasieran *h-* idazteko: *horrela* egin ezean, *Uarte* (*Varte* ere idatzia seguru asko) *Barte* irakur baitzitezkeen, erromantzez ezpainhorzkari ahostunaren galtzea zaharra izaki (2). Hortaz, eta seguraski, erdarazko *Huarte*-ren hasierako *h-* letraren iturbua *Uarte* [uárte] irakurri behar zela (eta ez *Barte*) adierazi nahian bilatu beharko dugu.

Uharte formari dagokionez, gogoratu beharra dago Euskal Herrian barrena bat baino gehiago direla izen honetako herriak (eta auzoak. Cf. Lekarozko *Uharte*). Nafarroa Beherean bi ditugu: *Amikuze-Uharte* (*Uhart-Mixe* frantsesez, *Uharte*, *Uhartiri* euskaraz), eta *Garazi-Uharte* (*Uhart-Cize*

(1) Ikus *Nafarroako toponimia eta mapagintza-I*, Nafarroako Gobernua, Iruñea, 1992.

(2) Ikus Alarcos Llorach-en *Fonología Española*, Gredos, Madril, 1991, 254, or. eta hurrengoak.

frantsesez) (3). *Kasu hauetan tarteko* —*h*— hori (*uh- ur-en* elkarketako beste aldaera bat da) soinu hasperendua da, hasperenketa bertan oraindik ere bizirik baitago, oso goiz galdu zen Nafarroa Garaian ez bezala.

Hortaz, garbi ageri da, alde batetik, Nafarroako *Uarte* [uá̃rte] ofizialak (grafiak grafia) *Ugarte* eta *Uberte* aldaerak dituela, eta bestetik, hauek Iparraldeko *Uharte* [uhá̃rte]-ren kide zehatzak direla. Beraz, eta Nafarroa Behereko [h] soinua emateko *h* grafema ibiltzen badugu, aise ulertzen da soinu hasperendu horren kide hurbila den Nafarroa Garaiko [y] edo [β] horien orden Euskaltzaindiak *h* aukeratu izana.

Gogoan izan behar da Akademiak erabakiak hartzeko oruan *Euskal Herria bere osotasunean hartzen duela aintzat*, eta Arakilgo herriaren kasuan ere horrela egin zuela, Nafarroa Behereko herrien izenetan arrunta den grafema (hotsean oinarritua dagoena, esan bezala) Nafarroa Garaiko herrien izenetan ere sartu zuelarik, hemen aspaldidanik *μ* nahiz —*g*— (—*b*— berriagoa bide da, esan bezala, eta azken honetatik aterea) badugu ere.

Patxi Salaberri,
Onomastika batzordekidea

---

(3) Ikus Jean-Baptiste Orpustanen *Toponymie Basque*, Presses Universitaires de Bordeaux, Bordele, 1990, 52. eta 123. orr.

EL NOMBRE *IZKI*

José Antonio González Salazar

DICTAMEN DE LA COMISION DE ONOMASTICA SOBRE EL NOMBRE *IZKI*

En nombres de amplio uso, y en particular en el de la Asociación de Agricultura de Montaña, ha comenzado a verse la forma *Izkiz*, terminada en z. Otros proyectos, de mayor o menor immediatez, emplearán y propagarán el nombre, en que hay que procurar la forma correcta.

La Comisión de Onomástica de Euskaltzaindia desea poner en conocimiento de todos que la única forma correcta es *Izki*.

— Los habitantes de esa comarca así lo denominan (sin z final).

— Así lo nominaban cuando hablaban euskera como nos recuerda el topónimo de Arlucea *Izquibidia*, “camino de Izqui” (1).

— Esto último lo confirma otro topónimo histórico de Arlucea de fines del siglo XVIII: *Izquibidea*. Junto a éste aparecen otros como *Api-nizbidea*, “El camino de Apellaniz”, y *Markizpidea*, “el camino de Marquinez”, en los que sí ponen la Z como corresponde a los lugares de referencia, mientras que *Izki* va sin Z (2).

— De esta misma forma aparece en la documentación histórica:

• Año 1182: El Rey de Navarra Sancho el Sabio; Carta Puebla de Bernedo... “...San Cristobal de Hizqui...” (3).

• Año 1256: El Rey de Castilla D. Alonso X; Privilegio dado a Sta. Cruz de Campezo: “...ademas de estos terminos le dio a Izqui...” (4).

---

(1) *Cuadernos de Toponimia*, n.º 2. José Antonio González Salazar. Ed. Diputación Foral de Alava.

(2) Archivo Histórico Provincial de Alava. Protocolo n.º 9389, año 1788. Esn.º de Maestu: Santiago López de Mezquia, fols. 156 y 218.

(3) *800 Aniversario de los Fueros de Población de Bernedo y Antoñana*. Diputación Foral de Alava. Vitoria, 1983.

(4) *Historia de Alava. Ciudad y Villas*. Joaquín José Landazuri. Ed. Diputación Foral de Alava. Vitoria, 1926, p. 232.

- Año 1342: El Tribunal Eclesiástico de Calahorra; Sentencia entre Bernedo y Lagrán sobre S. Pedro: "...Villaverde tierra de Izqui..." (5).

— En la Iglesia de Verarte se guarda el archivo de la comunidad del monte de Izqui de Arriba. Hay documentación desde 1602 hasta nuestro siglo. En ninguna ocasión apasrece la Z final en las numerosísimas transcripciones de Izqui. Lo mismo se puede decir de la documentación generada por los escribanos correspondientes a la comunidad de Izqui de Abajo (Apellaniz y Maestu, entre otros).

---

(5) Archivo Municipal de Bernedo. Legajo n.º 39.

GUTUNDEGIA

ANTONIO TOVAR EUSKALARIAREN OROIPENA ETA HAREN ALARGUNAK EUSKALTZAINDIARI EMANDAKO EUSKAL LIBURUTEGIA

*Jose Antonio Arana Martija,
euskaltzaina - bibliotekaria*

Antonio Tovar Llorente euskalaria Madrilen hil zenean (1985.12.14) "Antonio Tovar oroitzapenetan" izeneko nekrologia idatzi zuen Koldo Mitxelenak eta *Euskera* agerkarian argitaratu zen (1). Hurbiletik eta ikerkuntza munduan ondo ezagutu zuen gure euskaltzain errenteriarrek, hizkuntzalari eta euskalariaren ikuspegitik aztertu zuen lan horretan Tovar jaunaren jarrera eta nolabaiteko emaitza, hark egiten zuen bezala, maisuki eginaz gainera. Baina Euskaltzaindiarentzat, eta euskararen ikerketetarako, hain zuzen, garrantzitsua izan bazen euskalari honen lana, gizalege aldetik estimatua eta, gehiago esango nuke, maitagarria eta maitakorra izan zela aitortu beharko genuke. Hori da, behintzat, nik daukadan bere irudia. Jakituriaren gaintik bazeuzkala gizatasunezko balore handiak, eta sarri askotan gertatzen den bezala, hemen datza izan zituen nahigabeen zioa.

Mitxelenak idatzitakoaz gain, Tovar-en biografia idatzi behar zela-koan nengoen, euskaltzain urgazle eta gero ohorezkoa izandakoak horrenbeste merezi baitzuen. Eta ez da ez edonolakoa gizon honen biografia. Kanpokoa izanik, euskararen eremuan murgildu direnetatik puntarengoa izan zela esan dezakegu. Espainiatik gure kulturara hurbildu zitzaigun lehenetarikoa izan zela esango nuke. Eta lan baliotsuaren eskaintzaz aparte, hara non datorkigun orain beronen euskal liburutegia Euskaltzaindikoko Azkue Bibliotekara. Consuelo Larruzea alargunak, Tovar-ekin bat eginda zegoenak, burutu du azken emaitza honekin bikote honek Euskaltzaindiarekiko zeukan harreman ezin estuagoa.

Antonio Tovar Llorente Valladoliden jaio zen 1911.eko maiatzaren 17an. Notariaren semea zen eta haurrak bi urte edo zituelarik, Elorriorako izendatua izan zen aita, non Antoniok Euskal Herriarekin lehen harremana izan zuen. Herri euskaldun honetako Andra Maria parrokia-

---

(1) *Euskera*, 1986, I, 249-252.

ren inguruko etxe batean bizi izan zen, baina denbora gutxi egin zuenez aitak notaritza honetan ez zuen euskararik ikasi Antoniok. Hemeretzi urterekin bukatu zuen 1930ean zuzenbideko karrera El Escorial-eko fakultatean. Baina ordurako sortu zitzaion hizkuntzekiko grina, eta grekoa eta alemana ikasi zituen. Alemanian zegoelarik hasi zen Espainiako gerra 1936an eta handik itzuli zen Humboldt-ek sortu zuen unibertsitatearen eredia bizirik zekarrelarik. Baina Hitler-ekiko mirespenak ere nolabait kutsatu zuen eta Francoren alde agertu zen gerran eta gerra ondoko lehen urteetan, Serrano Suñer-en subsekretarioa izan baitzen 1941.eko maiatzaren 17ra arte. Urte berean, Filologia Klasikoan lizentziaduna zelaririk, lortu zuen doktoregoa. Salamancako Unibertsitatean irabazi zuen 1942an Latin katedra eta azken lau urteren zehar emaztegai zuen Consuelo Larruzearekin ezkondu zen urte berean, Tormes ibaiaren hirian hamalau urteko bizitza finkatuz.

Politikaren mundua pixkanaka utziz (2) eta katedraren arduratik aparte, liburuak idazteari ekin zion Tover-ek Salamancako garai hartan. *Vida de Sócrates* izan zen argitara eman zuen lehen liburua (1947) eta latinezko klasikoak aztertuz Virgilioren *Eglogas* olerkien edizio kritikoa paratu zuen. Baina beste hizkuntza zaharrekin ere ardura harturik *Estudio sobre las primitivas lenguas hispánicas* kaleratu zuen Buenos Airesen (1949). Salamancako Unibertsitatearen errektore izendatu zuten 1951ean, eta Joaquín Ruiz Jimenez, Hezkuntza Ministroarekin batera, Alemaniatik ekarri zuen unibertsitate humboldtiarraren eredia nahi izan zuen Espainian finkatu. Errektore zela, hizkuntza indoeuropearrak eta bereziki zeltikoak meneratu zituen eta txikitari ikasi ez zuen euskara ikasten hasi zen Orion ematen zituen udaldietan. Ikusiko dugunez, irakasle izateko haina ikasi zuen, baina irakaskuntzako arloan baino gehiago eman zigun gure hizkuntzaren ikerketa eta eragintza munduan. Hor dugu adibide gisa Larramendi katedra sortzea. Baina hizkuntza klasikoen ildotik jarraitzen zuen eta grekoa noraino meneratzen zuen jakiteko hara hor *Un libro sobre Platón* lekuko (1956). Urte horretako udaberrian errektore karguari uko egin zion, dimisioa aurkeztuz. Francoren jokabide etsipengarriarekin nekatuta, oraingoan bai Espainiako politikari etena eman zion.

Atzerrira jo zuen orduan lasaitasunaren bila eta beste konpromezu barik hizkuntzen munduan murgiltzeko asmoz. Tucumaneko Unibertsitatean eman zuen urte osoko ikastaroa (1958-1959) eta Hego Ameriketako hizkuntzak ikertu zituen. Ipar Ameriketako Estatu Batuetara joan zen gero, Illinoisko Urbana Unibertsitatean zazpi urtetan irakasle izanik (1960-1967). Hemen zegoelarik argitaratu zuen *Catálogo de las lenguas de América del Sur* (1961). Consuelo alargunak dioskunez, 2000 hizkun-

(2) Andrés Trapiello: *Las armas y las letras*. Madrid, Ed. Planeta, 1994.

tza edo sailkatu zituen, tartean prekolonbinoak; euskararen ikerketak biztu omen zuen Tovar-engan hizkuntzalaritza gonparatuaren grina. Hizkuntzalaritzaren arlo hau irakastera etorri zen Alemaniara, Tubingen-eko Unibertsitatera hain zuzen, non irakaskuntzan eta ikerketetan ziharduen hamabi urteren zehar (1967-1979). Hizkuntza gonparatuen katedra hura Ernst Sittig-ek sortu zuen 1925ean eta sortzaile honen ondoko Hans Krahe jubilatu zenean dei egin zioten Tovar jaunari honen hutsunea bete zezan. Estatu Batuetatik Alemaniara zubia egin zuenean izendatu zuten Real Academia Españolako kide (1967). Tubingenen jubilatu zenean 68 urte zituen eta berak esaten zuenez “jubilación germánica” lortu ondoren, 21 urte kanpotik ibilita, Madrilerara itzuli zen. Wurtemberg estatuan 1477an sortutako unibertsitateak omenaldia eskaini zion Tovar katedradunari 1979.eko otsailaren 9an, egitasmoan ezaguna dugun Patxi Oroz Arizkuren irakasleak —eta Tovar bezala musikariak— unibertsitateko korallarekin kontzertua eskaini ziolarik (3). Madrilerara itzulita Filologia katedran aritu izan zen 1981ean jubilatu arte.

Alemanian egindako lanen eskerronez Goethe saria eman zioten 1981ean. Baina izan zituen eskertze eta omenaldi gehiago ere: Gredos argitaldariai eskaini zion omenaldi liburua 1972an: *Homenaje a Antonio Tovar*. Tubingeneko Unibertsitateak ere *Studia in honorem Antonii Tovar* kaleratu zuen 1984ean. Eta hil ondoren, Koldo Mitxelenak antolatu zuen Bilboko “El Sitio” elkartearen aretoan omenaldia 1986.eko urtarrilaren 20an. Buenos Aires, Munich, Dublin eta Sibiliako unibertsitateek “Doctor honoris causa” izendatu zuten. Ez zuen gutxiago merezi 400 titulu zituen gizon honek, eta 50 hizkuntza ezagutzen zituenak, tartean euskara, jakina. Honako hauek mintzatzeko eta idazteko gai zen Tovar jauna: gaztelania, frantsesa, ingelesa, alemana, italiara, portugesa, katalana, latina, greko modernoa, eta Hego Ameriketako matakoa.

Baina ez ziren hizkuntzalaritzako irakaskuntzak eta ikerketak Tovar-en izaera eta jakituria osotzen zutenek. Principe de Vergara kaleko etxebizitzan egon nintzenean, apalategietan zeuden liburuak eta paperak, hormetan dindilizka ikusten ziren diplomak eta egongelan zegoen pianoa ikusi nituenean, humanista baten etxean nengoela konturatu nintzen. Hizkuntzalaritzatik aparte literaturaren kritika ere egiten zuenez egunkari eta aldizkarietan, hau zen Tovar-ek jorratutako arlo bat eta han zeuden eta daude hainbat autoreen idazlan osoak. Egongelako ia erdian oste laburreko pianoak telebistari kentzen zion lehentasuna eta Federico Sopenak idatzi zuenez, zenbat aldiz atera ziren Tovar-en hatzamar eta bihotzetik Chopin, Schumann, Albeniz, Falla eta beste musikagile askoren doinu eta harmoniak. Eta liburuez inguraturik bizi bazen ere, nola

---

(3) Klaus Niebel: “Homenaje a Don Antonio Tovar”, *Euskera*, 1979, I, 397-400.

ez gogoratu eguneroko langelan, estimu bereziaz, eta mahaitik eskura, euskal liburuak zituela.

Garai baten Francoren alde jokatu zuen honek, eta gerraren osteko lehen urteetan, nola izan zuen euskararekiko interesa eta grina ez da erraz ulertzekoa. Consuelo Larruzea, orain alargunak, dioenari jarraitzen badiogu, orduan emaztegaia zen familiakoei esker sartu zen Tovar euskararen munduan. Consuelo Larruzea Pelaez Gasteizen jaio zen 1913.eko abenduaren 23an. Antonioren arrebena adiskidea zen Valladoliden eta haien bidez ezagutu zuen 1937an gero senarra izatera iritsiko zena. Medina del Campon ezkondu ziren 1942.eko ekainaren 9an. Consueloren aitona, Jose Larruzea, Azkueren adiskidea zen. Abade lekeitiarrak Fueroak ezabatzeaz Gernikako parrokian egin zuen sermoia, 1895.eko uztailaren 21ean, *Jaungoikua eta Foruak* izeneko liburu batean argitaratu zuen, non agertzen den Consueloren aitona egindako hitzaldia, Fueroen defentsan noski. Euskararekiko atxekimendua aspaldidanik zetorkion bada Larruzea familiari eta lur ona aurkitu zuen gero euskalaria izango zen hizkuntzalariak beste ikerketa batzuetatik zetorkion interesa ereinteko. Baina Filologia munduan sartu zenetik Menéndez Pidal, Azkue, Urkixo eta beste euskalari “zientifikoen” eskutik euskararen ikerketa sakonak egiteko parada izan zuen.

Tovar-ek euskarari buruz idatzi duen guztia jakin nahi duenak Jon Bilbaoren *Eusko Bibliographiara* jo beharko du. Baina gainbegirada emanda, honako mugari eta urratsak azpimarratuko nituzke. Hizkuntzen gonparaketaz ikerketak egiten hasi zelarik, euskara eta hizkuntza zeltikoen arteko loturak eman zizkigun *BRSBAP* aldizkarian 1945ean. Eta euskara ikasteari ekin zion urte haietan; ikusiko dugunez, 1947an, Salamancako Unibertsitatean, hogeit hamar urteko euskara irakasteko gai zen Antonio Tovar. Ondorioz, Euskaltzaindiak euskaltzain urgazle izendatu zuen 1948.eko urtarrilaren 30ean. Urte berean, eta lehen aipaturiko Boletinean argitaratu zuen *Estado actual de los estudios de filología euskérica. La lengua vasca* liburua eman zigun 1950ean (2. argitalpena 1954ean), Filadelfian ingelesera itzulia izan zena 1957an. Mitxelena eta Agud hizkuntzalariekin batera *ASJU* aldizkaria sortu zuen 1953an. *El euskera y sus parientes* liburua 1959koa da eta *The ancient languages of Spain and Portugal* 1961ean New York-en argitaratua. Ordurarte egindako lanengatik, eta Mitxelenak aipatzen zituen aholku eta laguntzengatik, ohorezko euskaltzaina izendatua izan zen 1973.eko maiatzaren 25ean, ondo izendatua, alafedea, hogeit hamar urte lehenago Laramendi Katedra sortu baitzuen Salamancako Unibertsitatean, euskarak orduan pairatzen zuen erasoari zientzia aldetik aurre eginez. *Euskera* agerkarira bidali zituen lanak, hala nola, “Comparaciones tipológicas del euskera” (1977, 449-476), 1980an Euskaltzaindiak antolatu zituen Euskalarien Jardunaldietara ekarriko zuen gai berbera, hain zuzen: “Comparación: Léxico-estadística y

Tipología". Euskarak historian zehar izan dituen arerio eta aldekoak eta orain hizkuntza politikaren bidez duen irtenbidea arakutzen du Tovar-ek *Mitología e ideología sobre la lengua vasca* liburu ederrean (1980). Larramendiren lana, politika munduan izan zuen eragina ahaztu gabe, aztertu zuen Tovar-ek Donostiako Costa Vasca Hotelean 1984.eko otsailaren 20an eta Bilboko Ercilla Hotelean hurrengo egunean eman zituen hitzaldietan. Urte eta hil bereko 22an Gasteizko Gasteiz Hotelean beste hitzaldi bat eman zuen, azken hau Azkueren lana aztertuz.

Larramendi Katedra aipatu dugu lehentxoago. Bere garaian izan zuen garrantzia kontuan izanik, ez dut uste honetaz behar den beste idatzi denik eta sorkizun hau gure artean aski ezaguna dugunik. Tovar bera da, ene ustez, Katedra honetaz zerbait idatzi duen bakarra (4). Baina euskararen aldeko ekintza honen historia eta emaitzak taiutzeko beste iturri batzuetara jo behar izan dut. Gezurra badirudi ere, gerra osteko garai hartan munduan zegoen euskal katedra bakarra Bordeleko Unibertsitatean Rene Lafon euskaltzainak zuzentzen zuena zen. Haren antzerako bat sortu nahi zuten Joaquin Ruiz Jimenez, Hezkuntzako Ministroak eta Antonio Tovar Salamancako katedradunak. Katedrari izena jarri behar ziotela eta, Manuel Larramendi iruditu zitzairen egokiena. Larramendi, izatez, Salamancako Unibertsitatean Teologia ikasle izan zen (1713-1717) eta ikasketa hauek bukatu ondoren Teologia eta Filosofia irakasle ere (1717-1720 eta 1724-1728). Baina euskarari dagokionetik, Salamancan argitaratu zituen bi liburu entzutetsuenak: *De la antigüedad y universalidad del bascuenze en España* (1728) eta *El imposible vencido* (1729) titulua zeraman gramatika. Ez zegoen egiaz "patroi" hoberik euskarari irakatsi eta hedatu nahi zuen katedrarentzat.

Nik dakidanetik, Katedra honen berri eman zuen lehena "Desperdicios" izenordea zeraman Aureliano Lopez Becerra (1880-1956) kazetari irundarra izan zen 1948an (5). Tovar-en hitz hauek transkribatzen ditu artikuluan:

"A la clase, que es semanal, vienen unas veinte personas. Algunos, profesores de nuestra Facultad de Filosofía y Letras, la mayor parte, estudiantes de la Sección de Filología Románica, en la cual, según el vigente plan de estudios, se puede cursar la lengua vasca, y algunos, estudiantes también de otras Facultades, vascos de nacimiento. Mi mayor satisfacción al dar la clase es la de contar con la asistencia y colaboración de estos vascos, que, naturalmente, saben la lengua mucho mejor que yo y me ayudan para que los ejemplos sean claros y correctos. Leemos y comentamos el famoso librito

---

(4) "La cátedra Larramendi de la Universidad de Salamanca", *Zumárraga*, 1954, 11-34. "Don Jose Miguel de Barandiaran inaugura la 'Catedra Manuel de Larramendi' en la Universidad de Salamanca", *BIAEV*, 1954, 53-54.

(5) *La Gaceta del Norte*, 1948.02.08, "Miscelánea" sailean.

de Schuchardt "Primitiae Linguae Vasconum" que traducido por el Dr. Yrigaray, de San Sebastián, fue editado por el Colegio Trilingüe de nuestra Universidad. Hacemos también una exposición general de la gramática, y cuando se nos termine el libro de Schuchardt, explicaré algunas poesías de Dechepare, que como es sabido publicó el primer libro en vascuence".

Schuchardt-en liburu hau 1945 urterako prestatuta zeukan Irigarai jaunak, eta Julio Urkixoren aitzinsolas gutuna ere urte bereko abenduan idatzia zen. Irigaraik aitortzen duenez, alemanetik itzulpena egitekoan, Tovar-en laguntza izan zuen; horrek adierazten digu Salamancako euskara irakasleak ondo ezagutzen zuela irakaskuntzarako zerabilen testua. Baina Schuchardt-en liburu hori gaztelaniaz 1947an argitaratua izan zenez, urte horretan hasi zela Tovar euskara ikasketak ematen ziurtatzen digu. Baina 1951an errektore kargua eta ardua hartu zuenean, zaila egiten zitzaion euskarazko klaseekin jarraitzea eta 1952/53 ikasturterako aurkitu zuen nori hutsunea bete, Juan Gorostiaga euskaltzaina hain zuzen. Honen *Vocabulario del refranero vizcaino de 1596* Salamancako Unibertsitateak argitaratu zuen 1953an, lehenago Caro Baroja, Lafon eta Bouda euskalarien lanak argitaratu zituen eran, 1946an hasita.

Tovar errektore berriak, indarra hartzen zihoan katedra ofizialki inauguratu nahi zuen eta horretarako Jose Migel Barandiaran ikusten zuen gizonik aproposena. Ataungo "Sara" izeneko etxea eraikita zegoen 1952ko martxorako eta herriratua zen Barandiaran, abuztuaren lehen Tovar-ek Larramendi Katedra inauguratzeko gomita egin zionean. Hurrengo urteko urtarrilaren 6an Errege oparia egin zion Barandiaranek Tovar errektoreari zera esanez: urtarrilaren 19an hasita hamabi hitzaldi emango zituela Larramendi katedra inauguratzeko. Baina gaixotasunak jota, burutu ezinean geratu zen asmoa. Hurrengo ikasturtea hasi orduko errepikatu zion Tovar-ek eskaria 1953.eko irailaren 13an. Urriaren 19an emango zuela lehen hitzaldia erantzun zion Barandiaranek irailaren 24ko gutunean. Baina berriz atzeratu zen inaugurazioa. Azkenean, 1953.eko azaroaren 3an inauguratu zuen Jose Migel Barandiaranek Larramendi Katedra, azaroaren 13ra arte hamar hitzaldi emanez. Gai orokorra honako hau izan zen: *Estado actual de los estudios vascos*, eta inguru horretan eguneroko gaiak, "El problema de los orígenes de la lengua vasca", "La cultura material", "Religión y mitología", "Prehistoria" eta abar. Azken egunean desideratum gisa aurkeztu zuen Barandiaranek Euskal Herriko Hizkuntza eta Etnografia Atlas burutu beharra.

Esana da Antonio Tovar-ek errektore izateari uko egin ziola 1956an eta Tucumanera joan zela 1958an. Umezurtz geratu zen Larramendi Katedra. Baina Koldo Mitxelena dioskunez (6). Filologia Klasikoaren ikas-

(6) Patxi Altunaren euskaltzain sarrera egunean, erantzun hitzaldian. *Euskera*, 1981, 2, 617 orr. Ikus: Altuna, Patxi: "Euskaldunak Salamanka'n", *Egan* 1957, 1-2, 67-69.

ketak egiten ari zen Patxi Altuna (1953-1957) eta lizentziatura bukatu ondoren, doktoregoa burutzeko Salamancan jarraitu zuen hurrengo 1957-1958 ikasturtean. Larramendi Katedraren ardura Altunak eramana zuela urte horretan dio Mitxelenak, eta data eta datua baieztatzen dizkit Altunak.

Koldo Mitxelenak, gero *Fonética Histórica Vasca* liburua izango zen gaiaz aurkeztu zuen tesia Madrilen 1959.eko urtarrilaren 26an. Tovar epaimahaikoa zen eta orduko Europako ikerketa mailetara eraman zuela Mitxelenak euskal fonetikaren azterketa esan zuen. Rodriguez Adrados salamancarrak Madrilen, eta ez bere jaioterrian, hizkuntza indoeuropearren katedra sortu nahi zuen. Baina katedra hori Mitxelenak irabazi zuen 1968an eta Salamancan kokatu zen. Orditik, eta Gasteizera 1977an etorri arte, Larramendi katedran hitzaldiak ematen zituen Mitxelenak, Patxi Altunak diostanez. Baina 1976-1977 ikasturtean tesia prestatzen ari izan zen Altuna Salamancan, eta Mitxelenaren eskaria jarraikiz, euskal aditzaz ikasketak eman zituen Altunak Larramendi Katedran urte horretan. Ez dut geroko berririk, baina gaia interesgarria denez, saiatuko naiz datuak biltzen.

Txosten hau amaitzera noa tituluan jarri dudan azken gaia ukituz. Iazko martxoaren (7) 9ko gutunean Jose Maria Satrustegi euskaltzainak berri on bat eman zidan: Antonio Tovar zenaren alargunak Euskaltzaindiari eman nahi ziola senarraren euskal liburutegia. Hurrengo egunean (niretzat urtebetetze egun zorionsuan) harremanetan jarri nintzen aspaldidanik ezagutzen nuen Consuelo Larruzea alargunarekin. Erabaki bezala, apirilaren 5ean, Juan Jose Zearreta laguntzaile izanik, Antonio Tovar zenaren etxean egon ginen eta aipatu alargunarekin erabaki genuen zein izango zen Euskaltzaindiarentzat emaitza. Apirilaren 6an, sei orduko lana izan genuen Azkue Bibliotekako teknikaria den Josune Olabariak eta biok, Consuelo Larruzea eta Chelo Tovar alabarekin, liburuak eta separatak kutxetan sartzen. Tovar-en gutundegia ere guk sailkatzea

(7) Otsaila dio gutunak datan, baina martxoan izan zen.

nahi zuela eta, denak harturik, Bilboko egoitzan utzi genituen apirilaren 7an. Guztira 537 liburu eta separata izan ziren ekarri genituenak eta maiatzaren 28rako prestatu zen Azkue Bibliotekan emaitza oso honen katalogo informatizatua, Zornotzan egun berean egin zen euskaltzain osoen bileran banatu zena. Ale guztiei jarri zitzairen Tovar jaunak erabiltzen zuen "Ex-libris" a, ikerlek jakin dezaten, katalogotik aparte, liburu edo separataren jatorria.

Gutunak taitze lanak denbora gehiago eraman zuen. Milaka ziren jasotakoak, sailkatu ondoren itzultzekoak. Hamar artxibo kutxetan sartu ziren 881 kartazal, bakoitzean idazle baten gutunak sailkatuz. 1993.eko abenduaren leian itzuli zizkion bibliotekariak Consuelo Larruzeari beronen Madrileko etxebizitza berrian (Pechuan, 12) gutun baliotsu guzti hauek, Euskaltzaindiaren artxiborako interesgarriak zirenen fotokopiak egin ondoren. Gutun idazleen zerrenda 24 foliotan bildua izan zen. Gerroztik, beste 66 idazleren gutunak ere sailkatu eta zerrendatu dira.

Bihoakio Antonio Tovar jaunaren alargunari Euskaltzaindiaren eskerrik beroena.

KAZETARITZA

AZKUE, KAZETARIA

*Javier Díaz Noci,
Euskal Herriko Unibertsitatea:
Informazio Zientzien Fakultatea*

Ez dugu hemen euskararen ikerketetan eta euskal kulturaren berpiztean Azkuek izan zuen garrantzia azaldu behar. Hizkuntzalari, kanta, ohitura eta ipuin zaharren biltzaile, musikalari, Euskaltzaindiko lehenengo euskaltzainburua, Bizkaiko Foru Aldundiak eraturako Euskal Kate-draren lehenengo irakaslea, Euskal Herriko kulturaren interesik duen edonork badaki haren lan eskergak zenbaiterainoko garrantzia duen euskararen garaipenerako. Haren obra eta bizitzaren alderdi nagusiak ondo aztertu dituzte, besteak beste, Jose Antonio Arana Martijak, Antonio Tovar-ek, Koldo Mitxelenak edota Julio Caro Barojak (1). Ez gara gure aldetik asko luzatuko haietan, baina gehixeago arituko gara, ordea, askoz ere gutxiago ezagutzen den Azkueren beste alderdi batez, guri bereziki interesatzen zaiguna eta inork (sakonki behintzat) aztertu ez duena: kazetaritza lanaz ari gara, noski.

Azkueren lana eta bizitza ezagutzen dituenak badaki Euskaltzaindiko lehen buruak euskara hutsezko bi aldizkariren sorreran parte hartu zuela: *Euskalzale* (1897-1899) eta *Ibaizabal* (1902-1903), Hego Euskal Herriko euskal kazetaritza behar bezala ezagutzeko ezinbestekoak direnak. Haien sorreran parte hartu zuela diogu, eta are gehiago, bien zuzendaria ere baten. Ondo asko dakigu *Euskalzalaren* kasuan, ez horrenbeste *Ibaizabalenean*. Azken honetan hasi zen Evaristo Bustintza —artean *Kirikiño* goitizena erabiltzen ez zuena— bere kazetaritza lanean, Azkuek horretara bultzatuta. Ordurako Euskal Katedran zegoenak Euskal Herrira ekarri zuen Bustintza, eta euskara lantzeko gogoa piztu ere egin zuen, bien arteko gutunetan ikus daitekeenez (2). Gutunen bidez ere badakigu zein zen Azkue eta Tomas de Epalzaren arteko adiskidetasuna. Epalza izan baitzen, hain zuzen ere, *Euskalzalaren* bultzatzaile nagusia. Bi aldizkari eta bi adiskidetasunen historia dugu hauxe.

---

(1) *D. Resurrección M.ª de Azkue, lexicógrafo, folklorista y gramático*. Publicaciones de la Junta de Cultura de Vizcaya, Bilbo, 1966.

(2) Eskertu nahi diogu Jose Antonio Arana Martijari gutun horiek ezagutaraztea.

Euskalzale: Azkue eta Tomas de Epalza

Resurrección M.ª de Azkue, 1864.eko abuztuak Sean Lekeition jaioa, Eusebio M.ª de Azkue olerkariaren semea, Miguel de Unamuno eta Sabino Arana Goiriren garaikidea —hainbestetan azpimarratu den bezala— Teologian doktorea, musikan aritua —Köln-eko kontserbatorioan goi mailako ikasketak burutu zituen—, euskal idazlea, aipatutako bere garai-kide haiek ere lortu nahi zuten Euskal Katedra eskuratu zuen (3). 1891.ean *Euskal Izkindea* euskaraz eta gazteleraz idatzitako euskal gramatika. *Bein da Betico* elaberria 1893.ean agertu zen, eta *Vizcayatik Bizkaira* opera ere idatzi eta estrenatzeko astia ere bazuen, 1895.ean, *Euskalzale* astekaria kaleratu baino lehenago. Bitartean, *Método práctico para aprender el vascuence guipuzcoano y vizcaíno* eta *Jesus Biotzaren Illa* liburuak, zarzuela batzuk eta bere hiztegi eskerga ere prestatzen hasia zen. Kazetaritzan ere aritua zen, 1888.eko *El Vasco* egunkariaren *Apis* literatur gehigarrian eta 1889.eko *La Abeja*. *Revista mensual científico literaria* aldizkarian. Bietan bazegoen zertxobait euskaraz, halanola lehenengo aldizkarian Felipe de Arrese Beitiaren olerkiez gain, 23. alean agertutako *Antonio Rosmini Abadiaren berrogei aipamen, Erroma-co Eginkizun-santuco billera Goyenen-guandic debecaubac, eta 1888-co martiyaren 7an argitaratuac*, Durangoko Garitaonaindia abadeak itzulia “como una prueba más de que no carece [euskarak] de voces científicas y abstractas, como alguien ha supuesto”.

La Abejan ere euskarazko zenbait testu agertu ziren, esate baterako *Peru Matraka ta Pedr'Anton*, “Ezti-Abaua” delako batek sinatua, eta *Ez-tenak*. *Jolas aldia* (*Sección recreativa*). Batzuren ustez Azkuek berak bi aipatu aldizkariak zuzendu bazituen ere, guk ezin izan dugu datu hori baieztatu.

Dena den, Azkuek lanerako izugarrizko kemena zuen, horren adibide Tomás José de Epalzak 1896 eta 1902 urteen artean bidali zizkion gutunak. Pasarte batzuk ikusiko ditugu hemen. Tomás José de Epalza y Palacio, Banco de Bilbao sortu zuen familiakoa (bere aita Domingo de Epalza y Larraondok, honen lehengusua zen Pablo de Epalza y Lecandak eta Tomás José de Epalza y Zurbaranek eratu zuten), bilbotarra, 1854.ean jaioa, bera ere Bankuko kontseilaria izan zen 1895.etik 1913.erarte. Azkueren proiektuak bideratzeko dirua eman zutenetarikoa bat, Lekeitioko abadearen ikaslea izan zen, bere obra bat halaxe sinatu baitzuen (1896.ean argitaraturiko *El euskara o el baskuente en 120 lecciones*) (4), beti diru laguntza eman zion Azkueri, lehenengo aldiz, guk da-

(3) Ikus *Euskera*, XXIII, 2. aldia, eta bereziki Arana Martija, J.A.: “Euskal Katedraren lehiaketa eta eragina”, 361-378. orrialdeak.

(4) Datu guztiak La Gran Enciclopedia Vasca-tik atereak.

igunez, 1895.ean, bere *Método práctico para aprender vascuence guipuzcoano y vizcaíno* argitaratu nahi zuenean:

“He sabido que V. piensa publicar una gramática vascongada práctica”, dio Epalzak Azkueri idatzitako gutunean, “y si por acaso fuese su idea hacer una tirada popular y económica, tendría mucho gusto en contribuir a ella para que V. pudiera venderla á dos reales ejemplar. Mi deseo de que V. pueda hacer una buena tirada y de que no se pierda el idioma de nuestros mayores, es lo que me mueve á ponerme á su disposición (. ..)” (5).

Dirudienez, Azkuek bazuen 1896.ean astekari bat kaleratzeko asmoa, inprimatzeko makina bat erosteko ahaleginak egiten baitzituen. Horretarako, Epalzaren laguntza behar omen zuen, eta bilbotarrak aholku hau eman zion:

“(...) No haga V. el desatino de comprometerse con la máquina de imprimir (...). Dentro de un año ó año y medio, por la mitad de dinero de lo que cuesta una máquina Escudet, podrá V. comprar una pequeña maquina eléctrica cuyo gasto de sostenimiento no será la mitad. Ya comprenderá V. que todas las actuales imprentas están llamadas a desaparecer ó transformarse” (6).

Azkueren izakera gogorak ezin zuen jasan bere obrak euskaraz ez zkitenek inprimatzeagatik akatsez josita agertzea, 1889.ean gertatu zitzaion bezala (7), beraz bere inprimagailua edukitzea deliberatu omen zuen. Bertan egingo zen *Euskalzale*. astekaria (*Astean asteango albistaria*, jartzen zuen izenaren azpian). 1897.eko urtarrilaren 3an agertu zen lehen aldiz, Bilboko Jardines kaleko egoitza. Bertan *moltagintza* eta *liburutegia* zeuden, urtebete lehenago Azkueren beste eginkizun bat, euskal eskola, ireki zuen leku berean, han non antzoki txiki bat zegoen (8). Azkuek berak zuzentzen zituen eskola eta aldizkaria. *Euskalzale* kaleratu baino lehenago, Azkuek —euskal prentsan maiz gertatuko zen bezala— propagandazko orri bat eman zuen argitara, Epalzak ordaindu zuena:

“Amigo Don Resurrección:

Adjunto le envío las cincuenta pesetas que le prometí para gastos de propaganda del *Euskalzale*, y deseo que los ejemplares que remite de mues-

(5) 1895.eko irailak 10eko gutuna, Euskaltzaindiaren Azkue Bibliotekan gordetzen dena, aipatuko ditugun beste guztiak bezala. Eskerrik beroenak eman nahi dizkiogu Jose Antonio Arana Martijari gutun hauek ezagutarazteagatik, lan hau burutzeko ezin baliotsuagoak.

(6) 1896.eko irailaren 25eko gutuna.

(7) Urte hartako abenduak 19an Bizkaiko Foru Aldundiko agintariei gutun batean esan zien “que por aversión de sus funcionarios al euskera no ha conseguido imprimir en la imprenta provincial los opúsculos de Gramática” (J.A. Arana Martija, op. cit., 374. orrialdean aipatua).

(8) Arrien, G.: *La generación del exilio. Génesis de las escuelas vascas y las colonias escolares 1932-1940*, Editorial Onura, Bilbo, 1983, 46. orrialdea.

tra le proporcionen cuando menos un suscritor [sic] nuevo por cada amar-geiak (...)” (9).

Orritxo hartan agertzen ziren Azkuek bere aldizkarirako nahi zituen zutabeak:

“(...) Elizgizonak izango dira paper onetan iratsi edo eskribiduko daben geienak, R.M. Azkuetar artezkari dala (...). Erderazko gauzarik ezta ezer agertuko, guztia izango da euskeraz egina. Onetarako alik garbien da errazen agertuko dira euskerazko berbaak. *Bentanea, sillea, pareta, confesinoia, primerako billetea, ferrocarrileko estazinoia, habitazinoiak, fondak, jardinak* eta euron antzeko berba guztiak oraindexek pilotuten axiko dira; ta iru urte barru, lenagao ezpada, euron ordezeko berba garbi ederrak zabaldu daizanean, su emongo iako erderakada-pilo orreri” (10).

Azkuek, euskara kontuetan jakintsutzat hartzen hasia, bere teoriak azaltzeko baliabide bat behar zuen, huraxe *Euskalzale* izan zen. Hasiara hasieratik azaltzen du Azkuek lexikoari buruzko bere jarrera, hitz bitan esanda, erdarazko hitzik erabili beharrean euskararen altxorretikoak nahiago zituelarik, nahiz eta alderdi geografiko oso murritzean erabiliak izan. Ortografia ere (gogora dezagun artean ez zegoela finkatuta) berezia zen. Guzti horretaz ere Epalzak aholkuak ematen dizkio:

“Ya siento que, salvando los principios, no hubiera V. empezado por escribir Bizkaya, ogiya, chakurra, etc., pues el Vulgo (que somos la inmensa mayoría de los hombres) hubiera facilitado mucho la lectura del Euskalzale; ahora ya es tarde (...)” (11).

Zenbait neologismori buruz ere iritzia ematen dio:

“A mi juicio no hallo tan lógico el que V. haya adoptado en Euskera los nombres de ‘pájaro grande’ y ‘pájaro chico’ aun cuando algunos los llamen así sin más lógica ni razón que ‘por que sí’. Creo que sería más Euskaldun, propio y lógico ampliar á este caso las tan usuales y castizas voces de *amarreko* y *bosteko* (...)” (12).

Horrelako gazetaz arituko da Azkue *Euskalzaletan Vascofilok Euskalzaleri* izena duen atal batean, astero agertuko zena. Baliteke gaur egun txantxetako gauza iruditu eta “z” edo “c”z, “tx” edo “ch”z idazteak inolako garrantzirik ez izatea, baina garai hartan ortografia bata ala bestearen aldekoen artean izugarrizko eztabaidak eta arazo konpongaitzak sortu ziren. Mende bat lehenago Juan Antonio de Moguelek –XX. mendeko euskaltzale askorengan, Aranarengan berarengan ere bai, hizkuntza kontuetan ezezik ideologikoki ere izugarrizko eragina izango zue-

(9) 1897.eko urtarrilaren 16ko gutuna.

(10) *Euskalzale*, 1897.eko urtarrilaren 3a, 1. zenbakia, 1. orrialdea.

(11) 1897.eko urtarrilaren 19ko gutuna.

(12) 1897.eko urtarrilaren 16ko gutuna.

na— bere *Peru Abarca* idazterakoan, “los bascongados franceses llenan de esta letra *h* todas sus obras (...). Se valen también mucho de la letra *k*, y es mucho embarazo para los demás bascongados que no la usamos en voz alguna” dio. *Euskalzale* agertzen zen garaian, euskaraz irakurtzen zekitenak oso gutxi ziren, Azkuek berak zeraman Katedra sortu arte nork ia bere modura irakurtzen ikasten baitzuen. Ortografien sakabanaketak ez zuen askorik laguntzen euskara hedatzeko orduan. Azkuek eta Arana Goirik, nork bere liburu eta aldizkarietan, ortografia bana —baina antzekoa— proposatzen zuten.

Euskaldunen analfabetismo haundia —euskaraz, noski, ez erdaraz— kontuan harturik, nora jo zuen Azkuek? Batez ere apaizengana, haiek baitziren hizkuntza idatzia aspaldidanik hobeto zaintzen zutenak:

“(...) Batez bere abatetxeetan (euskeraz maiteen dabenak, elizgizonak irutarik bitan izaten direalak) atek zabal zabal eginaz abegi ona egingo dautsela gure anaiak *Euskalzaleri* (...)” (13).

1897.eko martxoaren 25ko alean berriro aztertzen ditu Azkuek gaia *Elizgizonak eta euskerea* izeneko testuan, apaizei hitzaldiak euskaraz egitea gomendatzen dielarik:

“(...) ¿Euskeraz, erderaz baizen ondo, ezin leikezala gauzak azaldu? Euskereak erderak beste esakera ta geiako daukaz. Euskereak daukana da: irakurle gitxi ta sasi-iakitun asko” (14).

Are gehiago, hurrengo alean proposatzen du:

“(...) Esan daiela sarri-sarri iardulariak *perfeziño*, *konfesiño*, *komuniño*, *dolore*, *plazo*, *soltero* (...) ta burua erdi-galduta daukan zaarren batek esango dauz aurrerantzean *osotasun* edo *ornidutasun*, *autortute*, *Iaun-artute*, *garbae*, *damu*, *epe*, *eskontzaga* (...)” (15).

Hau dena zeren eta Azkueren ustez “elizgizonak dira gaur-egunean erri geien geienetan dagozan irakasle bakarrak” (16). Esan bezala, *Euskalzale*, beste gauza batzuren artean, Azkueren hizkuntzari eta batez ere neologismoei buruzko ideien igorle bihurtzen da. Zer esanik ez, Bizkaiako Foru Aldundiko Euskara katedraren lehen irakasleak erdaratik hartutako hitz guztiak euskararen altxorrekoen truke aldatzea proposatzen zuen, nahiz eta azken hauek oso leku gutxitan erabiliak izan. 17. alean batez ere elizgizonei zera eskatzen die:

(13) *Euskalzale*, 1897.eko urtarrilaren 1, 1. zenbakia, 1. orrialdea.

(14) 1897.IV.01, 14. zenbakia, 1. orrialdea.

(15) 1897.IV.01, 14. zenbakia, 1. orrialdea.

(16) *Ibidem*.

“Bialdu daiezala *Euskalzale* agertuko direan berben ordezkoak. Onetarako ezdago gauza obarik, bakotsak beren errialdekoai dakiena edo dakientzua ataratea baiño” (17).

Honekin batera Azkuek bere konfidantza guztia irakaskuntzan jar-tzen du:

“Egunik txarrenak ikusita daukaz gure berbeta eder onek. Aurreran-tzean beren egunak ez-tira izango gaur-artekoak baizen odait-suak eta illunak. Sortuko dira or da emen umeentzako ikastetxeak, Bitoriako Abade-Ikaste-txean (bearren dan tokian) euskerea oparo ta gogoz ikasiko dabe gazteak, gero eurak izan daitezcan errietan euskera garbi garbia irakatsi daienak; eta azkenez zelanbait, nunbait, nortzukbait eta noizbait sortuko dabe Ikasola edo *Akademia* on on bat” (18).

Aldi berean, Azkue kez-kati agertzen zen erdal eskoletan euskarak nozitzen zuen atzerapenarengatik. Hala adierazi zuen, esate baterako, 1898.eko uztailaren 14ko *Euskalzalean* “euskerea galtzen deuskuela” dioenean.

Epalza eta beste lagun batzuri ezker, *Euskalzale* bigarren urtera ai-legatzen da. Epalzak, zehazki, hala ziotson Azkueri 1897.eko urriaren 8ko gutun batean:

“Amigo Don Resurrección: Adjunto un anteproyecto de portada, para que V. lo redacte como mejor le parezca.

Está puesto con la idea de interesar á los que poseen el baskuenze y hacer desaparecer el temor de que *Euskalzale* está próximo á morir. No conviene por lo tanto que nadie imagine de donde salen las 75 pesetas para los premios, sino mas bien que piensen que son parte de las ganancias de la Revista (...).”

Hala eta guztiz ere, Azkuek kementsu jarraitzen zuen lanean. Egita-smo askorekin, gainera. 1898.eko lehenengo hilabeteetan, Azkuek, *Euskalzale* kaleratzeaz gain, eta Euskal Katedraz arduratu ezezik, beste gauza batzutan ere sartuta zegoelarik, aldizkarian gauza berriak martxan jarri nahi omen zituen. Bere ekintza nekaezinaren berri ematen digu be-rriro ere Tomás José de Epalzak 1898.eko apirilaren 29ko gutunean. Banco de Bilbao-ko kontseilariak aholku ekonomikoak ematen zizkion Azkueri. Azken finean, dirua Epalzarena zen. Luzetxo bada ere, merezi du gutun hura ia osorik aipatzeak:

“Amigo Don Resurrección. He pensado en la sección especial de Mú-sica Euskera de que me habló V. ayer, y como le dije me parece *en princi-*

(17) 1897.IV.22, 17. zenbakia.

(18) Ibidem. Azkuek ideia aipatzen du Akademia sortu baino bi hamarkada lehenago. Bera izango zen lehen euskaltzainburua.

pio una idea muy laudable, pero los *peros* que yo le puse los hallo de muchísima trascendencia (...). No se trata de que dé V. esa idea al olvido, solo de que la aplase para mejor ocasión. Está V. hoy muy atareado, pues además de su Ministerio, de la clase de Euskera y de la redacción de la Revista, tiene V. una porción de cuitas muy importantes (...).

El número extraordinario de Navidad no admite espera (...). Además tiene V la impresión del *Peru-Abarka* (...). Además el Diccionario *Manual*, que me temo que en vez de manual va a resultar Monumental (...). Además tiene V pendientes la impresión de la Historia Sagrada, de la Geografía, y no faltará alguna otra cosita más; y quien mucho abarca poco aprieta.

Además que en la parte económica tiene V unos cuantos déficits y no debe V exponerse a sumarlos con otro más, aunque éste sea pequeño. No le quepa a V la menor duda de que la impresión de la sección musical le dará déficit, por lo menos el primer año; y esto contando con que algunos buenos amigos (entre cuyo número me cuento) al fin propuesto hagamos algún sacrificio en su obsequio y por amor al país (...).

¿Y cómo va la cuestión de la subvención de la Diputación? Debe V procurar que no se escape otro semestre como el anterior (...)

Ikusten dugunez, Azkue ez omen zen oso ona diru kontuetan. Hala ere, denborak arrazoia eman zion: Hiztegia, *Peru Abarkaren* edizioa eta *Euskalzaleren* musika atala (partiturak eta guzti) argitarara eman zituen. Epalzaren laguntza ez zen falta:

“Amigo Don Resurrección” —zioen 1898.eko azaroaren 10ko gutunean—, “he encargado que hagan una tirada de dos mil *Peru-Abarca* y les pongan el precio de 2 pesetas, para que den más importancia al regalo y pueda Euskalzale sacar algo con los números que se vendan (si se venden) (...)”.

Saldu ala ez saldu, *Euskalzale* hiru urtetan kaleratu zen, eta argitarazeari utzi ziotenean ere, Bizkaiko Gobernadore zibilararen aginteak euskaraz eta erdaraz idaztera behartzen zuelako zen: Azkuek ez zuen agindu hori onartu nahi izan.

Hiru urte haietan, Azkuek Hego Euskal Herriko euskaraz egindako lehenengo aldizkari modernoa ateratzea lortu zuen: aurrekoak kulturalak ziren, batipat, baina Azkuerena bestelakoa zen. Kulturala ere bai, noski, ehundaka testu zahar, olerki, ipuin, partitura, kanta argitaratu baitzituen. Baina informatizailea ere bazen. Iritziak —linguistikoak, batez ere—, irudi eta argazkiak ere *Euskalzalen* nonahi aurki daitezke, garai hartako eta geroagoko euskarazko aldizkari askotan ez bezala. Komiki bat —edo behintzat komikien aitzindarien antzerako istoriotxo bat— ere azaldu zen *Euskalzaleren* orrialdeetan, 1898.eko irailaren 22ko alearen azken orrialdean agertzen dena, testua B. Mokoroak eta marrazkiak Xandaro delako

batek egin zituztelarik (19). Azkueren genio unibertsalak hala lortu zuen, idazle askoren laguntzarekin, noski: hor dugu Karmelo eta Bonifacio Etxegararen testua, Urruzuno, Unamunzaga, Campión, Zamarripa, Iturrioz, J. Artola, Azkunaga, Madinabeitia, Dodgson, B. Mokoroa eta beste abar luze batenak, garaikideen artean. Ezin falta Emeterio eta Felipe Arreseren olerkiak, Eusebio Maria Azkuerenak, eta Domingo Agirreren euskal elaberri sortzailearen nobelak. Idazle zahar eta urte haietako askorentzako ezezagunen artean hor ditugu Iztueta, Cardaberaz, Larramendi, Iturriaga, Mendiburu, J. B. Elissambururen testuak, besteak beste, eta ezin ahaztu Azkueren aldizkarian agertu zela lehen aldiz Pedro Ignacio Barrutiaren *Acto para la Nochebuena*, euskaraz ezagutzen dugun lehehengo antzerti testua, Azkuek 1897.eko Gabonetan argitaratzerakoan *Gabon gaberako ikuskizuna* deitu zuena, *erderakadak* zuzendu gabe —nahiz eta bere iritzia normalean guztiz bestelako izan. Honetan, beste gauza askotan bezala, Resurrección M.ª de Azkue aitzindaria izan zen.

1899.eko irailaren 27tik (aurreko 37 zenbakiak euskara hutsezkoak ziren), Bizkaiko Gobernadoreak agindu bide zuen *Euskalzale* euskaraz eta gazteleraz ager zedila. Hala egin zuen Azkuek: aldizkaria bi zutabetan banaturik zegoelarik, ezkerrekoan euskarazko testua eta eskubikoan erdarazkoa jarri zuen. Urrian Gobernadore Zibilak ehun pezetatoko diruzigorra ezarri zion aldizkariari, *Euskalzaleen* lagunek ordaindu zutena. 1900.ean ez zen Azkueren aldizkaria agertu, baina horrek ez du esan nahi Euskaltzaindiko lehen burua izango zenaren kazetaritza ekintzak hor bukatu zirenik. Diruzigorra ordaindu zutenetariko baten laguntzaz beste aldizkari bat kaleratu zuen 1902 eta 1903.ean: *Ibaizabal*.. Gizon hura —*Euskalzalen* ere zenbait testu argitaratu zuena— Ebaristo Bustintza zen.

Ibaizabal: Azkue eta Bustintza

Azkue eta Bustintzaren arteko harremanak 1896.ean hasi ziren, J.A. Arana Martijak dioenez (20). Urte hartan Bustintza Almansan zegoen maisu. Euskaldun zaharra bazen ere, Ebaristo Bustintzak ez omen zuen euskara kontuetan bere buruarengan konfidantza haundirik:

“(…) Nik, beste askok leguez, umettatik ikasi neuan euskara entzutez bakarrik”, aitortzen zion Ebaristo Bustintzak Azkueri egindako ezagutzen

(19) *Txakur saltalaria* zuen izena historieta hark. Garai hartako komiki modukoetan bezalaxe, *balloonen* ordez didaskaliak (marrazkien azpikaldean ipintzen ziren testuak) agertzen ziren.

(20) Arana Martija, J.A., op. cit., 376. orrialdea. Arana Martijak berak ezagutarazi dizkigu Euskaltzaindiaren Azkue Bibliotekako Artxibategian gordetzen diren R.M. Azkue eta Ebaristo Bustintzaren arteko gutunak.

dugun lehen gutunean (21). “Beti euki daut guraria ondo neure iaio-itzkera iakiteko”.

Bere euskara hobetzeko, Bustintzak, hamabi urte zituenetik Euskal Herritik kanpo bizi zena, Azkueren “izkindea” erabili zuen. Horrek piztu zion euskararenganako maitasuna:

“Zerbait izkinde onetan irakurri neuanian asmoa artu neuan, iztegui bat, biurgaiak eta beste libururen batzuk erosteko (...). Esan eistazu, bada, [eskutzen zion Azkueri] ze liburu neugandu biar daudan, euskara ondo ikas-teko daukaten guraria betetako” (22).

Lehenengo gutun hartan Bustintzak Azkueri galdetzen zion ona izango ote zen “or Bilbon ‘Euskalzale’ deritson *periodico* bat” irakurtzea. Esan bezala, Ebaristo Bustintzak zenbait testu bidali zuen *Euskalzalera* 1899.ean, *Mañari* izengoitiaz sinatuak. Laguntzaile izateaz gain, Azkueren aldizkariaren irakurle ezin hobea zen. 1900.eko otsailaren 3an bidalitako gutunean, Mañarikoak falta zitzaizkion aleak eskatzen dizkio Azkueri. Hori ez da, ordea, garrantzitsuena gutun hartan, Bizkaiko Gobernu Zibilaren presioak zirela eta aldizkaria ixteko erabakiarekin bat zetorrela beste proiektu batzutarako prest zegoela esaten baitio Azkueri. Luzeegia ez denez, uste dugu Bustintzaren lerroak hona ekartzeak merezi duela, Azkuek —gero ikusiko dugun bezala— oso kontuan hartu baitzituen:

“Recibí el volante en que se anunciaba la desaparición de *Euskalzale*. No tengo necesidad de expresar lo que lo he sentido, pero ya que se veían en la necesidad de publicar la revista en la forma impuesta por el Gobierno, han hecho perfectamente en suprimirla y les felicito por ello (...).

Sólo digo (pero de veras) que V. para empresas como la de *Euskalzale* (...) que tiendan a emancipar á nuestra raza de la injusta opresión en que se halla, me tiene y me tendrá siempre é incondicionalmente a su disposición, dispuesto a todo con los cuatro ochavos que haya en mis bolsillos, con mis brazos y con mi pobre inteligencia (...).”

Jose Antonio Arana Martijaren hitzetan, “hainbat arazotan sartuta zegoen Azkue eta hiztegia ere burutzen ari zen. Laguntzaile bat behar zuen bai katedrarako eta bere lanetan ardura pixka bat beste baten esketan uzteko” (23). Azkue berehala interesatu zen artean Siguenzan zegoen gazte hartaz. Goian aipatutako gutuna jaso eta egun batzuetara, 1900.eko otsailaren 9an, Azkuek datu gehiago eskatu omen zizkion. Hona hemen Bustintzaren erantzuna:

“Soy hijo de un maestro cantero de Mañaria; á los doce años de edad fui a Almansa á casa de un tío mío natural de Abadiano, é hice allí los

(21) 1896.eko abuztuaren 25koa.

(22) Ibidem.

(23) Op. cit.

estudios del bachillerato; más tarde estudié en Madrid la carrera de ciencias físico-matemáticas, licenciándome en el año 1895; entonces vine á este Colegio-Seminario encargado de la enseñanza de Ciencias, y aquí estoy” (24).

Osaba eta anai-arrebekin bizi zen lehen, gero, osaba hil zenean, aita eta ama ere Almansara joan ziren. Etxean guztiek euskaraz hitzeggin zuten, “y solo con esto comprenderá usted que no hay nada de particular en que yo haya resultado, á pesar de tan larga ausencia de esa tierra, en bizcainazo tan auténtico y tan castizo como el pastor que con más garbo zarandee las abarcas por entre los peñascales de Mañaria”. Gutun hartan Bustintzak eskertzen dio Azkueri “por su ofrecimiento de trabajar por mi repatriación, en el caso de que me viniera bien”, katedra bat lortzeko aukerarik zuenik ez baitzuen uste Mañarikoak, eta horregatik “estoy decidido á dedicarme á cualquier profesión adaptable á mis alcances y á mi instrucción, siempre que me proporcione de una manera estable ó permanente lo necesario para vivir modestamente como yo acostumbro”. Ebaristo Bustintzak 33 urte zituen, frantsesa eta ingelesa piska bat bazekien, eta berdin zitzaion “la índole del trabajo con tal que yo pueda realizarlo“. Ziur aski, gero *Kirikiño* izango zenak ez zuen ezta pentsatu ere lanbide hori kazetariarena izango zenik.

Baina Azkuek bai. Artean bazuen beste aldizkari bat argitaratzeko asmoa, eta halaxe esan zion Bustintzari 1900.eko apirilaren 6ko gutun batean. Azkuek gauza batzuk galdetu zizkion: nolako euskara erabili beharko zuten, aldizkariaren izena, eta, garrantzitsuena, ea zuzendaria izan nahi zuten:

“Pero no puedo aceptar por la sencilla razón de que no he sido nunca periodista, ni de cerca ni de lejos, ni sé con qué se guisa eso” (25).

Baina Resurreccion M.ª de Azkue ez zen aise errenditzen direneta-rikoa, eta insistitu egin zuen, Bustintzaren ezetak errepikatu baziren ere (26). Azkueri Bustintza Euskal Herriratzea interesatzen zitzaiola garbi zegoen; aldizkariarena ezezik, beste gauza batzuk ere proposatu zizkion: Sotaren semeen irakasle moduko bat izatea, esate baterako, Bustintzak onartu ez zuena zeren eta “umezaiña zan irakaslea baiño geiago” (27), edota Azkuek prestatzen zuen hiztegi eskergarako laguntzaile izatea. Hasieran ezetz esan bazion ere (“usted cree que yo domino

(24) 1900.eko apirilaren 3ko gutuna.

(25) 1900.eko maiatzaren 13ko gutuna, Sigüenzatik bidalia.

(26) “No puede Vd. figurarse lo que siento haber perturbado su proyecto de la creación del periódico con negarme a dirigirlo. ¡Si yo tuviese un barniz siquiera de periodista, con qué gusto me pondría a su disposición!”, erantzun zion Bustintzak Azkueri 1900.eko ekainaren 27ko gutunean.

(27) 1900.eko urriaren 21ko gutuna.

el idioma y no hay tales carneros” (28), dio artean Siguenzan bizi zenak), gero hiztegia (eta aldizkarian) parte hartzea onartu zuen. 1901.ean Bilbora joateko prestakuntzak hasiak ziren, eta urte hartako gutunetan behin eta berriro aipatzen da aldizkariaren asmoa. Kazetak badu izena: *Eguna*, Bustintzak proposatu zituen beste guztiak alde batera utzita (29): *Ze barri?*, *Barrizale*, *Barridun*, *Or emen*, *Azaldari*, *Batzaille*, *Agerkari*, *Euskalzale* eta *Geutarra*, garai hartan modan zeuden erdarazko izenak itzultzea, “como la Voz de tal, ó el Eco de cual” ez baitzuen batere gogoko.

Arazo batzuek atzeratu zuten Azkueren aldizkari berriaren agerpena: lehena Bustintzak zango batean nozitu zuen istripua izan zen. Argi dago, ordea, benetakoa zuzendaria Azkue bera zela. Ikus dezagun zer diotson Bustintzak Azkueri 1901.eko urtarrilaren 6ko gutunean:

“(…) Escribi a V. el [1900.eko abenduak] 27 dándole noticia de lo que sucedía, y le encomendaba que me enviase el periódico, dirigiéndolo a mi hermano Paulino, el cual ha de ser suscriptor; no lo hemos recibido, y esto unido a que en el Noticiero Bilbaíno no he visto la noticia de su publicación, me hace temer si a última hora habrá habido alguna dificultad por parte de la autoridad que haya hecho fracasar el proyecto”.

Hurrengo gutun batean, Azkuek baieztatzen dio agintariek oztopoak jartzen dituztela aldizkariaren bidean. “Era de temer”, dio Bustintzak 1901.eko urtarrilaren 29ko gutunean, “sabiendo cómo las gastan en esta tierra en achaques de libertad”. Osasun arazoak behin konponduta, 1901.eko uztailaren 26an Bustintzak ezagutarazten dio Azkueri Bilbora doala. *Eguna* agertzeaz zegoen, nahiz eta arazo politikoak egon: Azkuek kaleratu nahi omen zuen urte hartako martxoaren 6rako.

Ez zen egun hartan agertu, ez eta urte hartan ere. Azkueren euskarazko bigarren aldizkariaren lehen zenbakia 1902.ean argitaratu zen, urtarrilaren 5an. Handik bi urtetara igandero agertu zen, “bizkaitarrez eta guipuzkoarrez eguiña”, *Bloak* (Bustintza Lasuen Olaso Aguirrerren akrostikoa) zuzendua, izenez behintzat. *Ibaizabal* kaleratu ahal izateko, Azkuek berriro Tomás José de Epalzaren laguntza izan zuen, 1902.eko urriaren 30ko gutunean ikus daitekeenez.

Ibaizabalek Euskalzalaren bideari jarraitzen zion, eta Azkueren asmoa euskarari aldizkari bat ematea zen (30). Beste gauza batzuk bezala, Azkuek argi eta garbi ikusten zuen komunikabideek hizkuntzei bultzada handia egiten zietela munduko bazterrik izkutuenean ere:

“Gaur Boerrak eta Ingualesak eztabaidan darabilen errialdeko guizon baltzak be, euren izkuntzetan periodikuak daukez (...)” (31).

(28) 1900.eko ekainaren 27ko gutuna.

(29) 1900.eko maiatzaren 13ko gutuna.

(30) Ikus 1. zenbakia, 1. orrialdea.

(31) *Ibidem*.

Hala ere, bazegoen *Ibaizabal* eta *Euskalzaleren* arteko ezberdintasunik: idazkera horietako bat zen. Azkuek Bustintzaren aholkua kontuan hartu zuen: *Bloak*, kazetaritzan berria izan arren, ederki susmatzen zuen ahalik eta irakurlongo haundienera ailegatzeko, hizkuntzak ere ahalik eta errazena izan behar zuela. Ikus dezagun zer esaten zion Azkueri lekei-tiarrak bere aldizkari berriaren zuzendaria izatea proposatu zionean:

“Sobre la ortografía creo que será mejor no chocar con el pueblo, y escribir de modo que la mayoría pudiese leer de corrido o sin esfuerzo, porque habrá muchos, sin duda, que desmayarán si les cuesta trabajo enterarse de lo que leen” (32).

Bustintzak, aldi berean, gogoratzen dio Azkueri *Euskalzale* irakurtzen zuten askok esaten zutela Azkuek erabilitako hizkera zela “vascuence (...) *sui generis*, no el que hablábamos todos, sino uno inventado para su uso particular por los que tenían afición a estudios filológicos” (33). Bustintzak tarteko idazkera bat proposatzen zuen, “zezena” eta ez “cecena”, adibidez, edo “katua” “catua”ren orde, baina “gizon”, eta ez “gizon”; “rr” bikoitzak ere mantendu behar zirelakoan zegoen. Hala egitea deliberatu zuten “Hendaya-ko Batzarrak berari jagokazan frutuak emon arte” (34).

Ortografia edo idazkera ez zen *Ibaizabalen* berrikuntza bakarra. Bizkaierak eta gipuzkerak elkarrekin bizi behar izango zuten. Orduan ez zuen Azkuek bere gipuzkera osotua proposatu, eta bizkaieraz idazten zuen gehienbat. Mamia ere, nolabait, berria zen. Edukin literarioak, mantentzen baziren ere neurri handi batetan, beren lekua uzten zihozten edukin informatiboek. Hala definitzen zuten Bustintzak eta Azkuek beren aldizkaria:

“Abegui on bat euki bear leukela IBAIZABAL-ek uste izan leike, daroazan kondeziño edo baldintasunakaz: erreza irakurtea, erreza adituten, albisteduna (gaur albiste edo barriari gora andia emoten iake), euskalerrian gaur entzute guien dauken izkiralari edo eskritoreen bertso ta irakurkizunakaz, eta ganera ondo merkea (...)” (35).

Lau zutabetan banaturik, *Euskalzalek* ez bezala irudirik ez zeukan (36). Nolabait esateko, *Ibaizabalek* garaiko egunkarien antza zeukan, bai kanpoko ezaugarriek, bai edukinei dagokienez. Atal egonkor batzuk bazituen, hala nola lehen orrialdean ezkerreko bi edo hiru zutabetan sinadurarik gabeko artikulua (ezizen batzuk agertzen ziren: *Bloa* –Eba-

(32) 1900.eko maiatzaren 13ko gutuna, Sigüenzatik bidalia.

(33) *Ibidem*.

(34) *Ibaizabal*, 1902.eko urtarrilaren 5, 1. zenbakia, 1. orrialdea.

(35) *Ibidem*.

(36) *Ibaizabalek* ez zeukan inprimategi propiorik, eta La Editorial Vizcaínaren moldiztegia giten zen.

risto Bustintzarena—, *Eketa eta Akordagoitia*, batez ere), ziur aski Bustintza edota Azkuerenak. Olerki edo ipuinen batek betetzen zuen lehen orrialdearen gainontzekoa.

Bigarren orrialdean astero agertzen zen “Baserritarrentzat” izeneko atala, nekazal gaiekin noski, Zumelaga delako batek idatzia. *Ibaizabalen*, hurrengo euskal aldizkarietan bezala, baserritarra ondo zaintzen zuten. Horrelako nekazal atalak ia euskal aldizkari guztietan agertuko ziren. Nekazarietzako eskolak, apaizek gidatuak, proposatzen zituzten, haiek “izan litezke gauz ontan maisuak”, eta Madrileko *La Industria pecuaria* eta *El progreso agrícola y pecuario* eta Pariseko *Journal d'Agricultura Practique* irakurtzea gomendatzen zuten (37). Ez da batere harritzekoa, beraz, *Gipuzkoako Nekazaritza* aldizkaria sortu zenean harrera ezin hoba izatea *Ibaizabalen* aldetik (38).

“Adiskide bi autuan”, “Euskaldun erdalzalea” edo beste atalen batek osatzen zuen bigarren orrialdea. “Asteko berriak” (Bizkaia eta Gipuzkoakoak, batez ere), oso motzak, “Izkirimiriak”, “Igarkizunak” aurki zitezkeen hirugarren eta laugarren orrialdeetan, folletoiarekin batera.

Idazleen artean, Ebaristo Bustintza eta R.M. de Azkue izan ezik, beste izen ospetsu batzuk ere aurki ditzakegu: *Ibaizabalen* beren olerkiak argitaratu zituzten, esate baterako, Emeterio Arresek, Felipe Arrese Beitiak, Ramon Guelbenzuk, Victoriano Iraolak, Enrique Elizecheak, Eugenio Urrozek, Jose Artolak eta Pedro Enbeitak. Poesia asko agertu ziren *Ibaizabalen*, 1902.eko otsailean “Bertso-batzaldi” bat antolatu baitzuten, “Tabernaren bizimodua” gaia zelarik. Saria Eusebio M.ª Azkueren *Parnasorako bidearen ale* bat zen. Paulo Zamarripak, F. Arriolak, Basilio Joannateguyk, Jenaro Elizondok eta K. Amonarriek beren artikulua argitaratu zituzten. Ezin ahaztu, bestalde, geroagoko euskal kazetaritzan oso garrantzi handia izango zuen Gregorio Mujika.

Ibaizabalen folletoiak ere agertu ziren, gero La Editorial Vizcaínak (aldizkaria bere argitaratzen zuen argitaldaria) liburu moduan kaleratu zituenak: Moguelen *Berbaldiak: Eguen Santu. Arratsalderakoa* eta B. Mokoroa tolosarraren *iiAitortu eguin bear!! edo guraso baten eztuamenak. Eguintza bakarreko jostirudi edo komedia* 1902.ean agertu ziren. *Pachiko Cherren* eta Jose Artolaren *Bissente. Jostirudia bi eguintzetan* 1903.ean agertu ziren.

Idazleak aztertuta, irakurleagoaz ere zerbait esan beharko genuke. Ezin esan zehatz-zehazki nortzuk irakurtzen zuten *Ibaizabal*, baina jakin badakigu aldizkariaren egileek norengan jartzen zuten beren konfiantza:

(37) *Ibaizabal*, 1902.III.29, 13. zenbakia, 1. orrialdea.

(38) 1903.XII.6, 100. zenbakia.

apaizengan, hain zuzen ere, nekazariengana heltzeko baliabide bezala. Horregatik, ez da apaizei eta Euskal Herriko goiko gizataldeei gaitzespenik falta:

“Gure ustez, euskeraren barren go gaitza, euskerazkoa da, guk guero sortua. Euskalerrriak gaur bere izkera gauza guchitzat daduka. Ona zein dan onen gaitza izugarria. Apaizak, aundikiak, ezpañetan bizarra ta eskuetan makilla darabilten guizonik gueien gueienak erderaz ari dira elkarren artean. Au badakite nekazariak; eta guero uste dute euskera, mendiko belarrak kaletako arritarrean bizi ezin diran bezela, uri aundietan jende-artean ezin bizi litekela (...).

Gañera, elizarako liburu bat edo beste izan ezik, beste liburu ta paper guztiak erderazkoak dirala ikusten da (...)” (39).

Ez da kausalitateko gauzarik Azkueren aldizkariak Bilbon agertzea. Bizkaiko hiriburuko kaleetan entzuten zen euskara ez zen bilbotarra, inguruko herrietako nekazariena baizik. Euskara galduta zeukan hiri hartan, heziketa ekonomiko eta industrial izugarriarekin, Sabino Arana Goi-riren abertzaletasuna sortzen ari zen. *Ibaizabal* ere sartuko zen abertzaletasun hartan, Bustintzaren eraginez. Euskarari dagokionez, hona hemen nola deskribatzen zuten *Ibaizabalg*oek Bilboko egoera:

“Bilboko kaleetan entzuten dan euskera guztia edo gueiena nekezale antzekoak, baserritarrak umezaiñak, inudeak, arrain-saltzalleak eta onetari-koak eguiten dabe; Jaun usaiñik daukenen artean guichi edo bapez (...). Zegaitik da, bada, onek euskeraz ez bera eguitea? (...). Askoren artean, oituta dagozalako gazte gaztetatik emen gogamenak arguitara erderaz ateraten, batz bere abade, leguegizon, osaguille, ta ikaskuntzetan luzero ibilli direan guztiak (...)” (40).

Euskaldunak ez zeuden batere ohituta euskaraz idatzitako libururik eta, are gutxiago, aldizkaririk ikusten. Egoera hori leuntzera etorri zen *Ibaizabal*, ironiaz beteriko elkarrizketa imajinario honetan bere egileak azpimarratzen zuenez:

“—iEne! ¿Euskeraz bere eguiten dira *periodikuak*?

—Bai, guizon; euskeraz berba eguiten dogun leguez, bardiñ... edo *obeto*.

—¿Euskeraz eguin leiz ba?

—¿Zegaitik ez? —Erderaz baño eziñ eguiñ leikezala uste izan dot (...)” (41).

Gehitxo badirudi ere, egia da. Ia mende erdi bat geroago, 1945. aldera, Espainiako Gerra Zibilaren ondoren BBC Londresetik euskarazko irratsaioren bat emititzeari ekin zionean, Bizkaiko kostaldean jasotzen ziren programa haiek. Hango euskaldunek —batzuk lerro hauek idazteko

(39) 1902.I.26, 4. zenbakia.

(40) 1902.I.12, 2. zenbakia.

(41) 1902.VIII.21, 31. zenbakia.

momentuan zaharrak ez direnek— harrituta geratu ziren, euskara irratiz edo telefonoz hitzegiteko gai ez zela uste baitzuten (42). Baina itzul gaitzen 1902. urtera, Azkue eta Bustintzarekin batera.

Urte hartan, Sabino Arana Goiriren heriotzea gertu zegoelarik, ez zen batere erraza politikatik at egotea. *Ibaizabal*goek hala agindu zuten:

“Ez, guizonak, eztago ta ezta egongo IBAIZABAL partidu onen edo bestearen alde, ta gaur arte, alde batzuetatik eta besteetatik, berba onak eta zorion opaketak baiño eztoz artu, kontuz ibilli garealako politikaz urrundik bizi izateko (...). Orisse da ta izango da gure azalkaria, *¡Gora Euskera!* ez besterik” (43).

Euskararen defentsa hartan, politiko batzuren alde eta beste batzuk kontra jarri behar izan zuten. Romanones gorrotatuena zen, zeren eta ministro zenean “agindu eban ez irakasteko euskeraz kristiñauaren dotriña eskolaumeai” (44). Aldi berean, Jose Mari Urkijo diputatua goraitzen zuten Madrileko Kongresuan botatako hitzengatik, Romanonesen aginduen kontra zihoalako hain zuzen. Sozialistak (“sosolistoak” deituak) ere ez zituzten oso begiko.

Garrantzitsuena, gure ustez, Bustintzaren jarrera zen. Arana Goiriaren abertzaletasunetik gero eta hurbilago zegoen (45). Geroago, dakigunez, Aranaren euskarari buruzko tesien defendatzaile sutsuenetariko bat izan zen, eta Akademiaren kontrakoa (Euzko Alderdi Jeltzaletik gertu zegoen Euzkeltzale Bazkunakoak eta 30. urteetan *Euzkerea* aldizkaria urrunago ailegatu ziren gatazka hartan). Azkue, bere aldetik, Aranaren ideia politikoen alde egon bazen ere, hizkuntzari dagokionez nahiko urrun zegoela, esan daiteke. Bustintzari dagokionez, ikus dezagun nola defendatu zuen 1902.ean gartzeleratu zuten Arana Goiri:

“Euskerea maite eban guztia adiskidetzat ezagutuko ebala esan ebanez IBAIZABAL-ek bere lenengo gueian, da Sabino Arana jauna euskerazalea dala edonok dakianez; euskera-zalea dan aldetik, guk be atsekabe dogu bere katigutasuna, ta ainbat lasterren zabalduko al deutsez ateak, bai berari ta bai Damaso Arana-ri be” (46).

Euskararenganako maitasunak eraman zuen abertzaletasunera. Berriro azpimarratu behar dugu Bilboko egoera berezia, gero eta industria-

(42) 1991.ean Ander Manterolak kontatutako pasadizua.

(43) *Ibaizabal*, 1902.eko ekainaren 1, 22. zenbakia.

(44) 1903.V.24, 73. zenbakia.

(45) Hona hemen Sabin Arana Goiri hil zeneko *Ibaizabalen* argitaraturiko oharra: “Aziak emon dau landarea, ta landara onek bota dauz sustarr sendoak Bilbon, da emendik zabaldu dira ia Bizkaiko ta Guipuzkoako erri askotara, ta gaurko gazteria guizondu daiteanean ikusiko dau bizi izanga danak zelango sendotasuna ta indarra artuko daben landara onek (...)”. Bustintzaren hitzak dira, 1903.eko azaroaren 29an, 99. zenbakian agertuak.

(46) *Ibaizabal*, 1902.eko ekainaren 22, 25. zenbakia.

lizatuagoa zen hiri hark Euskal Herritik kanpo jaiotako pertsona pila jasotzen zuen hiri hartako euskaldunak egoera berriak euskararen aurka jokatuko zuelakoan baitzeuden:

“Zeñiek sinistu bear zuen emen onenbeste euskerazko paper saltzen ziralara ikusirik kale guziak gallegoz, naparrez, andaluzeaz, frantzezez, eta itz baitean bukatzeko, euskalerritik kanpoko jendez beteak, emengo fabriketan eta burnibidetan lana eguitera etorriak?” (47).

Jarrerarik gogorrena Bustintzarena berarena zen:

“Herbestekoa, guciagoko barik eta herbestekoa dalako bakarrik, inõk eztu charto artu bear; bada ezin izan daike guizon guztiak bizi izatea jaiò garean tokietan, bizimoduaren billa joan bear izaten dogu herbestera sarritan goseak illgo ezpagaitu. Orregaitik, gure lurrera kanpotar asko datozkigu leguez, euskaldun asko dago zabaldua oguia irabazten herbestean (...). ¿Euskaldunak herbestean eguiten dabeena eguiten al dabe emen maketoak? Banaka banaka bat alde batera kendu ezkerò, beste guztiak urrik emon bere ez. Euskereari gorroto andia deutse (...). Bertako semeari goitik begiratuten deutse, uste izanik eurak baño askozaz guichiago dala; gaztelako erdera ondo berba eguiten eztabelako, basati edo *salvaje*-tzat dauke (...). Emengo baserritarra dala esaten dabe animalien artean guizonen antzik andiena daukana. Au ezta neuk asmaua, au neuk irakurri dot Bilbon maketoak maite edo estimau dauken albistari batek (...). Emengo Lege-zar edo Foruen kontrakoak dira (...). IBAIZABAL-ek eztau gaur besterik eguiñ jazoera onen sustarrak aguirian ipiñi baño. Bere aldetik, eztauko maketoen gorrotorik; deskuilla gueiago dauko euskaldun charrakaitik, bada guek ondo maite baquenduz gueure Euskerea ta gueure gauzak, ezkendukez galduko, munduan direan belarrimotz guztiak baletorkiguz bere” (48).

Konponbide bakarra erdaldunek euskara ikastea zen (49). Esan bezala, denboraren poderioz Ebaristo Bustintza eta R.M. Azkue euskarari buruzko bi ideologiaren buru bihurtu ziren.

Ibaizabal Euskalzale baino informatzaileagoa zen. Honek ez du inolaz ere esan nahi edukin literarioak alde batera utzi zituztenik, baina poesiak, ipuinak eta bestelako literatur testuak edukitzeaz gain, bazeukan oso informatzailea zen beste atal bat, “Asteko berriak”. Ez zen oso ideia berria, lehenagoko beste euskarazko aldizkariren batean egon bazegoelako horrelako atal bat, hala nola Pariseko *Gure Izarra* hartan. Hego Euskal Herrian, ordea, *Ibaizabalek* hasiera ematen dio geroagoko euskal aldizkari ia guztietan errepikatuko den informazio mota oso garrantzitsu bati, herrietako informazioari, tokian tokiko informazioari. Atal hori osatzeko, Azkue eta Bustintzaren aldizkariak bazeukan berriemate sare bat,

(47) Enrike Elizeche: “Beti euskaldun”, *Ibaizabal*, 1903.eko martxoaren 8, 62. zenbakia.

(48) *Ibaizabal*, 1903.eko abuztuaren 18, 85. zenbakia, 1. orrialdea.

(49) 11903.V.17, 72. zenbakia.

22 pertsonak osatua. Gehienak gipuzkoarrak ziren, hamabost zehazki. Besteak (zazpi) Bizkaikoak. Uste izatekoa da, beraz, *Ibaizabal*, Bilbo alde batera utzita, Gipuzkoan Bizkaian baino gehiago saldu eta irakurtzen zela, aldizkaria egiten zutenek ere uste zuten bezala:

“Eta ziur eztakit, baiña neure buruko ule zuri guztiak bere jokatuko neukez, Guipuzkoan Bizkaian baiño euslari edo suskritore, ta irakurlari gueiagi daukazala. ¡Oker egongo al naz onetan!” (50),

zioen A.L. Aranbeazkoak, eta *Ibaizabal*goek baietz erantzun: “Ez jauna, zuzen zagoz“. Aranbeazkoaren beraren ustez, Bizkaian ez zen behar aina irakurtzen” politika madarikatutik, (...) euskera utsean dagoalako, *bizkaitarrista*-tzat artutea. Ausse beñipeñ esaten eben *Euskalzale*-gaitik nik dazautazan bizkaitar batzuk”. Hori zela eta, hizkera zela eta edo Gipuzkoa eta Bizkaiko egitura soziolinguistikoen arteko ezberdintasunak zirela eta, Gipuzkoan gehiago saltzen zen: Bilbon ezezik, Bizkaiko zazpi herriotan ere banatzen zen (Bermeon, Lekeition, Lemoan, Plentzian, Mungian, Markinan eta Durangon), eta Gipuzkoan hamabitan (Donostian, Azpeitian, Bergaran, Tolosan –Baleriano Mokoroa arduraduna zen–, Irunen, Deban –banatzailea ostatuko jabea zen, Esteban Egaña, abertzale sutsua, *Arabarra* aldizkarian argitaratu zituen iragarkietan ikus daitekeenez–, Zumaiian, Zarautzen, Oñatin, Arrasaten, Eibarren eta Erreterian). Erreterian asko saltzen omen zen, Bustintzak berak aitortzen zuenez:

“IBAIZABAL-ek Erreterian aiña irakurle daukan uririk eztago ez Bizkaian ez Gipuzkoan, Bilbo alde batera kendu ezker; eun da berrogueta-marretik eun da irurogueira lagunek artzen dabe Erreterian euskerazko albistaria, euskerazkoa dalako (...)” (51).

Hona hemen euskal aldizkariaren gaitza, beren sortzaileek nahi adinako irakurle ez izatea. Ezinezkoa da *Ibaizabalek* zenbat erosle izan zituen jakitea; ziur aski, bi mila baino gutxiago. Dena den, ez aldizkariak sortzen zituen zorrak ordaintzeko behar zituzten beste:

“Aitortu bear dogu igaz IBAIZABAL-ek ezebala irabazi bera bizi izateko laifi, ez gichiago bere; asko galdu eban, ta aurten beste ainbeste guertatzeko bidean goaz. Argui dago bide ori eriotzakoa dala” (52).

Oker ez zeuden. 1904.ean ez zen *Ibaizabal* agertu. Azken zenbakia 1903.eko abenduaren 27koa da. Resurreccion M.ª de Azkuek eta Ebaristo Bustintzak 103 ale kaleratu zituzten. *Ibaizabalek* eredu bati hasiera ematen dio, gero, 20. eta 30.eko hamarkadetan *Argiak*, adibidez, gauza askotan jarraituko duena.

(50) Aranbeazkoa, A.L.: “Euskaldun motelak”, *Ibaizabal*, 1902.eko uztailaren 6, 27. zenbakia.

(51) *Ibaizabal*, 1903.eko otsailaren 22, 60. zenbakia.

(52) 1903.III.1, 61. zenbakia.

HIZTEGIGINTZA

COMMENTAIRE CRITIQUE DES "MATERIALES PARA UN
DICCIONARIO ETIMOLOGICO DE LA LENGUA VASCA"
(Suite). *ASJU* XXIII-1-1989, pp. 133-203 *ARDUN-ASTALMENDA*

Michel Morvan

P. 134

Areaitzinago L. 'en adelante'. El 2.º elemento es *ai(n)tzin*, en R. *areantxina*.

L'explication de ce terme composé est incomplète, puisqu'il n'y a aucune mention du premier élément *are*, ni tentative d'en rechercher l'origine, ce qui peut paraître surprenant. Il convient de penser ici à plusieurs solutions possibles: la première consisterait à voir dans *are* une forme contractée de *aurre* "avant, devant", mais d'une part il y dans *are* une vibrante forte et d'autre part cela créerait un pléonasma, puisque *aintzin* veut dire la même chose. La seconde solution, consiste à rapprocher *are* de *aro* "temps", ou mieux encore du gascon/béarnais *are*, *aro* qui, avec le sens de "temps" est utilisé dans l'expression *d'are en aban* dont on voit bien que le basque est un calque parfait. La même formation se retrouve dans le français *dorénavant*.

P. 135

Aren V.(arc.) 'tercio'. No parece aceptable una especie de alternancia vocálica con *irur*, como han propuesto algunos (de *iru*). La etimol. es oscura.(v. también *(h)eren*)...

Le moins que l'on puisse dire, c'est justement que l'étymologie de *aren* "troisième" n'a rien d'obscur! Ce n'est pas avec *irur* qu'il faut poser une alternance, en effet bien improbable, mais précisément avec *(h)eren*, dont l'alternance avec *aren* est tout à fait normale, car on a régulièrement *a* dans les dialectes occidentaux (ici le biscayen) pour *e* dans les dialectes orientaux du basque (cf. occ. *barri/or. berri* "nouveau"; occ. *amen/or. (h)emen* "ici", etc.).

P. 139

Argizagi 'luna', 'cera', *argizal* V, G (contrac. *arzag* BN) 'cera', 'luna', *argizari* 'luna', AN "cera".

Les explications données sont valables. Il aurait fallu toutefois réserver une entrée à *argizaiola* "cire de deuil" (planchette autour de laquelle on enroule le cierge) que l'on trouvera sous l'entrée *argizol* pourtant beaucoup moins répandue.

P. 139

Argi-zeiñu S 'campana del alba'. De *argi*. El segundo elemento es occit. ant. *senh* (cat. *seny*) 'campana' (< lat. *stignum*).

L'emprunt en question a été fait au latin, directement, et non à l'occitan. C'est bien pourquoi on a *zeiñu* avec conservation de la voyelle -u que l'occitan a perdue bien évidemment. Les auteurs donnent bien le latin comme origine première, mais la formulation de la glose est très maladroite.

P. 140

Il manque une entrée pour *Argorri* (Hirib.) "cochenille", de *ar* "ver" et *gorri* "rouge".

P. 142

Ariel V. 'sisa, arbitrio'. Corominas sugiere una alteración del cast. *arancel* 'lista o tarifa de derechos que se pagan por algo' (acaso *arenze-llalenzel* pudo combinar en *ararel en vasco y luego disimilación? Cf. Corominas 1,245).

Cette solution, si elle n'est pas impossible, me paraît peu économique en l'occurrence. L'expérience que j'ai des emprunts que le basque a fait aux langues voisines me montre que les déformations des mots sont statistiquement beaucoup moins importante qu'on pourrait le croire.

P. 146

Arkarakat "rose sauvage". J. Braun "Euskaro-caucasica", *Iker* 1,217 relaciona con v. georg. *kirkati*, *kurkantel-a* "majuelo".

Le rapprochement proposé par Braun demeure douteux. Il faut en tout cas souligner le caractère expressif probable de ces termes.

P. 147

Arkhin L, BN, S Cagarruta de oveja. De *ardi* 'oveja'. La segunda parte para *EWBS* es *-khin* 'hedor' (!),

Evidemment non! Laissons Löpelmann à ses fantaisies. La seconde partie du composé est constituée de *-kin* "faire", "qui fait". Ou mieux encore "qui est fait" par la brebis. On dit "faire ses besoins" en français.

P. 148

Arku BN, S "arco". Prestamo evidente; esp. *arco*, fr. *arc*, mejor que lat. *arcum*.

On aimerait bien savoir en l'occurrence pourquoi l'emprunt au roman est meilleur que l'emprunt au latin (?).

P. 148

Arkume 'cordero'. De *ardi* "oveja". El segundo elemento es (*k*)*ume* "cría" (Cf. S *hüme*), cuya *k*- no se sabe si es originaria (Hubschmid, *Theis. Praerom.* 2,47).

Il est vraisemblable que le *k*- de *kume* soit secondaire puisque le basque répugne a priori aux sourdes initiales. Cp. *keta* < *-eta*; *kide* < *k-ide* < *-ide*, etc., par lexicalisation.

P. 148

Arkux? 'excavación en la roca'. De *arri* probablemente.

La seconde partie du terme n'est pas expliquée. Il faut y voir très vraisemblablement (*h*)*uts* "vide".

P. 153

Arnegari L (Ax) ‘blasfemo’, ‘apóstata, renegado’; *arnegu* V, G, AN, L, BN, S ‘blasfemia’, ‘apostasía’ “reniego”; *arnéga(t)* S ‘renunciar, renegar’, *arnegatu* G, AN *ernegatu* ‘blasfemar’, ‘renegado’ (ya en Dech. y Leiz., Mt. 26,74), *ernegu* (Supl. A²) G (según Uhl. *Vgl.L.*, 5). Se trata de formas románicas. Azkue *arnegari* del lat. *renegare*.

On notera que la syncope constitue une exception ici à la règle qui veut que les termes romans empruntés par le basque commençant par une vibrante *r*- donnent *arr-/err-* (en gascon également).

P. 153

*Arnes*²S ‘instrumento de trabajo’. Se trata de una forma románica, esp., prov. *arnés*, fr. *harnais* (de origen germ. *hernest en ant. nord., y extendida desde el fr.: cf. *FEW* 16,205) que tiene también la acepción de ‘instrumento de trabajo’ (Lh., Littré, *Dict. Hist.*), o en vasco ‘vestido de modo despreciable’ (Larrasquet 65).

L’étymologie “romane” donnée est certes exacte, mais il conviendrait d’être plus précis. Un emprunt direct au gascon *arnés* suffit largement. Le provençal n’a que faire ici!

P. 154

(*h*)*aro*¹ ‘tempero, temperie, temperatura: época, sazón’, *hau* (< *aro* Mich. *FHV* 328) ‘tiempo atmosférico’ Uhl. *RIEV* 3,11 lo recoge como suf., pues se usa como tal: *erearo* L ‘junio, tiempo de la siembra’, *azaro* ‘noviembre: época de la simiente’, etc.

Suivent des comparaisons avec *ero*, *oro* “tout” (*goizaro* ‘todas las mañanas’, avec *-ro*, avec *zaro*, avec le latin *hora*, gr. *ωρα*, etc. L’alternance *aro/zaro* est en effet indéniable. Elle est de même nature que celle de *apo/zapo* “crapeau”. Mais le *z*- est-il étymologique? Il manque dans la comparaison l’importante forme gasconne *are*, *aro* (S. Palay, *Dict. du Béarnais et du Gascon Modernes*) que l’on retrouve dans le basque *areaintzin*, calque du gascon *d’are en aban*, (fr. *dorénavant*, anc. fr. *d’or en avan*). Dans toutes ces formes on a affaire à des confusions possibles entre lat. *hora* > anc. fr. *ore*, *eure* “heure, division du temps, temps, instant, moment” et lat. *aura* “vent, brise” > anc. fr. *ore* “vent, brise, temps qu’il fait”. Notons aussi l’étrange *Olenzaro*, *Olenzero*, personnage de la

mythologie basque, dont l'étymologie demeure obscure. L'époque concernée (*zaro, aro?*) est la fin de l'année.

P. 155

*Arotz*¹ V, G, L *agotz* 'carpintero' (propiamente 'ebanista' según Azkue) G, AN, BN, R, S *harotz* BN, *harotx* L 'herrero', AN, BN, R, S 'herrador', G 'martillador, oficial de ferrierías grandes'. Bouda, *EJ*, 4,334 relaciona estas formas con AN *erazle* 'herrero', y con los verbos *erazi* 'hacer, ejecutar', *arazi* "hacer, obligar" (q. u. (?)).

Les auteurs citent ensuite une série d'hypothèses à rejeter (bsq. *arri* 'piedra', lat. *faber*, etc., mais aucune solution n'est proposée. Il serait peut-être judicieux de rattacher *arotz* "charpentier, forgeron" à *ari* "être en train de faire quelque chose, être en activité".

P. 157

Artaare V 'rastra, cierto instrumento de labranza'; *artarale* V, G 'rastra de maizales'. De *are, ara*.

Seule la seconde partie du terme est analysée. La première partie est *arto* "maïs".

P. 159

Artaz^β, *artasi* R 'bellota de encina'; *arthazi* S 'simiente del maíz' Sin duda de *arte*¹. El segundo elemento pudiera ser *-azi* 'semilla'. Sin embargo, Mich., *FHV* 415 aduce el S y R *zī* 'bellota' < **zin-*.

Il ya visiblement une confusion ici entre *arte* "chêne vert" et *arto* "maïs". Le terme souletin ne peut pas venir de *arte* "chêne vert" étant donné son sens parfaitement clair "semence de maïs".

P. 166

Artz V, G, HN, BN, R, *hartz* L, BN, S 'oso' (s. XVI en *RS*, y en Isasti, en refranes).

Après la discussion classique quant au fait de savoir si ce terme est emprunté au celtique ou directement à l'indo-européen les auteurs citent d'autres comparaisons: "Van Eys se refiere a lat. *ursa*, Lahovary, *EJ* 5,230 al alb. *ari*, Wölfel 137 al bereb. *urzel* (?) 'lince, oso, hiena'; Campión *EE* 39,418 acude a formas ide. como kurdo *harc*, oset. *ars*, arm. *arj*, bret. *ors*, etc."

Le breton *ors* n'existe pas. L'ours se dit *arz* dans cette langue, et on se demande bien où Campión a été chercher cette forme!

P. 166

Artzai G, *HN*, *artzai R*, *artzain V*, *L*, *BN*, *S*, *artzaiñ V*, *artzáñ S* 'pastor de ovejas', *R* nombre de la Osa Mayor...

L'entrée *artzai* est-elle justifiée? Même si *arçai* est attesté en Navarre au XIIIe siècle (Mich., *TAV* 33), la forme *artzain* est de loin la plus répandue. C'est elle qui devrait figurer en entrée ou alors on a affaire à un recensement des formes anciennes et non à un prétendu "dictionnaire étymologique".

P. 169

*Arra*⁶ 'oruga, polilla'. Los cita Rohlfs, *Gascon* 45 y 102. Compara en el primer sentido con gasc. *arràco*, que supone cruce de un nombre indígena (remite al vasco citado) y el lat. *eruca* 'oruga'. El segundo sentido relaciona con *arno*, *arde*, *arlo* del Sur de Francia, *arna* cat. 'polilla'.

Toutes ces hypothèses sont-elles bien utiles? Ne serait-il pas plus simple d'envisager ici *ar* "ver, animalcule" avec maintien de l'article défini lexicalisé. Je note que le gascon *arràco* est inconnu de S. Palay. La forme *arna* y figure en revanche et supposerait une évolution *arna* > *arra*, emprunt bien hypothétique.

P. 170

Arrabol *BN*, *S* 'rodillo de madera que usan los pasteleros y chocolateros' *EWBS* acude, sin razones, al port. *rebolo* 'piedra de afilar'. Quizá en relación con *arrabota*.

Le terme n'a certainement aucun rapport avec *arrabota* "rabot"! Il s'agit tout simplement d'un emprunt au gascon *arrebole* "rouleau de bois pour araser une mesure de grain ou pour aplatir la pâte"

P. 170

*Arrada*² BN salac, 'estar bien llena, sin colmo, una medida', *adarra* S 'rasero'. Charencey, *RLPhC* 24,85 compara con un prov. *arrande* 'raro' Sin duda es románico: cf. prov ant. *arasar*, prov. *arrasa* (Palay: bearn. *arràs* 'colmado, lleno hasta el borde'). Las formas esp. *rasar*, *rasadura* están acreditadas en Nebrija (Corominas 3,974s.). En el fondo está el lat. *radere*. Vid. *arras*. Cf. *adarratu* L, S, *arradatu* BN 'rasar una medida colmada', 'desmochar las hierbas altas de un campo'; *adarrakil/arradaki* 'rasero', 'instrumento con que alisan los zuecos' (cf. esp; *raedera*?).

Tous ces détours sont-ils bien nécessaires? Le provençal, encore une fois, n'a rien à faire ici, n'apporte rien. Il suffisai de citer le gascon *arradà* "passer le rouleau sur une mesure de grain afin d'en faire tomber l'excédent, araser".

P. 170

Arrafanda, *sega-arrafanda* S 'sierra grande de los aserradores'. Según Lh., del fr. *fendre*. Para *EWBS*, del fr. *refendre* 'hender, rajar'.

Une fois de plus le gascon/béarnais, pourtant si proche du souletin géographiquement, est oublié. Cf. gasc. *arrefènda* "scie à débiter"!

P. 177

Arrasega S 'sierra grande' Cf. gasc. *sega*. Esta relación con el gasc. la señala Lh. y Larrasquet 66 aduce también bearn. *arresega* 'serrar' 'importunar', al que añade Corominas *arressec* (< lat. *resecare*).

Point n'est besoin ici de mentionner des à peu près ou des sens figurés "importuner", "ennuyer". L'emprunt au gascon *arresèga* "scie" est évident!

P. 180

Arrauka V, G ‘hez de la leche buena’, G ‘depósito de mineral en la ferrerías’, L ‘caña pequeña’, V ‘humillo o resabio que toma la leche, arroz u otras cosas quando se requeman’; en esta última significación también *arrauko* V.(v. *aroka*⁴). En la sign. de ‘pequeña caña’ la deriva *EWBS* del prov. *raus* ‘caña’ (del germ., got. *raus* ‘id.’).

S’il s’agit de mots différents et non de variantes sémantiques d’un même mot (quel rapport entre le “petit roseau” et “la lie, le dépôt ou l’arrière-goût??) il fallait introduire plusieurs entrées: *arrauka*¹, *arrauka*² comme les auteurs l’ont fait pour bien d’autres formes. Sinon il faut montrer le lien entre les différents sens du mot.

P. 182

Arresortu (Duv. *ms*) ‘renacer’. Acaso del fr. *ressortir*, que ya en el s. XII significa ‘brotar, surgir’ (o también ‘retirarse’) (Gamillscheg 809).

On ne comprend vraiment pas comment les auteurs ont pu laisser passer une pareille erreur. Il est évident qu’il s’agit du basque *sortu* “nâitre”, précédé du préfixe itératif roman *re-*, donc *arre-* en basque, exactement comme dans *arrerosi* “racheter”, *arririkurri* (BN, S) “relire”, etc. Le français n’a rien à voir là-dedans!

P. 188

Arroitu AN, R, salac. ‘ruido grande’ v. *erroidu*. Del esp. *ruido*, ant. y dial. *roido*.

La formulation est maladroite. L’emprunt ne s’est pas fait a l’espagnol *ruido* (del esp. *ruido*), mais précisément au vieux castillan ou à l’espagnol dialectal *roido* mentionné en second lieu par les auteurs.

P. 188

*Arroka*³ R, *erroka* HN, salac. ‘rueca’ (Cf. *arrenka* y v. *erroka*¹). Está geográficamente bien explicada, pues el germ. **rökka/*rükka* se halla extendido no sólo en cast. y arag. *rueca*, port. *roca*, sino en bearn *arròco*,

o *ròco* (el 1º con vocal protética), ital. *rocca* (cf. Rohlfs, *Gascon*, 75; G. Diego, *Dial.* 203 y *FEW* 16,742).

Il convenait d'indiquer ici directement: "du latin vulgaire ou du roman *roca*". Pour le béarnais, *arroca* "quenouille" existe, notamment en Vallée d'Ossau.

P. 188

Arront AN, L, salac. 'común, ordinario, familiar', 'campechano, franco' *arrontatu* 'dejar raso', 'arrebaniar, juntar y recoger alguna cosa sin dejar nada', 'hacer uso diario de un vestido u otro objeto antes reservado a ciertos días', 'segar el trigo' (Ax.); *arrunt* AN, L, BN, S 'ordinario, de inferior calidad', L, BN, S 'totalmente'. Sch. *ZRPh* 30,4 y Lh. han defendido un origen lat., de *rotundus*. Cf gasc. *arraunt* y bear. *arroun* 'de nuevo, después'. Sería como *ad-rotundus* en formas fr. Para *EWBS* del fr. *rond* "redondo".

Voici encore bien des détours inutiles pour dire simplement et directement: emprunt au roman *arront*, *arrunt*. L'adjectif gascon *arruntè* "ordinaire, commun" en prouve la pertinence.

P. 188

Arrosategi 'cañaverol' Uhl. *RIEV* 3,417 registra esta voz con tal acepción; probablemente en relación con fr. *roseau*.

Que signifie cette approximation? *Arrosa* n'est certainement pas emprunté au français moderne *roseau*!

P. 188

Arrosela/arroscaila v. *errosela* 'pez de cabeza roja'. Para *EWBS* del fr. *rousseau*, *roussette* 'pez con marcas rojas'.

Non! Il s'agit bien du même poisson et du même nom, mais l'emprunt est, au moins, fait à l'ancien français méridional ou a l'occitan *roussel*, *rossel* et certainement pas au français moderne *rousseau*! Cf. le gascon *roussèu*, *arroussèu* (S. Palay) < *roussèl, *arroussèl*.

P. 189

Arroztegi(a) ‘hospital’. Bullet, *Mémoires de langue celtique* (BAP 23, 141s.) analiza arroz ‘debilidad, enfermedad’(!).

Evidemment pas! Mais curieusement les auteurs n’indiquent pas la bonne étymologie qui est *arrotz* “étranger, hôte” + *tegi* “maison”. Avant d’être “hôpital” au sens moderne, l’hospital était l’endroit où l’on accueille les hôtes de passage.

P. 190

Arrunt L, BN, S ‘totalmente’. Tovar lo supone del lat. *ad-rotundus*.

On a déjà vu ce cas plus haut. L’origine latine est exacte, mais c’est une étymologie au second degré. L’emprunt a été fait plus tard, au roman *arrant*, *arrunt*.

P. 192

Hasbeherapen L, BN ‘suspiro de tristeza’, BN ‘jadeo’ (cf. *asperapen*). De *has*. *Asbera* G ‘suspiro’. De *hats-bera* ‘aliento blando, suave’.

La seconde partie du composé n’est pas *bera* “mou, faible, doux”, mais bien *behera* “bas”. Les auteurs se sont encore pris les pieds dans leur tendance “sudiste”! Il est normal que le *-h-* de *behera* disparaisse dans le G. *asbera*. La même erreur est répétée p. 201 sous l’entrée *asperapen*: De (*h*)ats y el adj. *bera* ‘blando’ como ya senaló V. Eys. Il faut comprendre “souffle bas, profond”, ce qui correspond bien à un soupir de tristesse.

DIALEKTOLOGIA: ATLASGINTZA

EUSKAL HERRIKO HIZKUNTZ ATLASA

GALDESORTA CUESTIONARIO QUESTIONNAIRE

*Gotzon Aurrekoetxea
Xarles Videgain*

A) AITZINSOLASA

1. Sarrera

Hemen aurkezten dugun galdesorta *Euskal Herriko Hizkuntz Atlasak* (EHHA) azken urteotan baliatu duena da.

Atlas horren tresna bat baizik ez da, baina monografia egin nahi lukeenak balia lezake, atalka, osorik edo osaturik, nolanhiz ere, abiapuntu gisa.

Beraz, lehenik atlasaren metodologian epe garrantzitsu baten berri ematen du, eta bestalde lan zenbaiten lagungarri izan daiteke.

Atlasaren historia laburzki aipatu ondoan, galdesortaren antolaketaz astiroa-go mintzatuko gara.

*Euskal Herriko Hizkuntz Atlas*a proiektu berankorra da hizkuntz-geografian eta dialektologian, horrelako proiektu baten ontzeko behar diren baldintzak ez baitira orain arte erdietsiak izan. Auzoko hizkuntzetan bigarren belaunaldiko atlasek argia ikusten duten bitartean, Europako hizkuntzen atlasa egiten ari den unean, euskararen ikertzeko ez dago atlas handirik egina.

Azkenean, euskalariak aspaldidanik gutiziatzen zuten asmo hau, gorpuztuz joan da Euskaltzaindiak seriozki bere gain hartu zuenean, 1981tik aurrera egin ziren biltzarre, kontsulta eta jardunaldiak abiapuntu harturik.

Aldaketa zenbaiten ondotik, honela gelditu zen proiektuaren organigrama: batzordeburu eta arduradun akademikoa J. Haritschelhar da; zuzendaritza tekniko-daramatenak G. Aurrekoetxea eta X. Videgain dira. Hauetaz gain, inkestagileen taldea osatzen dute I. Atutxa, I. Etxebeste, K. Seguroiak denbora osoz, A. M. Etxaide eta J. M. Etxebarriak aldizka; E. Oleak alderdi informatikoa zainkatzeko du EJI Eren partetik. Proiektua Euskaltzaindiak bere gain harturik, laguntza

ekartzen dio J.B. Orpustanek zuzentzen duen CNRS-ko URA 1055 ikerketa-taldeak.

Lantaldea 1986. urtean gorpuztu ostean 1987. urtean hasi zen lanean eta inkesta gehienak 1992. urtean bukatu zituen.

Inkestak bukatu arau, datuen informatizazioari ekin zion lantaldeak eta atlasaren argitarapena azkartzeko asmoz atalka egitea erabaki zen. 1994.eko apirillean amaitu zen lehen atalari dagozkion datuen sartzea.

Kronologia hori eman ondoren, EHHaren metodologiak eta ezaugarriez mintzatu gabe, galdesortaren antolaketaz hitz eginen dugu(1).

2. Galdesorta

Europako dialektologiak hartu duen bidetik urrun ez da ibiltzen EHHA, nahiz berrikuntza zenbait bere gain hartu duen; hasteko, eta neurri handi batez bederen, biltzen dituen datuak beste atalsek bildu materialarekin erkagarriak izan daitezten kontuan harturik egina izan da galdesorta hau.

Lau atal dauzka galdesortak. Lehena, luzeena, lexikoaz ari da; bigarrena izen eta aditz-morfologiak; hirugarrena joskeraz; azkena fonetikaz.

Denetara 3000 galdera eskas aurkituko ditu irakurleak. Baina kontuz! leku-koari egindako galderen kopurua askoz handiagoa izan daiteke lehenbizikoan egin galderak ez baitu beti ekartzen nahikatua den erantzuna. Hori gertatzen da beziziki morfologian; baina lexikoan ere izenen absolutiboko forma mugagabea erdietsi nahiak galdera gehienek biderkaratzen ditu. Ondorioz galdesortak 3000 galdera badaukala esaten delarik, askotan 10000 estimuli eragin behar du inkestagileak lekukoarengan.

Lexikoak, jadanik erran den bezala, galdera-kopuru handiena hartzen du. Sailkapen ideologikoaren arabera antolatua izan da, erran nahi baita orden alfabetikoa baztertua dela, honek ez baitu traba besterik ekartzen inkestagintzan; Jud eta Jaberg-en ondotik, hemen ere lexikoa alorka agertzen da. Horretan eragina izan du R. Hallig eta V. Wartburg-en lanak berek aurkeztu logikari atlasetan jarraiki zaiolarik gutigorabehera(2). Lan horri zor dioguna aipaturik, beste atlas zenbait izendatu behar ditugu, galderen inguruan eskaintzen duten informazioa izan baita gure galdesortaren aberasgarri: *Atlas Linguistique du Lyonnais*, *Atlas linguistique et ethnographique du Massif Central*, eta bereziki J. Séguy-k maisuki zuzendu duen *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*. Bestalde frantses hitzari doakion gaztelerazko kidearen hautatzeko, oso baliagarriak izan zaiz-

(1) EHHaren berri gehiago jakin nahi duenak jo beza ondoko lanetara: G. Aurrekoetxea / X. Videgain, "L'atlas linguistique du Pays Basque: Euskal Herriko Hizkuntz Atlas", numéro exceptionnel du Bulletin du Musée Basque, *Hommage au Musée Basque*, 1989, 495-510; G. Aurrekoetxea, "Euskal Herriko Hizkuntz Atlasaren informatizapena", in *Iker* 7, Euskaltzaindia, 1992, Bilbo; X. Videgain, "Lexiaren inguruan Euskal Herriko atlas linguistikoren inkestagintzan", in Lakarra / Ruiz Arzalluz (arg.), *Memoriae L. Mitxelena magistri sacrum*, ASJU gehigarriak, XIV, 1991, 1059-1091.

(2) R. Hallig / V. Wartburg, *Begriffsystem als Grundlage für die lexicographie. Versuch eines Ordnungsschemas*, Berlin Akademien Verlag, XXXV, 1952, 140.orr.

kigu xehetasun handia ematen duen M. Alvar-en *Atlas lingüístico de Aragón, Navarra y Rioja* eta M. A. Luzón-ek prestatutako *Índices léxicos de los atlas lingüísticos españoles* (Español actual 47/1987). Irakurri dugu ere frangotan Azkue, Barandiaran eta beste lan etnografikorik ohizko euskal komunitatearen ezaugarriak hobeki ezagutzeko, horrek inkestagintzaren zailtasuna arintzen duelakotz, gauzak aski ongi ezagutu gabe ez baita errex hitzen biltzea.

Logika aipatzen dugularik, hitz horrek zientifikoki daukan adieran ez da ulertu behar, baizik eta zentzu komunak kontzeptuen elkartzeko duen dohainaren aldetik, izan dadin gai batetik bestera edo gai baten barruan ere. Lexikoa 85 gaitan emana da: lehenbiziko gaitan izadia da gehien tratatzen dena, azken gaitan gizadia delarik nagusi. Erdian gizakiak izadiarekin duen harremana agertzen da gizarte tradizionalan kanpoko lanetan nolako lexikoa baliatzen den jaso asmoz. Logika diogunean beraz, ohizko gizartean lekuko batek hitz batetik bestera lotura egiteko hartzen duen bidea adierazi nahi dugu.

Hori da behintzat galderen segidaren antolatzeke gidatu gaituen irizpidea. Kasuan kasu, galdera bat dagoen gaitik beste gai batera eramatea hobets daiteke, praktikotasunaren aldetik. Eta gure multzoketa ez zaio zeharo jarraikitzen zientzi zehatzen sailkapenari; ez harri, beraz, "araña/araignée" galdera "insectos/insectes" gaian sarturik baldinbada Linnéren irakaspenean kontra!

Bestalde, inkesta egiten delarik, elkarrizketa malguki moldatzea ez du guti laguntzen galderak gaika antolaturik izateak. Gai bakoitza edo gai-multzo bakoitza ardaztat hartuz, inkestegileak bilatzen dituen lexemak lekukoak errexago ateratzen ditu, hitz batek berez ondoko erantzuna emateko gogoia pitzarazten baldinbadio. Horrela 27. gaian urde-hiltzeaz, 41-41, gaitan belarketaz, 50-51. gaitan ogiaz, 73. gaian heriotzeaz eta abar galderen segida igartzen bezala du lekukoak. Aldiz, badira nahitaez galderaz galdera ereman behar diren gaiak, hala nola taxonomian, izan dadin arrainen izenak 02. gaian edo botanikan 19-20-21-22-23. gaitan.

Atlasen axioma bat badago zein hitz galdetu behar litekeen mugatzen omen duena. Axiomak dio galdera bakoitzari zein erantzun doakion badakiela bere herriko hizkuntza ongi ezagutzen duen edozein lekukok. Badakiela edo jakin behar lukeela. Aitortu behar dugu ez dela beti horrela gertatzen. Lexiko teknikoaren ertzean diren galdera zenbaiti erantzunik gabe gelditzea gerta lekiok bere herriaren ondo ordezkatzeko duen lekuko onari ere.

Gainera, badira "espezifikokoak" deitzen diren galderak, eta hizkuntzalaritzaz kanpoko arrazoinak direla medio, EHHako inkestapuntu guzietan eskatzen ez direnak. Adibidez 02100-02630 galderak, 05490-055630 galderak, 18100-18310 galderak, 81 eta 82. gai osoak portuetan eta arrantzaleekin baizik ez dira baliatzen. 80750-80820 galderak burdingintza bizirik den lekuetan erabiltzen dira. Halere, lexiko teknikoari buruzko galdesortatik parte ttipi bat baizik ez dugu hartu EHHan sartzeko.

Galdera berezi bat gai konkretu batean kokaturik egoteak ondorio implizitoak ditu, eta hemen argitu behar dira gaingiroki. Eskatzen diren kontzeptuak elkarren auzoak dira gai baten barruan baina bildu nahi den erantzuna ahalaz ez da hiperonimoa izaten baizik eta gai eta alor horretan hiponimo dena. Adibidez,

46070 galderak “podar/tailler” diolarik, ez da garrantzirik gabekoa galdera 46. gaien egotea, beraz “viña/vigne” gaien. Mahastian lan hori egitea nola deitzen den galdegiten da eta ez beste aplikazio-alor batean (zuhaitza...) erabil daitekeen errannahi bertsuko hitza. Erran gabe doa ez dela debekatua beste hiponimoak eta hiperonimoa biltzea baina galderaren lehen helburua zoin den ahanzi gabe. “Aro” erdal hitza agertzen da 38, 41, eta 47. gaien eta erreferentea zein duen adierazten du gaiak berak. Ber maneran, kontzeptu bera bi alor desberdinetan kokatuko da galdesortan, adibidez erregistro-mailan diferentziarik ager daitekeela pentsatu baitugu: hala nola “abortar/avorter” 24310 galderan (kabalaz) eta “aborto/avortement” 65130 galderan (emaztekiak).

Laster ohartuko da irakurlea galdesortak dituen hutsez eta hutsunez, lan horrek ez baitu helburu Oihenartek deitzen zuen “betheginzarre” hartara heltzea. Lexikoak, hain zuzen, beti zerbait falta, ments eta eskas du. Agertzen ez diren galdera arrunten zerrenda etengabea liteke: “pez/poisson”, “luna/lune” eta “despertarse/se réveiller” bezalakoak ez dira sartuak izan. Hitzez gain, badira ere azaletik baizik hunkituak ez diren gaiak, hala nola izpirituari buruzkoak, konkretuak ez diren erreferenteak: “sensación/sensation”, “idea/ídeá”, “intención/intention”, “decidir/décider” bezalakoak. Lekuko soilak eta bereziki baserriko jende arruntak horrelakorik ez duela ezagutzen dioenik bada dialektologoaren artean eta Nauton baten aipamenak ekar daitezke horren frogako. Guk ez dugu uste gauzak horrela direnik eta oso enpirikoa izan da horrelako galderen kopurua murriztera bultzatu gaituen eragina. Adieraziak zedarrizteko zail izanik, oso luzea da hortaz inkestagintza egitea modu homogeneo batez. Eta atlasgintzan egun orotako ogia delarik denboraren kontra borrokan aritzea, galderok sortatik kanpo gelditu dira, beharrezkoak diren monografiaren aiduru. Presaren presaz ibiltzearen kontu ere eman daiteke beste hainbat hutsune.

Hitz bat galderen erdal sarreraz. Askotan, berba desberdinak aukeran izan direlarik, orainarteko atlasetan eman diren erdal hitzak hautatu ditugu, atlasen arteko ibilpidea errextuko duelakotz indizea egingo delarik. Horrek ez du erran nahi agertzen den forma zabalduena denik erdaraz, are gutiago Euskal Herrian eguneroz baliatzen diren erdaretan.

Taxonomiazko kasu anitzetan, latinezko forma ematen dugu, zehaztasun gehiago ekartzen duelakoan. Bestalde kontzeptu bera frantsesez eta gaztelerez ematean, itzulpengintzan agertzen den “adiskide faltsu”-en tranpan ez erortzen saiatu gara.

Lexikoaz at, 86-93 gaien izen eta aditz morfologiak dihardute. Erran gabe doa atal honetarako ez dugula eredurik aurkitu beste atlasetan. Gainera, morfologiari maparik eskaintzen ez dioten atlasak asko daude. Zernahi gisaz, ez dago puntu horretan exhaustibo izaterik eta gure ustez garrantzia duen gauza zenbait baizik ez dugu lerrokatu.

Izen-morfologiak den bezanbat, antolaketa ulerterrexa da. Lehenik izen arrunten eta izen berezien deklinabidea aztertzen da (86 eta 87. gai osoak): *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* bokalez, *-ai* edo *-ei* diptongoaz, edo kontsonante batez bukatzen diren izenen formak bilatzen dira (*-ü* batez bukatu hitzen kasua espezifikotzat jotzen da). Deklinabide-kasu guztiak ez dira sartuak izan, *-o* hizkiz bukatutako izen arrunta delarik, hortaz, galdera gehien eskeintzen duena(3).

(3) Kasuen izendatzeari dagokionez deklinagaiaren azken hizkia eta deklinabide ka-

88. eta 89. gaietan, ordea, determinatzaileak lantzen dira, orohar: toki berezia ematen zaie zenbatzaileei 88210-86610 galderetan, erakusleei 89010-89390 galderetan. Zehaztugabeak bilatzen dira 89600-89970. galderetan. Hauen tartean barriaturik atzematen dira, halere, izenordain eta aditzondo bakar batzuk ere.

Izen-morfologiaren ondotik dator aditz-morfologia 90-91-92-93. gaietan: 93. gaia alokutiboari eman zaio osorik eta beste aurreko hirurak tratamendu neutroari. Lehenik aditz-laguntzaileak ikertzen dira 90 eta 91. gaietan, 92. gaia aditz-trinkoaz ari delarik bakarrik. Aditz-laguntzaileak azaltzen dira ohizko ibilbidetik: IZAN (nor) 90010-902200, *EDIN (nor) 90310-90390, IZAN (nor-nori) 90410-90610, *EDIN (nor-nori) 90620, *EDUN (nor-nork) 90700-90990, *EZAN (nor-nork) 91010-91150, *EDUN (nor-nori-nork) 91210-91490 eta *EZAN (nor-nori-nork) 91510-91540(4).

Aipatu bezala, 92. gaian, aditz trinkoak aztertzen dira. Proposatzen direnak hauek dira: JOAN (92010-92070), EGON (92110-92180), ETORRI (92210-92280), IBILI (92310-92360), EDUKI (92410-92480), EKARRI (92510-92570), ERAMAN (92610-92670) eta JAKIN (92710-92780). Espezifikotzat hartu behar da *IRO aditz-laguntzaileaz egiten diren galderen multzoa (92810-92850).

93. gaian, agertzen diren alokutiboari buruzko erantzunak gizonezko tokako forman bilatzen dira, nahiz nokako, zukako eta xukako formen berri agertzen den ere. Tratamendu neutroan jarraiki den ordena erabiltzen da hemen ere baina galderen kopurua ttipitu da.

94. gaia beste atlas aniztetan ez da tratatzen. Hemen joskeraren aldetik zenbait datu baizik ez dugu lerrokatu, hala nola menpeko perpaus batzuen multzoa.

95. gaian fonetika sintaktikozko ezaugarrien arteko hautua baizik ez da kontuan hartzen. Ñabardura baten egiteko beharrean gaude hemen: fonetikari eta fonologiari ekarpenik handien emanen diena lexikoaz eta morfologiaz bildu materialek idokitakoa izango da.

Aspaldiko kontua da fonetikazko datuak lexikotik ateratzea(5). Hemen ere zenbakiekin kontuz ibili behar da, ez baita pentsatu behar 37 fonetikazko fenomeno baizik ez lezakeela iker EHHAk(6). Eta aldiz, Mitxelenaren artikulua batean, berak fonetikazko galdesorta osatzeko asmoz, 498 item lerrokatzen dituelarik, ikertu nahi dituen fenomenoaren kopurua ez da 498koa baizik eta 96koa, fenomeno baten ikertzeko galdera lexikal bat baino gehiago ematen baitu, haie-

---

suaren morfema jarri dira: “-a + a”, adibidez; hau da, “a” hizkia amaitzen den deklinagaia gehi absolutibo singularreko atzizkia. Deklinabide kasuak, bestalde, ohizko hurrenkeraz agertzen dira: absolutiboa, ergatiboa, datiboa... eta kasu bakoitzean singular eta plurala elkarren segidan (“o” hizkia amaitutakoetan mugagabea ere agertzen delarik).

(4) Aditzari dagokion atalean Euskaltzaindiak argitaratu duen *Euskal Gramatika Laburra: Perpaus Bakuna* liburuan agertzen den sistema erabili da. Sistema honen arabera *dezan* adizkia *ezan [+orain, hark-hura] moduan azalduko da. Aipatu behar da [±ahal] tasuna [+ahal] denean bakarrik agertzen dela.

(5) Ikus adibidez, J. Séguay, “Les Atlas linguistiques de la France par régions”. *Langue Française* 18 (1973), 65-90.

(6) Gertakari on irudikatzen hitzaren amaiera eta hurrengoaren hasiera agertzen dira, tartean “+” zeinua dutelarik.

tarik bat bederen emankorra eta esankorra izanen delakoan(7). EHHAk berdintsu jokatuko du. Mitxelenak, adibidez, u/i alternantziari buruz 20 galdera aurkezten dituelarik, “nadando, pelo, clavo” etabarreko hitzen pean, EHHAk jadanik 20etarik 16 bat bere galdesortan badauzka; eta gehituko zaizkie beste erantzunetarik aterako diren gertaketak. Beraz zenbakien dantza bere kompasean eman behar da.

Irakurlea ohartzen den bezala, hemengo zerrendako sarrera bakoitzean ematen dena helburua da; hots, biltzen den fenomeno linguistikoaren izendapena. Ez da zehazten fenomenoaren agertaraztea zelan lortuko den. Lexikoaz aparte, beste gaiak itzulpenaren bitartez aztertzen dira eta luzeegi liteke *ad hoc* asmatutako esaldi guzien lerrokatzea. Gogoan har beza inkestegileak bilatutakoa ez dela beti lehen aldian lortzen, hurrundik ere.

Ororen buru, gauza bera erran daiteke lexikoaz. Agertzen diren galderen erdiesteko laguntza ematen du EHHArako prestatu galdera-fitxak. Baina fitxa horiek ere ez ditugu orain argitaratzen. Halere, gure iduriko, fitxarik hoberena baita norberak osatzen duena, fitxaren ezaugarriak baizik ez ditugu aipatuko, inkestatzaren teknikan sartu gabe.

Fitxan, lehenik galdera nolaz pausatzekoa den zehazten da:

a) Errealiaren bitartez: errealia deitzen dugu hitzen bitartez izendatutako objektuak idurikatzen dituzten ikonoak (marrazki, argazki, eskemak...). Horretarako ikonografia nahiko handia bildu da erreferenteak zein diren erakusteko. Deiktikoak baliatzea, hala nola 58 eta 59. gaietan, sistema horren aldakia besterik ez da.

b) Perifrasiaren bitartez: perifrasi horren formula ere badakar galdera-fitxak. Aderazlea laster eta zuzen agertarazten duen testua ez da berehala asmatzen. Gainera, eman beharko zaio euskalkiaren araberrako azaleko egoki-ukaldia.

c) Ahalaz itzulpena baztertzen da galdera egitekotan, lexikoan behintzat.

Bestalde, informazio berezirik bildu nahi baldinbada funtzionamendu linguistikoaz edo jakitate entziklopedikoaz, oharrak egiten dira fitxan ere.

Beste zerrenda garrantzitsu bat osatua da fitxan, proposamenen zerrenda deitzen dena. Altxor aberatsa eskeintzen da EHHAn sistematikoki erabilia izan den metodologia horren bidez lortua. Jakina den bezala, semasiologiaren sokorria baliatzen da onomasiologiaren osagarri gisa (8).

Beraz, irakurleak kontuan har beza hemen galdera huts hutsik agertzen zaio-l eta inkesta egitera joan aitzin haien jantzi eta egokitu-beharra sendi dituzkeela.

(7) K. Mitxelena, “De dialectología vasca”, *FLV* 58 (1991), 179-203.

(8) Sistema honetaz xehetasun gehiago ikusi nahi duenak jo beza lan hauetara: Van Gennepe, A., “Contribution à la méthodologie du folklore”, *Lares* V-1, 20-34, 1934; X. Ravier, “Le traitement des données négatives dans l’Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne”, *Revue de Linguistique Roman* XXIX, 1965; edo hurbilago, G. Aurrekoetxea, “Euskal Herriko Hizkuntz Atlas (EHA): inkesta metodologia eta ezezeko datuak”, *Euskera* XXXI 1986-2, 413-424.

B) GALDESORTA/CUESTIONARIO/QUESTIONNAIRE**00. Nombre de la localidad / nom de la localité**

- 00010 localidad / localité
 00020 gentilicio /nom des habitants

01. Los insectos / les insectes

- 01010 babosa / limace (*Limax maximus*)
 01020 caracol / escargot
 01030 lombriz / ver de terre (*Lumbricus terrestris*)
 01040 araña / araignée
 01050 telaraña / toile d'araignée
 01060 ciempi s / mille-pattes (*Lithobius forficatus*)
 01070 lib lula / libellule (*Aeschna cyanea*)
 01080 tijereta / perce-oreille (*Forficula auricularia*)
 01090 cucaracha / blatte (cafard) (*Blatta orientalis*)
 01100 grillo / grillon (*Gryllus campestris*)
 01110 saltamontes / sauterelle (*Tetrix subulata*)
 01120 chinche / punaise (des lits) (*Cimex lectularius*)
 01130 ciervo volante / lucane, cerf-volant (*Lucanus cervus*)
 01140 escarabajo / scarab e (*Geotrupes stercolarius*)
 01150 escarabajo sanjuanero / hanneton commun (*Melolontha melolontha*)
 01160 luci rnaga / ver luisant (*Lampyris nocticula*)
 01170 mariquita / coccinelle (*Coccinella (Septempunctata)*)
 01180 hormiga / fourmi
 01190 avej n / frelon (*Vespa crabro*)
 01200 avispa / gu pe (vulgaire) (*Paravespula vulgaris*)
 01210 aguijón / dard
 01220 picar / piquer
 01230 polilla / mite
 01240 oruga / chenille
 01250 mariposa / papillon
 01260 tábano / taon des boeufs (*Tabanus bovinus*)
 01270 mosca / mouche domestique
 01280 zumbar (los insectos) / bourdonner
 01290 mosquito / moucheron
 01300 pulga / puce (*Pulex irritans*)
 01310 piojo / pou (*Pediculus*)
 01320 gusano de la fruta / ver (de fruit)

02. Los animales marinos / les animaux marins

- 02010 calamar / calmar (*Loligo vulgaris*)
 02020 cangrejo de mar / crabe
 02030 mejillón / moule (*Mytilus edulis*)
 02040 arenque / hareng (*Clupea harengus*)

- 02050 sardina / sardine (*Arenus minor*)
 02060 boquerón / anchois (*Engraulis encrasicolus*)
 02070 bacalao / morue (*Gadus morrhua*)
 02080 merluza / merlu (*Merluccius merluccius*)
 02090 caballa / maquereau (*Scomber scombrus*)
 02100 gamba / bouquet
 02110 pulpo / pieuvre, poulpe (*Octopus vulgaris*)
 02120 ostra / huître (*Ostrea edulis edulis*)
 02130 lapa / patelle (*Patella vulgata*)
 02140 bigaro / bigorneau noir (*Littorina litorea*)
 02150 cañadilla / murex (*Trunculariopsis trunculus*)
 02160 concha de peregrino / coquille Saint-Jacques (*Pecten Jacobaeus*)
 02170 zamburiña / pétoncle (*Chlamys varia*)
 02180 almeja / clovisse (*Tapes decussatus*)
 02190 berberecho / coque (*Cerastoderma edule*)
 02200 almejón de sangre / palourde (*Callista chione*)
 02210 escupiña (grabada) / praire (*Venus verrucosa*)
 02220 ermitaño / Bernard-l'hermite (*Eupagurus baernhardus*)
 02230 quisquilla / bouquet (*Palaemon serratus*)
 02240 bogavante / homard (*Homarus gammarus vulgaris*)
 02250 langosta / langouste (*Palinurus elephas*)
 02260 cigala / petite cigale de mer (*Nephrops norvegicus*)
 02270 nécora / étrille ou crabe nageur (*Liocarcinus*)(*portunus*) *puber*)
 02280 centollo / araignée de mer (*Maia squinado*)
 02290 buey marino / tourteau (*Cancer pagurus*)
 02300 percebe / pouce-pied (*Pollicipes cornucopia*)
 02310 erizo de mar / oursin (*Echinus esculentus*)
 02320 medusa / méduse
 02330 alga / algue
 02340 fuco, hierba de mar / varech
 02350 ballena / baleine
 02360 delfín / dauphin
 02370 marsopa / marsouin (*Phocaena phocaena*)
 02380 lamprea / lamproie (*Petromyzon marinus*)
 02390 tiburón / requin (*Somniosus microcephalus*)
 02400 cazón / milandre (*Galeorhinus galeus*)
 02410 raya / raie (*Hypotremata*)
 02420 esturión / esturgeon (*Acipenser sturio*)
 02430 sábalo / alose vraie (*Alosa alosa*)
 02440 congrio / congre (*Conger conger*)
 02450 jurel (chicharro) / saurel (*Trachurus trachurus*)
 02460 merlán / merlan (*Merlangius merlangus merl*)
 02470 abadejo / colin, lieu jaune (*Pollachius pollachius*)
 02480 lubina / bar, loup (*Dicentrarchus labrax*)
 02490 salmonete / rouget de roche (*Mullus surmuletus*)
 02500 besugo / dorade (*Pagellus centrodontus*)
 02510 dorada / daurade (*Sparus aurata*)
 02520 lanzón / lançon (*Hyperoplus lanceolatus*)

- 02530 corcón / mulet (*Mugil chelo*)
- 02540 atún rojo (cimarrón) / thon rouge (*Thynnus vulgaris*)
- 02550 atún blanco / germon (*Thunnus alalunga / germo*)
- 02560 listado / bonite vraie (*Euthynnus pelamis*)
- 02570 bonito / bonite à dos rayé (*Sarda sarda*)
- 02580 cabracho / chabot de mer (*Enophrys bubalis*)
- 02590 rodaballo / turbot (*Scophthalmus maximus*)
- 02600 limanda / limande (*Limanda limanda*)
- 02610 solla / plie, carrelet (*Pleuronectes platessa*)
- 02620 lenguado / sole (*Solea solea*)
- 02630 rape / baudroie (*Lophius piscatorius*)

03. Los peces de río / les poissons de rivière

- 03010 anguila / anguille (*Anguila anguila*)
- 03020 angula / civelle
- 03030 salmón / saumon (*Salmo salar*)
- 03040 trucha / truite de rivière (*Salmo trutta fario*)
- 03050 bermejuela / vairon (*Phoxinus phoxinus*)
- 03060 cachuelo / chevesne (*Leuciscus cephalus*)
- 03070 boga / goujon (*Gobio gobio*)
- 03080 barbo / barbeau (*Barbus barbus*)
- 03090 locha / loche (*Noemacheilus barbatulus*)
- 03100 cangrejo de río / écrevisse (*Astacus astacus*)
- 03110 aparatos de pesca (en río) / instruments de pêche (en rivière)
- 03111 butrón / nasse
- 03112 caña (de pescar) - anzuelo / canne (à pêche) - hameçon
- 03113 trasmallo / trémail
- 03114 cordel / cordeau
- 03115 esparavel / épervier
- 03116 red / filet
- 03117 retel / balance

04. Los reptiles y anfibios / les reptiles et amphibiens

- 04010 serpiente / serpent
- 04020 salamandra / salamandre tachetée (*Salamandra salamandra*)
- 04030 sapo / crapaud (*Bufo bufo*)
- 04040 rana / grenouille rieuse (*Rana ridibunda*)
- 04050 renacuajo / têtard
- 04060 lagartija / lézard gris (*Lacerta vivipara*)
- 04070 lagarto / lézard vert (*Lacerta viridis*)
- 04080 lución / orvet (*Anguis fragilis*)
- 04090 culebra / couleuvre
- 04100 víbora / vipère
- 04110 sanguijuela / sangsue (*Hirudo*)

05. Las aves y los pájaros / les oiseaux

- 05010 pájaro, ave / oiseau
 05020 nido / nid
 05030 volar / voler
 05040 garza / héron cendré (*Ardea cinerea*)
 05050 buitre / vautour fauve (*Gyps fulvus*)
 05060 águila / aigle royal (*Aquila chrysaetus*)
 05070 gavilán / épervier d'Europe (*Accipiter nisus*)
 05080 milano / milan royal (*Milvus milvus*)
 05090 halcón / faucon pèlerin (*Falco*)
 05100 urogallo / grand tétras (*Tetrao urogallus*)
 05110 perdiz / perdrix rouge (*Perdix*)
 05120 faisán / faisán de chasse (*Phasianus colchicus*)
 05130 codorniz / caille (*Coturnix coturnix*)
 05140 avefría / vanneau huppé (*Vanellus vanellus*)
 05150 becada / bécasse des bois (*Scolopax rusticola*)
 05160 zarapito / courlis corlieu (*Numenius phaeopus*)
 05170 gaviota / mouette rieuse (*Larus ridibundus*)
 05180 paloma torcaz / pigeon ramier (*Columba palumbus*)
 05190 tórtola / tourterelle des bois (*Streptopelia turtur*)
 05200 lechuza / effraie (*Tyto alba*)
 05210 mochuelo / chevêche (*Athene noctua*)
 05220 búho chico / moyen-duc (*Asio otus*)
 05230 cuclillo / coucou (*Cuculus canorus*)
 05240 abubilla / huppe fasciée (*Upupa epops*)
 05250 martín pescador / martin-pêcheur (*Alcedo atthis*)
 05260 picamaderos / pic-vert (*Picus viridis*)
 05270 alondra / alouette (*Alauda arvensis*)
 05280 golondrina / hirondelle de cheminée (*Hirundo rustica*)
 05290 vencejo / martinet noir (*Apus apus*)
 05300 aguzanieves / bergeronnette (*Motacilla alba*)
 05310 chochín / troglodyte (*Troglodytes troglodytes*)
 05320 zarcero icterino / hypolaïs icterine (*Hippolais icterina*)
 05330 curruca zarcera / fauvette grisette (*Sylvia communis*)
 05340 reyezuelo / roitelet huppé (*Regulus regulus*)
 05350 petirrojo / rouge-gorge (*Erithacus rubecula*)
 05360 ruiseñor / rossignol philomèle (*Luscinia megarhynchos*)
 05370 zorzal (malviz) / grive musicienne (*Turdus philomelos*)
 05380 mirlo / merle noir (*Turdus merula*)
 05390 carbonero / mésange charbonnière (*Parus maior*)
 05400 pinzón / pinson des arbres (*Fringilla coelebs*)
 05410 jilguero / chardonneret (*Carduelis carduelis*)
 05420 camachuelo / bouvreuil pivoine (*Pyrrhula pyrrhula*)
 05430 gorrión / moineau domestique (*Passer domesticus*)
 05440 estornino / étourneau sansonnet (*Sturnus vulgaris*)
 05450 arrendajo / geai (*Garrulus glandarius*)
 05460 urraca / pie (*Pica pica*)
 05470 cuervo / corbeau (*Corvus corax*)

- 05480 espantapájaros / épouvantail
 05490 frailecillo / macareux (*Fratercula artica*)
 05500 arao común / guillemot de Troil (*Uria aalge*)
 05510 alcatraz común / fou de Bassan (*Sula banana*)
 05520 cormorán grande / cormoran (*Phalacrocorax carbo*)
 05530 alca común / pingouin (*Alca torda*)

06. Los mamíferos salvajes / les mammifères sauvages

- 06010 erizo / hérisson (*Erinaceus europaeus*)
 06020 topo / taupe (d'Europe) (*Talpa europaea*)
 06030 murciélago / chauve-souris (*Pipistrellus pipistrellus*)
 06040 comadreja / belette (*Mustela nivalis*)
 06050 tejón / blaireau (*Meles meles*)
 06060 garduña / fouine (*Martes foina*)
 06070 oso / ours (*Ursus arctos*)
 06080 gineta / genette (*Genetta genetta*)
 06090 lobo / loup (*Canis lupus*)
 06100 zorro / renard (*Vulpes vulpes*)
 06110 ardilla / écureuil (*Sciurus vulgaris*)
 06120 ratón / souris (*Mus musculus*)
 06130 rata / rat (*Ratus norvegicus*)
 06140 lirón / loir (*Glis glis*)
 06150 liebre / lièvre (*Lepus europaeus*)
 06160 jabalí / sanglier (*Sus scrofa*)
 06170 ciervo / cerf (rouge) (*Cervus elaphus*)
 06180 rebeco / isard (*Rupicapra rupicapra*)
 06190 hurón / furet (*Mustela putorius furo*)
 06200 carroña / charogne
 06210 ingenios para cazar / pièges
 06211 trampa para cazar pájaros / assommoir
 06212 cepo para cazar topos / piège à taupe
 06213 ratonera / piège à souris
 06214 lazo para cazar pájaros / tenderie
 06215 cepo para cazar pájaros / piège à ressort (à oiseaux)
 06216 cepo para cazar ratas... / boîte à fauves
 06217 cepo para cazar zorras y lobos / piège à palette (à loups)
 06220 caza / chasse
 06230 cazador / chasseur
 06240 perro de caza / chien de chasse
 06250 eco / écho

07. El cielo y el sol / le ciel et le soleil

- 07010 estrella / étoile
 07020 Vía Láctea / Voie Lactée
 07030 lucero del alba / étoile du berger
 07040 Orión, las Pléyades / Orion, les Pléiades

- 07050 osa mayor / grande ourse
 07060 luna llena / pleine lune
 07070 cuarto menguante / dernier quartier
 07080 luna nueva / nouvelle lune
 07090 cuarto creciente / premier quartier
 07100 sol / soleil
 07110 brillar, deslumbrar (el sol) / briller, éblouir
 07120 calor / chaud
 07130 tiempo bochornoso / il fait lourd
 07140 sombra / ombre

08. El tiempo atmosférico / le temps atmosphérique

- 08010 tiempo atmosférico / temps atmosphérique
 08020 viento / vent
 08030 viento del Norte / vent du nord
 08040 viento del Sur / vent du sud
 08050 viento del Este / vent d'est
 08060 viento del Oeste / vent d'ouest
 08070 remolino (de viento) / tourbillon (d'air)
 08080 abrigo del viento (al) / abri (à l'abri du vent)
 08090 abrigo de la lluvia (al) / abri (à l'abri de la pluie)
 08100 nube / nuage
 08110 niebla / brouillard
 08120 bruma matinal / brume matinale
 08130 oscurecerse el tiempo / obscurcir (s')
 08140 lluvia / pluie
 08150 llover / pleuvoir
 08160 tempestad / tempête
 08170 borrasca / bourrasque
 08180 chaparrón / averse
 08190 chubasco / giboulée
 08200 llovizna / bruine
 08210 trueno / tonnerre
 08220 relámpago / éclair
 08230 rayo / foudre
 08240 tormenta / orage
 08250 arco iris / arc-en-ciel
 08260 charco / flaque
 08270 chapotear / patauger
 08280 mojarse / mouiller
 08290 desprendimiento de tierra / éboulement
 08300 escampada / éclaircie
 08310 sequía / sécheresse
 08320 agotarse, secarse / tarir

09. La nieve, el frío / la neige, le froid

- 09010 pedrisco / grêle
- 09020 granizo / grésil
- 09030 devastar / ravager, abîmer
- 09040 rocío / rosée
- 09050 frío / froid
- 09060 friolero / frileux
- 09070 helada / gelée blanche
- 09071 helada fuerte / gelée noire
- 09080 nieve / neige
- 09090 copo de nieve / flocon
- 09100 alud / avalanche
- 09110 carámbano / glaçons
- 09120 fundirse / fondre
- 09130 resbalar / glisser (perdre l'équilibre)
- 09131 deslizarse / glisser (volontairement)

10. La partición del tiempo / la division du temps

- 10010 día / jour
- 10020 lunes / lundi
- 10030 martes / mardi
- 10040 miércoles / mercredi
- 10050 jueves / jeudi
- 10060 viernes / vendredi
- 10070 sábado / samedi
- 10080 domingo / dimanche
- 10090 semana / semaine
- 10100 verano / été
- 10110 otoño / automne
- 10120 invierno / hiver
- 10130 primavera / printemps
- 10140 mes / mois
- 10150 enero / janvier
- 10160 febrero / février
- 10170 marzo / mars
- 10180 abril / avril
- 10190 mayo / mai
- 10200 junio / juin
- 10210 julio / juillet
- 10220 agosto / août
- 10230 septiembre / septembre
- 10240 octubre / octobre
- 10250 noviembre / novembre
- 10260 diciembre / décembre
- 10270 año / année
- 10280 año pasado (el) / l'année dernière
- 10290 hogafío / cette année

10300 próximo año (el) / l'année prochaine

10310 fin de semana / fin de semaine

11. El día / la journée

11010 hoy / aujourd'hui

11020 ayer / hier

11030 antes de ayer / avant-hier

11040 mañana / demain

11050 pasado mañana / après-demain

11060 pasado mañana al otro / après-après-demain

11070 víspera / veille

11080 día siguiente / lendemain

11090 anoche / hier soir

11100 alba / aube

11110 madrugada / grand matin

11120 mañana / matinée

11130 mediodía / midi

11140 tarde / après-midi

11150 atardecer / soir

11160 noche / nuit

11170 medianoche / minuit

11180 fórmula de saludo (8 h.) / formule de salut (8 h.)

11181 fórmula de saludo (12 h.) / formule de salut (12 h.)

11182 fórmula de saludo (14 h.) / formule de salut (14 h.)

11183 fórmula de saludo (16 h.) / formule de salut (16 h.)

11184 fórmula de saludo (20 h.) / formule de salut (20 h.)

11185 fórmula de saludo (22 h.) / formule de salut (22 h.)

11190 pronto / tôt

11191 temprano / en avance

11200 tarde / tard

11201 retraso (con) / en retard

11210 antiguamente / autrefois

11220 ahora / maintenant

11230 siempre / toujours

11240 inmediatamente / tout de suite

11250 ya / déjà

11260 todavía / encore

11270 poco a poco / peu à peu

11280 lentamente / lentement

11290 darse prisa / dépêcher (se)

11300 ocio / temps (avoir du)

11310 entonces / alors

11320 antes / avant

11330 después / après

11340 momento / moment

11350 enseguida / tout à l'heure

11360 rápido / vite

11370 hora / heure (l')

12. Las fiestas del año / les fêtes de l'année

- 12010 año nuevo / jour de l'an
- 12020 Epifanía / Epiphanie
- 12030 cabañuelas / Cycle des douze jours
- 12040 Candelaria / Chandeleur
- 12050 Santa Águeda / Sainte Agathe
- 12060 carnaval / carnaval
- 12070 jueves gordo / jeudi gras
- 12080 Miércoles de ceniza / Mercredi des cendres
- 12090 Cuaresma / Carême
- 12100 domingo de Ramos / Rameaux
- 12110 Pascua de Resurrección / Pâques
- 12120 Corpus Christi / Fête-Dieu
- 12130 témporas / Quatre-temps
- 12140 noche de San Juan / Feu de la Saint-Jean
- 12150 Asunción de la Virgen / Assomption
- 12160 Todos los Santos / Toussaint
- 12170 Navidad / Noël
- 12180 Día de inocentes / Premier avril
- 12190 fiesta patronal / fête patronale
- 12200 repetición de fiesta / refête
- 12210 fiestas de ermitas / fête des ermitages

13. El relieve / le relief

- 13010 pendiente / pente
- 13020 montaña / montagne
- 13030 cresta / crête
- 13040 sima / gouffre
- 13050 ladera / versant
- 13060 solana / adret
- 13070 umbría / ubac
- 13080 subir / monter
- 13090 bajar / descendre
- 13100 llanura / plaine
- 13110 precipicio / précipice
- 13120 barranco / ravin
- 13130 despeñarse / dérapier
- 13140 puerto de montaña / col
- 13150 piedra / pierre
- 13160 peña / rocher
- 13170 guijarro / caillou
- 13180 gruta / grotte
- 13190 cueva / caverne
- 13200 tropezar / trébucher

14. El río / la rivière

- 14010 río / rivière
- 14020 valle / vallée
- 14030 arroyo / ruisseau
- 14040 puente / pont
- 14050 arco de puente / arche
- 14060 vado / gué
- 14070 nadar / nager
- 14080 ahogarse / noyer (se)
- 14090 desbordar / déborder
- 14100 inundación / inondation
- 14110 agua clara / eau claire
- 14120 agua turbia / eau trouble
- 14130 lago / lac
- 14140 ciénaga / marécage
- 14150 agua corriente / eau courante
- 14160 encenagarse / embourber (s')
- 14170 cascada / cascade

15. La tierra / la terre

- 15010 tierra / terre
- 15020 húmedo / humide
- 15030 seco / sec
- 15040 agujero / trou
- 15050 terreno indiviso / terrain indivis
- 15060 arcilla / argile
- 15070 cantera / carrière
- 15080 pastizal / pacage
- 15090 majadal / parcours
- 15100 prohibición de apacentar / défens
- 15110 terreno comunal / terrains communaux
- 15120 limo / limon
- 15130 barbecho / friche
- 15140 erial / terre inculte

16. Los setos, las vallas / les clôtures

- 16010 linde / bord d'un champ
- 16020 mojón / borne
- 16030 testigos / témoins
- 16040 cercas / clôture
- 16050 alambre / fil de fer
- 16060 cerca de madera y alambre / clôture-palissade (bois, fil de fer)
- 16070 herrumbre / rouille
- 16080 seto vivo / haie vive
- 16090 pretil / muret
- 16100 talud / bord du fossé (de clôture)

- 16110 paso de seto (tipos) / échelier-1
- 16111 escalera de seto / échelier-2
- 16112 escalera de muro (de piedra) / échelier-3
- 16113 paso de seto / échelier-4

17. El camino / le chemin

- 17010 camino / chemin
- 17020 cuesta / raidillon
- 17030 carretera / route
- 17040 sendero / sentier
- 17050 atajo / raccourci
- 17060 rodada / ornières
- 17070 bache / fondrières
- 17080 camino carretil / chemin de char
- 17090 camino encajonado / chemin creux
- 17100 traqueteo / cahots
- 17110 revuelta del camino / tournant
- 17120 bifurcación / bifurcation
- 17121 cruce de caminos / carrefour
- 17130 calle / rue
- 17140 viaje / voyage
- 17150 cerca / proche
- 17160 lejos / loin
- 17170 “a los quintos infiernos” / diable vauvert (au)
- 17180 peón caminero / cantonnier
- 17190 trabajos de vías públicas / services de voirie (en commun)

18. El mar / la mer

- 18010 mar / mer
- 18020 acantilado / falaise
- 18030 ola / vague
- 18040 espuma / écume
- 18050 costa / côte
- 18060 playa / plage
- 18070 arena / sable
- 18080 puerto / port
- 18090 pescar / pêcher
- 18100 cabo / cap
- 18110 arrecife / récif
- 18120 marea alta, ascendente / marée montante
- 18130 marea baja, descendente / jusant
- 18140 bajamar / marée basse
- 18150 pleamar / pleine mer
- 18160 marea viva / grande marée
- 18170 marea muerta / la morte-eau
- 18180 remolino / remous

- 18190 corriente (de agua) / courant
- 18200 roción / embrun
- 18210 bahía / baie, crique
- 18220 golfo / golfe
- 18230 guijarro de agua / galet
- 18240 muelle / quai
- 18250 bita / bitte d'amarrage
- 18260 presa / digue
- 18270 dársena / bassin, darse
- 18280 banco de arena / banc de sable
- 18290 fondo del mar / bas-fond
- 18300 isla / île
- 18310 barra de arena / barre

19. La vegetación: los árboles / la végétation: les arbres

- 19010 árbol / arbre
- 19020 raíz / racine
- 19030 tronco / tronc
- 19040 rama / branche
- 19050 follaje, hojarasca / feuillage
- 19060 brote / bourgeon
- 19070 vara / verge
- 19080 flexible / flexible
- 19090 retoño / rejet
- 19100 bosque / forêt
- 19110 arbolado / bois
- 19120 jaral / taillis
- 19130 fresno / frêne (*Fraxinus excelsior*)
- 19140 haya / hêtre (*Fagus sylvatica*)
- 19141 fruto del haya / faîne
- 19150 roble / chêne rouvre (*Quercus robur*)
- 19160 quejigo / chêne tauzin (*Quercus pyrenaica*)
- 19170 encina / chêne (*Quercus ilex*)
- 19180 bellota / gland
- 19190 álamo temblón / tremble (*Populus tremula*)
- 19200 chopo / peuplier (*Populus nigra*)
- 19210 abedul / bouleau (*Betula celtiberica*)
- 19220 arce / érable (*Acer campestre*)
- 19230 acacia / acacia (*Robinia pseudoacacia*)
- 19240 tilo / tilleul (*Tilia corbata*)
- 19250 aliso / aulne (*Alnus glutinosa*)
- 19260 sauce / saule (*Salix alba*)
- 19270 olmo / orme (*Ulmus campestris*)
- 19280 mimbrera / osier (*Salix viminalis*)
- 19290 cornejo / cornouiller (*Cornus mas*)
- 19300 abeto / sapin (*Abies alba*)
- 19310 alerce / mélèze (*Larix decidua*)

- 19320 tejo / if (*Taxus baccata*)
 19330 pino / pin (*Pinus pinaster*)
 19340 leñador / bûcheron
 19350 talar / abattre
 19360 muesca / entaille
 19370 hacha / hache
 19380 sierra / scie passe-partout
 19390 tronizador / scie à bras
 19400 serrucho / égoïne
 19410 tocón / souche
 19420 maderable / bille
 19430 apea / partie haute du fût
 19440 corteza / écorce
 19450 leña / bois de chauffage
 19460 madera / bois de construction
 19470 cuña / coin
 19480 cabrilla / chevalet
 19490 picador / billot
 19500 nudo de los árboles / noeud
 19510 tabla / planche
 19520 tablón / planche de parquet
 19530 cabrio / madrier
 19540 listón / baguette, liteau
 19550 costero / dosse
 19560 serrín / sciure
 19570 haz / fagot
 19580 carbón / charbon de bois
 19590 horno de carbón / meule
 19600 carbonero / charbonnier
 19610 calabozo / croissant
 19611 podadera / serpe
 19620 guarda forestal / garde forestier

20. Los arbustos y frutos / les arbustes et fruits

- 20010 matorral / buisson
 20020 zarzamora / mûre (*Rubus fruticosus*)
 20030 zarza / ronce
 20040 espina de una planta / épine
 20050 arándano / airelle (*Vaccinium myrtillus*)
 20060 escaramujo / églantier (*Rosa canina*)
 20070 espino albar / aubépine (*Crataegus laevigata*)
 20080 saúco / sureau (*Sambucus nigra*)
 20090 acebo / houx (*Ilex aquifolium*)
 20100 enebro / genévrier (*Juniperus communis*)
 20110 boj / buis (*Buxus sempervirens*)
 20120 laurel / laurier (*Laurus nobilis*)
 20130 brezo / bruyère (*Erica*)

- 20140 tojo, árgoma / genêt (*Ulex europaeus*)
 20150 higuera / figuier (*Ficus carica*)
 20151 higo / figue
 20160 cerezo / cerisier (*Prunus avium*)
 20161 cereza / cerise
 20170 peral / poirier (*Pyrus communis*)
 20171 pera / poire
 20172 pera pequeña / petite poire
 20180 manzano / pommier (*Pyrus malus*)
 20181 manzana / pomme
 20190 muérdago / gui (*Viscum album*)
 20200 ciruelo / prunier (*Prunus domestica*)
 20201 ciruela / prune
 20210 endrino / prunellier (*Prunus spinosa*)
 20211 endrina / prunelle
 20220 melocotón / pêche (*Prunus persica*)
 20230 níspero / néflier (*Mespilus germanica*)
 20231 níscola / nèfle
 20240 fruta / fruit
 20250 membrillo (fruta) / coing (*Cydonia oblonga*)
 20260 mermelada / confiture
 20270 avellano / noisetier (*Corylus avellana*)
 20271 avellana / noisette
 20280 nogal / noyer (*Juglans regia*)
 20281 nuez / noix
 20290 cáscara de la nuez / coquille
 20300 corteza de la nuez / écale
 20310 castaño / châtaignier (*Castanea sativa*)
 20311 castaña / châtaigne
 20320 erizo (de la castaña) / bogue
 20330 corte de castaña para asar / entaille faite à la châtaigne à griller
 20340 huerto de frutales / verger

21. Las hortalizas / les produits du jardin

- 21010 alubia / haricot (*Phaseolus vulgaris*)
 21020 judía verde / haricot vert
 21030 guisante / petit pois (*Pisum sativum*)
 21040 desvainar / écosser
 21050 vaina de las legumbres / cosse
 21060 haba / fève (*Vicia faba*)
 21070 perejil / persil (*Petroselinum crispum*)
 21080 cebolla / oignon (*Allium cepa*)
 21090 puerro / poireau
 21091 planta de puerro / plant de poireau
 21100 ajo / ail (*Allium sativum*)
 21110 cabeza de ajo / tête d'ail
 21120 zanahoria / carotte (*Daucus carota*)

- 21130 pimiento / piment (*Capsicum annuum*)
- 21140 lechuga / laitue (*Lactuca sativa*)
- 21150 col, berza / chou (*Brassica oleracea*)
- 21160 tallo de planta / tige
- 21170 fresa / fraise (*Fragaria vesca*)
- 21180 huerto / jardin potager
- 21190 hortaliza / produits du jardin
- 21200 bancal / planche de légumes
- 21210 almáciga / semis
- 21220 calabaza / citrouille
- 21230 nabo / navet

22. Las plantas silvestres / les plantes sauvages

- 22010 flor / fleur
- 22020 menta, hierbabuena / menthe (*Mentha spicata*)
- 22030 salvia / sauge (*Salvia officinalis*)
- 22040 manzanilla / camomille (*Matricaria chamomilla*)
- 22050 campanilla de invierno / perce-neige (*Galanthus nivalis*)
- 22060 helecho / fougère (*Pteridium aquilinum*)
- 22070 junco común / jonc commun (*Scirpus holoschoenus*)
- 22080 diente de león / pissenlit (*Taraxacum officinale*)
- 22090 centaurea, aciano / bleuet (*Centaurea cyanus*)
- 22100 amapola / coquelicot (*Papaver rhoeas*)
- 22110 cardencha / chardon (*Dipsacus fullonum*)
- 22120 trébol / trèfle (*Trifolium pratense*)
- 22130 grama / chiendent (*Cynodon dactylon*)
- 22140 cizaña / ivraie (*Lolium temulentum*)
- 22150 clavel / oeillet (*Dianthus caryophyllus*)
- 22160 llantén / plantain (*Plantago major*)
- 22170 ortiga / ortie (*Urtica dioica*)
- 22180 azucena / lys (*Lilium candidum*)
- 22190 bardana / bardane (*Arctium minus*)
- 22200 violeta / violette (*Viola odorata*)
- 22210 correhuela / liseron (*Convulvulus arvensis*)
- 22220 hiedra / lierre (*Hedera helix*)
- 22230 musgo / mousse
- 22240 caña / roseau (*Arundo donax*)
- 22250 cola de caballo / prêle (*Equisetum arvense*)
- 22260 seta de primavera / mousseron de printemps (*Tricholoma georgii*)
- 22270 champiñón / mousseron (*Agaricus campestris*)
- 22280 boleto / bolet (*Boletus edulis*)
- 22290 clavaría ramaria / clavaire (*Clavaria flava*)
- 22300 rúsula verde / russule (*Russula virescens*)
- 22310 mízcalo / lactaire (*Lactarius deliciosus*)
- 22320 seta amarilla / chanterelle (*Cantharellus cibarius*)
- 22330 oronja / orange (*Amanita caesarea*)
- 22340 rúsula / russule (*Russula cyanoxantha*)

22350 seta / champignon

22360 yesca / amadou

23. La patata / la pomme de terre

23010 patata / pomme de terre

23020 brote / germe

23030 planta de la patata / fane

23040 escardar / sarcler

23050 arrancar / arracher

23060 mondar patatas / peler

24. El ganado bovino / l'élevage: les bovins

24010 vaca / vache

24020 morro, hocico / mufle

24030 baba / bave

24040 papada, marmella de buey / fanon

24050 corva / jarret

24060 rabo / queue

24070 pezuña / sabot

24080 cuerno / corne

24090 (res) corniveleta / bête avec cornes à insertion horizontale

24100 (res) cornigacha / bête avec cornes rabattues

24110 (res) corniabierta / bête avec cornes vers l'extérieur

24120 ubre / mamelle

24130 pezón de animal / trayon

24140 toro / taureau

24150 castrar / châtrer

24160 castrador, capador / châtreur, hongreur

24170 monorquídeo / monorchide

24180 buey / boeuf

24190 eral / bouvillon

24200 ternero / jeune veau

24210 novillo / taurillon

24220 buey joven / jeune boeuf

24230 ternera / génisse

24240 becerra, novilla / génisse (1 an)

24250 vaca engordada para matadero / vache engraisée pour boucherie

24260 ganado vacuno / cheptel

24270 vaca torionda / rut (vache)

24280 torear / saillir

24290 verga / verge

24300 preñar (la vaca) / prégnante (vache)

24310 malparir / avorter

24320 vulva / vulve

24330 vagina / vagin

24340 cordón umbilical / cordon ombilical

- 24350 placenta / délivrance
 24360 calostro / colostrum
 24370 (vaca) horra / vache nymphomane
 24380 machorra / stérile (vache)
 24390 establo / étable
 24400 pesebre / râtelier/crèche
 24410 pesebre / râtelier/crèche
 24420 cadena de la vaca / chaîne de la vache-1
 24421 amarre de madera / attache de la vache-2
 24430 abrevar / abreuver
 24440 abrevadero natural / abreuvoir
 24450 abrevadero artificial / auge
 24460 gobernar el ganado / nourrir les bêtes
 24470 pacer / pâître
 24480 mugir / mugir
 24490 rumiar / ruminer
 24500 cama de paja / litière
 24510 estiércol / fumure
 24520 montón de estiércol / petit tas de fumier dans le champ
 24530 extender (el estiércol) / épandre le fumier dans le champ
 24540 topar (las vacas) / cosser (vaches)
 24550 ganado travesío / bêtes qui s'échappent continuellement
 24560 trabas / entrave
 24570 traba colgante / longe et billot
 24580 traba de arrastre / entrave: types-3
 24590 traba de cuerda / longe de contention
 24600 traba de cadena / entravon
 24610 dislocar / luxer
 24620 meteorismo / météorisation
 24630 fiebre aftosa / fièvre aphteuse
 24640 carbunco / charbon
 24650 rezno / varron
 24660 vacuna / vaccin
 24670 adelante! / en avant!
 24680 atrás! / en arrière!
 24690 a la derecha! / à droite!
 24700 a la izquierda! / à gauche!
 24710 quietos, ¡ooo...! / halte!
 24720 modo de llamar al ganado vacuno / cri pour appeler les bovins
 24730 tratante / maquignon
 24740 carnicero / boucher-charcutier
 24750 tabla del carnicero / billot (du boucher)
 24760 palo / bâton

25. El ganado equino / l'élevage: équidés

- 25010 caballo / cheval hongre
 25020 caballo semental / étalon

- 25030 yegua / jument
 25040 yegua en celo / rut (jument)
 25050 potro / poulain
 25060 potra, potranca / pouliche
 25070 burro / âne
 25071 garañón / âne (mâle)
 25080 burra / ânesse
 25090 pollino / ânon
 25100 mulo / mulet
 25110 ganado equino / espèce chevaline
 25120 pecho de caballo / poitrail
 25130 crin / crinière
 25140 herradura / fer à cheval
 25150 potro / travail (du maréchal)
 25160 riendas / rêne
 25170 a pelo / à cru
 25180 trotar / trotter
 25190 galopar / galoper
 25200 dar concorbos / rouler (se)
 25210 cocear / ruer
 25220 relinchar / hennir
 25230 rebuznar / braire
 25240 adelante! / en avant!
 25250 atrás! / en arrière!
 25260 iso! quieto! / halte!
 25270 nombres propios de vacas / onomastique animale: bovins
 25280 nombres propios de caballos / onomastique animale: chevaux
 25290 nombres propios de burros / onomastique animale: ânes

26. La oveja y la cabra / l'élevage: ovins, caprins

- 26010 oveja / brebis
 26020 morionda / rut (brebis)
 26030 morueco / bélier
 26040 carnero / mouton/
 26050 cordero recental / agneau de lait
 26060 cordero de un año / antenais
 26070 borrega / brebis qui n'a pas encore porté
 26080 oveja con su cordero / brebis suitée
 26090 oveja estéril / brebis stérile
 26100 oveja de deshecho / brebis de réforme
 26110 rebaño de ovejas / troupeau d'ovins
 26120 ganado ovino / espèce ovine
 26130 perro de pastor / chien de berger
 26140 sebo / suif
 26150 tijeras de esquila / forces
 26160 esquileo / tonte
 26170 cencerros (tipos) / sonnailles (types)

- 26180 cencerros para vacas / sonnailles pour les vaches
 26190 cencerros para caballos / sonnailles pour les chevaux
 26200 cencerros para las ovejas / sonnailles pour les brebis
 26210 cencerros para las cabras / sonnailles pour les chèvres
 26220 badajo / battant
 26230 asiento para ordeñar / siège pour traire
 26240 vasija para la leche / récipient
 26250 teticiega / brebis tarie d'un trayon
 26260 destetar / sevrer
 26270 aprisco / bergerie
 26280 cabaña de montaña / habitation en montagne
 26290 corral / parc à bétail
 26300 unidad de rebaño / unité de troupeau
 26310 hacer las paces / passerries, faceries
 26320 derechos de pasto / droits de pacage
 26330 pignorar / carnaler, pignorer
 26340 queso / fromage
 26350 cuajo / présure
 26360 cuajada / caillé
 26370 suero / petit-lait
 26380 aguja para evacuar / aiguille à évacuer petit-lait
 26390 bastón para disgregar la cuajada / bâton pour désagréger le caillé
 26400 bandeja de madera / plateau de bois
 26410 encella (molde: tipos) / faisselle
 26420 requesón / breuil
 26430 despeadura / piétin
 26440 modorra / tournis
 26450 garrapata / tique
 26460 sarna de los animales / gale
 26470 modo de llamar a las ovejas / cri pour appeler les moutons
 26480 balar / bêler
 26490 macho de la cabra / bouc
 26500 cabra / chèvre
 26510 botionda / rut (chèvre)
 26520 cabrito / chevreau
 26530 mamellas / appendices charnus sous le cou des chèvres

27. El cerdo / l'élevage: porcins

- 27010 cerdo / porc
 27020 marrana, cerda / truie
 27030 verraco / verrat
 27040 verriónnda / rut (truie)
 27050 cochinitillo / porcelet
 27060 camada (de los animales) / portée
 27070 cerdo más pequeño de la camada / culot
 27080 pocilga / porcherie
 27090 hozar / fouir

- 27100 erisipela porcina / rouget
27110 tenia / ladre
27120 gruñir / grogner
27130 modo de llamar al cerdo / cri pour appeler les porcs
27140 modo de expulsar los cerdos / cri pour chasser les porcs
27150 matanza / jour où l'on tue le cochon
27160 cuchillo para matar el cerdo / couteau
27170 gancho de la matanza / crochet
27180 quemar las cerdas del puerco / brûler les soies
27190 raspar la piel del cerdo / râcler
27200 espinazo / échine
27210 costillas / côtes
27220 omóplato / omoplate
27230 lomo / filet
27240 solomillo / filet mignon
27250 hueso de la cadera / os de la hanche
27260 pata / pied
27270 jamón / jambon
27280 piel (de cerdo) / couenne
27290 zancarrón / os du jambon
27300 pulmón / poumon
27310 asaduras / fressure
27320 traquearteria / trachée-artère
27330 diafragma / diaphragme
27340 estómago / estomac
27350 esófago / oesophage
27360 vejiga / vessie
27370 riñón / rognon
27380 tripas, entrañas / boyaux
27390 intestino / intestin
27400 tripa delgada / duodénum
27410 recto / rectum
27420 intestino ciego / caecum
27430 peritoneo / péritoine
27440 morcilla / boudin
27450 morcillón / jésus
27460 longaniza / saucisse
27470 especie de chorizo / andouille
27480 paté / pâté
27490 chicharrones / graisserons
27500 callos / gras double
27510 trozo de carne conservada en grasa / confit
27520 grasa, manteca (en general) / graisse
27530 pringue / saindoux
27540 pella / panne
27550 tocino / lard frais
27560 tocino de la panza / ventrèche

28. Las aves del corral / la basse-cour

- 28010 gallina / poule
 28020 gallo / coq
 28030 pico / bec
 28040 ala / aile
 28050 cresta / crête (du coq)
 28060 espolón / ergot
 28070 molleja / gésier
 28080 papo (buche) / jabot
 28090 hiel o vesícula / fiel ou vésicule
 28100 rabadilla (de las aves) / croupion
 28110 huevo / oeuf
 28120 poner huevos / pondre
 28130 cacarear / caqueter
 28140 yema / jaune d'oeuf
 28150 clara / blanc d'oeuf
 28160 cáscara / coquille
 28170 polluelo / poussin
 28180 gallo joven / jeune coq
 28190 pollo / poulet
 28200 polla / poulette
 28210 capón / chapon
 28220 gallina llueca / mère-poule
 28230 sacar del nido la gallina llueca / découvrir la couveuse maniaque
 28240 empollar / couver
 28250 pollada o nidada / couvée
 28260 salir del huevo / éclore
 28270 piar / piauler, pépier
 28280 erizarse, encrespase / hérissier (se)
 28290 picotear / picorer
 28300 gallinero / poulailler
 28310 aseladero / perchoir
 28320 corral / basse-cour
 28330 jaula / mue, cage
 28340 moquillo / pépie
 28350 modo de llamar a las gallinas / cri d'appel (poules)
 28360 modo de espantar las gallinas / cri pour chasser les poules
 28370 oca / oie
 28380 ganso / jars
 28390 pollo de ocas / oison
 28400 pato / canard
 28410 pata / cane
 28420 patito / caneton
 28430 enfermedad de los patitos / maladie des canetons
 28440 chillar / siffler (jars)
 28450 cebar / gaver
 28460 hígado / foie gras
 28470 modo de llamar a las ocas / cri pour appeler les oies

- 28480 modo de espantar las ocas / cri pour chasser les oies
- 28490 paloma / pigeon
- 28500 pintada / pintade
- 28510 pava / dinde
- 28520 pavo real / paon
- 28530 conejo / lapin
- 28540 ave de corral / volaille

29. El perro y el gato / le chien et le chat

- 29010 perro / chien
- 29020 cachonda / rut (chienne)
- 29030 ladrar-aullar / aboyer
- 29040 morder / mordre
- 29050 olfatear / flairer
- 29060 rabia / rage
- 29070 modo de alejar al perro / cri pour chasser le chien
- 29080 modo de llamar al perro / cri pour faire venir le chien
- 29090 azuzar / exciter
- 29100 gato / chat
- 29110 celo (gata) / rut (chatte)
- 29120 maullar / miauler
- 29130 modo llamar al gato / cri d'appel (chat)
- 29140 modo de ahuyentar el gato / cri pour chasser le chat

30. La abeja / l'abeille

- 30010 abeja / abeille
- 30020 abeja reina / reine
- 30030 colmena / ruche
- 30040 enjambre / essaim
- 30050 miel / miel
- 30060 panal / rayon
- 30070 cera / cire
- 30080 macho / mâle
- 30090 hembra / femelle

31. El caserío / la ferme

- 31010 pueblo / village
- 31020 conjunto de casas junto a la iglesia / fermes auprès de l'église
- 31030 aldea / hameau
- 31040 caserío / ferme
- 31050 finca / propriété agricole
- 31060 castillo / château
- 31070 propietario / propriétaire
- 31080 rentero / locataire, fermier
- 31090 aparcerero / métayer

31100 arrendar / donner une terre à bail

32. La casa / la maison

32010 pared / mur
 32020 fachada / façade
 32030 parte trasera (de una casa) / derrière (de la maison)
 32040 hastial / pignon
 32050 puntal / étau
 32060 derrumbarse / écrouler (s?)
 32070 derribar / démolir
 32080 construir / bâtir
 32090 cimient / fondation
 32100 mortero / mortier
 32110 cemento / ciment
 32120 piedra angular / pierre de blocage
 32130 armazón / colombages
 32140 grieta de la pared / lézarde
 32150 cal / chaux
 32160 calera / four à chaux
 32170 blanquear / blanchir à la chaux
 32180 fuera / dehors
 32190 dentro / dedans

33. El tejado y el maderamen / le toit et la charpente

33010 tejado / toit
 33020 teja / tuile
 33030 tableta (como teja) / bardeau
 33040 pizarra (como teja) / ardoise
 33050 teja de cobijo / faîtière
 33060 canal / chéneau
 33070 gotera (interior) / gouttière (intérieur)
 33071 gotera (exterior) / gouttière (extérieur)
 33080 tragaluz / lucarne
 33090 alero / corbeau
 33210 balcón / balcon, galerie-balcon
 33220 cobertizo / appentis
 33230 viga cimera cumbreira / panne faîtière
 33240 solera / sablière
 33250 tirante / entrait
 33260 pie derecho / poinçon
 33270 alfarda / arbalétrier
 33280 correas / panne intermédiaire
 33290 contrapar / chevron
 33300 chilla / volige
 33310 tramo / travée
 33320 techo, cielo raso / plafond

- 33330 carrera / solive
- 33340 estribo / sommier
- 33350 viga / poutre
- 33360 maderamen / charpente
- 33370 suelo / plancher, sol
- 33371 entarimado / plancher, parquet
- 33380 puerta / porte
- 33390 arco / voûtre, cintre
- 33400 clave (del arco) / clef (de voûte)

34. Las partes de la casa: la puerta / les ouvertures

- 34010 cerrar / fermer
- 34020 abrir / ouvrir
- 34030 esperar / attendre
- 34040 umbral / seuil
- 34050 portal (parte exterior) / entrée (extérieur)
- 34060 portal (parte interior) / entrée (intérieur)
- 34070 dintel / linteau
- 34080 hoja de la puerta / vantail
- 34081 hoja de la puerta / battant
- 34090 quicio; gozne / penture; gond
- 34100 llave / clé
- 34110 cerradura / serrure
- 34120 cerrojo; picaporte / loquet; verrou
- 34130 tranca / bâcle
- 34140 ventana / fenêtre
- 34150 cristal / vitre
- 34160 contraventana / volet
- 34170 escalera de mano / échelle
- 34180 peldaño / échelon

35. Interior: los muebles, la luz / le mobilier, le feu

- 35010 casa / maison
- 35020 escalera / escalier
- 35030 dormitorio / chambre
- 35040 desván / galletas
- 35050 sótano / cave
- 35210 mesa / table
- 35220 artesa / pétrin, maie
- 35230 cajón / tiroir
- 35240 silla / chaise
- 35250 banco / banc
- 35260 aparador / buffet
- 35270 armario / armoire
- 35280 arca o baúl para vestidos / coffre à habits
- 35290 reloj / horloge

- 35300 fresquera / garde-manger
- 35310 mobiliario, mueble / mobilier, meuble
- 35410 cama / lit
- 35420 colchón (jergón) / matelas
- 35430 sábana / drap de lit
- 35440 manta / couverture
- 35450 almohada / traversin, oreiller
- 35460 calentador (para cama) / bassinoire, moine
- 35470 orinal / pot de chambre
- 35610 luz / lumière
- 35620 lámpara (de aceite, de petróleo...) / petite lampe (à huile, à pétrole...)
- 35810 fuego / feu
- 35820 encender / allumer
- 35830 apagar / éteindre
- 35840 hornija / petit bois d'allumage
- 35850 cerilla / allumette
- 35860 chispa / étincelle
- 35870 llama / flamme
- 35880 fuelle / soufflet
- 35890 hurgón / pique-feu, tisonnier
- 35900 tenazas / pincettes
- 35910 tizón / tison
- 35920 humo / fumée

36. El hogar: utensilios de cocina / le foyer, les ustensiles de la cuisine

- 36010 hogar / âtre
- 36020 chimenea / cheminée
- 36030 hollín / suie
- 36040 morillo / chenet, landier
- 36050 llar / crémaillère
- 36060 mozo / servante
- 36070 asador de castañas / brasero (à châtaignes)
- 36080 trébede / trépied
- 36210 sartén / poêle
- 36220 caldero / chaudron
- 36230 olla, puchero / marmite
- 36240 asa / anse, poignée
- 36250 coladero / passoire
- 36410 embudo / entonnoir
- 36420 tapón (de botella) / bouchon
- 36430 agua / eau
- 36440 gota de agua / goutte d'eau
- 36450 pozos (sistemas) / puits (systèmes)
- 36460 manivela / manivelle
- 36470 manantial / source
- 36480 fuente / fontaine
- 36490 cántaro / cruche

- 36610 cazo / casserole
- 36620 tinaja / pot
- 36630 taza / bol
- 36640 plato / assiette
- 36650 fuente / plat
- 36660 cuchara / cuiller
- 36670 cuchillo / couteau
- 36680 tenedor / fourchette
- 36690 cucharón (cazo) / louche
- 36700 espumadera / écumoire
- 36710 vajilla / vaisselle
- 36720 fregadero / évier
- 36730 colocar / ranger

37. El yugo / le joug

- 37010 yugo / joug
- 37020 coyunda / courroies
- 37030 clavijas del yugo / chevilles du joug
- 37040 barzón / anneau du joug
- 37050 mediana (formas) / attache de l'anneau
- 37060 cabezal, cabezada / têtieres
- 37070 frontil / frontaux
- 37080 mosquero (red) / émouchettes
- 37210 lanza, pértiga / timon
- 37220 clavija delantera / atteloire
- 37230 clavija trasera / reculement
- 37240 enganchar (uncir) / atteler
- 37250 duplicar la yunta / doubler l'attelage
- 37260 limonera del carro / limon
- 37270 arnés / harnais
- 37280 estribo / étrier
- 37290 albarda / bât
- 37300 collera / chevêtre
- 37310 ataharre / avaloire
- 37320 balancín / palonnier
- 37330 aguijada / aiguillon
- 37340 látigo / fouet

38. Los medios de transporte / les moyens de transport

- 38010 carreta / charrette
- 38020 puente del carro / longerons
- 38030 travesaño / traverse
- 38040 escalera del carro / lit de la charrette
- 38050 adral lateral / ridelle
- 38060 punteros de madera / rancher
- 38070 clavija / anneau

- 38080 guardabarros / parements
- 38090 cabezal delantero / échelettes, pieux
- 38100 caja del carro / caisse du char
- 38110 torno / tour
- 38120 carro / char
- 38130 telera / armon
- 38140 guía / flèche
- 38150 clavija maestra / cheville ouvrière
- 38160 rueda (ciega) / roue pleine
- 38170 rueda (de radios) / roue à rais
- 38180 eje / essieu
- 38190 radio / rayon
- 38200 calce / bandage
- 38210 aro / jante
- 38220 cubo (de la rueda) / moyeu
- 38230 freno / frein
- 38240 zapata (del freno) / sabot
- 38250 volquete / tombereau
- 38260 volcar el volquete / basculer
- 38270 carretilla / brouette
- 38280 angarilla / civière, bayart
- 38290 narria / traîneau
- 38300 alforja / besace

39. El arado / l'araire, la charrue

- 39010 arado / araire
- 39020 reja (del arado) / soc
- 39030 dental de arado / sep
- 39040 orejeras del arado / oreilles
- 39050 cama / age
- 39060 esteva / mancheron
- 39070 vilorta del arado / étançon
- 39080 cuña del arado / coin de l'araire
- 39090 telera / régulateur
- 39100 cuchilla (de arado) / coutre
- 39110 brabán / charrue
- 39120 vertedera / versoir

40. Arar / le labour

- 40010 labrar / labourer
- 40020 labrar a través, en diagonal / labourer en travers
- 40030 caballón / sillon
- 40040 surco / raie
- 40050 punta de la besana / chaintre
- 40060 modos de labrar / billon, planche
- 40070 gleba / motte de terre

- 40080 zanja / raie-goutière
- 40090 roturar / défricher
- 40100 roza / écobuage
- 40110 rotación de cultivos / assolement
- 40210 gradas (tipos) / herse à dents fixes
- 40220 gradas (tipos) / canadienne
- 40230 gradas (tipos) / herse-3
- 40240 narria / rouleau émotteur
- 40250 laya / "laia"
- 40260 pala / pelle
- 40270 azada / pioche
- 40280 azadón / pioche
- 40290 zapapico / pic de terrassier
- 40300 azadilla / sarclette
- 40310 mazo / masse

41. El prado / le pré

- 41010 hierba / herbe
- 41020 prado / pré
- 41030 cercado / parc, enclos
- 41210 guadaña / faux
- 41220 segador / faucheur
- 41230 mango / manche
- 41240 hoja de la guadaña / lame de la faux
- 41250 abrazadera de la hoja / anneau/douille
- 41260 embotar (la guadaña) / émousser
- 41270 afilar (la guadaña) / aiguiser
- 41280 aliara / coffin
- 41290 piedra de afilar / pierre à aiguiser
- 41300 filo (de la guadaña) / fil
- 41310 guadaña mellada con dientes / ébréchée
- 41320 yunque de la guadaña / enclumette
- 41330 golpear la guadaña (martillo) / battre la faux

42. El heno / la fenaison

- 42010 tranco / andain
- 42020 heno / foin
- 42030 rastrillo / râteau
- 42040 montón de heno / tas de foin
- 42050 dar vuelta al heno / tourner le foin
- 42060 horca / fourche
- 42070 almiar de heno / meule de foin
- 42080 varal / perche
- 42090 cuerda / corde
- 42100 modos de transportar / moyens de transport
- 42110 apisonar / tasser le foin

- 42120 henil / fenil, fenière
- 42130 henificar / faner
- 42140 renadio / regain
- 42150 fermentar (el heno) / fermenter (le foin)

43. Los cereales / les céréales

- 43010 trigo / blé
- 43020 avena / avoine
- 43030 cebada / orge
- 43040 maíz / maïs
- 43050 punta del maíz / sommet du maïs
- 43060 sembrar / semer
- 43070 semilla / semence
- 43080 campo cultivado / emblavure
- 43090 abonar con cal / chauler
- 43100 sementero / semoir
- 43110 amelga / fiche de marquage
- 43120 germinar / germer
- 43130 en cierne (el trigo está) / blé en herbe
- 43140 retoñar (el trigo) / taller
- 43150 estar desparramado (el trigo) / clairsemé
- 43160 estar tumbado (el trigo) / verser
- 43170 grano / grain
- 43180 espiga / épi
- 43190 estar carbonizado (el trigo) / charbon
- 43200 madurar / mûrir
- 43210 enfermedades del cereal / ergot

44. La cosecha / la moisson

- 44010 cosecha / moisson
- 44020 hoz / faucille
- 44030 gavilla / javelle
- 44040 vencejo para atar el haz / lien
- 44050 espigador / glaneur
- 44060 rastrojo del trigo / chaume
- 44070 mayal, trillo / fléau

45. La era / le battage

- 45010 era / aire
- 45020 paja / paille
- 45030 carga de paja / botte de paille
- 45031 fardo / botte de paille
- 45040 almiar de paja / meule de paille
- 45050 criba / crible
- 45060 paño de cribado / drap de vannage

- 45070 cribar / vanner
- 45080 aventadora / tarare
- 45090 cascarilla del trigo / balle
- 45100 arcón para grano / coffre à grains
- 45110 gorgojo del trigo / charançon du blé
- 45120 saco / sac
- 45130 granero (hórreo) / grenier

46. La viña / la vigne

- 46010 uva / raisin
- 46020 viña / vigne
- 46030 cepa / cep
- 46040 esqueje / bouture
- 46050 planta con raíces / plant raciné
- 46060 mugrón (acodo) / marcotte
- 46070 podar / tailler
- 46080 instrumentos de poda / instruments à tailler
- 46090 sarmiento / sarment
- 46100 atar la viña / "attacher" la vigne
- 46110 desyemar / ébourgeonner
- 46120 sulfatar la viña / "traiter" la vigne
- 46130 racimo / grappe
- 46140 grano / grain
- 46150 pepita de uva / pépin de raisin
- 46160 vendimiar / vendanger
- 46170 banasta / panier
- 46180 cesta / benne
- 46190 granilla / conscrits
- 46200 estaca / piquet

47. El vino / le vin

- 47010 cuba / cuve
- 47020 prensar la cuba / fouler
- 47030 lagar / pressoir
- 47040 mosto / moût
- 47050 vino / vin
- 47060 aguapié / piquette
- 47070 tonel / tonneau
- 47080 empapar de agua los toneles / étuver (les tonneaux)
- 47090 duela / douve
- 47100 aro (de los toneles) / cercle
- 47110 desaguadero, vaciadero / bonde
- 47120 heces del vino / lie
- 47130 orujo / marc
- 47140 aguardiente / eau-de-vie

48. La sidra / le cidre

- 48010 sidra / cidre
- 48020 copa / rasade (d'alcool)
- 48030 aplastar las manzanas / écraser les pommes
- 48040 torno de machacar / tour à piler
- 48050 pala de cortar el orujo / pelle pour trancher le marc
- 48060 rueda o muela / meule
- 48070 tablas encima de la pulpa / planches placées sur le marc
- 48080 tablones del lagar / autres planches
- 48090 maderos del lagar / planches placées au-dessus
- 48100 cargadero del lagar / poutre qui fait poids ou brebis
- 48110 agujero o canalillo / trou ou gouttière
- 48120 dejar reposar la sidra / laisser le cidre se reposer
- 48130 polvo blanco / poudre blanche

49. La leche y la mantequilla / le lait et le beurre

- 49010 ordeñar / traire
- 49020 leche / lait
- 49030 espuma (de la leche) / mousse
- 49040 derramar (la leche) / couler
- 49050 nata / crème
- 49060 mantequilla / beurre
- 49070 mantequilla rancia / rance (beurre)

50. El pan / le pain

- 50010 pan / pain
- 50020 horno / four
- 50030 grumo / grumeau
- 50040 harina / farine
- 50050 levadura / levain
- 50060 heñir / pétrir le pain
- 50070 barretero del horno / écouvillon
- 50080 pala del horno / pelle à four
- 50090 fermentar / lever
- 50100 quemarse / brûler

51. El pan y el bizcocho / le pain, les friandises

- 51010 pedazo de pan / chanteau
- 51020 rebanada (de pan) / tranche
- 51030 mendrugo / croûton
- 51040 corteza (de pan) / croûte
- 51050 miga / mie
- 51060 migajas / miette
- 51070 pan endurecido / rassis (pain)
- 51080 pan enmohecido / moisi

- 51090 hogaza redonda / tourte
- 51100 pan de comuña / pain de méteil
- 51110 pastel / gâteau
- 51120 buñuelo / beignet
- 51130 torta de maíz / galette
- 51140 gachas / bouillie
- 51150 tortita, hojuela / crêpe

52. La cocina / la cuisine

- 52010 cocinera / cuisinière
- 52020 aceite / huile
- 52030 vinagre / vinaigre
- 52040 sal / sel
- 52050 pimienta / poivre
- 52060 mezclar / mélanger
- 52070 condimentar / assaisonner
- 52080 azúcar / sucre
- 52090 soso / fade
- 52100 remover (la salsa) / remuer (la sauce)
- 52210 caldo / bouillon
- 52220 cocido / soupe aux légumes
- 52230 crudo / cru
- 52240 cocer / cuire
- 52250 carne / viande
- 52260 picadillo de carne / hachis
- 52270 asado de carne / rôti
- 52280 tierno / tendre
- 52290 carne dura, correosa / coriace
- 52300 entibiar / tiédir
- 52310 tortilla / omelette
- 52320 arroz / riz
- 52330 goloso / gourmand
- 52340 atragantarse / avaler de travers
- 52350 desayuno / petit déjeuner
- 52360 almuerzo / casse-croûte
- 52370 comida / déjeuner
- 52380 merienda / goûter
- 52390 cena / dîner
- 52400 restos de una comida / restes, reliefs de repas
- 52410 estropajo / lavette
- 52420 agua de los platos / eau de vaisselle

53. La limpieza / le ménage

- 53010 manchar (un vestido) / tacher (un vêtement)
- 53020 suciedad / saleté
- 53030 poner a remojo / mettre à tremper

- 53040 jabón / savon
- 53050 lavar / laver
- 53060 frotar / frotter
- 53070 aclarar / rincer
- 53080 quitar una mancha / ôter (une tache)

54. La colada / la lessive

- 54010 tina de colada / cuvier à lessive
- 54020 ceniza / cendre
- 54030 colada / lessive
- 54040 lavandera / lavandière
- 54050 plancha para lavar / planche à laver
- 54060 lavadero / lavoir
- 54070 escurrir (la ropa) / tordre
- 54080 extender (la ropa) / étendre
- 54090 doblar (una tela) / plier
- 54100 encoger (la ropa) / rétrécir
- 54110 limpio / propre
- 54120 escoba / balai
- 54130 polvo / poussière
- 54140 limpiar / nettoyer

55. Coser / la couture

- 55010 hacer punto / tricoter
- 55020 punto / point
- 55030 aguja de punto / aiguille à tricoter
- 55040 enredar / embrouiller
- 55050 coser / coudre
- 55060 costurera / couturière
- 55070 dedal de coser / dé à coudre
- 55080 hilvanar / faufilet
- 55090 aguja / aiguille
- 55100 ojo de la aguja / chas
- 55110 alfiler / épingle
- 55120 tijeras / ciseaux
- 55130 cara (de un tejido) / endroit (d'une étoffe)
- 55140 revés (de un tejido) / envers (d'une étoffe)
- 55150 dobladillo / ourlet
- 55160 orillo (borde de un vestido) / lisière
- 55170 fruncir (un vestido) / froncer (une robe)

56. Remiendos / raccomodage

- 56010 zurcir / repriser
- 56020 remiendo / rapiécage
- 56030 trapo (de cocina) / chiffon

- 56040 desgarrar / déchirer
- 56050 fleco / frange
- 56060 harapo, andrajo / haillon, guenille
- 56070 planchar / repasser
- 56080 plancha / fer à repasser

57. La lana y el lino / le filage

- 57010 lana / laine
- 57020 lino / lin
- 57030 mugre de la lana / suint
- 57040 cardar / carder
- 57050 rueca / quenouille
- 57060 huso / fuseau
- 57070 molinillo para hilo / bobine
- 57080 torno para hilar / rouet
- 57090 hilar / filer
- 57100 hilo / fil
- 57110 hilo gordo / gros fil
- 57120 hilo fino / fil fin
- 57130 madeja / écheveau
- 57140 devanadera / dévidoir
- 57150 telar / métier à tisser
- 57160 tejedor / tisserand
- 57170 tejido de lana / tissu
- 57180 tejido de lino / tissu

58. El cuerpo humano: la cabeza / le corps humain: la tête

- 58010 cabeza / tête
- 58020 cara / visage
- 58030 cabello / cheveu
- 58040 moreno / brun
- 58050 rubio / blond
- 58060 pelirrojo / roux
- 58070 rizado / frisé
- 58080 vello / poil
- 58090 calvo / chauve
- 58100 sien / tempe
- 58110 frente / front
- 58120 sesos / cervelle
- 58130 oreja / oreille
- 58140 oír / entendre
- 58150 escuchar / écouter
- 58160 ojo / oeil
- 58170 niña del ojo / prunelle
- 58180 ceja / sourcil
- 58190 pestaña / cil

- 58200 párpados / paupière
58210 legaña / chassie
58220 lágrima / larme
58230 ciego / aveugle
58240 tuerto / borgne
58250 bizco / louchon
58260 miope / myope
58270 ver / voir
58280 mirar / regarder
58290 nariz / nez
58300 fosa nasal / narines
58310 moco / morve
58320 oler / sentir
58330 estornudar / éternuer
58340 gesticular / faire des grimaces
58350 boca / bouche
58360 labio / lèvres
58370 grieta, cortadura / gerçure
58380 mandíbula / mâchoire
58390 pómulo / pommette
58400 mejillas / joue
58410 lengua / langue
58420 saliva / salive
58430 escupir / cracher
58440 paladar / palais
58450 encía / gencive
58460 diente / dent
58461 dientes incisivos / incisive
58470 colmillo / canine
58480 muela / molaire
58490 chupar el dedo / sucer le doigt
58500 sorber / aspirer
58510 lamer / lécher
58520 hablar / parler
58530 mascullar, refunfuñar / marmotter, maugréer
58540 gritar / crier
58550 barbilla / menton
58560 barba / barbe
58570 respirar / respirer
58580 llamar / appeler
58590 cuchichear / chuchoter
58600 cuello / cou
58610 nuez de la garganta / pomme d'Adam
58620 garganta / gorge
58630 campanilla (úvula) / lulette
58640 nuca / nuque, occiput
58650 hipo / hoquet
58660 tráquea / trachée-artère

59. El tronco, las extremidades / le tronc et les membres

- 59010 tronco / tronc
- 59020 cuerpo / corps
- 59030 hombro / épaule
- 59040 axila, sobaco / aisselle
- 59050 espalda / dos
- 59060 columna vertebral / colonne vertébrale
- 59070 pecho / poitrine
- 59080 senos / sein
- 59090 pezón / mamelon
- 59100 costilla / côte
- 59110 ombligo / nombril
- 59120 vientre / ventre
- 59130 cintura, talle / ceinture, taille
- 59140 regazo / giron
- 59150 ingle / aine
- 59160 cadera / hanche
- 59170 pulmón / poumon
- 59180 corazón / coeur
- 59190 sangre / sang
- 59200 intestino(s) / intestin(s)
- 59210 estómago / estomac
- 59220 bazo / rate
- 59230 hígado / foie
- 59240 riñón / rein
- 59250 vejiga / vessie
- 59260 sudor / sueur
- 59270 orinar / uriner
- 59280 hacer de vientre / déféquer
- 59290 culo / çul, postérieur
- 59300 ano / anus
- 59310 pedo / vesse
- 59320 vena / veine
- 59330 hueso / os
- 59340 médula / moelle
- 59350 carne / chair
- 59360 músculo / muscle
- 59370 muslo / cuisse
- 59380 nalga / fesse
- 59390 rodilla / genou
- 59400 pierna / jambe
- 59410 pantorrilla / mollet
- 59420 bola (subir la) / crampe
- 59430 pie / pied
- 59440 tobillo / cheville
- 59450 dedo del pie / orteil
- 59460 planta del pie / plante du pied
- 59470 dislocar / luxer

- 59480 brazo / bras
59490 codo / coude
59500 puño / poing
59510 muñeca / poignet
59520 mano / main
59530 mano derecha / main droite
59540 mano izquierda / main gauche
59550 zurdo / gaucher
59560 palma (de la mano) / paume
59570 dedo / doigt
59580 pulgar / pouce
59590 índice / index
59600 dedo medio o corazón / majeur
59610 anular / annulaire
59620 meñique / auriculaire
59630 rígido, tieso / raide
59640 callo / cal
59650 palmo / empan
59660 uña / ongle
59670 rascarse / gratter
59680 arañar / griffer
59690 nervio / nerf
59700 puñetazo / coup de poing
59710 patada / coup de pied
59720 sentarse / s'asseoir
59730 ponerse de pie / lever (se)
59740 tumbarse / coucher
59750 agacharse / baisser (se)
59760 acurrucarse / recroqueviller (se)
59770 correr / courir
59780 caerse / tomber
59790 saltar / sauter
59800 impulso, arranque / élan
59810 arrastrarse, reptar / ramper
59820 estirar(se) / tendre
59830 lanzar / lancer
59840 alzar, levantar / soulever
59850 empujar / pousser
59860 apoyarse / appuyer (s')

60. La alimentación / boire et manger

- 60010 hambriento / affamé
60020 comer / manger
60030 masticar / mastiquer
60040 tragar / avaler
60050 ser un triquimiquis / mange-peu
60060 glotón / goulu

- 60070 saciarse / rassasier
- 60080 repugnar / dégoûter
- 60090 estar sediento / avoir soif
- 60100 beber / boire
- 60110 borracho / ivrogne
- 60120 borracho como... / ivre comme...
- 60130 bota (de vino) / outre

61. Vestirse / s'habiller

- 61010 vestido / habits
- 61020 sastre / tailleur,
- 61030 vestirse / habiller (s')
- 61040 desvestirse / déshabiller (se)
- 61050 desnudo / nu
- 61060 vestido usado / habit usé
- 61070 arrugarse / froisser

62. Los vestidos / les vêtements

- 62010 camisa de hombre / chemise d'homme
- 62020 camisa de mujer / chemise de femme
- 62030 remangarse / retrousser les manches
- 62040 calzón / caleçon
- 62050 medias / bas (une paire de)
- 62060 liga, jarretera / jarretières
- 62070 calcetines / chaussettes
- 62080 pantalón / pantalon
- 62090 cinturón / ceinture
- 62100 pañuelo (de bolsillo) / mouchoir (de poche)
- 62110 chaqueta / veste
- 62120 abrigo / manteau
- 62130 delantal de mujer / tablier des femmes
- 62140 blusa / blouse
- 62150 corbata / cravate
- 62160 mantilla / capulet
- 62170 capa de luto / cape de deuil
- 62180 corsé / corset
- 62190 justillo (cuerpo de vestido) / corsage
- 62200 falda / jupe
- 62210 vestido (de mujer) / robe
- 62220 chal, mantón / châle
- 62230 botón / bouton
- 62240 nudo / noeud
- 62250 anudar / nouer

63. El peinado / la coiffure

- 63010 sombrero / chapeau
- 63020 boina / béret

- 63030 bufanda / écharpe
- 63040 rodete (moño) / tortillon
- 63050 tocado / coiffe
- 63060 peinarse / coiffer (se)
- 63070 trenza / tresse
- 63080 moño / chignon
- 63090 pendientes / boucle d'oreille
- 63100 anillo / bague
- 63110 joya / bijoux

64. El calzado / les chaussures

- 64010 abarcas / brogue
- 64020 zapato / soulier
- 64030 cuerda de los zapatos / lacet
- 64040 zucco / sabot
- 64050 alpargata / sandale
- 64060 suela / semelle
- 64070 clavo / clou
- 64080 polaina / guêtre
- 64090 descalzo / nu-pieds

65. La sexualidad, reproducción / la sexualité, reproduction

- 65010 pene / pénis
- 65020 testículos / testicules
- 65030 vulva / vulve
- 65040 acariciar / caresser
- 65050 virgen (mujer) / pucelle, vierge
- 65060 virgen (hombre) / puceau, vierge
- 65070 estar encinta / enceinte
- 65080 regla / règles
- 65090 dar a luz / mettre au monde
- 65100 niño / enfant
- 65110 comadrona / sage-femme
- 65120 prematuro / prématuré
- 65130 aborto / avortement
- 65140 hijo nacido tardíamente / enfant inattendu
- 65150 amamantar / allaiter
- 65160 nodriza / nourrice
- 65170 destetar / sevrer
- 65180 hacer el amor / faire l'amour
- 65190 estéril / stérile

66. La niñez / l'enfance

- 66010 nacer / naître
- 66020 bautismo / baptême

- 66030 padrino / parrain
 66040 madrina / marraine
 66050 ahijado,-a / filleul,-e
 66060 cuna / berceau
 66070 pañal / couche, lange
 66080 mamar / têter
 66090 eructo / rot
 66100 beso / baiser
 66110 andaderas de los niños / objet servant à faire premiers pas
 66120 hacer cosquillas / chatouiller
 66130 reir / rire
 66140 llorar / pleurer
 66150 miedoso / peureux
 66160 travieso / espiègle
 66170 imitar a los otros / singer, imiter
 66180 reprender / réprimander
 66190 tímido / timide
 66200 pellizco / pinçon
 66210 bofetada / gifle
 66220 chico que tiene gustos de chicas / garçon qui a des goûts de fille
 66230 chica que juega como chico / fille qui joue comme un garçon

67. Los juegos / les divertissements

- 67010 divertirse / amuser (s')
 67020 ruido / bruit
 67030 juego / jeu
 67040 jugar a las canicas (bolas) / jouer aux billes
 67050 peón (trompa) / toupie
 67060 jugar a los bolos / jouer aux quilles
 67070 diestro / adroit
 67080 torpe / maladroit
 67090 jugar al escondite / cache-cache
 67100 ganar / gagner
 67110 perder / perdre
 67120 prenda / gage
 67130 momento de tregua en el juego / "pouce", répit pour le jeu
 67140 cara o cruz / pile ou face
 67150 gallinita ciega (a la) / colin-maillard
 67160 juego de la taba / osselets
 67170 tres en raya / marelle-1
 67180 tejuelo, rayuela / marelle-2
 67190 pata coja (a la) / cloche-pied (à)
 67200 columpio / escarpolette
 67210 jugar a salto de carnero / saute-mouton-1
 67220 pídola / saute-mouton-2
 67230 muñeca / poupée
 67240 honda / fronde-1

67250 tiragomas / fronde-2

67260 silbido / sifflet

68. Los deportes / les sports, jeux

68010 pelota / pelote

68020 pelota a mano / main nue (à)

68030 bote / rebond

68040 volea (de), al aire / volée (de)

68050 tanto / point

68060 quedar en cero / ne faire aucun point

68070 pruebas de bueyes / compétition de boeufs

68080 unidad de distancia / unité de distance

68090 luchas de carneros / combats de béliers

68100 juego de vaquillas-1 / jeux de vachettes-1

68110 juego de vaquillas-2 / jeux de vachettes-2

68120 barra / barre

68130 llevar pesos / porter de poids

68140 juegos de cartas (clases) / jeux de cartes (types)

68150 triunfo / atout

68160 danzarín / danseur

68170 paso de baile / pas (de danse)

68180 bersolari / improvisateur

68190 reuniones para desgranar maíz / veillées pour dépouiller le maïs

68200 acordeón / accordéon

68210 tamboril / tambourin

68220 chistu / chistu

68230 rebote / rebot

69. Las cualidades y vicios / les qualités et défauts

69010 costumbre / habitude

69020 amor / amour

69030 valentía / courage

69040 esperanza / espérance

69050 compasión / pitié

69060 deseo / envie

69070 envidia / jalousie

69080 holgazán / fainéant

69090 desgraciado / malheureux

69100 fuerte / fort

69110 recto / droit

69120 carácter / caractère

69130 tonto / idiot

69140 blasfemia / juron

69150 aogar / jeter un sort

70. Los defectos físicos / les infirmités

- 70010 sordo / sourd
- 70020 mudo / muet
- 70030 tartamudo / bègue
- 70040 manco / manchot
- 70050 jorobado / bossu
- 70060 bocio / goitre
- 70070 cojo / boiteux
- 70080 muleta / béquille
- 70090 inválido / invalide

71. Las enfermedades de la piel / Les affections de la peau

- 71010 piel / peau
- 71020 arruga / ride
- 71030 ántrax / furoncle
- 71040 orzuelo / orgelet
- 71050 callo en el pie / cor
- 71060 sabañón / engelure
- 71070 ampolla / ampoule
- 71080 verruga / verrue
- 71090 pus / pus
- 71100 lunar / grain de beauté
- 71110 herida / blessure
- 71120 infectarse / envenimer (s')
- 71130 cardenal (equimosis) / ecchymose, "bleu"
- 71140 cicatriz / cicatrice
- 71150 hemorroides, almorrana / hémorroïde
- 71160 picor / démangeaison

72. Las enfermedades / les maladies

- 72010 enfermo / malade
- 72020 fiebre / fièvre
- 72030 resfriado / rhume
- 72040 tos / toux
- 72050 ronco / enroué
- 72060 diarrea / diarrhée
- 72070 náuseas / nausées
- 72080 vomitar / vomir
- 72090 sarampión / rougeole
- 72100 varicela / varicelle
- 72110 paperas (inflamación) / oreillons
- 72120 tosferina / coqueluche
- 72130 difteria / diphtérie-croup
- 72140 epidemia / épidémie
- 72150 ictericia / jaunisse
- 72160 angina / angine

- 72170 pulmonía / pneumonie
- 72180 tuberculosis / tuberculose
- 72190 tétano / tétanos
- 72200 cáncer / cancer
- 72210 sífilis / syphillis, petite vérole
- 72220 asma / asthme
- 72230 hernia / hernie
- 72240 dolor / douleur
- 72250 dolor de cintura / tour de rein
- 72260 gemido / gémissement
- 72270 médico / médecin
- 72280 medicamento / remède
- 72290 curar / guérir
- 72300 salud / santé
- 72310 desvanecerse / évanouir (s')
- 72320 fatiga / fatigue
- 72330 suspiro / soupir
- 72340 cuidar / soigner
- 72350 empeorar / empirer
- 72360 delirio / délire

73. La muerte / la mort

- 73010 agonía / agonie
- 73020 muerte / mort
- 73030 morir (eufemismo) / mourir (euphémisme)
- 73040 suicidarse / suicider (se)
- 73050 cadáver / cadavre
- 73060 ataúd / cercueil
- 73070 porteador del féretro / porteur
- 73080 camino de los muertos / chemin des morts
- 73090 funeral / enterrement, obsèques
- 73100 cementerio / cimetière
- 73110 luto (de) / deuil (en)
- 73120 comida de funerales / repas des funérailles
- 73130 novena / neuvaine
- 73140 difunto / feu, défunt
- 73150 almas errantes / âmes errantes

74. El matrimonio / le mariage

- 74010 casarse / marier (se)
- 74020 novio / fiancé
- 74030 novia / fiancée
- 74040 recién casados / mariés
- 74050 esposo / époux
- 74060 esposa / épouse
- 74070 padrino, madrina de boda / garçon, demoiselle d'honneur

- 74080 ajuar de la novia / trousseau de la mariée
 74090 cortejo de la novia / cortège de la mariée
 74100 dote / dot
 74110 obstáculo de matrimonio / barrière de mariage
 74120 músico / musicien
 74130 viudo / veuf
 74140 viuda / veuve
 74150 separado / séparé, -(e)
 74160 solterón / célibataire (homme)
 74170 solterona / célibataire (femme)
 74180 cencerrada / charivari

75. La vida social / la vie sociale

- 75010 madre / mère
 75020 padre / père
 75030 madre soltera / fille-mère
 75040 hijo / fils
 75050 hija / fille
 75060 parecerse, semejarse / ressembler (se)
 75070 chico / garçon
 75080 chica / fille
 75090 muchacho / jeune homme
 75100 muchacha / jeune fille
 75110 juventud / jeunesse
 75120 joven / jeunes
 75130 hombre / homme
 75140 mujer / femme
 75150 anciano / vieillard
 75160 anciana / vieille femme

76. El parentesco / la parenté

- 76010 hermano de hermano / frère de frère
 76020 hermana de hermano / soeur de frère
 76030 hermano de hermana / frère de soeur
 76040 hermana de hermana / soeur de soeur
 76050 tío / oncle
 76060 tía / tante
 76070 sobrino / neveu, nièce
 76080 primo hermano / cousin germain
 76090 prima hermana / cousine germaine
 76100 abuelo / grand-père
 76110 abuela / grand-mère
 76120 nieto / petit-fils
 76130 nieta / petite-fille
 76140 cuñado / beau-frère
 76150 cuñada / belle-soeur

- 76160 yerno / gendre
- 76170 nuera / bru
- 76180 suegro / beau-père
- 76190 suegra / belle-mère
- 76200 padrastra / parâtre
- 76210 madrastra / marâtre
- 76220 hermanastro / demi-frère
- 76230 hermanastra / demi-soeur
- 76240 parentesco / parenté

77. La religión / la religion

- 77010 iglesia / église
- 77020 pórtico (de la iglesia) / porche
- 77030 vela, candela / chandelle
- 77040 pila bautismal / fonts baptismaux
- 77050 agua benitera / bénitier
- 77060 altar / autel
- 77070 parroquia / paroisse
- 77080 cura / prêtre
- 77090 párroco / curé
- 77100 obispo / évêque
- 77110 catecismo / catéchisme
- 77120 sermón / sermon
- 77130 peregrinación / pèlerinage
- 77140 monaguillo / servant de messe
- 77150 serora / béate
- 77160 rogativa / rogation

78. Creencias / croyances

- 78010 rezar / prier
- 78020 Virgen (la) / La Vierge
- 78030 Dios / Dieu
- 78040 evangelio / évangile
- 78050 infierno / enfer
- 78060 purgatorio / purgatoire
- 78070 santiguarse / signer (se)
- 78080 ángel / ange
- 78090 diablo, demonio / diable
- 78100 bruja / sorcier, sorcière
- 78110 hada / fée
- 78120 duende / lutin

79. El trabajo, los trabajadores / le travail, les travailleurs

- 79010 trabajar / travailler
- 79020 mano de obra / main d'oeuvre

- 79030 oficio / métier
- 79040 dueño / patron
- 79050 campesino / paysan
- 79060 criado / domestique
- 79070 criada / servante
- 79080 boyero / bouvier
- 79090 pastor / berger
- 79100 vaquero / vacher
- 79110 jornalero / journalier
- 79120 temporero / saisonnier
- 79130 romper el contrato / dédire (se)

80. Oficios / les métiers et les outils

- 80010 molino / moulin
- 80020 molinero / meunier
- 80030 embalse / barrage
- 80040 caz / bief
- 80050 depósito / réservoir
- 80060 compuerta / vanne
- 80070 saetín / conduit
- 80080 volandera / meule
- 80090 tolva / trémie
- 80100 cítola / claquet
- 80110 moler / moudre
- 80120 cedazo / blutoir
- 80130 salvado (de cereales) / son
- 80210 carpintero / charpentier
- 80220 banco de carpintero / établi
- 80230 torno / étai
- 80240 cepillo de carpintero / rabot
- 80250 garlopa / varlope
- 80260 lima / lime
- 80270 viruta / copeau
- 80280 cincel / ciseau à bois
- 80290 escuadra / équerre
- 80300 plana de carpintero / plane
- 80310 taladro / tarière
- 80320 berbiquí / villebrequin
- 80330 tenazas / tenailles
- 80340 martillo / marteau
- 80350 palanca / levier
- 80360 accionar una palanca / actionner un levier
- 80410 cantero / maçon
- 80420 albañil / plâtrier
- 80430 llana / spatule
- 80440 palustre / truelle
- 80450 yeso / plâtre

- 80460 revocar / crépir
- 80610 mina / mine
- 80620 hierro / fer
- 80630 acero / acier
- 80640 herrero / forgeron
- 80650 fuelle de forja / soufflet de forge
- 80660 yunque / enclume
- 80670 delantal del herrero / tablier de forgeron
- 80680 calderero / chaudronnier
- 80690 cobre / cuivre
- 80700 estaño / étain
- 80710 oro / or
- 80720 plata / argent
- 80730 plomo / plomb
- 80740 mineral de hierro / minerai de fer
- 80750 goa / matte
- 80760 crisol / creuset
- 80770 fundición / fonderie
- 80780 horno de calcinación del mineral / four de calcination du minerai
- 80790 pared del horno / parois du foyer
- 80800 placa del fondo del horno / plaque du fond du foyer
- 80810 masa de hierro medio fundido mezclada con escorias/ masse de fer à demi-fondu mêlé de scories
- 80820 obreros según su trabajo / ouvriers (classes)
- 80830 caolín / kaolin

81. El barco y el equipaje / le bateau et l'équipage

- 81010 barco / bateau
- 81020 obra muerta / oeuvre morte
- 81030 obra viva / oeuvre vive, carène
- 81040 vela / voile
- 81050 mástil / mât
- 81060 puente / pont
- 81070 cubierta / tillac
- 81080 cala, bodega / cale
- 81090 máquina / machines
- 81100 estrave, roda / étrave
- 81110 codaste / étambot
- 81120 timón / gouvernail
- 81130 caña de timón / barre
- 81140 hélice / hélice
- 81150 áncora / ancre
- 81160 rezón / grappin
- 81170 polea, motón / poulie
- 81180 aparejo / grément
- 81190 cabestrante / cabestan
- 81200 lastre / lest

- 81210 calado de un barco / tirant d'eau
- 81220 babor / babord
- 81230 estribor / tribord
- 81240 borda / bordage
- 81250 proa / proue
- 81260 popa / poupe
- 81270 remolcador / remorqueur
- 81280 chalupa / chaloupe
- 81290 trainera / pinasse
- 81300 chalana / chaland
- 81310 cofre para el material / coffre à matériel
- 81320 achicador de agua / écope
- 81330 banco de boga / banc de nage
- 81340 escálamu, tolete / tolet, chandelier
- 81350 timonel / barreur
- 81360 calafatear / calfater
- 81370 listo / paré
- 81380 marca / amer
- 81390 tomar rumbo / mettre le cap
- 81400 cambiar de rumbo 180 / éviter
- 81410 balanceo (de barco) / roulis
- 81420 cabeceo / tangage
- 81430 encallar / échouer
- 81440 naufragar / naufrager
- 81450 boya / bouée
- 81460 nudo / noeud
- 81470 milla / mille
- 81480 brújula / compas
- 81490 pirata / pirate
- 81500 armador / armateur
- 81510 propietario del barco / propriétaire (du bateau)
- 81520 tripulación / équipage
- 81530 capitán / capitaine
- 81540 grumete / mousse
- 81550 marinero / marin de commerce
- 81560 patrón / patron

82. La pesca marina / la pêche en mer

- 82010 pescador / marin de pêche
- 82020 impermeable, marinera / ciré, vareuse
- 82030 aparejos / ligne
- 82040 red / filet
- 82050 red barredera, traina / chalut
- 82060 fondo de red barredera / cul de chalut
- 82070 malla / maille
- 82080 remendar la red / réparer le filet
- 82090 remendador de redes / ramandeur

- 82100 nasa para crustáceos / casier à crustacés
- 82110 cebo / appât
- 82120 palo / tangon
- 82130 huevo de bacalao salado de cebo / rogue
- 82140 banco de peces / banc de poissons
- 82150 peces sedentarios / poissons sédentaires
- 82160 peces de paso / poissons de passage
- 82170 picar (en el anzuelo) / ferrer, piquer
- 82180 freza, desove / frai
- 82190 ano del pez / anus de poisson
- 82200 entrañas del pescado / entrailles de poisson
- 82210 vejiga natatoria / vessie natatoire
- 82220 espina / arête
- 82230 escama / écaille
- 82240 moco / mucus
- 82250 aleta / nageoire
- 82260 vivero de peces / parc
- 82270 bichero / gaffe
- 82280 volver vacíos de pescar / rentrer bredouille
- 82290 sistema de reparto de pesca / à la part
- 82300 puja, subasta / enchères
- 82310 granel (a) / vrac (en)
- 82320 intermediario / mareyeur
- 82330 pescadería / poissonnerie
- 82340 fiesta de los pescadores / fête des pêcheurs
- 82350 cofradía de los marinos / confrérie des marins

83. Otras profesiones / autres métiers

- 83010 zapatero / cordonnier
- 83020 lezna / alène
- 83030 pez (la) / poix
- 83040 barbero / coiffeur
- 83050 panadero / boulanger
- 83060 tendero / épicier
- 83070 quincallero / colporteur
- 83080 cestero / vannier
- 83090 escuela / école
- 83100 maestro / instituteur
- 83110 maestra / institutrice
- 83120 castigar / punir
- 83130 castigo por hablar en vasco / punition pour l'écolier parlant en basque
- 83140 hacer novillos (en la escuela) / école buissonnière
- 83150 farmacéutico / pharmacien
- 83160 arreglo entre familias / arrangement des familles
- 83170 juez / juge

84. Vida civil / Vie civile

- 84010 gitano / gitan
 84020 agote / cagot
 84030 idioma / langue, idiome
 84040 lengua vasca / langue basque
 84050 por favor / s'il vous plaît
 84060 gracias / merci
 84070 nombre / prénom
 84071 apellido / nom
 84080 no vascófono / non bascophone
 84090 el que no es del pueblo / qui n'est pas du village
 84100 el que no es del País Vasco / qui n'est pas du Pays Basque
 84110 francés / français
 84120 español / espagnol
 84130 "americano" / "américain"
 84210 ayuntamiento / mairie
 84220 alcalde / maire
 84230 concejal / conseiller municipal
 84240 elección / élection
 84250 bandera / drapeau
 84251 bandera de Euskal Herria / drapeau du Pays Basque
 84260 guardia civil / gendarme
 84270 soldado / soldat
 84271 soldado vasco / soldat du Pays Basque
 84410 mercado / marché
 84420 feria / foire
 84430 regatear / marchander
 84440 caro / cher
 84450 barato / bon marché
 84460 prestar (hacer un préstamo) / emprunter
 84470 deuda / dette
 84480 mendigo / mendiant
 84490 limosna / aumône
 84500 posada / auberge

85. Los pesos, las medidas, el dinero / les poids et mesures

- 85010 balanza / balance
 85020 libra / livre
 85030 docena / douzaine
 85040 medidas de superficie / mesures de surface
 85050 medidas de granos / mesures de grains
 85060 medidas de capacidad / mesures de capacité
 85070 medidas de peso / mesures de poids
 85080 medidas de distancia / mesures de distance
 85090 dinero / argent
 85100 tener cambios / monnaie (avoir de la)
 85110 perra chica / sou

- 85120 perra gorda / centime
- 85130 escudo / écu
- 85140 franco / franc
- 85150 real / real
- 85160 peseta / peseta
- 85170 duro / duro
- 85180 medidas de heno / mesures de foin
- 85190 medidas de leña / mesures de bois
- 85200 colores / couleurs
- 85201 blanco / blanc
- 85202 negro / noir
- 85203 rojo / rouge
- 85204 verde / vert
- 85205 amarillo / jaune
- 85206 azul / bleu

**86. Morfología nominal: declinación de los nombres comunes / Morphologie
nominale: déclinaison des noms communs**

- 86010 -a +a
- 86020 -a +ak
- 86030 -a +ak
- 86040 -a +ek
- 86050 -a +ari
- 86060 -a +ei
- 86070 -a +ren
- 86080 -a +aren
- 86090 -a +en
- 86100 -a +tan
- 86110 -a +an
- 86120 -a +etan
- 86130 -a + arengan
- 86140 -e +a
- 86150 -e +ak
- 86160 -e +ak
- 86170 -e +ek
- 86180 -e +ari
- 86190 -e +ei
- 86200 -e +ren
- 86210 -e +aren
- 86220 -e +en
- 86230 -e +tan
- 86240 -e +an
- 86250 -e +etan
- 86260 -e +arengan
- 86270 -i +a
- 86280 -i +ak

86290 -i +ak
86300 -i +ek
86310 -i +ari
86320 -i +ei
86330 -i +ren
86340 -i +aren
86350 -i +en
86360 -i +tzat
86370 -i +tan
86380 -i +an
86390 -i +etan
86400 -i +arengan
86410 -o +a
86420 -o +ak
86430 -o +k
86440 -o +ak
86450 -o +ek
86460 -o +ri
86470 -o +ari
86480 -o +ei
86490 -o +rik
86500 -o +ren
86510 -o +aren
86520 -o +en
86530 -o +rekin
86540 -o +arekin
86550 -o +ekin
86560 -o +rengatik
86570 -o +arengatik
86580 -o +engatik
86590 -o +rentzat
86600 -o +arentzat
86610 -o +entzat
86620 -o +(ta)z
86630 -o +az
86640 -o +ez
86650 -o +tzat
86660 -o +tan
86670 -o +an
86680 -o +etan
86690 -o +tako
86700 -o +ko
86710 -o +etako
86720 -o +tatik
86730 -o +tik
86740 -o +etatik
86750 -o +tara
86760 -o +ra

86770 -o +etara
 86780 -o +rantz
 86790 -o +raino
 86800 -o +rengan
 86810 -o +arengan
 86820 -o +engan
 86830 -o +rengandik
 86840 -o +arengandik
 86850 -o +engandik
 86860 -o +rengana
 86870 -o +arengana
 86880 -o +engana
 86890 -o +arenganantz
 86900 -o +arenganaino

87. Morfología nominal: declinación de nombres comunes / Morphologie nominale: déclinaison des noms communs

87010 -u +a
 87020 -u +ak
 87030 -u +ak
 87040 -u +ek
 87050 -u +ari
 87060 -u +ei
 87070 -u +ren
 87080 -u +aren
 87090 -u +en
 87100 -u +tan
 87110 -u +an
 87120 -u +etan
 87130 -u +arengan
 87140 -ai +a
 87150 -ai +ak
 87160 -ai +ak
 87170 -ai +ek
 87180 -ai +ari
 87190 -ai +ei
 87200 -ai +ren
 87210 -ai +aren
 87220 -ai +en
 87230 -ai +tan
 87240 -ai +an
 87250 -ai +etan
 87260 -ai +arengan
 87270 -knts +a
 87280 -knts +ak
 87290 -knts +k

- 87300 -kots +ak
- 87310 -kots +ek
- 87320 -kots +ri
- 87330 -kots +ari
- 87340 -kots +ei
- 87350 -kots +rik
- 87360 -kots +ren
- 87370 -kots +aren
- 87380 -kots +en
- 87390 -kots +rekin
- 87400 -kots +arekin
- 87410 -kots +ekin
- 87420 -kots +rentzat
- 87430 -kots +arentzat
- 87440 -kots +entzat
- 87450 -kots +(ta)z
- 87460 -kots +az
- 87470 -kots +ez
- 87480 -kots +tztat
- 87490 -kots +tan
- 87500 -kots +an
- 87510 -kots +etan
- 87520 -kots +ra
- 87530 -kots +rantz
- 87540 -kots +raino
- 87550 -kots +arengan
- 87560 -kots +arengana
- 87570 -kots +arenganantz
- 87580 -u+kots +a
- 87590 -u+kots +ak
- 87600 -u+kots +ak
- 87610 -u+kots +ek
- 87620 -u+kots +ari
- 87630 -u+kots +aren
- 87640 -u+kots +arekin
- 87650 -u+kots +arentzat
- 87660 -u+kots +tztat
- 87670 -u+kots +arengan
- 87680 -u+kots +arengana
- 87690 -u+kots +arenganantz
- 87700 -bok +ok
- 87710 -bok +ok
- 87720 -bok +oi
- 87730 -bok +on
- 87740 -bok +otan
- 87750 -bok +ongan
- 87760 nombres propios / noms propres: -bok +ren
- 87770 nombres propios / noms propres: -bok +tara

- 87780 nombres propios / noms propres: -bok +rengan
 87790 nombres propios / noms propres: -bok +rengana
 87800 nombres propios / noms propres: -kots +k
 87810 nombres propios / noms propres: -kots +ri
 87820 nombres propios / noms propres: -kots +ren
 87830 -ü + a
 87840 -ü + ak
 87850 -ü + k
 87860 -ü + ak
 87870 -ü + ek
 87880 -ü + ri
 87890 -ü + ari
 87900 -ü + ei
 87910 -ü + ren
 87920 -ü + aren
 87930 -ü + en
 87940 -ü + tan
 87950 -ü + an
 87960 -ü + etan
 87970 -ü + ko

88. Morfología nominal: el adjetivo / morphologie nominale: l'adjectif

- 88010 tan...como / aussi...que
 88020 tanto...como / autant...que
 88030 más (adj.) que / plus (adj.) que
 88040 menos (adj.) que / moins (adj.) que
 88050 más (sust.) que / plus (subst.) que
 88060 menos (sust.) que / moins (subst.) que
 88070 mejor (adb.) / mieux (adv.)
 88080 mejor (adj.) / meilleur (adj.)
 88090 demasiado + adj. / trop + adj.
 88100 demasiado + sust. / trop + subst.
 88110 el más / le plus
 88120 el menos / le moins
 88130 lo que más / le plus (relative subst.)
 88140 lo que menos / le moins (relative subst.)
 88150 lo mejor / le meilleur, le mieux
 88160 marca del atributo / marque de l'attribut
 88170 marca del atributo / marque de l'attribut
 88210 uno / un
 88220 dos / deux
 88230 tres / trois
 88240 cuatro / quatre
 88250 cinco / cinq
 88260 seis / six
 88270 siete / sept

- 88280 ocho / huit
 88290 nueve / neuf
 88300 diez / dix
 88310 once / onze
 88320 doce / douze
 88330 trece / treize
 88340 catorce / quatorze
 88350 quince / quinze
 88360 dieciseis / seize
 88370 diecisiete / dix-sept
 88380 dieciocho / dix-huit
 88390 diecinueve / dix-neuf
 88400 veinte / vingt
 88410 treinta / trente
 88420 sesenta / soixante
 88430 ochenta / quatre-vingts
 88440 cien / cent
 88450 doscientos / deux-cents
 88460 veintiseis mil seiscientos veintisiete/vingt-six mille six cent vingt-sept
 88470 uno (pronombre numeral) / un (pronom numéral)
 88480 dos (pronombre numeral) / deux (pronom numéral)
 88490 primer(o) / premier
 88500 segundo / deuxième
 88510 tercero / troisième
 88520 medio / demi
 88530 tercio / tiers
 88540 cuarto / quart
 88550 uno a cada / un à chacun
 88560 3.000 a cada / 3.000 à chacun
 88570 tú y yo / tous les deux
 88580 dos veces / deux fois
 88590 las 13.00 horas / il est une heure
 88600 las 4,30 / il est 4h 30
 88610 las 4,45 / il est 4h 45

89. Morfología nominal: demostrativos... / démonstratifs...

- 89010 aquí / ici
 89020 de aquí/ d'ici
 89030 a aquí /vers ici
 89040 este (absolutivo sing.) / ce (abs. sing.)
 89050 estos (absolutivo pl.) / ces (abs. pl.)
 89060 este (ergativo sing.) / ce (erg. sing.)
 89070 estos (ergativo pl.) / ces (erg. pl.)
 89100 de este / de ce
 89110 de estos / de ces
 89120 ahí / là
 89130 de ahí / de là

- 89140 a ahí / vers là
 89150 ese (absolutivo sing.) / ce-là 2ème degré (abs. sing.)
 89160 esos (absolutivo pl.) / ces-là (abs.pl.)
 89170 ese (ergativo sing.) / ce-là (erg.sing.)
 89180 esos (ergativo pl.) / ces-là (erg. pl.)
 89190 a ese / à ce-là
 89200 a esos / à ces-là
 89210 de ese / de ce-là
 89220 de esos / de ces-là
 89230 allí / là-bas
 89240 de allí / de là-bas
 89250 a allí / vers là-bas
 89260 aquel (absolutivo sing.) / ce-là 3ème degré (abs. sing.)
 89270 aquellos (absolutivo pl.) / ces-là (abs. pl.)
 89280 aquel (ergativo sing.) / ce-là (erg. sing.)
 89290 aquellos (ergativo pl.) / ces-là (erg. pl.)
 89300 a aquel / à ce-là
 89310 a aquellos / à ces-là
 89320 de aquel / de ce-là
 89330 de aquellos / de ces-là
 89340 tan (1.º grado) / tellement, tant que (1er degré)
 89350 tan (2.º grado) / tellement, tant que (2ème degré)
 89360 tan (3.º grado) / tellement, tant que (3ème degré)
 89370 tanto (1.º grado) / (au)tant (1ème degré)
 89380 tanto (2.º grado) / (au)tant (2ème degré)
 89390 tanto (3.º grado) / (au)tant (3ème degré)
 89400 yo / je
 89410 a mí / à moi
 89420 tú / vous
 89430 vosotros / vous
 89440 yo mismo / moi-même
 89450 tú mismo / toi-même
 89460 vosotros mismos / vous-mêmes
 89470 este mismo / celui-ci même
 89480 ese mismo / celui-là même
 89490 él mismo / lui-même
 89500 ellos mismos / eux-mêmes
 89510 de él mismo / son
 89520 de ellos mismos / leur
 89600 algunos (absolutivo) / quelques (abs.)
 89610 algún (ergativo sing.) / un (erg. sing.)
 89620 algunos (ergativo pl.) / quelques (erg.)
 89630 a algún / à quelques
 89640 de algún / d'un
 89650 de algunos / de quelques
 89660 en algún / en un
 89670 todo/a(s) / tout-tous
 89680 todo/a(s) / tout-tous

- 89690 mucho/a(s) / beaucoup
 89700 bastante / assez
 89710 ¿quién(es)? / qui?
 89720 ¿qué? / quoi?
 89730 ¿cuál(es)? / quel? lequel?
 89740 ¿cómo? / comment?
 89750 ¿cuánto(s)? / combien?
 89760 ¿dónde? / où?
 89770 ¿cuándo? / quand?
 89780 ¿desde cuándo? / depuis quand ?
 89790 cualquier cosa / quelconque, n'importe quoi
 89800 cualquiera / n'importe qui, n'importe lequel
 89810 en cualquier lugar / n'importe où
 89820 de cualquier manera / n'importe comment
 89830 alguien (+afirm.) / quelqu'un (+affirm.)
 89840 alguien (-afirm.) / quelqu'un (-affirm.)
 89850 algo (+afirm.) / quelque chose
 89860 algo (-afirm.) / quelque chose
 89870 alguno/a(s) (+afirm.) / quelque(s) (+affirm.)
 89880 en algún sitio (+afirm.) / quelque part (+affirm.)
 89890 en algún sitio (-afirm.) / quelque part (-affirm.)
 89900 alguna vez (+afirm.) / quelquefois (+affirm.)
 89910 alguna vez (-afirm.) / quelquefois (-affirm.)
 89920 de alguna manera (+afirm.) / de quelque manière (+affirm.)
 89930 de alguna manera (-afirm.) / de quelque manière (-affirm.)
 89940 nada / rien
 89950 nadie / personne
 89960 ningún(o) / aucun
 89970 de ninguna manera / en aucune manière

90. Morfología verbal / morphologie verbale
Auxiliares / auxiliaires: izan, *edin, *edin

- 90010 IZAN [+orain, ni]
 90020 IZAN [+orain, hi (9)]
 90030 IZAN [+orain, hura]
 90040 IZAN [+orain, gu]
 90050 IZAN [+orain, zu]
 90060 IZAN [+orain, zuek]
 90070 IZAN [+orain, haiek]
 90080 IZAN [+iragan, ni]
 90090 IZAN [+iragan, hi]
 90100 IZAN [+iragan, hura]
 90110 IZAN [+iragan, gu]
 90120 IZAN [+iragan, zuek]

---

(9) Masculino y femenino / masculin et féminin.

- 90130 IZAN [+iragan, haiek]
 90140 IZAN [-orain -iragan, ni]
 90150 IZAN [-orain -iragan, hi]
 90160 IZAN [-orain -iragan, hura]
 90170 IZAN [-orain -iragan, gu]
 90180 IZAN [-orain -iragan, zuek]
 90190 IZAN [-orain -iragan, haiek]
 90200 IZAN [+ahal, +orain, hura]
 90210 IZAN [+ahal, +iragan, hura]
 90220 IZAN [+ahal, -orain -iragan, hura]
 90310 *EDIN [+orain, hura]
 90320 *EDIN [+orain, haiek]
 90330 *EDIN [+iragan, hura]
 90340 *EDIN [+iragan, haiek]
 90350 *EDIN [-orain -iragan, hura]
 90360 *EDIN [+ahal, +orain, hura]
 90370 *EDIN [+ahal, +iragan, hura]
 90380 *EDIN [+ahal, -orain -iragan, hura]
 90390 *EDIN [+agint, hi]
 90410 IZAN [+orain, hura-niri]
 90420 IZAN [+orain, hura-hiri(andr.)]
 90430 IZAN [+orain, hura-hiri(giz.)]
 90440 IZAN [+orain, hura-hari]
 90450 IZAN [+orain, hura-guri]
 90460 IZAN [+orain, hura-zuei]
 90470 IZAN [+orain, hura-haiei]
 90480 IZAN [+orain, haiek-hari]
 90490 IZAN [+orain, haiek-haiei]
 90500 IZAN [+orain, ni-hari]
 90510 IZAN [+orain, zu-hari]
 90520 IZAN [+iragan, hura-niri]
 90530 IZAN [+iragan, hura-hiri (andr.)]
 90540 IZAN [+iragan, hura-hiri (giz.)]
 90550 IZAN [+iragan, hura-hari]
 90560 IZAN [+iragan, hura-guri]
 90570 IZAN [+iragan, hura-zuei]
 90580 IZAN [+iragan, hura-haiei]
 90590 IZAN [+iragan, haiek-hari]
 90600 IZAN [+iragan, ni-hari]
 90610 IZAN [-orain -iragan, hura-hari]
 90620 *EDUN [+orain, hura-hari]
 90700 *EDUN [+orain, nik-hura]
 90710 *EDUN [+orain, hik(andr.)-hura]
 90720 *EDUN [+orain, hik(giz.)-hura]
 90730 *EDUN [+orain, hark-hura]
 90740 *EDUN [+orain, guk-hura]
 90750 *EDUN [+orain, zuek-hura]
 90760 *EDUN [+orain, haiek-hura]

- 90770 *EDUN [+orain, hark-haiek]
 90780 *EDUN [+orain, haiek-haiek]
 90790 *EDUN [+orain, hark-ni]
 90800 *EDUN [+orain, zuk-ni]
 90810 *EDUN [+orain, haiek-ni]
 90820 *EDUN [+orain, hark-gu]
 90830 *EDUN [+iragan, nik-hura]
 90840 *EDUN [+iragan, hik-hura]
 90850 *EDUN [+iragan, hark-hura]
 90860 *EDUN [+iragan, guk-hura]
 90870 *EDUN [+iragan, zuek-hura]
 90880 *EDUN [+iragan, haiek-hura]
 90890 *EDUN [+iragan, hark-haiek]
 90900 *EDUN [+iragan, hark-ni]
 90910 *EDUN [+iragan, zuk-ni]
 90920 *EDUN [+iragan, haiek-ni]
 90930 *EDUN [+iragan, hark-gu]
 90940 *EDUN [-orain -iragan, hark-hura]
 90950 *EDUN [-orain -iragan, haiek-hura]
 90960 *EDUN [-orain -iragan, hark-haiek]
 90970 *EDUN [+ahal, +orain, hark-hura]
 90980 *EDUN [+ahal, +iragan, hark-hura]
 90990 *EDUN [+ahal, -orain -iragan, hark-haiek]

91. Morfología verbal /morphologie verbale
Auxiliares / auxiliaires: *ezan, *edun

- 91010 *EZAN [+orain, nik-hura]
 91020 *EZAN [+orain, hik(giz.)-hura]
 91030 *EZAN [+orain, hark-hura]
 91040 *EZAN [+orain, hark-haiek]
 91050 *EZAN [+orain, hark-ni]
 91060 *EZAN [+iragan, nik-hura]
 91070 *EZAN [+iragan, hark-hura]
 91080 *EZAN [+iragan, hark-haiek]
 91090 *EZAN [+iragan, hark-ni]
 91100 *EZAN [-orain -iragan, hark-hura]
 91110 *EZAN [+ahal, +orain, hark-hura]
 91120 *EZAN [+ahal, +iragan, hark-hura]
 91130 *EZAN [+ahal, -orain -iragan, hark-hura]
 91140 *EZAN [+agint, zuk-hura]
 91150 *EZAN [+agint, zuk-haiek]
 91210 *EDUN [+orain, nik-hura-hari]
 91220 *EDUN [+orain, hik(andr.)-hura-hari]
 91230 *EDUN [+orain, hik(giz.)-hura-hari]
 91240 *EDUN [+orain, hark-hura-hari]
 91250 *EDUN [+orain, hark-haiek-hari]

- 91260 *EDUN [+orain, guk-hura-hari]
 91270 *EDUN [+orain, zuk-hura-hari]
 91280 *EDUN [+orain, haiek-hura-hari]
 91290 *EDUN [+orain, hark-hura-hiri(andr.)]
 91300 *EDUN [+orain, hark-hura-hiri(giz.)]
 91310 *EDUN [+orain, hark-hura-zuri]
 91320 *EDUN [+orain, zuk-hura-niri]
 91330 *EDUN [+orain, nik-hura-hiri(giz.)]
 91340 *EDUN [+orain, hark-hura-haiei]
 91350 *EDUN [+orain, haiek-hura-haiei]
 91360 *EDUN [+iragan, nik-hura-hari]
 91370 *EDUN [+iragan, hik-hura-hari]
 91380 *EDUN [+iragan, hark-hura-hari]
 91390 *EDUN [+iragan, hark-haiek-hari]
 91400 *EDUN [+iragan, guk-hura-hari]
 91410 *EDUN [+iragan, zuk-hura-hari]
 91420 *EDUN [+iragan, haiek-hura-hari]
 91430 *EDUN [+iragan, haiek-haiek-hari]
 91440 *EDUN [+iragan, hark-hura-hiri(giz.)]
 91450 *EDUN [+iragan, hark-hura-zuri]
 91460 *EDUN [+iragan, hik-hura-niri]
 91470 *EDUN [+iragan, hark-hura-haiei]
 91480 *EDUN [+iragan, haiek-hura-haiei]
 91490 *EDUN [-orain -iragan, hark-hura-hari]
 91510 *EZAN [+orain, hark-hura-hari]
 91520 *EZAN [+orain, hark-hura-niri]
 91530 *EZAN [+ahal, +orain, hark-hura-hari]
 91540 *EZAN [+agint, zuk-hura-niri]

92. Morfología verbal /morphologie verbale
formas simples / verbes synthétiques

- 92010 JOAN [+orain, hura]
 92020 JOAN [+orain, zuek]
 92030 JOAN [+orain, haiek]
 92040 JOAN [+iragan, ni]
 92050 JOAN [+iragan, hura]
 92060 JOAN [+agint, zu]
 92070 JOAN [+orain, hura-hari]
 92110 EGON [+orain, hura]
 92120 EGON [+orain, zuek]
 92130 EGON [+orain, haiek]
 92140 EGON [+iragan, ni]
 92150 EGON [+iragan, hura]
 92160 EGON [-orain, -iragan, hura]
 92170 EGON [+agint, zu]
 92180 EGON [+orain, hura-hari]

- 92210 ETORRI [+orain, hura]
 92220 ETORRI [+orain, zuek]
 92230 ETORRI [+orain, haiek]
 92240 ETORRI [+iragan, ni]
 92250 ETORRI [+iragan, hura]
 92260 ETORRI [+agint, zu]
 92270 ETORRI [+agint, zuek]
 92280 ETORRI [+orain, hura-hari]
 92310 IBILI [+orain, hura]
 92320 IBILI [+orain, zuek]
 92330 IBILI [+orain, haiek]
 92340 IBILI [+iragan, ni]
 92350 IBILI [+iragan, hura]
 92360 IBILI [+agint, zu]
 92410 EDUKI [+orain, nik-hura]
 92420 EDUKI [+orain, hark-hura]
 92430 EDUKI [+orain, guk-hura]
 92440 EDUKI [+orain, zuek-hura]
 92450 EDUKI [+orain, haiek-hura]
 92460 EDUKI [+orain, hark-haiek]
 92470 EDUKI [+iragan, nik-hura]
 92480 EDUKI [+iragan, hark-hura]
 92510 EKARRI [+orain, hark-hura]
 92520 EKARRI [+orain, zuek-hura]
 92530 EKARRI [+orain, haiek-hura]
 92540 EKARRI [+orain, hark-haiek]
 92550 EKARRI [+iragan, nik-hura]
 92560 EKARRI [+iragan, hark-hura]
 92570 EKARRI [+iragan, hark-ni]
 92610 ERAMAN [+orain, nik-hura]
 92620 ERAMAN [+orain, hark-hura]
 92630 ERAMAN [+orain, zuek-hura]
 92640 ERAMAN [+orain, haiek-hura]
 92650 ERAMAN [+orain, hark-haiek]
 92660 ERAMAN [+iragan, nik-hura]
 92670 ERAMAN [+iragan, hark-hura]
 92710 JAKIN [+orain, nik-hura]
 92720 JAKIN [+orain, hark-hura]
 92730 JAKIN [+orain, zuek-hura]
 92740 JAKIN [+orain, haiek-hura]
 92750 JAKIN [+orain, hark-haiek]
 92760 JAKIN [+iragan, nik-hura]
 92770 JAKIN [+iragan, hark-hura]
 92780 JAKIN [-orain -iragan, hark-hura]
 92810 -IRO [+ahal, +orain, nik-hura]
 92820 -IRO [+ahal, +orain, hark-hura]
 92830 -IRO [+ahal, +orain, hark-haiek]
 92840 -IRO [+ahal, +iragan, hark-hura]

92850 -IRO [+ahal, -orain -iragan, hark-hura]

**93. Morfología verbal /morphologie verbal
el alocutivo (hika) / l'allocatif (tutoyé)**

- 93010 IZAN [+orain, hura]
 93020 IZAN [+iragan, hura]
 93030 IZAN [-orain -iragan, hura]
 93040 IZAN [+ahal, -orain -iragan, hura]
 93050 *EDIN [+ahal, -orain -iragan, hura]
 93110 IZAN [+orain, hura-niri]
 93120 IZAN [+orain, hura-hari]
 93130 IZAN [+orain, ni-hari]
 93140 IZAN [+iragan, hura-hari]
 93150 IZAN [+iragan, hura-niri]
 93210 *EDUN [+orain, nik-hura]
 93220 *EDUN [+orain, hark-hura]
 93230 *EDUN [+orain, guk-hura]
 93240 *EDUN [+orain, haiek-hura]
 93250 *EDUN [+orain, hark-haiek]
 93260 *EDUN [+iragan, nik-hura]
 93270 *EDUN [+iragan, hark-hura]
 93280 *EDUN [+iragan, guk-hura]
 93290 *EDUN [+iragan, haiek-hura]
 93300 *EDUN [+iragan, hark-haiek]
 93310 *EDUN [-orain, -iragan, hark-hura]
 93320 *EDUN [+ahal, orain, hark-hura]
 93330 *EDUN [+ahal, +iragan, hark-hura]
 93340 *EZAN [+ahal, +orain, hark-hura]
 93350 *EZAN [+ahal, +iragan, hark-hura]
 93360 *EZAN [+ahal, -orain -iragan, hark-hura]
 93410 *EDUN [+orain, nik-hura-hari]
 93420 *EDUN [+orain, hark-hura-hari]
 93430 *EDUN [+orain, hark-haiek-hari]
 93440 *EDUN [+orain, guk-hura-hri]
 93450 *EDUN [+orain, haiek-hura-hari]
 93460 *EDUN [+orain, hark-hura-haiei]
 93470 *EDUN [+orain, haiek-hura-haiei]
 93480 *EDUN [+iragan, nik-hura-hari]
 93490 *EDUN [+iragan, hark-hura-hari]
 93500 *EDUN [+iragan, guk-hura-hari]
 93510 *EDUN [+iragan, haiek-hura-hari]
 93520 *EDUN [-orain -iragan, hark-hura-hari]
 93530 *EZAN [+ahal, +orain, hark-hura-hari]
 93610 JOAN [+orain, hura]
 93620 JOAN [+iragan, hura]
 93630 EGON [+orain, hura]

- 93640 EGON [+iragan, hura]
 93650 ETORRI [+orain, hura]
 93660 ETORRI [+iragan, hura]
 93670 IBILI [+orain, hura]
 93680 IBILI [+iragan, hura]
 93710 EDUKI [+orain, hark-hura]
 93720 EDUKI [+iragan, hark-hura]
 93730 EKARRI [+orain, hark-hura]
 93740 EKARRI [+iragan, hark-hura]
 93750 ERAMAN [+orain, hark-hura]
 93760 ERAMAN [+iragan, hark-hura]
 93770 JAKIN [+orain, nik-hura]
 93780 JAKIN [+orain, hark-hura]
 93790 JAKIN [+iragan, hark-hura]
 93800 -IRO [+ahal, +orain, nik-hura]
 93810 -IRO [+ahal, +orain, hark-hura]
 93820 -IRO [+ahal,+iragan, hark-hura]
 93830 -IRO [+ahal, -orain -iragan, hark-hura]
 93840 -IRO [+ahal, +ahal, -orain -iragan, hark-hura]
 93850 *EZAN [+ahal, +orain, nik-hura]
 93860 *EZAN [+ahal, +iragan, nik-hura]
 93870 *EZAN [+ahal, -orain -iragan, nik-hura]
 93880 *-IO- [+orain, zuk-hura]

94. Sintaxis/syntaxe

- 94010 concordancia del verbo con cuantificadores / concordance du verbe avec quantificateurs
 94020 concordancia del verbo con numerales / concordance du verbe avec numéraux
 94030 el verbo 'utzi' (dejar) más caso adlativo / verbe 'utzi' (laisser) et cas adlatif
 94040 complemento del nombre verbal / complément du nom verbal
 94050 régimen del verbo 'acordarse' / régime du verbe 'oroitu' 'se souvenir'
 94060 estructura de la negativa / structure de la négative
 94070 la restricción / restriction
 94080 marca de interrogación / marques interrogatives
 94090 verbo 'jakin' (saber) más nominalización / verbe 'jakin' (savoir) plus nominalisation
 94100 tener-haber / avoir auxiliaire / verbe
 94110 ser-estar / être auxiliaire / verbe
 94120 imperfectivo inmediato / imperfectif immédiat
 94130 imperfectivo inmediato / imperfectif immédiat
 94140 régimen de 'lagundu' / régime de 'lagundu'
 94150 régimen de 'afaldu' / régime de 'afaldu'
 94160 régimen de 'jarraiki-segitu' / régime de 'jarraiki-segitu'
 94170 régimen de 'deitu' / régime de 'deitu'

- 94180 régimen de 'ikusi' (cosas) / régime de 'ikusi' (choses)
 94190 régimen de 'ikusi' (personas) / régime de 'ikusi' (personnes)
 94200 régimen de 'mintzatu' / régime de 'mintzatu'
 94210 régimen de 'urten-irten' / régime de 'urten'
 94220 régimen de 'iraun' / régime de 'iraun'
 94230 régimen de 'irakin' / régime de 'irakin'
 94240 régimen de 'baliatu' / régime de 'baliatu'
 94250 verbo regido por 'berdin' / verbe régi par 'berdin'
 94260 concordancia de dativo / concordance de datif-1
 94270 régimen de 'behar' (necesidad) / régime de 'behar' (nécessité)
 94280 régimen de 'nahi' (voluntad) / régime de 'nahi' (volonté)
 94290 régimen de 'ahal' (posibilidad) / régime de 'ahal' (possibilité)
 94300 régimen de 'ezin' (imposibilidad) / régime de 'ezin' (impossibilité)
 94310 concordancia de dativo / concordance de datif-2
 94320 factitivo / factitif
 94330 interactivo en -ki / itératif en -ki
 94340 elemento inquirido (nombre) / focus (subst.)
 94350 elemento inquirido (verbo comp.) / focus (verbe comp.)
 94360 elemento inquirido (verbo simple) / focus (verbe simple)
 94370 reciprocidad / réciproque
 94380 gerundio / gérondif
 94390 marca del participio / participe
 94400 antipasivo / antipassif
 94410 alocutivo en interrogativas / allocutif dans les interrogatives
 94420 alocutivo en subordinadas / allocutif dans les subordinées
 94430 igual / même (idem)
 94440 el mismo / même (ipse)
 94450 más de / plus de
 94460 su (de él) / son
 94470 negativa más completiva / négative plus complétive
 94480 oraciones causales / causale
 94490 oraciones causales / causale
 94500 oraciones concesivas / concessives
 94510 oraciones temporales / temporelles
 94520 oraciones condicionales / conditionnelles
 94530 oraciones condicionales / conditionnelles
 94540 oraciones temporales / temporelles
 94550 'jakin' (saber) más completiva / 'jakin' (savoir) plus complétive
 94560 'uste izan' (crear) más completiva / 'uste izan' (croire, penser) plus complétive
 94570 oraciones finales / subordinées de but
 94580 oraciones exclamativas / exclamatives
 94590 interrogativas indirectas / interrogatives indirectes
 94600 interrogativas indirectas / interrogatives indirectes
 94610 morfema de futuro / morphème de futur
 94620 oraciones temporales / temporelles

95. Fonética sintáctica / phonétique combinatoire

95010 -i(c) + bat
95020 -i(c) + da
95030 -i(c) + bat
95040 -u(c) + bat
95050 -u(c) + da
95060 -u(c) + bat
95070 -t + b-
95080 -t + d-
95090 -t + g-
95100 -k + b-
95110 -k + d-
95120 -k + g-
95130 -t + p-
95140 -t + k-
95150 -k + p-
95160 -k + t-
95170 -k + k-
95180 -ts + b-
95190 -ts + d-
95200 -ts + g-
95210 -tz + b-
95220 -tz + d-
95230 -tz + g-
95240 -t + l-
95250 -t + n-
95260 -t + z-
95270 -k + z-
95280 ez + l-
95290 ez + n-
95300 ez + z-
95310 ez + b-
95320 ez + d-
95330 ez + g-
95340 ez + h-
95350 -l + z-
95360 -n + z-
95370 -r + z-

C) AURKIBIDE ALFABETIKOA: ESPAINERAZ

a la derecha! 24690	agua clara 14110
a la izquierda! 24700	agua corriente 14150
“a los quintos infiernos” 17170	agua de los platos 52420
a pelo 25170	agua turbia 14120
abadejo 02470	aguapié 47060
abarca 64010	aguardiente 47140
abedul 19210	aguijada 37330
abeja 30010	agujón 01210
abeja reina 30020	águila real 05060
abeto 19300	aguja 55090
abonar con cal 43090	aguja de punto 55030
aborto 65130	aguja para evacuar 26380
abrazadera de la hoja 41250	agujero 15040
abrevadero artificial 24450	agujero o canalillo 48110
abrevadero natural 24440	aguzanieves 05300
abrevar 24430	ahijado 66050
abrigo 62120	ahogarse 14080
abrigo de la lluvia (al) 08090	ahora 11220
abrigo del viento (al) 08080	ajo 21100
abril 10180	ajuar de la novia 74080
abrir 34020	alambre 16050
abubilla 05240	álamo temblón 19190
abuela 76110	alas 28040
abuelo 76100	alba 11100
acacia 19230	albañil 80420
acantilado 18020	albarda 37290
acariciar 65040	alca común 05530
accionar una palanca 80360	alcalde 84220
acebo 20090	alcatraz común 05510
aceite 52020	aldea 31030
acero 80630	alerce 19310
achicador de agua 81320	alero 33090
acordarse 94050	aleta 82250
acordeón 68200	alfarda 33270
acurrucarse 59760	alfiler 55110
adelante 24670	alforja 38300
adelante 25240	alga 02330
adral lateral 38050	aliara 41280
afilar la guadaña 41270	aliso 19250
agacharse 59750	almáciga 21210
agonía 73010	almas errantes 73150
agosto 10220	almeja 02180
agotarse, secarse 08320	almejón de sangre 02200
agote 84020	almiar de heno 42070
agua 36430	almiar de paja 45040
agua benitera 77050	almohada 35450

almuerzo 52360	aplastar las manzanas 48030
alondra 05270	apoyarse 59860
alpargata 64050	aprisco 26270
altar 77060	arado 39010
alubia 21010	arándano 20050
alud 09100	araña 01040
alzar, levantar 59840	arañar 59680
amamantar 65150	arao común 05500
amapola 22100	árbol 19010
amarillo 85205	arbolado 19110
amarre de madera 24421	arca o baúl para vestidos 35280
amasar el pan 50060	arce 19220
amelga 43110	arcilla 15060
“americano” 84130	arco 33390
amor 69020	arco de puente 14050
ampolla 71070	arco iris 08250
anciana 75160	arcón para grano 45100
anciano 75150	ardilla 06110
áncora 81150	arena 18070
andaderas de los niños 66110	arenque 02040
angarilla 38280	armador 81500
ángel 78080	armario 35270
angina 72160	armazón 32130
anguila 03010	arnés 37270
angula 03020	aro 38210
anillo 63100	aro (de los toneles) 47100
ano 59300	arrancar 23050
ano del pez 82190	arrastrarse, reptar 59810
anoche 11090	arrecife 18110
antes 11320	arreglo entre familias 83160
antes de ayer 11030	arrendajo 05450
antiguamente 11210	arrendar 31100
ántrax 71030	arroyo 14030
anudar 62250	arroz 52320
anular 59610	arruga 71020
año 10270	arrugarse 61070
año nuevo 12010	artesa 35220
año pasado (el) 10280	asa 36240
aojar 69150	asado de carne 52270
apagar 35830	asador de castañas 36070
aparador 35260	asaduras 27310
aparatos de pesca (en río) 03110	aseladero 28310
aparcero 31090	asiento para ordeñar 26230
aparejo 81180	asma 72220
aparejos 82030	Asunción de la Virgen 12150
apea 19430	ataharre 37310
apellido 84071	atajo 17050
apisonar 42110	atar la viña 46100

atardecer 11150	bandera de Euskal Herria 84251
atragantarse 52340	barato 84450
atrás 24680	barba 58560
atrás 25250	barbecho 15130
atún blanco 02550	barbero 83040
atún rojo (cimarrón) 02540	barbilla 58550
ave de corral 28540	barbo 03080
avefría 05140	barco 81010
avejón 01190	bardana 22190
avellana 20271	barra 68120
avellano 20270	barra de arena 18310
avena 43020	barranco 13120
aventadora 45080	barretero de horno 50070
avispa 01200	barzón 37040
axila, sobaco 59040	bastón para disgregar la cuajada 26390
ayer 11020	bautismo 66020
ayuntamiento 84210	bazo 59220
azada 40270	beber 60100
azadilla 40300	becada 05150
azadón 40280	becerra, novilla 24240
azúcar 52080	bellota 19180
azucena 22180	berberecho 02190
azul 85206	berbiquí 80320
azuzar 29090	bermejuela 03050
baba 24030	bersolari 68180
babor 81220	beso 66100
babosa 01010	besugo 02500
bacalao 02070	bichero 82270
bache 17070	bifurcación 17120
badajo 26220	bígaro 02140
bahía 18210	bita 18250
bajamar 18140	bizco 58250
bajar 13090	blanco 85201
balanceo (de barco) 81410	blanquear 32170
balancín 37320	blasfemia 69140
balanza 85010	blusa 62140
balar 26480	boca 58350
balcón 33210	bocio 70060
ballena 02350	bofetada 66210
banasta 46170	boga 03070
bancal 21200	bogavante 02240
banco 35250	boina 63020
banco de arena 18280	boj 20110
banco de boga 81330	bola (subir la) 59420
banco de carpintero 80220	boleto 22280
banco de peces 82140	bonito 02570
bandeja de madera 26400	boquerón 02060
bandera 84250	borda 81240

- borracho 60110
 borracho como... 60120
 borrasca 08170
 borrega 26070
 bosque 19100
 bota (de vino) 60130
 bote 68030
 botionda 26510
 botón 62230
 boya 81450
 boyero 79080
 brabán 39110
 brazo 59480
 brezo 20130
 brillar, deslumbrar (el sol) 07110
 brote 19060
 brote 23020
 bruja 78100
 brújula 81480
 bruma matinal 08120
 buche 28080
 buey 24180
 buey joven 24220
 buey marino 02290
 bufanda 63030
 búho chico 05220
 buitre 05050
 buñuelo 51120
 burra 25080
 burro 25070
 butrón 03111
 caballa 02090
 caballo 25010
 caballo semental 25020
 caballón 40030
 cabaña de montaña 26280
 cabañuelas 12030
 cabeceo 81420
 cabellos 58030
 cabestrante 81190
 cabeza 58010
 cabeza de ajo 21110
 cabezal delantero 38090
 cabezal, cabezada 37060
 cabo 18100
 cabra 26500
 cabracho 02580
 cabrilla 19480
 cabrio 19530
 cabrito 26520
 cacarear (la gallinas) 2830
 cachonda 29020
 cachuelo 03060
 cadáver 73050
 cadena de la vaca 24420
 cadera 59160
 caerse 59780
 caja del carro 38100
 cajón 35230
 cal 32150
 cala, bodega 81080
 calabaza 21220
 calabozo 19610
 calado de un barco 81210
 calafatear 81360
 calamar 02010
 calce 38200
 calcetines 62070
 calderero 80680
 caldero 36220
 caldo 52210
 calentador (para cama) 35460
 calera 32160
 calle 17130
 callo 59640
 callo en el pie 71050
 callos 27500
 calor 07120
 calostro 24360
 calvo 58090
 calzón 62040
 cama 35410
 cama 39050
 cama de paja 24500
 camachuelo 05420
 camada (de los animales) 27060
 cambiar de rumbo 180° 81400
 camino 17010
 camino carretil 17080
 camino de los muertos 73080
 camino encajonado 17090
 camisa de hombre 62010
 camisa de mujer 62020
 campanilla (úvula) 58630
 campanilla de invierno 22050
 campesino 79050

campo cultivado 43080
 canal 33060
 cáncer 72200
 Candelaria 12040
 cangrejo de mar 02020
 cangrejo de río 03100
 cántaro 36490
 cantera 15070
 cantero 80410
 caña 22240
 caña de timón 81130
 caña/anzuelo 03112
 cañadilla 02150
 caolín 80830
 capa de luto 62170
 capitán 81530
 capón 28210
 cara 58020
 cara (de un tejido) 55130
 cara o cruz 67140
 caracol 01020
 carácter 69120
 carámbano 09110
 carbón 19580
 carbonero 05390
 carbonero 19600
 carbunco 24640
 cardar 57040
 cardenal (equimosis) 71130
 cardencha 22110
 carga de paja 45030
 cargadero del lagar 48100
 carnaval 12060
 carne 52250
 carne 59350
 carne dura, correosa 52290
 carnero 26040
 carnicero 24740
 caro 84440
 carpintero 80210
 carrera 33330
 carreta 38010
 carretera 17030
 carretilla 38270
 carro 38120
 carroña 06200
 casa 35010
 casarse 74010
 cascada 14170
 cáscara 28160
 cáscara de la nuez 20290
 cascarilla del trigo 45090
 caserío 31040
 castaña 20311
 castaño 20310
 castigar 83120
 castigo por hablar en vasco 83130
 castillo 31060
 castrador, capador 24160
 castrar 24150
 catecismo 77110
 caz 80040
 caza (actividad) 06220
 cazador 06230
 cazo 36610
 cazón 02400
 cebada 43030
 cebar 28450
 cebo 82110
 cebolla 21080
 cedazo 80120
 ceja 58180
 celo (gata) 29110
 cementerio 73100
 cemento 32110
 cena 52390
 cerradura 74180
 cencerros (tipos) 26170
 cencerros para caballos 26190
 cencerros para las cabras 26210
 cencerros para las ovejas 26200
 cencerros para vacas 26180
 ceniza 54020
 centaura, aciano 22090
 centollo 02280
 cepa 46030
 cepillo de carpintero 80240
 cepo para cazar pájaros 06215
 cepo para cazar ratas... 06216
 cepo para cazar topos 06212
 cepo para cazar zorras y lobos 06217
 cera 30070
 cerca 17150
 cerca de madera y alambre 16060
 cercado 41030
 cercas 16040

cerdo 27010
 cerdo más pequeño de la camada
 27070
 cereza 20161
 cerezo 20160
 cerilla 35850
 cerradura 34110
 cerrar 34010
 cerrojo; picaporte 34120
 cesta 46180
 cestero 83080
 chal, mantón 62220
 chalana 81300
 chalupa 81280
 champiñón 22270
 chaparrón 08180
 chapotear 08270
 chaqueta 62110
 charco 08260
 chica 75080
 chica que juega como chico 66230
 chicharrones 27490
 chico 75070
 chico que tiene gustos de las chicas
 66220
 chilla 33300
 chillar 28440
 chimenea 36020
 chinche 01120
 chispa 35860
 chistu 68220
 chochín 05310
 chopo 19200
 chorizo (especie de) 27470
 chubasco 08190
 chupar el dedo 58490
 cicatriz 71140
 ciego 58230
 ciempiés 01060
 ciénaga 14140
 ciervo 06170
 ciervo volante 01130
 cigala 02260
 cimientto 32090
 cincel 80280
 cintura, talle 59130
 cinturón 62090
 ciruela 20201

ciruelo 20200
 cítola 80100
 cizaña 22140
 clara 28150
 clavaría ramaria 22290
 clave (del arco) 33400
 clavel 22150
 clavija 38070
 clavija delantera 37220
 clavija maestra 38150
 clavija trasera 37230
 clavijas del yugo 37030
 clavo 64070
 cobertizo 33220
 cobre 80690
 cocear 25210
 cocer 52240
 cochinillo 27050
 cocido 52220
 cocinera 52010
 codaste 81110
 codo 59490
 codorniz 05130
 cofradía de los marinos 82350
 cofre para el material 81310
 cojo 70070
 col, berza 21150
 cola de caballo 22250
 colada 54030
 coladero 36250
 colchón (jergón) 35420
 collera 37300
 colmena 30030
 colmillo 58470
 colocar 36730
 colores 85200
 columna vertebral 59060
 columpio 67200
 comadreja 06040
 comadrona 65110
 comer 60020
 comida 52370
 comida de funerales 73120
 compasión 69050
 compuerta 80060
 concejal 84230
 concha de peregrino 02160
 condimentar 52070

conejo 28530	criba 45050
congrio 02440	cribar 45070
conjunto de casas junto a la iglesia 31020	erin 25130
construir 32080	crisol 80760
contrapar 33290	crystal 34150
contraventana 34160	cruce de caminos 17121
copa 48020	crudo 52230
copo de nieve 09090	cuajada 26360
corazón 59180	cuajo 26350
corbata 62150	Cuaresma 12090
corcón 02530	cuarto creciente 07090
cordel 03114	cuarto menguante 07070
cordero de un año 26060	cuba 47010
cordero recental 26050	cubierta 81070
cordón umbilical 24340	cubo (de la rueda) 38220
cormorán grande 05520	cucaracha 01090
cornejo 19290	cuchara 36660
corniabierta (res) 24110	cucharón (cazo) 36690
cornigacha (res) 24100	cuchichear 58590
corniveleta (res) 24090	cuchilla (de arado) 39100
Corpus Christi 12120	cuchillo 36670
corral 28320	cuchillo para matar el cerdo 27160
corral 26290	cuclillo 05230
correas 33280	cuello 58600
correhuela 22210	cuerda 42090
correr 59770	cuerda de los zapatos 64030
corriente de agua 18190	cuerno 24080
corsé 62180	cuerpo 59020
corte de castaña para asar 20330	cuervo 05470
cortejo de la novia 74090	cuesta 17020
corteza 19440	cueva 13190
corteza (de pan) 51040	cuidar 72340
corteza de la nuez 20300	culebra 04090
corva 24050	culo 59290
cosecha 44010	cuna 66060
coser 55050	cuña 19470
costa 18050	cuña del arado 39080
costero 19550	cuñada 76150
costilla 59100	cuñado 76140
costillas 27210	cura 77080
costumbre 69010	curar 72290
costurera 55060	curruca zarcera 05330
coyunda 37020	danzarín 68160
cresta 28050	dar a luz 65090
cresta de una montaña 13030	dar concorbos 25200
criada 79070	dar vuelta al heno 42050
criado 79060	darse prisa 11290
	dársena 18270

- dedal de coser 55070
 dedo 59570
 dedo del pie 59450
 dedo medio o corazón 59600
 dejar reposar la sidra 48120
 delantal de mujer 62130
 delantal del herrero 80670
 delfín 02360
 delirio 72360
 dental de arado 39030
 dentro 32190
 depósito 80050
 derechos de pasto 26320
 derramar (la leche) 49040
 derribar 32070
 derrumbarse 32060
 desagadero, vaciadero 47110
 desayuno 52350
 desbordar 14090
 descalzo 64090
 deseo 69060
 desgarrar 56040
 desgraciado 69090
 deslizarse 09131
 desnudo 61050
 despeadura 26430
 despeñarse 13130
 desprendimiento de tierra 08290
 después 11330
 destetar 26260
 destetar 65170
 desvainar 21040
 desván 35040
 desvanecerse 72310
 desvestirse 61040
 desyemar 46110
 deuda 84470
 devanadera 57140
 devastar 09030
 día 10010
 Día de inocentes 12180
 día siguiente 11080
 diablo, demonio 78090
 diafragma 27330
 diarrea 72060
 diciembre 10260
 diente 58460
 diente de león 22080
 dientes incisivos 58461
 diestro 67070
 difteria 72130
 difunto 73140
 dinero 85090
 dintel 34070
 Dios 78030
 dislocar 24610
 dislocar 59470
 divertirse 67010
 dobladillo 55150
 doblar (una tela) 54090
 docena 85030
 dolor 72240
 dolor de cintura 72250
 domingo 10080
 Domingo de Ramos 12100
 dorada 02510
 dormitorio 35030
 dote 74100
 duela 47090
 duende 78120
 dueño 79040
 duplicar la yunta 37250
 duro 85170
 eco 06250
 eje 38180
 el que no es del País Vasco 84100
 el que no es del pueblo 84090
 elección 84240
 embalse 80030
 embotar (la guadaña) 41260
 embudo 36410
 empapar de agua los toneles 47080
 empeorar 72350
 empujar 59850
 en cierne (el trigo está) 43130
 encallar 81430
 encella (molde: tipos) 26410
 encenagarse 14160
 encender 35820
 encía 58450
 encina 19170
 encoger (la ropa) 54100
 endrina 20211
 endrino 20210
 enebro 20100
 enero 10150

- enfermedad de los patitos 28430
 enfermedades del cereal 43210
 enfermo 72010
 enganchar 37240
 enjambre de abejas 30040
 enjuagar 53070
 enredar 55040
 enseguida 11350
 entarimado 33371
 entibiar 52300
 entonces 11310
 entrañas del pescado 82200
 envidia 69070
 epidemia 72140
 Epifanía 12020
 era 45010
 eral 24190
 erial 15140
 erisipela porcina 27100
 erizarse, encrespase 28280
 erizo 06010
 erizo (de la castaña) 20320
 erizo de mar 02310
 ermitaño 02220
 eructo 66090
 escálamo, tolete 81340
 escalera 35020
 escalera de mano 34170
 escalera de muro (de piedra) 16112
 escalera de seto 16111
 escalera del carro 38040
 escama 82230
 escampada 08300
 escarabajo 01140
 escarabajo sanjuanero 01150
 escaramujo 20060
 escardar 23040
 escoba 54120
 escuadra 80290
 escuchar 58150
 escudo 85130
 escuela 83090
 escupiña (grabada) 02210
 escupir 58430
 escurrir (la ropa) 54070
 esófago 27 350
 espalda 59050
 espantapájaros 05480
 español 84120
 esparavel 03115
 esperanza 69040
 esperar 34030
 espiga 43180
 espigador 44050
 espina 82220
 espina de una planta 20040
 espino 27200
 espino albar 20070
 espolón 28060
 esposa 74060
 esposo 74050
 espuma (de la leche) 49030
 espuma 18040
 espumadera 36700
 esqueje 46040
 esquileo 26160
 establo 24390
 estaca 46200
 estaño 80700
 estar carbonizado (el trigo) 43190
 estar desparramado (el trigo) 43150
 estar encinta 65070
 estar sediento 60090
 estar tumbado (el trigo) 43160
 estéril 65190
 esteva 39060
 estiércol 24510
 estirar(se) 59820
 estómago 27340
 estómago 59210
 estornino 05440
 estornudar 58330
 estrave, roda 81100
 estrella 07010
 estribo 33340
 estribo 37280
 estribor 81230
 estropajo 52410
 esturión 02420
 evangelio 78040
 extender (la ropa) 54080
 extender el estiércol 24530
 fachada 32020
 faisán 05120
 falda 62200
 fardo 45031

farmacéutico 83150	fuelle de forja 80650
fatiga 72320	fuelle 36480
febrero 10160	fuelle 36650
féretro 73060	fuera 32180
feria 84420	fuerte 69100
fermentar (el heno) 42150	fundición 80770
fermentar 50090	fundirse (la nieve) 09120
fiebre 72020	funeral 73090
fiebre aftosa 24630	gallina 28010
fiesta de los pescadores 82340	gallina llueca 28220
fiesta patronal 12190	gallinero 28300
fiestas de ermitas 12210	gallinita ciega (a la) 67150
filo (de la guadaña) 41300	gallo 28020
fin de semana 10310	gallo joven 28180
finca 31050	galopar 25190
fleco 56050	gamba 02100
flexible 19080	ganado equino 25110
flor 22010	ganado ovino 26120
follaje, hojarasca 19050	ganado travesio 24550
fondo de red barredera 82060	ganado vacuno 24260
fondo del mar 18290	ganar 67100
fórmula de saludo (08 h.) 11180	gancho de la matanza 27170
fórmula de saludo (12 h.) 11181	ganso 28380
fórmula de saludo (14 h.) 11182	garañón 25071
fórmula de saludo (16 h.) 11183	garduña 06060
fórmula de saludo (20 h.) 11184	garganta 58620
fórmula de saludo (22 h.) 11185	garlopa 80250
fosa nasal 58300	garrapata 26450
frailecillo 05490	garza 05040
francés 84110	gato 29100
franco 85140	gavilán 05070
fregadero 36720	gavilla 44030
freno 38230	gaviota 05170
frente 58110	gemido 72260
fresa 21170	gentilicio 00020
fresno 19130	germinar 43120
fresquera 35300	gesticular 58340
freza, desove 82180	gineta 06080
frío 09050	gitano 84010
friolero 09060	gleba 40070
frontil 37070	glotón 60060
frotar 53060	goa 80750
fruncir (un vestido) 55170	gobernar el ganado 24460
fruta 20240	golfo 18220
fruto del haya 19141	golondrina 05280
fuco, hierba de mar 02340	goloso 52330
fuego 35810	golpear la guadaña 41330
fuelle 35880	gorgojo del trigo 45110

- gorrión 05430
gota de agua 36440
gotera (exterior) 33071
gotera (interior) 33070
gracias 84060
gradas (tipos) 40210
gradas (tipos) 40220
gradas (tipos) 40230
grama 22130
granel (a) 82310
granero (hórreo) 45130
granilla 46190
granizo 09020
grano 43170
grano 46140
grasa, manteca (en general) 27520
grieta de la pared 32140
grieta, cortadura 58370
grillo 01100
gritar 58540
grumete 81540
grumo 50030
gruñir 27120
gruta 13180
guadaña 41210
guadaña mellada con dientes 41310
guarda forestal 19620
guardabarros 38080
guardia civil 84260
guía 38140
guijarro 13170
guijarro de agua 18230
guisante 21030
gusano de fruta 01320
haba 21060
hablar 58520
hacer cosquillas 66120
hacer de vientre 59280
hacer el amor 65180
hacer las paces 26310
hacer novillos (en la escuela) 83140
hacer punto 55010
hacha 19370
hada 78110
halcón 05090
hambriento 60010
harapo, andrajo 56060
harina 50040
hastial 32040
haya 19140
haz 19570
heces del vino 47120
helada 09070
helada fuerte 09071
helecho 22060
hélice 81140
hembra 30090
hemorroides, almorrana 71150
henificar 42130
henil 42120
heno 42020
herida 71110
hermana de hermana 76040
hermana de hermano 76020
hermanastra 76230
hermanastro 76220
hermano de hermana 76030
hermano de hermano 76010
hernia 72230
herradura 25140
herrero 80640
herrumbre 16070
hiedra 22220
hiel o vesícula 28090
hierba 41010
hierro 80620
hígado 28460
hígado 59230
higo 20151
higuera 20150
hija 75050
hijo 75040
hijo nacido tardíamente 65140
hilar 57090
hilo 57100
hilo fino 57120
hilo gordo 57110
hilvanar 55080
hipo 58650
hogaña 10290
hogar 36010
hogaza redonda 51090
hoja de la guadaña 41240
hoja de la puerta 34080
hoja de la puerta 34081
holgazán 69080

hollín 36030	invierno 10120
hombre 75130	isla 18300
hombro 59030	iso! quieto! 25260
honda 67240	jabalí 06160
hora 11370	jabón 53040
horca 42060	jamón 27270
hormiga 01180	jaral 19120
hornija 35840	jaula 28330
horno 50020	jilguero 05410
horno de calcinación del mineral 80780	jornalero 79110
horno de carbón 19590	jorobado 70050
hortalizas 21190	joven 75120
hoy 11010	joya 63110
hoz 44020	judía verde 21020
hozar 27090	juego 67030
huerto 21180	juego de la taba 67160
huerto de frutales 20340	juegos de cartas (clases) 68140
hueso 59330	juegos de vaquillas-1 68100
hueso de la cadera 27250	juegos de vaquillas-2 68110
huevo 28110	jueves 10050
huevo de bacalao salado de cebo 82130	jueves gordo 12070
húmedo 15020	juez 83170
humo 35920	jugar a las canicas (bolas) 67040
hurgón 35890	jugar a los bolos 67060
hurón 06190	jugar a salto de carnero 67210
huso 57060	jugar al escondite 67090
ictericia 72150	julio 10210
idioma 84 030	junco 22070
iglesia 77010	junio 10200
imitar a los otros 66170	jurel (chicharro) 02450
impermeable, marinera 82020	justillo (cuerpo de vestido) 62190
impulso, arranque 59800	juventud 75110
incubar 28240	labio 58360
índice 59590	labrar 40010
infectarse 71120	labrar a través, en diagonal 40020
infierno 78050	ladera 13050
ingenios para cazar 06210	ladrar-auillar 29030
ingle 59150	lagar 47030
inmediatamente 11240	lagartija 04060
instrumentos de poda 46080	lagarto 04070
intermediario 82320	lago 14130
intestino 27390	lágrima 58220
intestino ciego 27420	lamer 58510
intestino(s) 59200	lámpara (de aceite, de petróleo...) 35620
inundación 14100	lamprea 02380
inválido 70090	lana 57010
	langosta 02250

lanza, pértiga 37210	llave 34100
lanzar 59830	llevar pesos 68130
lanzón 02520	llorar 66140
lapa 02130	llover 08150
lastre 81200	llovizna 08200
látigo 37340	lluvia 08140
laurel 20120	lobo 06090
lavadero 54060	localidad 00010
lavandera 54040	locha 03090
lavar 53050	lombriz 01030
laya 40250	lomo 27230
lazo para cazar pájaros 06214	longaniza 27460
leche 49020	lubina 02480
lechuga 21140	lucero del alba 07030
lechuga 05200	luchas de carneros 68090
legaña 58210	luciérnaga 01160
lejos 17160	lución 04080
lengua 58410	luna llena 07060
lengua vasca 84040	luna nueva 07080
lenguado 02620	lunar 71100
lentamente 11280	lunes 10020
leña 19450	luto (de) 73110
leñador 19340	luz 35610
levadura 50050	macho 30080
lezna 83020	macho de la cabra 26490
libélula 01070	machorra 24380
libra 85020	madeja 57130
liebre 06150	madera 19460
liga, jarretera 62060	maderable 19420
lima 80260	maderamen 33360
limanda 02600	maderos del lagar 48090
limo 15120	madrastra 76 210
limonera del carro 37260	madre 75010
limosna 84490	madre soltera 75030
limpiar 54140	madrina 66040
limpio 54110	madrugada 11110
linde 16010	madurar 43200
lino 57020	maestra 83110
lirón 06140	maestro 83100
listado 02560	maíz 43040
listo 81370	majadal 15090
listón 19540	malla 82070
llama 35870	malparir 24310
llamar 58580	mamar 66080
llana 80430	mamellas 26530
llantén 22160	manantial 36470
llanura 13100	manchar (un vestido) 53010
llar 36050	manco 70040

- mandíbula 58380
 mango 41230
 manivela 36460
 mano 59520
 mano de obra 79020
 mano derecha 59530
 mano izquierda 59540
 manta 35440
 mantequilla 49060
 mantequilla rancia 49070
 mantilla 62160
 manzana 20181
 manzanilla 22040
 manzano 20180
 mañana 11040
 mañana (la) 11120
 máquina 81090
 mar 18010
 marca 81380
 marea alta, ascendente 18120
 marea baja, descendente 18130
 marea muerta 18170
 marea viva 18160
 marinero 81550
 mariposa 01250
 mariquita 01170
 marrana, cerda 27020
 marsopa 02370
 martes 10030
 martillo 80340
 martín pescador 05250
 marzo 10170
 masa de hierro medio fundido mez-
 clado con escorias 80810
 mascullar, refunfuniar 58530
 masticar 60030
 mástil 81050
 matanza 27150
 matorral 20010
 maullar 29120
 mayal, trillo 44070
 mayo 10190
 mazo 40310
 mediana (formas) 37050
 medianoche 11170
 medias 62050
 medicamento 72280
 médico 72270
 medidas de capacidad 85060
 medidas de distancia 85080
 medidas de granos 85050
 medidas de heno 85180
 medidas de leña 85190
 medidas de peso 85070
 medidas de superficie 85040
 mediodía 11130
 médula 59340
 medusa 02320
 mejilla 58400
 mejillón 02030
 melocotón 20220
 membrillo (fruta) 20250
 mendigo 84480
 mendrugo 51030
 menta, hierbabuena 22020
 meñique 59620
 mercado 84410
 merienda 52380
 merlán 02460
 merluza 02080
 mermelada 20260
 mes 10140
 mesa 35210
 meteorismo 24620
 mezclar 52060
 miedoso 66150
 miel 30050
 miércoles 10040
 Miércoles de ceniza 12080
 miga 51050
 migajas 51060
 milano 05080
 milla 81470
 mimblera 19280
 mina 80610
 mineral de hierro 80740
 miope 58260
 mirar 58280
 mirlo 05380
 mizcalo 22310
 mobiliario, mueble 35310
 mochuelo 05210
 moco 58310
 moco 82240
 modo de ahuyentar el gato 29140
 modo de alejar al perro 29070

- modo de espantar las gallinas 28360
 modo de espantar las ocas 28480
 modo de expulsar los cerdos 27140
 modo de llamar a las gallinas 28350
 modo de llamar a las ocas 28470
 modo de llamar a las ovejas 26470
 modo de llamar al cerdo 27130
 modo de llamar al ganado vacuno 24720
 modo de llamar al gato 29130
 modo de llamar al perro 29080
 modorra 26440
 modos de labrar 40060
 modos de transportar 42100
 mojarse 08280
 mojón 16020
 moler 80110
 molinero 80020
 molinillo para hilo 57070
 molino 80010
 molleja 28070
 momento 11340
 momento de tregua en el juego 67130
 monaguillo 77140
 mondar patatas 23060
 monorquídeo 24170
 montaña 13020
 montón de heno 42040
 montón de estiércol 24520
 moño 63080
 moquillo 28340
 morcilla 27440
 morcillón 27450
 morder 29040
 moreno 58040
 morillo 36040
 morionda 26020
 morir (eufemismo) 73030
 morro, hocico 24020
 mortero 32100
 morueco 26030
 mosca 01270
 mosquero (red) 37080
 mosquito 01290
 mosto 47040
 mozo 36060
 muchacha 75100
 muchacho 75090
 mudo 70020
 muela 58480
 muelle 18240
 muérdago 20190
 muerte 73020
 muesca 19360
 mugir 24480
 mugre de la lana 57030
 mugrón (acodo) 46060
 mujer 75140
 muleta 70080
 mulo 25100
 muñeca 59510
 muñeca 67230
 murciélago 06030
 músculo 59360
 musgo 22230
 músico 74120
 muslo 59370
 nabo 21230
 nacer 66010
 nadar 14070
 nadie 89950
 nalga 59380
 nariz 58290
 narria 38290
 narria 40240
 nasa para crustáceos 82100
 nata 49050
 naufragar 81440
 náuseas 72070
 Navidad 12170
 nécora 02270
 negro 85202
 nervio 59690
 nido 05020
 niebla 08110
 nieta 76130
 nieto 76120
 nieve 09080
 niña del ojo 58170
 niño 65100
 nispero 20230
 nispola 20231
 no vascófono 84080
 noche 11160
 noche de San Juan 12140
 nodriza 65160

- nogal 20280
 nombre 84070
 nombres propios de burros 25290
 nombres propios de caballos 25280
 nombres propios de vacas 25270
 novena 73130
 novia 74030
 noviembre 10250
 novillo 24210
 novio 74020
 nube 08100
 nuca 58640
 nudo 62240
 nudo 81460
 nudo de los árboles 19500
 nuera 76170
 nuez 20281
 nuez de la garganta 58610
 obispo 77100
 obra muerta 81020
 obra viva 81030
 obreros según su trabajo 80820
 obstáculo de matrimonio 74110
 oca 28370
 ocio 11300
 octubre 10240
 oficio 79030
 oír 58140
 ojo 58160
 ojo de la aguja 55100
 ola 18030
 oler 58320
 olfatear 29050
 olla, puchero 36230
 olmo 19270
 ombligo 59110
 omóplato 27220
 ordeñar 49010
 oreja 58130
 orejeras del arado 39040
 orillo (borde de un vestido) 55160
 orinal 35470
 orinar 59270
 Orión, las Pléyades 07040
 oro 80710
 oronja 22330
 ortiga 22170
 oruga 01240
 orujo 47130
 orzuelo 71040
 Osa Mayor 07050
 oscurecerse el tiempo 08130
 oso 06070
 ostra 02120
 otoño 10110
 oveja 26010
 oveja con su cordero 26080
 oveja de deshecho 26100
 oveja estéril 26090
 pacer 24470
 padrastro 76200
 padre 75020
 padrino 66030
 padrino, madrina de boda 74070
 paja 45020
 pájaro, ave 05010
 pala 40260
 pala de cortar el orujo 48050
 pala del horno 50080
 paladar 58440
 palanca 80350
 palma (de la mano) 59560
 palmo 59650
 palo 24760
 palo 82120
 paloma 28490
 paloma torcaz 05180
 palustre 80440
 pan 50010
 pan de comuña 51100
 pan endurecido 51070
 pan enmohecido 51080
 panadero 83050
 panal de miel 30060
 pantalón 62080
 pantorrilla 59410
 pañal 66070
 paño de cribado 45060
 pañuelo (de bolsillo) 62100
 papada, marmella de buey 24040
 paperas (inflamación) 72110
 papilla 51140
 parecerse, semejarse 75060
 pared 32010
 pared del horno 80790
 parentesco 76240

párpado 58200	percebe 02300
párroco 77090	perder 67110
parroquia 77070	perdiz 05110
parte trasera (de una casa) 32030	peregrinación 77130
pasado mañana 11050	perejil 21070
pasado mañana al otro 11060	peritoneo 27430
Pascua 12110	perra chica 85110
paso de baile 68170	perra gorda 85120
paso de seto 16113	perro 29010
paso de setos (tipos) 16110	perro de caza 06240
pastel 51110	perro de pastor 26130
pastizal 15080	pescadería 82330
pastor 79090	pescador 82010
pata 27260	pescar 18090
pata 28410	pesebre 24400
pata coja (a la) 67190	pesebre 24410
patada 59710	peseta 85160
patata 23010	pestaña 58190
paté 27480	petirrojo 05350
patito 28420	pez (la) 83030
pato 28400	pezón 59090
patrón 81560	pezón de animal 24130
pava 28510	pezuña 24070
pavo real 28520	piar 28270
peces de paso 82160	picadillo de carne 52260
peces sedentarios 82150	picador 19490
pecho 59070	picamaderos 05260
pecho de caballo 25120	picar (en el anzuelo) 82170
pedazo de pan 51010	picar 01220
pedo 59310	pico 28030
pedrisco 09010	picor 71160
peinarse 63060	picotear 28290
peldaño 34180	pídola 67220
pelirrojo 58060	pie 59430
pella 27540	pie derecho 33260
pellizco 66200	pedra 13150
pelota 68010	pedra angular 32120
pelota a mano 68020	pedra de afilar 41290
pendiente 13010	piel (de cerdo) 27280
pendiente 63090	piel 71010
pene 65010	pierna 59400
peña 13160	pignorar 26330
peón (trompa) 67050	pila bautismal 77040
peón caminero 17180	pimienta 52050
pepita de uva 46150	pimiento 21130
pera 20171	pino 19330
pera pequeña 20173	pintada 28500
peral 20170	pinzón 05400

- piojo 01310
 pirata 81490
 pizarra (como teja) 33040
 placa del fondo del horno 80800
 placenta 24350
 plana de carpintero 80300
 plancha 56080
 plancha para lavar 54050
 planchar 56070
 planta con raíces 46050
 planta de la patata 23030
 planta de puerro 21091
 planta del pie 59460
 plata 80720
 plato 36640
 playa 18060
 pleamar 18150
 plomo 80730
 pocilga 27080
 poco a poco 11270
 podadera 19611
 podar 46070
 polaina 64080
 polea, motón 81170
 polilla 01230
 polla 28200
 pollada o nidada 28250
 pollino 25090
 pollo 28190
 pollo de ocas 28390
 polluelo 28170
 polvo 54130
 polvo blanco 48130
 pómulo 58390
 poner a remojo 53030
 poner huevos 28120
 ponerse de pie 59730
 papa 81260
 por favor 84050
 portal (parte exterior) 34050
 portal (parte interior) 34060
 porteador del fèretro 73070
 pórtico (de la iglesia) 77020
 posada 84500
 potra, potranca 25060
 potro 25050
 potro 25150
 pozos (sistemas) 36450
 prado 41020
 precipicio 13110
 prematuro 65120
 prenda 67120
 prensar la cuba 47020
 preñar (la vaca) 24300
 presa 18260
 prestar (hacer un préstamo) 84460
 pretil 16090
 prima hermana 76090
 primavera 10130
 primo hermano 76080
 pringue 27530
 proa 81250
 prohibición de apacentar 15100
 pronto 11190
 propietario 31070
 propietario del barco 81510
 próximo año (el) 10300
 pruebas de bueyes 68070
 pueblo 31010
 puente 14040
 puente 81060
 puente del carro 38020
 puerro 21090
 puerta 33380
 puerto 18080
 puerto de montaña 13140
 puja, subasta 82300
 pulga 01300
 pulgar 59580
 pulmón 27300
 pulmón 59170
 pulmonía 72170
 pulpo 02110
 punta de la besana 40050
 punta del maíz 43050
 puntal 32050
 punteros de madera 38060
 punto 55020
 puñetazo 59700
 puño 59500
 purgatorio 78060
 pus 71090
 quedar en cero 68060
 quejigo 19160
 quemar las cerdas del puerco 27180
 quemarse 50100

- queso 26340
 quicio; gozne 34090
 quietos, looo...! 24710
 quincallero 83070
 quisquilla 02230
 quitar una mancha 53080
 rabadilla (de las aves) 28100
 rabia 29060
 rabo 24060
 racimo 46130
 radio 38190
 raíz 19020
 rama 19040
 rana 04040
 rape 02630
 rápido 11360
 rascarse 59670
 raspar la piel del cerdo 27190
 rastrillo 42030
 rastrojo del trigo 44060
 rata 06130
 ratón 06120
 ratonera 06213
 raya 02410
 rayo 08230
 real 85150
 rebanada (de pan) 51020
 rebaño de ovejas 26110
 rebeco 06180
 rebote 68230
 rebuznar 25230
 recién casados 74040
 recipiente 26240
 recto 27410
 recto 69110
 red 03116
 red 82040
 red barredera, traina 82050
 regatear 84430
 regazo 59140
 regla 65080
 reir 66130
 reja (del arado) 39020
 relámpago 08220
 relinchar 25220
 reloj 35290
 remangarse 62030
 remendador de redes 82090
 remendar la red 82080
 remiendo 56020
 remolcador 81270
 remolino (de viento) 08070
 remolino 18180
 remover (la salsa) 52100
 renacuajo 04050
 renadío 42140
 rentero 31080
 repetición de fiestas 12200
 reprender 66180
 repugnar 60080
 requesón 26420
 resbalar 09130
 resfriado 72030
 respirar 58570
 restos de una comida 52400
 retel 03117
 retoñar (el trigo) 43140
 retoño 19090
 retraso (con) 11201
 reuniones de desgranar maíz 68190
 revés (de un tejido) 55140
 revocar 80460
 revuelta del camino 17110
 reyezuelo 05340
 rezar 78010
 rezo 24650
 rezón 81160
 riendas 25160
 rígido, tieso 59630
 riñón 27370
 riñón 59240
 río 14010
 rizado 58070
 roble 19150
 rocío 09040
 roción 18200
 rodaballo 02590
 rodada 17060
 rodete (moño) 63040
 rodilla 59390
 rogativa 77160
 rojo 85203
 romper el contrato 79130
 ronco 72050
 rotación de cultivos 40110
 roturar 40090

- roza 40100
 rubio 58050
 rueca 57050
 rueda (ciega) 38160
 rueda (de radios) 38170
 rueda o muela 48060
 ruido 67020
 ruiseñor 05360
 rumiar 24490
 rúsula 22340
 rúsula verde 22300
 sábado 10070
 sábalo 02430
 sábana 35430
 sabañón 71060
 sacar del nido la gallina llueca 28230
 saciarse 60070
 saco 45120
 saetín 80070
 sal 52040
 salamandra 04020
 salir del huevo 28260
 saliva 58420
 salmón 03030
 salmonete 02490
 saltamontes 01110
 saltar 59790
 salud 72300
 salvado (de cereales) 80130
 salvia 22030
 sangre 59190
 sanguijuela 04110
 Santa Agueda 12050
 santiguarse 78070
 sapo 04030
 sarampión 72090
 sardina 02050
 sarmiento 46090
 sarna 26460
 sartén 36210
 sastre 61020
 salsa 19260
 saúco 20080
 sebo 26140
 seco 15030
 segador 41220
 semana 10090
 sembrar 43060
 sementero 43100
 semilla 43070
 sendero 17040
 senos 59080
 sentarse 59720
 separado 74150
 septiembre 10230
 sequía 08310
 ser un triquimiquis 60050
 sermón 77120
 serora 77150
 serpiente 04010
 serrín 19560
 serrucho 19400
 sesos 58120
 seta 22350
 seta amarilla 22320
 seta de primavera 22260
 seto vivo 16080
 sidra 48010
 siempre 11230
 sién 58100
 sierra 19380
 sífilis 72210
 silbido 67260
 silla 35240
 sima 13040
 sistema de reparto de pesca 82290
 sobrino 76070
 sol 07100
 solana 13060
 soldado 84270
 soldado vasco 84271
 solera 33240
 solla 02610
 solomillo 27240
 solterón 74160
 solterona 74170
 sombra 07140
 sombrero 63010
 sorber 58500
 sordo 70010
 soso 52090
 sótano 35050
 subir 13080
 suciedad 53020
 sudor 59260
 suegra 76190

suegro 76180	tener cambios 85100
suela 64060	tenia 27110
suelo 33370	ternera 24230
suero 26370	ternero 24200
suicidarse 73040	terreno comunal 15110
sulfatar la viña 46120	terreno indiviso 15050
surco 40040	testículos 65020
suspiro 72330	testigos 16030
tábano 01260	tétano 72190
tabla 19510	teticiega 26250
tabla del carnicero 24750	tía 76060
tablas encima de la pulpa 48070	tiburón 02390
tableta (como teja) 33030	tiempo atmosférico 08010
tablón 19520	tiempo bochornoso 07130
tablones del lagar 48080	tierno 52280
taladro 80310	tierra 15010
talar 19350	tijeras 55120
tallo de planta 21160	tijeras de esquilar 26150
talud 16100	tijereta 01080
tamboril 68210	tilo 19240
tanto 68050	tímido 66190
tapón (de botella) 36420	timón 81120
tarde (1a) 11140	timonel 81350
tarde 11200	tina de colada 54010
tartamudo 70030	tinaja 36620
taza 36630	tío 76050
techo, cielo raso 33320	tiragomas 67250
teja 33020	tirante 33250
teja de cobijo 33050	tizón 35910
tejado 33010	tobillo 59440
tejedor 57160	tocado 63050
tejido de lana 57170	tocino 27550
tejido de lino 57180	tocino de la panza 27560
tejo 19320	tocón 19410
tejón 06050	todavía 11260
tejuelo, rayuela 67180	Todos los Santos 12160
telar 57150	tojo, árgoma 20140
telaraña 01050	tolva 80090
telera 38130	tomar rumbo 81390
telera 39090	tonel 47070
tempestad 08160	tonto 69130
témporas 12130	topar (las vacas) 24540
temporero 79120	topo 06020
temprano 11191	torear 24280
tenazas 35900	torionda (vaca) 24270
tenazas 80330	tormenta 08240
tendero 83060	torno 38110
tenedor 36680	torno 80230

- torno de machacar 48040
 torno para hilar 57080
 toro 24140
 torpe 67080
 torta de maíz 51130
 tortilla 52310
 tortita, hojuela 51150
 tórtola 05190
 tos 72040
 tosferina 72120
 traba colgante 24570
 traba de arrastre 24580
 traba de cadena 24600
 traba de cuerda 24590
 trabajar 79010
 trabajos de vías públicas 17190
 trabas 24560
 tragaluz 33080
 tragar 60040
 trainera 81290
 tramo 33310
 trampa para carzar pájaros 06211
 tranca 34130
 tranco 42010
 trapo (de cocina) 56030
 tráquea 58660
 traquearteria 27320
 traqueteo 17100
 trasmallo 03113
 tratante 24730
 travesaño 38030
 travieso 66160
 trébede 36080
 trébol 22120
 trenza 63070
 tres en raya 67170
 trigo 43010
 tripa delgada 27400
 tripas, entrañas 27380
 tripulación 81520
 triunfo 68150
 tronco 19030
 tronco 59010
 tronizador 19390
 tropezar 13200
 trotar 25180
 trozo de carne conservada en grasa
 27510
- trucha 03040
 trueno 08210
 tuberculosis 72180
 tuerto 58240
 tumbarse 59740
 ubre 24120
 umbral 34040
 umbría 13070
 unidad de distancia 68080
 unidad de rebaño 26300
 uña 59660
 urogallo 05100
 urraca 05460
 uva 46010
 vaca 24010
 vaca engordada para matadero 24250
 (vaca) horra 24370
 vacuna 24660
 vado 14060
 vagina 24330
 vaina de las legumbres 21050
 vajilla 36710
 valentía 69030
 valle 14020
 vaquero 79100
 vara 19070
 varal 42080
 varicela 72100
 vejiga 27360
 vejiga 59250
 vejiga natatoria 82210
 vela 81040
 vela, candela 77030
 vello 58080
 vena 59320
 vencejo 05290
 vencejo para atar el haz 44040
 vendimiar 46160
 ventana 34140
 ver 58270
 verano 10100
 verde 85204
 verga 24290
 verraco 27030
 verrionda 27040
 verruga 71080
 vertedera 39120
 vestido (de mujer) 62210

vestido 61010	volver vacíos de pescar 82280
vestido usado 61060	vomitara 72080
vestirse 61030	vulva 24320
Vía Láctea 07020	vulva 65030
viaje 17140	ya 11250
víbora 04100	yegua 25030
viento 08020	yegua en celo 25040
viento del Este 08050	yema 28140
viento del Norte 08030	verno 76160
viento del Oeste 08060	yesca 22360
viento del Sur 08040	yeso 80450
vientre 59120	yugo 37010
viernes 10060	yunque 80660
viga 33350	yunque de la guadaña 41320
viga cimera cumbrera 33230	zamburiña 02170
vilorta de arado 39070	zanahoria 21120
vinagre 52030	zancarrón 27290
vino 47050	zanja 40080
viña 46020	zapapico 40290
violeta 22200	zapata (del freno) 38240
virgen (hombre) 65060	zapatero 83010
Virgen (La) 78020	zapato 64020
virgen (mujer) 65050	zarapito 05160
viruta 80270	zarcero icterino 05320
víspera 11070	zarza 20030
viuda 74140	zarzamora 20020
viudo 74130	zorro 06100
vivero de peces 82260	zorzal (malviz) 05370
volandera 80080	zueco 64040
volar 05030	zumbar (los insectos) 01280
volcar el volquete 38260	zurcir 56010
volea (de), al aire 68040	zurdo 59550
volquete 38250	

AURKIBIDE ALFABETIKOA: FRANTSESEZ

- à droite! 24690
 à gauche! 24700
 abattre 19350
 abeille 30010
 abîmer 09030
 aboyer 29030
 abreuver 24430
 abreuvoir 24440
 abri (à l') de la pluie 08090
 abri (à l') du vent 08080
 acacia 19230
 accordéon 68200
 acier 80030
 actionner un levier 80360
 adret 13060
 adroit 67070
 affamé 60010
 age 39050
 agneau de lait 26050
 agonie 73010
 aigle royal 05060
 aiguille 55090
 aiguille à tricoter 55030
 aiguille pour évacuer le petit-lait
     26380
 aiguillon 37330
 aiguiser 41270
 ail 21100
 aile 28040
 aine 59150
 aire 45010
 airelle 20050
 aisselle 59040
 alène 83020
 algue 02030
 allaiter 65150
 allumer 35820
 allumette 35850
 alors 11310
 alose vraie 02430
 alouette 05270
 amadou 22360
 amer 81380
 "américain" (retour d'exil) 84130
 âmes errantes 73150
 amour 69020
 ampoule 71070
 amuser (s') 67010
 anchois 02060
 ancre 81150
 andain 42010
 andouille 27470
 âne (mâle) 25071
 âne 25070
 ânesse 25080
 ange 78080
 angine 72060
 anguille 03010
 anneau 38070
 anneau du joug 37040
 anneau, douille 41250
 année (cette) 10290
 année 10270
 année dernière (l') 10280
 année prochaine (l') 10300
 annulaire 59610
 ânon 25090
 anse, poignée 36240
 antenais 26060
 anus 59300
 anus de poisson 82190
 août 10220
 appât 82110
 appeler 58580
 appendices charnus au cou des chèvres
     26530
 apprentis 33220
 appuyer (s') 59860
 après 11330
 après après-demain 11060
 après-demain 11050
 après-midi 11140
 araignée 01040
 araignée de mer 02280
 araire 39010
 arbalétrier 33270
 arbre 19010
 arc-en-ciel 08250
 arche 14050
 ardoise 33040
 arête 82220
 argent 80720

argent 85090	avorter 24310
argile 15060	avril 10180
armateur 81500	babord 81220
armoie 35270	bâcle 34130
armon 38130	bague 63100
arracher 23050	baguette, liteau 19540
arrangement des familles 83160	baie, crique 18210
arrière (en)! 24680	baiser 66100
arrière (en)! 25250	baisser (se) 59750
aspirer 58500	balai 54120
assaisonner 52070	balance 03117
asseoir (s') 59720	balance 85010
assiette 36640	balcon, galerie-balcon 33210
asselement 40010	baleine 02350
assommoir 06211	balle 45090
Assomption 12150	banc 35250
asthme 72220	banc 85201
atout 68150	banc de nage 81330
âtre 36010	banc de poissons 82140
attache de l'anneau du joug 37050	banc de sable 18280
attacher la vigne 46100	bandage 38200
atteler 37240	baptême 66020
atteloire 37220	bar, loup 02480
attendre 34030	barbe 58560
aube 11100	barbeau 03080
aubépine 20070	bardane 22190
auberge 84500	bardeau 33030
auge 24450	barrage 80030
aujourd'hui 11010	barre 18310
aulne 19250	barre 68120
aumône 84490	barre 81130
auriculaire 59620	barreur 81350
autel 77060	barrière de mariage 74110
automne 10110	bas 62050
autrefois 11210	bas-fond 18290
avalanche 09100	basculer 38260
avaler 60040	basse-cour 28320
avaler de travers 52340	bassin, darse 18270
avaloire 37310	bassin, moine 35460
avance (en) 11191	bât 37290
avant (en)! 25240	bateau 81010
avant (en)! 24670	bâtit 32080
avant 11320	bâton 24760
avant-hier 11030	bâton pour désagréger le caillé 26390
averse 08180	battant (de sonnailles) 26220
aveugle 58230	battre (la faux) 41330
avoine 43020	baudroie 02630
avortement 65130	bave 24030

bayart 38280	bleuet 22090
béate 77150	blond 58050
beau-frère 76140	blouse 62140
beau-père 76180	blutoir 80120
bec 28030	bobine 57070
bécasse 05150	boeuf 24180
bègue 70030	bogue 20320
beignet 51120	boire 60100
bêler 26480	bois 19110
belette 06040	bois de chauffage 19450
bélier 26030	bois de construction 19460
belle-mère 76190	boiteux 70070
belle-soeur 76150	bol 36630
bénitier 77050	bolet 22280
benne 46180	bon marché 84450
béquille 70080	bonde 47110
berceau 66060	bonite à dos rayé 02570
béret 63020	bonite vraie 02560
berger 79090	bord d'un champ 16010
bergerie 26270	bord du fossé (de clôture) 16100
bergeronnette 05300	bordage 81240
bernard-l'hermite 02220	borgne 58240
besace 38300	borne 16020
bête avec cornes à insertion horizon- tale 24090	bossu 70050
bête avec cornes rabattues 24100	botte de paille-2 45031
bête avec cornes vers l'extérieur 24110	botte de paille-1 45030
bêtes qui s'échappent continuelel- ment 24550	bouc 26490
beurre 49060	bouche 58350
bief 80040	boucher-charcutier 24740
bifurcation 17120	bouchon 36420
bigorneau noir 02140	boucle d'oreille 63090
bijoux 63110	boudin 27440
bille 19420	bouée 81450
billon, planche 40060	bouillie 51140
billot 19490	bouillon 52210
billot du boucher 24750	boulangier 83050
bitte d'amarre 18250	bouleau 19210
blaireau 06050	bouquet 02100
blanc d'oeuf 28150	bouquet 02230
blanchir à la chaux 32170	bourdonner 01280
blatte, cafard 01090	bourgeon 19060
blé 4300	bourrasque 08170
blesure 71110	bouton 62230
bleu 71130	bouture 46040
bleu 85206	bouvier 79080
	bouvillon 24190
	bouvreuil pivoine 05420
	boyaux 27380

brûler 50100	cane 28410
brûler les soies du porc 27180	caneton 28420
braire 25230	canine 58470
branche 19040	canne à pêche/hameçon 03112
bras 59 480	cantonnier 17180
brasero (à châtaignes) 38070	cap 18100
brebis 26010	cape de deuil 62170
brebis de réforme 26100	capitaine 81530
brebis qui n'a pas encore porté 26070	capulet 62160
brebis stérile 26090	caqueter 28130
brebis suitée 26080	caractère 69120
brebis tarie d'un trayon 26250	carder 57040
bredouille 82280	carême 12090
breuil 26420	carène 81030
briller, éblouir 07110	caresser 65040
brogue 64010	carنالer, pignorer 26330
brouette 38270	carnaval 12060
brouillard 08110	carotte 21120
bru 76170	carrefour 17121
bruine 08200	carrelet 02610
bruit 67020	carrière 15070
brume matinale 08120	cascade 14170
brun 58040	casier à crustacés 82100
bruyère 20130	casse-croûte 52360
bûcheron 19340	casserole 36610
buffet 35260	catéchisme 77110
buis 20110	cave 35050
buisson 20010	caverne 13190
cabestan 81190	ceinture 62090
cache-cache 67090	ceinture, taille 59130
cadavre 73050	célibataire (femme) 74170
caecum 27420	célibataire (homme) 74160
cafard 01900	cendre 54020
cake 28330	cep 46030
cagot 84020	cerce 47100
cahots 17100	cercueil 73060
caille 05130	cerf 06170
caillé 26360	cerf-volant 01130
caillou 13170	cerise 20161
caisse du char 38100	cerisier 20160
cal 59640	cervelle 58120
cale 81080	chabot de mer 02580
caleçons 62040	chaîne de la vache-1 24420
calfater 81360	chaîne de la vache-2 24421
calmar 02010	chaintre 40050
camomille 22040	chair 59350
canard 28400	chaise 35240
cancer 72200	chaland 81300

châle 62220
 chaleur lourde 07130
 chaloupe 81280
 chalus 82050
 chambre 35030
 champignon 22350
 Chandeleur 12040
 chandelier 81340
 chandelle 77030
 chanteau 51010
 chanterelle 22320
 chapeau 63010
 chapon 28210
 char 38120
 charançon du blé 45110
 charbon 24640
 charbon de bois 19580
 charbonné 43190
 charbonnier 19600
 chardon 22110
 chardonneret 05410
 charivari 74180
 charogne 06200
 charpente 33360
 charpentier 80210
 charrette 38010
 charrue 39110
 chas 55100
 chasse (activité) 06220
 chasseur 06230
 chassie 58210
 chat 29100
 châtaigne 20311
 châtaignier 20310
 château 31060
 chatouiller 66120
 châtrer 24150
 châtreur, hongreur 24160
 chaud 07120
 chaudron 36220
 chaudronnier 80680
 chauler 43090
 chaume 44060
 chaussette 62070
 chauve 58090
 chauve-souris 06030
 chaux vive 32150
 chemin 17010

chemin creux 17090
 chemin de char 17080
 chemin des morts 73080
 cheminée 36020
 chemise d'homme 62010
 chemise de femme 62020
 chêne 19170
 chêne rouvre 19150
 chêne tauzin 19160
 chéneau 33060
 chenet, landier 36040
 chenille 01240
 cheptel 24260
 cher 84440
 cheval hongre 25010
 chevalet 19480
 chevêche 05210
 chevesne 03060
 chevêtre 37300
 cheveu 58030
 cheville 59440
 cheville ouvrière 38150
 chevilles du joug 37030
 chèvre 26500
 chevreau 26520
 chevron 33290
 chien 29010
 chien de berger (sortes) 26130
 chien de chasse 06240
 chiendent 22130
 chiffon 56030
 chignon 63080
 chistu 68220
 chou 21150
 chuchoter 58590
 cicatrice 71140
 cidre 48010
 cil 58190
 ciment 32110
 cimetièrre 73100
 cintre 33390
 cire 30070
 ciré, vareuse 82020
 ciseau à bois 80280
 ciseaux 55120
 ciseaux à tondre, forces 26150
 citrouille 21220
 civelle 03020

civière, bayart 38280	coquille Saint-Jacques 02160
clairsemé 43150	cor 71050
claquet 80100	corbeau 05470
clavaire 22290	corbeau 33090
clé 34100	corde 42090
clef (de vouûte) 33400	cordeau, ligne de fond 03114
cloche-pied (à) 67090	cordon ombilical 24340
clôture 16040	cordonnier 83010
clôture-palissade (bois, fil de fer) 16060	coriace 52290
clou 64070	cormoran 05520
clovisse 02180	corne 24080
coccinelle 01170	cornouiller 19290
coeur 59180	corps 59020
coffin 41280	corsage 62190
coffre à grains 45100	corset 62180
coffre à habits 35280	cortège et trousseau de mariage-1 74080
coffre à matériel 81310	cortège et trousseau de mariage-2 74090
coiffe 63050	cosse 21050
coiffer (se) 63060	cosser (vaches) 24540
coiffeur 83040	côte 18050
coin 1470	côte 59100
coin de l'araire 39080	côtes 27210
coing 20250	cou 58600
col 13140	couche, linge 66070
colin, lieu jaune 02470	coucher 59740
colin-maillard 67150	coucou 05230
colombages 32130	coude 59490
colonne vertébrale 59060	coudre 55050
colostrum 24360	couenne 27280
colporteur 83070	couler 49040
combats de béliers 68090	couleurs 85200
compas 81480	couleuvre 04090
compétition de boeufs 68070	coup de pied 59710
conduit 80070	coup de poing 59700
confit 27510	courage 69030
confiture 20260	courant 18190
confrérie des marins 82350	courir 59770
congre 02440	courlis corlieu 05160
conscrits 46190	courroie (du joug) 37020
conseiller municipal 84230	cousin germain 76080
copeau 80270	cousine germaine 76090
coq 28020	couteau 27160
coque 02190	couteau 36670
coquelicot 22100	coutre 39100
coqueluche 72120	couturière 55060
coquille 20290	couvée 28250
coquille 28160	

couver 28240
 couverture 35440
 crabe 02020
 crabe nageur 02270
 cracher 58430
 crampe 59420
 crapaud 04030
 cravate 62150
 crèche 24100
 crémaillère 36050
 crème 49050
 crêpe 51150
 crépir 80460
 crête (du coq) 28050
 crête 13030
 creuset 80760
 cri d'appel (bovins) 24720
 cri d'appel (chat) 29130
 cri d'appel (oies) 28470
 cri d'appel (ovins) 26470
 cri d'appel (porcs) 27130
 cri d'appel (poules) 28350
 cri pour chasser le chat 29140
 cri pour chasser le chien 29070
 cri pour chasser les oies 28480
 cri pour chasser les porcs 27140
 cri pour chasser les poules 28360
 cri pour faire venir le chien 29080
 crible 45050
 crier 58 54 0
 crinière 25130
 crique 18210
 crochet 27170
 croissant 19610
 croupion 28100
 croûte 51040
 croûton 51030
 cru (à) 25170
 cru 52230
 cruche 36490
 cuiller 36660
 cuire 52240
 cuisinière 52010
 cuisse 59370
 cuivre 80690
 cul 59290
 cul de chalumet 82060
 culot 27070

curé 77090
 cuve 47010
 cuvier à lessive 54010
 cycle des douze jours 12030
 danseur 68160
 dard 01210
 darse 18270
 dauphin 02360
 daurade 02510
 dé à coudre 55070
 déborder 14090
 décembre 10260
 déchirer 56040
 découvrir la couveuse maniaque 28230
 dedans 32190
 dédire (se) 79130
 défens 15100
 déféquer 59280
 défricher 40090
 défunt 73140
 déguster 60080
 dehors 32180
 déjà 11250
 déjeuner 52370
 délire 72360
 délivrance 24350
 demain 11040
 démangeaison 71160
 demi-frère 76220
 demi-soeur 76230
 démolir 32070
 dent 58460
 dépêcher (se) 1120
 dérapier 13130
 derrière (de la maison) 32030
 descendre 13090
 déshabiller (se) 61040
 dette 84470
 deuil (en) 73110
 dévidoir 57140
 diable 78090
 diable vauvert (au) 17170
 diaphragme 27330
 diarrhée 72060
 Dieu 78030
 digue 18260
 dimanche 10080
 dinde 28510

dîner 52390	éclair 08220
diphthérie-croup 72130	éclaircie 08300
doigt 59570	éclore 28260
domestique 79060	écobuage 40100
donner une terre à bail 31100	école 83090
dorade 02500	écope 81320
dos 59050	écorce 19440
dosse 19550	écosser 21040
dot 74100	écouter 58150
doubler l'attelage 37250	écouvillon 50070
douille 41250	écraser les pommes 48030
douleur 72240	écrevisse 03100
douve 47090	écrouler (s') 32060
douzaine 85030	écu 85130
drap de lit 35430	écume 18040
drap de vannage 45060	écumoire 36700
drapeau 84250	écureuil 06110
drapeau du Pays Basque 84251	effraie 05200
droit 69110	églantier 20060
droits de pacage 26320	église 77010
duodénum 27400	égoïne 19400
duro 85170	élan 59800
eau 36430	élection 84240
eau claire 14110	emblavure 43080
eau courante 14150	embourber (s') 14160
eau de vaisselle 52420	embrouiller 55040
eau trouble 14120	embrun 18200
eau-de-vie 47140	émouchettes 37080
éblouir 07110	émousser 41260
éboulement 08290	empan 59650
ébourgeonner 46110	empirer 72350
ébréchée 41310	emprunter 84460
écaille 82230	enceinte 65070
écale 20300	enchères 82300
ecchymose, bleu 71130	enclos 41030
échalier 16110	enclume 80660
échalier-2 16111	enclumette 41320
échalier-3 16112	encore 11260
échalier-4 16113	endroit d'une étoffe 55130
écharpe 63030	enfant 65100
échelettes, pieux (avant de la charrette) 38090	enfant inattendu 65140
échelle 34170	enfer 78050
échelon 34180	engelure 71060
écheveau 57130	enroué 72050
échine 27200	entaille 19360
écho 06 250	entaille faite à châtaigne à griller 20330
échouer 81430	entendre 58140

enterrement, obsèques 73090	était 32050
entonnoir 36410	étain 80700
entrailles de poisson 82200	étalon 25020
entraît 33250	étambot 81110
entrave: types-1 24560	étançon 39070
entrave: types-2 (longe et billot) 24570	étau 80230
entrave: types-3 24580	été 10100
entrave: types-4 (longe de contention) 24590	éteindre 35830
entrave: types-5 (entravon) 24600	étendre 54080
entrée (partie extérieure) 34050	éternuer 58330
entrée (partie intérieure) 34060	étincelle 35860
envenimer (s') 71120	étoile 07010
envers d'une étoffe 55140	étoile du berger (l') 07030
envie 69060	étourneau sansonnet 05440
épandre (le fumier) 24530	étrave 81100
épaule 59030	étrier 37280
épervier 03115	étrille, crabe nageur 02270
épervier d'Europe 05070	étuver les tonneaux 47080
épi 43180	évangile 78040
épicier 83060	évanouir (s') 72310
épidémie 72140	évêque 77100
épine 20040	évier 36720
épingle 55110	éviter 81400
Epiphanie 12020	exciter le chien 29090
épouse 74060	façade 32020
épouvantail 05480	faceries 26310
époux 74050	fade 52090
équerre 80290	fagot 19570
équipage 81520	faîne 19141
érable 19220	fainéant 69080
ergot 28060	faire des grimaces 58340
ergot 43210	faire l'amour 65180
escalier 35020	faire l'école buissonnière 83140
escargot 01020	faire zéro point 68060
escarpolette 67200	faisan de chasse 05120
espagnol 84120	faisselle 26410
espèce chevaline 25110	faïtière 33050
espèce ovine 26120	falaïse 18020
espérance 69040	fane 23030
espiègle 66160	faner 42130
essaim 30040	fanon 24040
essieu 38180	farine 50040
estomac 27340	fatigue 72320
estomac 59210	faucheur 41220
esturgeon 02420	faucille 44020
étable 24390	faucou pèlerin 05090
établi 80220	faufiler 55080
	favette 05330

faux 41210	filleul,-e 66050
fée 78110	fil 75040
femelle 30090	fin de semaine 11310
femme 75140	flairer 29050
fenêtre 34140	flamme 35870
fenil, fenièrre 42120	flaque 08260
fer 80620	fléau 44070
fer à cheval 25140	flèche 38140
fer à repasser 56080	fleur 22010
ferme 31040	flexible 19080
fermenter (foin) 42150	flocon 09090
fermer 34010	flot descendant, jusant 18130
fermes auprès de l'église 31020	flot montant 18120
fermier 31080	foie 59230
ferrer, piquer 82170	foie gras 28460
fesse 59380	foin 42020
fête des ermitages 12210	foire 84420
fête des pêcheurs 82340	fondation 32090
fête patronale 12190	fonderie 80770
Fête-Dieu 12120	fondre 09120
feu 35810	fondrière 17070
feu de la Saint-Jean 12140	fontaine 36480
feu, défunt 73140	fonts baptismaux 77040
feuillage 19050	forces 26150
fève 21060	forêt 19100
février 10160	forgeron 80640
fiancé 74020	formule de salut (08 h) 11180
fiancée 74030	formule de salut (12 h) 11181
fiche de marquage 43110	formule de salut (14 h) 11182
fiel, vésicule 28090	formule de salut (16 h) 11183
fièvre 72020	formule de salut (20 h) 11184
fièvre aphteuse 24630	formule de salut (22 h) 11185
figue 20151	fort 69100
figuier 20150	fou de Bassan 05510
fil (gros) 57110	foudre 08230
fil 41300	fouet 37340
fil 57100	fougère 22060
fil de fer 16050	fouine 06060
fil fin 57120	fouir 27090
filer 57090	fouler la cuve 47020
filet 03116	four 50020
filet 27230	four à chaux 32160
filet 82040	four de calcination du minerai 80780
filet mignon 27240	fourche 42060
filles 75050	fourchette 36680
filles 75080	fourmi 01180
filles qui jouent comme un garçon 66230	frai 82180
filles-mères, mères-célibataires 75030	fraise 21170

franc 85140	gencive 58400
français 84110	gendarme 84260
frange 56050	gendre 76160
frein 38230	genêt 20140
frelon 01190	genette 06080
frêne 19130	génévrier 20100
frère de frère 76010	génisse (1 an) 24240
frère de soeur 76030	génisse 24230
fressure 27310	genou 59390
friche 15130	gerçure 58370
frileux 09060	germe 23020
frisé 58070	germer 43120
froid 09050	germon 02550
froisser 61070	gésier 28070
fromage 26340	giboulée 08190
froncer (une robe) 55170	gifle 66210
fronde-1 67240	giron 59140
fronde-2 67250	gitan 84010
front 58110	glaçons 09110
frontaux 37070	gland 19180
frotter 53060	glaneur 44050
fruit 20240	glisser 09130
fumée 35920	glisser 09131
fumure 24510	goitre 70060
furet 06190	golfe 18220
furoncle 71030	gond 34090
fuseau 57060	gorge 58620
gaffe 82270	gouffre 13040
gage 67120	goujon 03070
gagner 67100	goulu 60060
gale 26460	gourmand 52330
galerie-balcon 33210	goûter 52380
galet 18230	goutte d'eau 36440
galetas 35040	gouttière (conduite) 33071
galette 51130	gouttière (intérieur) 33070
galoper 25190	gouvernail 81120
garçon 75070	grain 43170
garçon et demoiselle d'honneur 74070	grain 46140
garçon qui a des goûts de fille 66220	grain de beauté 71100
garde forestier 19620	graisse 27520
garde-manger 35300	graisserons, rillettes 27490
gâteau 51110	grand matin 11110
gaucher 59550	grand tétras 05100
gaver 28450	grand-mère 76110
geai 05450	grand-père 76100
gelée blanche 09070	grande marée 18160
gelée noire 09071	grande ourse (1a) 07050
gémissement 72260	grappe 46130

grappin 81160	herse à dents fixes 40210
gras-double 27500	herse canadienne 40220
gratter 59670	herse-3 40230
gréement 81180	hêtre 19140
grêle 09010	heure (l') 11370
grenier 45130	hier 11020
grenouille rieuse 04040	hier soir 11090
grésil 09020	hirondelle de cheminée 05280
griffer 59680	hiver 10120
grillon 01100	homard 02240
grive musicienne 05370	homme 75130
grogner 27120	hongre 25010
grotte 13180	hongreur 24160
grumeau 50030	hoquet 58650
gué 14060	horloge 35290
guenille (56060)	houx 20090
guêpe (vulgaire) 01200	huile 52020
guérir 72290	huître (plate) 02120
guêtre 64080	humide 15020
gui 20190	huppe fasciée 05240
guillemot de Troil 05500	hypolaïs icterine 05320
habiller (s') 61030	idiome 84030
habit 61010	idiot 69130
habitation en montagne 26280	if 19320
habitude 69010	île 18300
hache 19370	imiter 66170
hachis 52260	improvisateur 68180
haie vive 16080	incisive 58461
haillon, guenille 56060	index 59590
halte 24710	indivis 15050
halte 25260	inondation 14100
hameau 31030	instituteur 83100
hameçon 03112	institutrice 83110
hanche 59160	instruments à tailler la vigne 46080
hanneton commun 01150	instruments de pêche en rivière 03110
hareng 02040	intestin 2390
haricot 21010	intestin(s) 59200
haricot vert 21020	invalide 70090
harnais 37270	isard 06180
hélice 81140	ivraie 22140
hémorroïde 71150	ivre comme... 60120
hennir 25220	ivrogne 60110
herbe (le blé) 43130	jabot 28080
herbe 41010	jalousie 69070
hérissier (se) 28280	jambe 59400
hérisson 03010	jambon 27270
hernie 72230	jante 38210
héron cendré 05040	janvier 10150

jardin potager 21180	laine 57010
jarret 24050	laisser le cidre se reposer 48120
jarretièrre 62060	lait 49020
jars 28380	laitue 21140
jaune 85205	lame de la faux 41240
jaune d'oeuf 28140	lampe (à huile, à pétrole) 35620
jaunisse 72150	lamproie 02380
javelle 44030	lancer 59830
jésus 27450	lançon 02520
jeter un sort 69100	landier 36040
jeu 67030	lange 66070
jeudi 10050	langouste 02250
jeudi gras 12070	langue 58410
jeune boeuf 24220	langue basque 84040
jeune coq 28180	langue, idiome 84030
jeune fille 75100	lapin 28530
jeune homme 75090	lard de poitrine 27560
jeune taureau, taurillon 24210	lard frais 27550
jeune veau 24200	larme 58220
jeunes gens 75120	laurier 20120
jeunesse 75110	lavandière 54040
jeux de cartes (types) 68140	laver 53050
jeux de vachettes-1 68100	lavette 52400
jeux de vachettes-2 68110	lavoir 54060
jonc commun 22070	lécher 58510
joue 58400	lendemain 11080
jouer aux billes 67040	lentement 11280
jouer aux quilles 67060	lessive 54030
joug 37010	lest 81200
jour 10010	levain 50050
jour de l'an 12010	lever (se) 59730
jour où l'on tue le porc 27150	lever 50090
journalier 79110	levier 80350
jugé 83170	lèvre 58360
juillet 10210	lézard gris 04060
juin 10200	lézard vert 04070
jument 25030	lézarde 32140
jupe 62200	libellule 01070
juron 69140	lie 47120
jusant 18130	lien 44040
kaolin 80830	lierre 22220
labourer 40010	lieu jaune 02470
labourer en travers 40020	lièvre 06150
lac 14130	ligne 82030
lacet 64030	limace 01010
lactaire 22310	limande 02600
ladre 27110	lime 80260
laia 40250	limon 15120

limon 37260	maison 35010
lin 57020	majeur 59010
linteron 34070	maladie des canetons 28430
liseron 22210	maladroit 67080
lisière 55160	mâle 30080
lit 35410	malheureux 69090
lit de la charrette 38040	mamelon 24120
liteau 19540	mamelon 59090
litière 24500	manche 41230
livre 85020	mancheron 39060
locataire, fermier 31080	manchot 70040
loche 03090	mange-peu 60050
loin 17160	manger 60020
loir 06140	manivelle 36460
longerons 38020	manteau 62120
loquet, verrou 34120	maquereau 02090
louche 36690	maquignon 24730
louchon 58250	marâtre 76210
loup 02480	marc 47130
loup 06090	marchander 84430
lucane, cerf-volant 01130	marché 84410
lucarne 33080	marcotte 46060
lurette 58630	mardi 10030
lumière 35610	marécage 14140
lundi 10020	marée basse 18140
lune (nouvelle) 07080	marée montante, flot montant 18120
lune (pleine) 07060	marelle-1 67170
lutin 78120	marelle-2 67180
luxer 24610	mareyeur 82320
luxer 59470	marier (se) 74010
lys 22180	mariés 74040
macareux 05490	marin de commerce 81550
machines 81090	marin de pêche 82010
mâchoire 58380	marmite 36230
maçon 80410	marmotter, maugréer 58530
madrier 19530	marraine 66040
mai 10190	mars 10170
maie 35220	marsouin 02370
maille 82070	marteau 80340
main 59520	martin-pêcheur 05250
main d'oeuvre 79 020	martinet noir 05290
main droite 59530	masse 40310
main gauche 59540	masse de fer à demi-fondu mêlé de
main nue (à) 68020	scories 80810
maintenant 11220	mastiquer 60030
maire 84220	mât 81050
mairie 84210	matelas 35420
maïs 43040	matinée 11120

- matte 80750
 maugréer 58530
 médecin 72270
 méduse 02320
 mélanger 52060
 mélèze 19310
 mendiant 84480
 menthe 22020
 menton 58550
 mer 18010
 merci 84060
 mercredi 10040
 Mercredi des cendres 12080
 mère 75010
 mère-célibataire 75030
 mère-poule 28220
 merlan 02460
 merle noir 05380
 merlu 02080
 mésange charbonnière 05390
 mesures de bois 85190
 mesures de capacité 85060
 mesures de distance 85080
 mesures de foin 85180
 mesures de grain 85050
 mesures de poids 85070
 mesures de surface 85040
 métayer 31090
 météorisation 24620
 métier 79030
 métier à tisser 57150
 mettre à tremper 53030
 mettre au monde 65090
 mettre le cap 81390
 meuble, mobilier 35310
 meule 19590
 meule 48060
 meule 80080
 meule de foin 42070
 meule de paille 45040
 meunier 80020
 miauler 29120
 midi 11130
 mie 51050
 miel 30050
 miette 51060
 milan royal 05080
 milandre 02400
 mille 81470
 mille-pattes 01060
 mine 80610
 minerai de fer 80740
 minuit 11170
 mite 01230
 mobilier 35310
 moelle 59340
 moine 35460
 moineau domestique 05430
 mois 10140
 moisi 51080
 moisson 44010
 molaire 58480
 mollet 59410
 moment 11340
 monnaie (avoir de la) 85100
 monorchide 24170
 montagne 13020
 monter 13080
 mordre 29040
 mort 73020
 morte-eau 18170
 mortier 32100
 morue 02070
 morve 58310
 motte de terre 40070
 mouche domestique 01270
 moucheron 01290
 mouchoir (de poche) 62100
 moudre 80110
 mouette rieuse 05170
 mouiller 08280
 moule 02030
 moulin 80010
 mourir (euphémisme) 73030
 mousse 22230
 mousse 49030
 mousse 81540
 mousseron 22270
 mousseron de printemps 22260
 moût 47040
 mouton 26040
 moyen-duc 05220
 moyens de transport du foin en zone
     accidentée 42100
 moyeu 38220
 mucus 82240

mue, cage 28330	novembre 10250
muet 70020	noyer (se) 14080
mufle 24020	noyer 20280
mugir 24480	nu, 61050
mulet 02530	nu-pieds 64090
mulet 25100	nuage 08100
mur 32010	nuit 11160
mûre 20020	nuque, occiput 58640
muret 16090	objet servant à faire les premiers pas 66110
murex 02150	obscurcir (s') 08130
mûrir 43200	obsèques 73090
muscle 59360	occiput 58640
musicien 74120	octobre 10240
myope 58260	oeil 58160
nageoire 82250	oeillet 22150
nager 14070	oesophage 27350
naître 66010	oeuf 28110
narines 58300	oeuvre morte 81020
nasse 03111	oeuvre vive, carène 81030
naufziger 81440	oie 28370
nausées 72070	oignon 21080
navet 21230	oiseau 05010
nèfle 20231	oison 28390
néflier 20230	ombre 07140
neige 09080	omelette 52310
nerf 59690	omoplate 27220
nettoyer 54140	oncle 76050
neuvaine 73130	ongle 59660
neveu, nièce 76070	onomastique animale: ânes 25290
nez 58 290	onomastique animale: chevaux 25280
nid 05 020	onomastique animale: vaches 25270
nièce 76070	operne 02300
Noël 12170	or 80710
noeud 19500	orage 08240
noeud 62240	oreille 39040
noeud 81460	oreille 58130
noir 85202	oreiller 35450
noisetier 20270	oreillons 72110
noisette 20271	orge 43030
noix 20281	orgelet 71040
nom 84071	Orion, Pléiades 07040
nom de la localité 00000	orme 19270
nom des habitants 00020	ornières 17060
nombril 59110	orange 22330
non bascophone 84080	orteil 59450
nouer 62250	ortie 22170
nourrice 65160	orvet 04080
nourrir les bêtes 24460	

- os 59330
 os de la hanche 27250
 os du jambon 27290
 osier 19280
 osselet 67160
 ôter 53080
 ourlet 55150
 ours 06070
 oursin 02310
 outre 60130
 ouvriers du fer (sortes) 80820
 ouvrir 34020
 pacage, pâturage 15080
 paille 45020
 pain 50010
 pain de méteil 51100
 paître 24470
 palais 58440
 palonnier 37320
 palourde 02200
 panier 46170
 panne 27540
 panne faîtière 33230
 panne intermédiaire 33280
 pantalon 62080
 paon 28520
 papillon 01250
 Pâques 12110
 parâtre 76200
 parc 82260
 parc à bétail 26290
 parc, enclos 41030
 parcours 15090
 paré 81370
 parements (au dessus des roues)
     38080
 parenté 76240
 parler 58520
 parois du foyer 80790
 paroisse 77070
 parrain 66030
 part (à la) 82290
 partie haute du fût 19430
 pas (de danse) 68170
 passeries, faceries 26310
 passoire 36250
 patauger 08270
 pâté 27480
 patelle 02130
 patron 79040
 patron 81560
 pâturage
 paume 59560
 paupière 58200
 paysan 79050
 peau 71010
 pêche 20220
 pêcher 18090
 peler 23060
 pèlerinage 77130
 pelle 40260
 pelle à four 50080
 pelle pour trancher le marc 48050
 pelote 68010
 pénis 65010
 penture; gond 34090
 pépie 28340
 pépier 28270
 pépin de raisin 46150
 perce-neige 22050
 perce-oreille 01080
 perche 42080
 perchoir 28310
 perdre 67110
 perdrix rouge 05110
 père 75020
 péritoine 27430
 persil 21070
 personne qui n'est pas du Pays Bas-
     que 84100
 personne qui n'est pas du village
     84090
 peseta 85160
 petit bois d'allumage 35840
 petit déjeuner 52350
 petit pois 21030
 petit tas de fumier 24520
 petit-fils 76120
 petit-lait 26370
 petite cigale de mer 02260
 petite-fille 76130
 pétoncle 02170
 pétrin, maie 35220
 pétrir 50060
 peu à peu 11270
 peuplier 19200

- peureux 66150
 pharmacien 83150
 piauler, pépier 28270
 pic de terrassier 40290
 pic-vert 05260
 picorer 28290
 pie 05460
 pièce pour rapiécer, rapièçage 56020
 pied 27260
 pied 59430
 piège à palette (loups) 06217
 piège à ressort 06215
 piège à souris 06213
 piège à taupe 06212
 piège 06210
 pièges-1, assommoir 06211
 pièges-2, piège à taupe 06212
 pièges-3, piège à souris 06213
 pièges-4, tenderie 06214
 pièges-5, piège à ressort (oiseaux)
 06215
 pièges-6 , boîte à fauves 06216
 pièges-7, piège à palette (loups) 06217
 pierre 13150
 pierre à aiguiser 41290
 pierre de blocage 32120
 piétin 26430
 pieuvre, poulpe 02110
 pigeon 28490
 pigeon ramier 05180
 pignon 32040
 pignorer 36330
 pile ou face 67140
 piment 21130
 pin 19330
 pinasse 81290
 pincettes 35900
 pinçon 66200
 pingouin 05530
 pinson des arbres 05400
 pintade 28500
 pioche 40270
 pioche 40280
 pique-feu, tisonnier 35890
 piquer 01220
 piquer 82170
 piquet 46200
 piquette 47060
 pirate 81490
 pissenlit 22080
 pitié 69050
 plafond 33320
 plage 18060
 plaine 13100
 planche 19510
 planche 40060
 planche à laver 54050
 planche de légumes 21200
 planche de parquet 19520
 plancher, sol 33370
 plancher, sol 33371
 planches (autres) 48080
 planches du pressoir-1 48090
 planches du pressoir-2 48070
 plane 80300
 plant de poireau 21091
 plant raciné 46050
 plantain 22160
 plante du pied 59460
 plaque du fond du foyer 80800
 plat 36650
 plateau de bois 26400
 plâtre 80450
 plâtrier 80420
 Pléiades (les) 07040
 pleine mer 18150
 pleurer 66140
 pleuvoir 08150
 plie, carrelet 02610
 plier le linge 54090
 plomb 80730
 pluie 08140
 pneumonie 72170
 poêle 36210
 poignée 36240
 poignet 59510
 poil 58080
 poinçon 33260
 poing 59500
 point 55020
 point 68050
 poire (petite) 20173
 poire 20171
 poireau 21090
 poirier 20170
 poissonnerie 82330

- poissons de passage 82160
 poissons sédentaires 82150
 poitrail 25120
 poitrine 59070
 poivre 52050
 poix 83030
 pomme 20181
 pomme d'Adam 58610
 pomme de terre 23010
 pommette 58390
 pommier 20180
 pondre 28120
 pont 14040
 pont 81060
 porc 27010
 porcelet 27050
 porche de l'église 77020
 porcherie 27080
 port 18080
 porte 33380
 portée 27060
 porter de poids 68130
 porteur 73070
 pot 36620
 pot de chambre 35470
 pou 01310
 pouce 59580
 pouce! répit pour le jeu 67130
 pouce-pied, operne 02300
 poudre blanche 48130
 poulailler 28300
 poulain 25050
 poule 28010
 poulet 28190
 poulette 28200
 pouliche 25060
 poulie 81170
 pulpe 02210
 poumon 27300
 poumon 59170
 poupe 81260
 poupée 67230
 pousser 59850
 poussière 54130
 poussin 28170
 poutre 33350
 poutre qui fait poids 48100
 prairie 02210
 pré 41020
 précipice 13110
 prégnante 24300
 prêle 22250
 prématuré 65120
 Premier avril 12180
 premier vin du pressoir, moût 47040
 prénom 84070
 pressoir 47030
 présure 26350
 prêtre 77080
 prier 78010
 printemps 10130
 proche 17150
 produits du jardin 21190
 propre 54110
 propriétaire 31070
 propriétaire du bateau 81510
 propriété agricole 31050
 proue 81250
 prune 20201
 prunelle 20211
 prunelle 58170
 prunellier 20210
 prunier 20200
 puce 01300
 puceau, vierge 65060
 pucelle, vierge 65050
 puits (systèmes) 36450
 punaise (des lits) 01120
 punir 83120
 punition pour l'écolier parlant en bas-
 que 83130
 purgatoire 78060
 pus 71090
 quai 18240
 quartier (le dernier) 07070
 quartier (le premier) 07090
 Quatre-temps 12130
 quenouille 57050
 queue 24060
 rabot 80240
 raccourci 17050
 racine 19020
 racler 27190
 rage 29060
 raide 59630
 raidillon 17020

raie 02410
 raie 40040
 raie-gouttière 40080
 raisin 46010
 ramandeur 82090
 Rameaux 12100
 ramper 59810
 rance (beurre) 49070
 rancher 38060
 ranger 36730
 rapièçage 56020
 rasade d'eau-de-vie 48020
 rassasier 60070
 rassis (pain) 51070
 rat 06130
 rate 59220
 râteau 42030
 râtelier, crèche 24400
 râtelier, crèche 24410
 ravager, abîmer 09030
 ravin 13120
 rayon 38190
 rayon de miel 30060
 real 85150
 rebond 68030
 rebot 68230
 récif 18110
 récipient 26240
 recroqueviller (se) 59760
 rectum 27410
 reculement 37230
 refête 12200
 regain 42140
 regarder 58280
 règles 65080
 régulateur 39090
 rein 59240
 reine 30020
 rejet 19090
 reliefs de repas 52400
 remède 72280
 remorqueur 81270
 remous 18180
 remuer la sauce 52100
 renard 06100
 rène 25160
 réparer le filet 82080
 repas des funérailles 73120

repasser 56070
 réprimander 66180
 reprendre 56010
 requin 02390
 réservoir 80050
 respirer 58570
 ressembler (se) 75060
 restes, reliefs de repas 52400
 retard (en) 11201
 rétrécir 54100
 retrousser les manches 62030
 rhume 72030
 ride 71020
 ridelle 38050
 rillettes 27490
 rincer 53070
 rire 66130
 rivière 14010
 riz 52320
 robe 62210
 rocher 13160
 Rogations 77160
 rognon 27370
 rogue 8213 0
 roitelet huppé 05340
 ronce 20030
 roseau 22240
 rosée 09040
 rossignol philomèle 05360
 rot 66090
 rôti 52270
 roue à rais 38170
 roue pleine 38160
 rouet 57080
 rouge 85203
 rouge-gorge 05350
 rougeole 72090
 rouget 27100
 rouget de roche 02490
 rouille 16070
 rouleau 40240
 rouler (se) 25200
 roulis 81410
 route 17030
 roux 58060
 ruche 30030
 rue 17130
 ruer 25210

ruisseau 14030
 ruminer 24490
 russule 22300
 russule 22340
 rut (en) (brebis) 26020
 rut (en) (chatte) 29110
 rut (en) (chèvre) 26510
 rut (en) (chienne) 29020
 rut (en) (jument) 25040
 rut (en) (truie) 27040
 rut (en) (vache) 24270
 s'il vous plaît 84050
 sable 18070
 sablière 33240
 sabot 24070
 sabot 38240
 sabot 64040
 sac 45120
 sage-femme 65110
 saillir 24280
 saindoux 27530
 Sainte-Agathe 12050
 saisonnier 79120
 salamandre tachetée 04020
 saleté 53020
 salive 58420
 samedi 10070
 sandale 64050
 sang 59190
 sanglier 06160
 sangsue 04110
 santé 72300
 sapin 19300
 sarcler 2040
 sarcelle 40300
 sardine 02050
 sarment 46090
 saucisse 27460
 sauge 22030
 saule 19260
 saumon 03030
 saurel 02450
 saute-mouton-1 (à) 67210
 saute-mouton-2 (à) 67220
 sauter 59790
 sauterelle 01110
 savon 53040
 scarabée 01140

scie à bras 19390
 scie passe-partout 19380
 sciure 19560
 sec 15030
 sécheresse 08310
 sein 59080
 sel 52040
 semaine 10090
 semelle 64060
 semence 43070
 semer 43060
 semis 21210
 semoir 43100
 sentier 17040
 sentir 58320
 sep 39030
 séparé(e) 74150
 septembre 10230
 sermon 77120
 serpe 19611
 serpent 04010
 serrure 34110
 servant de messe 77140
 servante 36060
 servante 79070
 seuil 34040
 sevrer 26260
 sevrer 65170
 siège pour traire 26230
 siffler (jars) 28440
 sifflet 67260
 signer (se) 78070
 sillon 40030
 singer, imiter 66170
 soc 39020
 soeur de frère 76020
 soeur de soeur 76040
 soif (avoir) 60090
 soigner 72340
 soir 11150
 soldat 84270
 soldat du Pays Basque 84271
 sole 02620
 soleil 07100
 solive 33330
 sommet du maïs 43050
 sommier 33340
 son 80130

sonnaïlles (types) 26170	tas de foin 42040
sonnaïlles pour les brebis 26200	tasser le foin 42110
sonnaïlles pour les chevaux 26190	taupe (d'Europe) 06020
sonnaïlles pour les chèvres 26210	taureau 24140
sonnaïlles pour les vaches 26180	taurillon 24210
sorcier, sorcière 78100	témoins 16030
sou 85110	tempe 58100
souche 19410	tempête 08160
soufflet 35880	temps (avoir du) 11300
soufflet de forge 80650	temps atmosphérique 08010
soulever 59840	tenaïlles 80330
soulier 64020	tenderie 06214
soupe aux légumes 52220	tendre 52280
soupir 72330	tendre 59820
source 36470	terrain indivis 15050
sourcil 58180	terrains communaux 15110
sourd 70010	terre 15010
souris (grise) 06120	terre inculte 15140
spatule 80430	testicules 6020
stérile 24380	tétanos 72190
stérile 65190	têtard 04050
sucer le doigt 58490	tête 58010
sucré 52080	tête d'ail 21110
sueur 59260	téter 66080
suicider (se) 73040	têtières 37060
suie 36030	thon rouge 02540
suif 26140	tiédir 52300
suint 57030	tige 21160
sureau 20080	tillac 81070
syphilis, petite vérole 72210	tilleul 19240
table 35210	timide 66190
tablier de forgeron 80670	timon 37210
tablier des femmes 62130	tiq̄ue (grande, petite) 26450
tacher (un vêtement) 53010	tirant d'eau 81210
taille 59130	tiroir 35230
tailler 46070	tison 35910
tailleur, 61020	tisonnier 35890
taillis 19120	tisserand 57160
taller 43140	tissu 57170
tambourin 68210	tissu 57180
tangage 81420	toile d'araignée 01050
tangon 82120	toit 33010
tante 76060	toilet, chandelier 81340
taon des boeufs 01260	tomber 59780
tarare 4508 0	tombereau 38250
tard 11200	tonneau 47070
tarière 80310	tonnerre 08210
tarir 08320	tonte 26160

- tordre 54070
 tortillon 63040
 têt 11190
 toupie 67050
 tour à piler 48040
 tour de rein 72250
 tour pour biller 38110
 tourbillon (d'air) 08070
 tournant 17110
 tourner le foin 42050
 tournis 26440
 tourte 51090
 tourteau 02290
 tourterelle des bois 05190
 Toussaint 12160
 tout à l'heure 11350
 tout de suite 11240
 tout le temps, toujours 11230
 toux 72040
 trachée-artère 27320
 trachée-artère 58660
 traîneau 38290
 traire 49010
 traiter la vigne 46120
 tranche 51020
 travail (du maréchal) 25150
 travailler 79010
 travaux de voirie 17190
 travée 33310
 traverse 38030
 traversin, oreiller 35450
 trayon 24130
 trébucher 13200
 trèfle 22120
 trémail 03113
 tremble 19190
 trémie 80090
 trépied 36080
 tresse 63070
 tribord 81230
 tricoter 55010
 troglodyte 05310
 tronc 19030
 tronc 59010
 trotter 25180
 trou 15040
 trou d'écoulement (pressoir) 48110
 troupeau d'ovins 26110
 truëlle 804400
 truë 27020
 truë de rivière 03040
 tuberculose pulmonaire 72180
 tuile 33020
 turbot 02590
 type de monnaie espagnole 85120
 ubac 13070
 unité de distance 68080
 unité de troupeau 26300
 uriner 59270
 usé 61060
 vaccin 24660
 vache 24010
 vache 24010
 vache engraisée pour boucherie 24250
 vache nymphomane 24370
 vacher 79100
 vagin 24330
 vague 18030
 vairon 03050
 vaisselle 36710
 vallée 14020
 vanne 80060
 vanneau huppé 05140
 vanner 45070
 vannier 83080
 vantail 34080
 vantail 34081
 varech 02340
 vareuse 82020
 varicelle 72100
 varlope 80250
 varron 24650
 vautour fauve 05050
 veille 11070
 veillées pour dépouiller le maïs 68190
 veine 59320
 vendanger 46160
 vendredi 10060
 vent 08020
 vent d'est 08050
 vent d'ouest 08060
 vent du nord 08030
 vent du sud 08040
 ventre 59120
 ventrèche, lard de poitrine 27560

ver (de fruit) 01320
ver de terre 01030
ver luisant 01160
verge 19070
verge 24290
verger 20340
verrat 27030
verrou 34120
verrue 71080
versant 13050
verser 43160
versoir 39120
vert 85204
vésicule 28090
vesse 59310
vessie 27360
vessie 59250
vessie natatoire 82210
veste 62110
veuf 74130
veuve 74140
viande 52250
vieillard 75150
vieille femme 75160
Vierge (la) 78020

vierge 65060
vigne 46020
vilebrequin 80320
village 31010
vin 47050
vinaigre 52030
violette 22200
vipère 04100
visage 58020
vite 11360
vitre 34150
voûte, cintre 33390
voie lactée 07020
voile 81040
voir 58270
volaille 28540
volée (de) 68040
voler 05030
volet 34160
volige 33300
vomir 72080
voyage 17140
vrac (en) 82310
vulve 24320
vulve 65030

BERRIAK

LA NOVELA COSTUMBRISTA DE DOMINGO DE AGUIRRE

Sede, (Bilbao), 22.09.1993

Sebastián García Trujillo

Jean Haritschelhar euskaltzainburu jauna.
Lagunok.

Hitz bi, besterik ez. Lehen, eskerrak emateko etorri zareten guztioi, batez ere modu batera edo bestera gaurko aurkezpen hau posible egin duzuenoi. Persona askorengandik (Jon Batti Kortazar, Jose Antonio Arana, Pablo Bilbao Aristegi, Urkiolako lagunak, Olaizolatar senidekoak, Jose M.ª Martín de Retana, eta beste lagun batzuegandik) laguntza hartu dut liburu honen mamia burutzeko lanetan, beste batzuegandik (Bizkaiko Diputazioa, Iberdrola enpresa eta, batez ere, Elizbarrutiko Teologi-Pastoral Ikastegiko partaideegandik) laguntza ekonomikoa jaso dut tesi hau argitaratzeko zereginetan, eta, azkenez, Euskaltzaindiko arduradun batzuk Domingo de Agirreren ohiturazko eleberrigintzari buruzko liburu honen aurkezpena oso egokia den leku honetan egiteko paregabeko abagunea (aproposagorik non ote?) eskaini didate. Hauei guztioi, eta adiskidetasuna dela kausa aipatzen ez ditudan hemen zaudeten lagun guztioi, eskerrik asko.

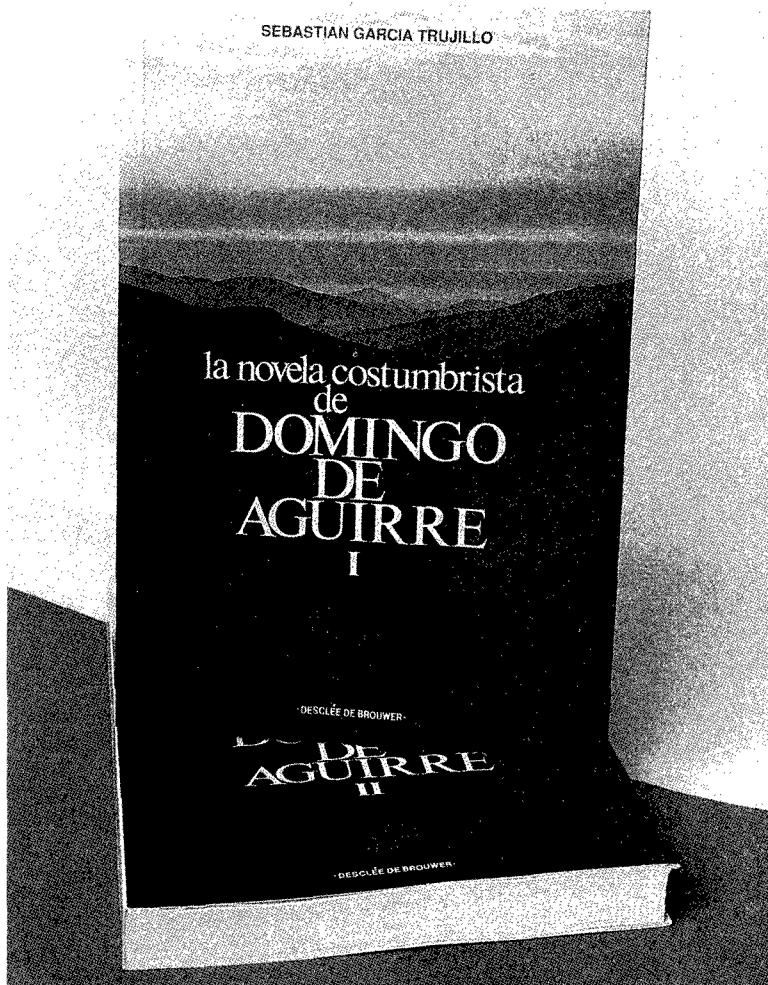
Eta bigarren hitza Domingo de Agirreri buruz zerbait gehitzeko erabili nahi dut (noiz eta nola libratuko naiz lotura honetaz), bera baita —ez dezagun geure burua engaina— gaurko batzarreko protagonistarik lehen: ondarroar idazleari dagozkion erreferentziaz ingutarurik baikaude gaur eta hemen.

Erreferentzia horietatik berehalakoenek, Euskaltzaindiaren aretoan gaudeenez, Domingo de Agirrek Euskaltzaindiarekin izan zituen erlazio laburrak bezain sendoak azpimarratzen dizkigute.

Izan ere, Domingo de Agirre izan zen Euskaltzaindiaren sortzaileetan lehenetarikoa, 1919ko irailaren 21eko batzarrean (atzo, beraz, hirurogeita hamalau urte direla) kontrako boturik gabe aukeratu bakarra; baita Agirre ere izan zen euskaltzainen artean aurrenez hil zena, Euskaltzandia sortu zenetik urtebete eta gutxitara. Euskaltzaindia sortu zenean, 1918 urtean, Domingo de Agirre lehen euskaltzainburua izateko posibilitate handia izango zuela, gaixorik egon ez bazen, ziurtatzen digu Jose M.ª Olaizolak (eta ez zitzaion abade honi motiborik falta Oñatiko Eusko Ikaskuntzako Batzarreko tirabirak ongi ezagutzeko, batzar hartara Euskeraren Batzordeko mahaiburua izan zen Domingo de Agirre “inoiz baino zurbilago ta maskalago”a lagundu baitzuen Olaizola zumaiarrak); eta, azkenez, Agirrerekin herrikidea den Augustin de Zubikarairen aieruaren arabera, Euskal-

tzaindiaren *Ekin* eta *Jarrai* goiburu hain esanguratsua Domingo de Agirrerri bururatu bide zitzaion.

Euskaltzaindiari dagokion Domingo de Agirrerri buruz bigarren erreferentzia nire alboan jezarrita dagoen Jose Antonio Arana dugu. Gaur aurkezten dugun liburuaren hitzaurrea burutu izana ez da Resurreccion M.ª de Azkueren liburutegiko arduradun honi eskertu behar diodan mesede bakarra; ez dira gutxi izan ikerlanerako eman dizkidan zantzuak egunean egunean Domingo de Agirre eus-

kaltzainaren aulkia betetzen ari den lagun honek, zeinek ez dion euskal kultura aldeztuteko lehian ondarrutar idazle gartsuari amore ematen.

Eta Domingo de Agirrerri buruzko beste erreferenziaren batzuk aurkitzen garen auzo edo inguru hauexi loturik dagerkigute. Zenbat bider hurreratuko zen Domingo de Agirre elkartzen garen leku honetaraxe, orduko hartan Bizkaiko Diputazioaren egoitza; zenbat ordu emango hementxe, bertoko Plaza Barrian, hementik metro gutxitara, Torre kalea eta Santiago plaza tartean bizi izan baitzuten Agirrek, Azkue lagun minari kasurik eginez gero, “Bilbon igaro zituen urte gozoak”. Hamabost urte besterik ez zituen Domingo de Agirrek eta Mariano de Iburguengoitia, Santiago Elizako parrokoak, Ondarroatik honaxe ekarri zuen ikasketak egitera; hementxe hasi zen Agirre lehendabiziko erdaraz zein euskerazko literatur artikulua idazten, hementxe bizi mezamutil eta lankidexa gaztea bost urtez, 1879tik 1884ra arte, noiz eta (azkenengo urte honetaz ari naiz), seguru asko gaur bezalako irailaren azkenengo egunen batean, Gasteizko seminariorantz abiatu zen. Gasteizera joan Agirre abadea, baina Bilboko txoko maitagarri honetaz ahaztu ez, udaldietan honaxe itzuli ohi baitzen, Santiago elizako abadetxera (gaur dazagun Basilikako dorre bakarra eraikitzen ari ziren urteetan), 1887ko irailaren 12an, Domingo de Agirrerren diakonorde ordenazioa zela motibo, Iburguengoitiak ziurtatzen baitigu “zortzi urtez” bere zerbitzuan egona zela Ondarroako gaztea.

Hainbat bider etorriko zen, gero, inguru honetara Domingo de Agirre abadea Francisco de Ituribarria, bihotzeko laguna, Santiago Elizan laguntzailea eta Miguel de Unamunok hainbeste miretsi zuen idazle fina bisitatzera.

Eta araindino geratzen zaigu Zazpikale hauetan Domingo de Agirrerekin, zeharka bada ere, zerikusi handia duen beste leku berezi bat. Hemendik ehun bat metrotara, Bidebarrieta kalean, olaizolarrek dute beren etxebizitza eta anitz urtez hortxe egon da gordeta Domingo de Agirrerren altxorrik preziatuenetarikoa bat: beronen bibliotekatik ekarritako hainbat liburu eta argitaratu gabeko gaztelez zein euskerazko eskuskribu mordo bat, tesi hau dela medio, euskal literaturarako berreskueratuak.

Eta larregi ez luzatzearren, baina, Domingo de Agirrerren itzalpea luzea dela erakusteko, geratzen zaigu aipatu nahi nukeen Agirrerri lotutako beste erreferentzia bat. Gaur egunean, nire liburuaren argitaratzailea den Elizbarrutiko Teologi-Pastoral Ikastegia kokaturik dagoen egoitzak —El Refugio deritzona—, beste aurreneko egoitza bat ezagutu zuen —gaurkotik oso hurbil— 1857an eraikia Mariano de Iburguengoitiaren lanei esker eta 1875tik aurrera abade oroigarri honen diru bakarraz mantendua, pentsatzeko bidea ematen diguna Agirre gazteak lagunduko zuela, behin baino gehiagotan, Iburguengoitia abadea delako ikastetxe horretara mojak bisitatzeko, oso maite baitzuten abade zahar horrek beronen begi niniak baitzitzaizkion moja euditarrak.

Gaur aurkezten dugun lana egiteak eman dizkidan neke gutxi eta poz handien artean hauxe ez da txikiena izan: ikustearena zelan, solterik ziruditen Agirrearekiko hariak, elkarten diren leku eta lagun askoren inguruan, azken hauetarikoa batek baino gehiagok Domingo de Agirrerekin zeukatenik loturarik txikiena jakin ezean.

Bukatu aurretik, zeintzuk diren, nire ustez bederen, liburu honek euskal literatur mundura dakartzan nobedaderik azpimarratuena nabarmendu beharrean nago, laburki oso izanik ere. Bi mailatako berritasunak bereizten ditut. Lehene-tarikoak, Domingo de Agirrerren bizitza, ideologia eta literatura ekoizpena hobeto ezagutzera laguntzen ditugunak. Helburu honetarako, Gasteizko artxiboetan, eta olaizolatar senidekoen eta Martin de Retanaren liburutegietan topatu ditudan ezezagunak zitzaizkigun dokumentu ugariak lagungarriak oso izan zaizkit, baita ere Euskaltzaindiaren bibliotekan Karmelo de Echegarayren eta Agirrerren arteko, zein Azkueren eta Agirrerren arteko eskutitzak (batak zein besteak berriki berreskuratuak); horrezaz gain, Domingo de Agirrerren garaiko egunkari zein aldizkarietan barreiatuak topatu ditudan artikulak ere. Irakurle goaren epaiaren zain, gaurtik aurrera Domingo de Agirrerren bizitza, beronen ardurak eta ekintzak, zernolako zen bere ideologia tradiziozale setatsua, eta abar, datu berri askotan hobeto ezagutzen ditugula esan dezakegu, eta, gehien axola zaiguna, galtzeaz zeuden Agirrerren literatura zenbait idazki ere (antzzerki lana, olerki zein itulpe-nen batzuk, sermoiak) eskuratu ditugu.

Liburu honen bigarren ekarpena, Domingo de Agirrerren eleberrien interpretazio semiotikoa burutzeko erabilitako azterbideetan datza. Eztabaidak eztabaida (artelanei buruzko azterbideak aukerakoak izan behar baitira eta interpretazioak irekiak), nire liburu honetan iradokorren deritzodan Domingo de Agirrerren eleberriei buruzko interpretazio orokorra eta sakona eskaintzen saiatu naiz, estilo errekurtsuek eleberrien kosmoikuskerari ematen dioten laguntzan ihardunez ere. Algirdas Julien Greimasen azterbidearen arabera gehienbat moldaturiko saiatze hau, bai irakurle goarentzat, bai azterbide semiotikoa hobeto ezagutu edota erabili nahi duten ikasle askorentzat onuragarria delakoan nago (eta honelaxe itxaroten). Baina azken guzti hauetat, gaurdanik aurrerako hitza irakurleari dagokio.

Eta besterik ez. Etorri zareten gehienok lagunak zaituztet eta zuetariko ez gutxi euskal gaiei loturik dauden zereginetan ezagutuak. Guztioi eskaintzen dizuet nire lan hau gure arteko laguntasunaren frogatzat, jakinik gainera zuetariko askorengandik, erne eta (buka dezagun Domingo de Agirrerren hitzez):

“Erneko aldira(la) euskeraz irakurgai gozo, ugari, ta mardulak. Beto z ordu onean, betoz ainbat lasterren.

Nork daki, ni ain kaxkarra ikustean, beste liburu eder bat zeuk asmatuko ezpadezu?

Baño bitartean, ara ni naizen bezela”.

Eskerrik asko eta besarkada bat.

BIDEGILEAK

LIBURUKIAREN AURKEZPENEAN

BIDEGILEAK LIBURUKIA AURKEZTEAN

Egoitza, 93.10.28

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Mari Karmen Garmendia andere agurgarria,
Euskaltzainkide, urgazle eta euskaltzale jaun-andereak.
Ongi etorri denoi.

Egun aurkezten ditugu lau-liburutxo. Eta lau liburu horiek gure lehenbiziko lau euskaltzainei buruz eginak dira. Duela hirurogeita hamabost urte, beraz, hasi zen Euskaltzaindia lau gizon horiekin, errana baita, R. M. Azkue, A. Kanpion, L. Eleizalde eta J. Urkixorekin. Eta hain zuzen ireki baitugu gure urtea joan den urriaren lehenean Oñatin; segitzen dugu, egun, presentapen honekin. Hemen eskerronezko hitzak nahi dizkizut erran, zuri bereziki Mari Karmen Garmendia anderea. Erabaki duzu, hain zuzen, sorta honetan, *Bidegileak* deitzen den sorta honetan, gure lehenbiziko lau euskaltzainen bizia agertzea. Zure emaitza da, Hizkuntza Politikarako idazkari nagusiaren emaitza. Eta guretzat pozgarri da hori. Ikusten baitugu, alde batetik eta hori argi eta garbi ikusi da Oñatin, gure agintarien laguntza, gure agintarien sostengua badugula. Eta hemen bereziki, sorta honenkin, hobeki agertzen da ere konkretuki nola laguntzen gaituen Eusko Jaurilaritzak. Beraz, otoi, zuri nire eskerrik beroenak, eta otoi ere emazkiozu Ardantza lehendakariari.

* * *

En dos palabras quiero decir que lo que acabo de expresar son palabras de agradecimiento para con la Sra. Mari Karmen Garmendia, porque ha tenido la idea de sacar a la luz, pues, la vida de los cuatro primeros académicos o euskaltzaines, que son R. M. Azkue, A. Kanpion, L. Eleizalde y J. Urquijo. Fueron los primeros nombrados en septiembre de 1918, es decir, hace 75 años. Lo que hemos visto en Oñati cuando hemos empezado este año —75 aniversario de la fundación de Euskaltzaindia— es que tenemos apoyo de las personas que cuentan en este País, es decir, de los dos gobiernos y las tres diputaciones. Y quiero agradecer especialmente a la Sra. Mari Karmen Garmendia este hecho concreto de publicar esas vidas de los cuatro primeros euskaltzaines o académicos. Y fuera de esto, pues, cedo en primer lugar la palabra a D. Jose Antonio Arana Martija.

BIDEGILEAK LIBURUKIAREN AURKEZPENEAN:

Azkue eta Urkixo

Egoitza, 1993.10.28

Jose Antonio Arana Martija

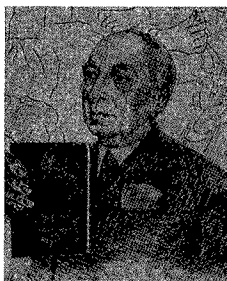
Bidegileak izeneko bilduma laugarren laukotearekin bukaturik eman behar genuela eta hara non Hizkutz Politikarako Idazkaritza Nagusiak ematen digun bosgarrenarekin poztasun eta atsegina. Euskaltzaindiak 75 urte betetzen ditueanean hemen ditugu eskuartean 1918an izendaturiko lehen lau euskaltzainen biografia laburrak. Aurkezpen hau egiterakoan Azkue eta Urkixoren aipamena egitea dagokit, biak bizkaitarrak, eta bikiak, Mitxelenaen esanetan.

Ez nuke nik horrenbeste esango. Lekeition 1864an jaio zen Azkue, Deustuan 1871an jaio zen Urkixo baino zazpi urte zaharragoa zen; eta heriotzea orduan gazteenak aurrea hartu zion 1950ean hurrengo urtean hilko zen zaharragoari. Apaiza zen lekeitiarra eta abokatua deustuarra. Karlista sutsua azken hau eta karlisten girotik, beste asko bezala, nolabaiteko abertzaletasunera iragana edo bihurtua bestea. Bibliomanoa, liburuak helburutzat hartzen zituena Urkixo, euskara aztertzeke eta ikertzeke erabiltzen zituena Azkue. Gogora dezagun hiztegirako arakatu ondoren Materre-ren ale bat eman ziola opari gisa Azkuek adiskideari. Euskaldun berria, aberats-kumea, zen Urkixo eta jatorriz euskaldun sendoa Azkue. Erabat xenofiloa deustuarra eta nolabait xenofobia lekeitiarra. Euskara barne muintetik maite eta aztertzen zuena Azkue eta kanpotik eta kanpoko hizkuntzalarien ildotik ikertzen zuena Urkixo. Baina sarri askotan gertatzen den bezala, muturrak borobilean elkartzen dira eta euskararen esparru borobil hori noraino hedatu eta bilakatu zuten bi pertsona horiek sinestezina da.

Euskaltzaindiaren sortzean jarri zitzaizkion helburuetan ados zeuden Azkue eta Urkixo, baten izan ezik: euskara batuaren arazoan. Beharrezkotzat jotzen zuen Azkuek, idazterakoan hizkuntza bakarra ezinbestekoa zela; Urkixok, ostera, laborategiko hizkera asmatuko zenaren beldurra agertzen zuen. Azkuek *Gipuzkera osotua* eman zigan heinean, euskalki klasikoak mantentzearen alde zegoen Urkixo. Aramaio, Billabona eta Urrizako neskameak zituen etxean eta bakoitzak bere euskalkian berba egiten zion, inoiz hizkera batu batera heldu gabe. Euskaraz gutxi idazten zuen Urkixorentzat ez zen hain beharrezkoa euskara batu hori. Baina euskal testuak ikertu nahi zituen filologoarentzat, garrantzi handikoa zen euskalkiak nahastu gabe bereiztea.

Dena den, eremu ezberdinetan iraun zuten lanean Azkuek eta Urkixok. Nahiz eta Europan zehar biak maiz ibili, Azkuek bere ikerketa eta lanetarako izan zituen hizkuntzalariekin harremanak; Urkixok ostera *Revue Internationale des Etudes Basques* aldizkarirako hizkuntzalarien kolaborazioak lortzea zuen helburu. Azkuek, euskararen katedra izateaz gain, apaizgoaren ardura ere bazeukan. Musikalari sena ere hortik zetorkion, eliz-musikarekin hasi baitzen, nahiz eta gero operagintzan ere ibili. Arlo honekin zerikusirik zeukan folklorea ere aztertu zuen, *Euskalerraren Jakintza* eta *Cancionero Popular Vasco* eman zizkigularik. Baina denen gainetik euskararen azterketa izan zen grina, hizkuntzalaritzan gramatika eta lexikografia izan zirelarik emaitzaren zutabeak. Ez dezagun ahantzi euskaltzainburua izan zela Euskaltzaindia sortu zenetik (1918) heriotzeko ordurarte, 33 urteren zehar.

Bidegileak

KOLDO ELEIZALDE
 ARTURO KANPION
 RESURRECCION M. AZKUE
 JULIO URKIXO

Urkixok Vinson, Schuchardt, Uhlenbeck, Van Eys eta beste orduko hizkuntzalarien ikerketak erakarri zizkigun *RIEV* aldizkariaren bidez, euskararekiko kanpotarren ikuspegiak altxor baliotsua bildu zuelarik. Berak ere lan sakonak eman zizkigun paremiologian, klasikoen testuak aztertuz eta argitaratuz eta gerorako utzi zuen liburutegian hamar milatik gora liburu eta dokumentu bilduz. Gabriel Maria Urkixo anaia zenaren 1906ko proiektua, hots, Euskal Akademia sortzekoa, buruturik ikusi ahal izan zuen Euskaltzaindia sortu zenean, lehen euskaltzaina eta liburuazaina izendatu zutelarik.

Nahiz eta euskararen alde bide desberdinetatik ibili, nolabait bikiak, edo bi-koitzak agertu ziren parekatuta Azkue eta Urkixo 1926an Madrileko Hizkuntza Akademiak kidekotzat izendatu zituenean. Honek adierazten diguna da kanpotik begiratuta biak izan zirela euskararen ordezkari gailenenak.

Hau guztia eta euskararen eta euskal kulturaren bi erraldoi hauen beste anitz xehetasun ikusi ahal izango ditu gaur aurkezten diren biografiak irakurtzen ditue-nak. Zerbait esan nahiko nuke une honeta. Azkueren biografia idazteak ez dit lan handirik eman, lehendik argitaratua bait neukan, duela hamar urte, biografia luzeagoa. Baina uste dut Azkuek hori baino askoz ere gehiago merezi duela eta egunen batez, biografia luze eta zehatzagoa eskaini beharko dio Euskaltzaindiak omenaldi liburu mardul baten barnean. Urkixoren biografia osotzeak, ordea, ikerketa lana eskatu dit, gutxi baitzen honi buruz orokorki idatzitakoa. Honek ere biografia luzeagoa behar du, eta horretan ari naiz epe gabeko egunetan. Omenaldi gisa hiru liburukitan bildutako lanak eskaini zizkion Euskal Herriko Adiskideen Erret Elkartek 1949-1951 bitartean.

Atseginez burutu dudala lana aitortzea geratzen zait. Gure aurretik joan diren bidegileen aztarnak arakatzea eta jarraitzea beti da pozgarri eta, eredutzat harturik, gure eten gabeko lanaren sostengua. Baina zalantza sortzen zait une honetan: Azkue eta Urkixo, bidegileak izateaz gain, ez ote dira bideak?

PRESENTACION DE *BIDEGILEAK*:

Koldo Eleizalde y Arturo Campión

Sede, (Bilbao), 28.10.1993

Jose Javier Granja

Euskalerrriaren alde es el lema que guía la vida y la obra del polígrafo navarro Arturo Campión, el mayor de los cuatro euskaltzales homenajeados hoy y espejo para todos los vasquistas de principios de siglo que veían en él la dedicación de una vida a la política, la historia, la literatura y el euskera. Por ello no es de extrañar que cuando se crea Eusko Ikaskuntza y posteriormente Euskaltzaindia, se le otorgue la presidencia de honor al hombre que había tomado parte en todas la organizaciones vasquistas y euskerófilas surgidas en Hegoalde desde la creación de la Asociación euskara de Navarra.

Campión euskaldunberria zen, ez baitzuen euskera ikasi bere zuzenbide ikasketak Madrilén amaitu arte.

Bere lehenengo lan garrantzitsua *Consideraciones acerca de la cuestión foral y los carlistas en Navarra* da (1876). Madrilén idatzi eta argitaratua, Oñatiko Unibertsitatean hasitako zuzenbide ikasketak bukatu zituen lekuan. 21 urtekin, zalan-zakor ikusten dugu Campión bere zaletasun politikoetan, baina sendo, nafar foruak defendatzeko osmoan, II. Karlistadaren bukaerarekin zetorren ekaitzaren aurrean. VII. kapituluaren amaieran beste elementu bat agertzen da, euskal nortasunaren oinarritzko osagai bat bezala zabalki erabilia izango litzatekeela: hizkuntza. Ez da agertzen esplizituki esanda, baina inplizituki ondorioztatutako behar da, gaztelera sartu ez den lekua, mendia dela, hain zuzen ere. Euskera bizi den lekuan, euskal arrazaren ezaugarri positibo guztiak osorik mantentzen dira eta gaztelera alienagarri elementuarekin kontaktuan egotea da, familia, ontasuna, tradizioa, e.a... deuseztatzen dituena. Funtsean, euskal nortasunaren deuseztapena espainol hizkuntza eta ohituren gorakadaren fruitua da. Elementu hau *La Bella Easo* (1907) edo *El último tamborilero de Erraondo* (1917) belazako idazlanetan agertzen da.

Parece que Campión dominaba el euskera ya en 1878, dos años después de haber finalizado sus estudios de derecho, como lo demuestra con la publicación de *Orreaga*, balada tradicional en dialecto guipuzcoano publicada en el primer número de la revista *Euskara*.

Animado por Luis Luciano Bonaparte se decidió a publicar y estudiar esta balada en los dialectos vizcaíno, labortano, suletino y en 18 variedades dilectales navarras. Poco después ganaría el premio ofrecido por la diputación guipuzcoana a la mejor leyenda vascongada con la titulada *Denbora anchiñakoen ondo-esanak*.

La aportación más importante de A. Campión al estudio del euskera fue la publicación de la *Gramática de los cuatro dialectos literarios de la lengua euskara* en 1884, que había tenido su precedente en el *Ensayo acerca de las leyes fonéticas de la lengua euskara* (1884).

Campión pretendía con su *Gramática* llenar el vacío de la inexistencia de buenas gramáticas que favoreciesen el aprendizaje del idioma, aunque no se puede decir que le guiase el afán de claridad pedagógica, al modo de lo que hoy entendemos como métodos de enseñanza, sino más bien una exposición científica rigurosa.

Está convencido de que no se debe circunscribir al estudio teórico de la lengua como finalidad de la gramática, puesto que para él las lenguas eran productos espontáneos que se aprecian con exactitud contemplándolos en el libre ejercicio de su actividad.

Pero no es solamente el espíritu científico el que anima a Campión a componer su obra, ni el didáctico, sino un sentimiento de identidad nacional que adquiere en el idioma su valor más importante. Este planteamiento reivindicativo idiomático adquiere su verdadero valor en el momento en que se transforma en reivindicación nacional y rebelión contra las leyes impuestas que pretenden la abolición de la tradicional y del idioma.

Otro momento importante en la significación lingüística de Campión fue su polémica relación con Sabino Arana y con los aranistas a la muerte de aquél. El 16 de septiembre de 1901 se había celebrado en Hendaya un congreso en el que se creó la *Federación Literaria Vasca*, organización que pretendía agrupar a escritores y gramáticos de Iparralde y Hegoalde con el fin de avanzar en el camino de la unificación literaria y ortográfica. El objetivo de este congreso era sentar los principios de la unificación ortográfica del euskera.

La comisión surgida de este congreso, de la que formaban parte Sabino Arana y Arturo Campión debía avanzar en la unificación ortográfica que se aprobaría en el congreso de Fuenterrabía de 1902. Sin embargo, la intransigencia de los aranistas, que querían imponer su sistema ortográfico, propiciaría la ruptura entre los escritores de ambos lados de la frontera que continuaría hasta la unificación moderna del euskera. Campión, muy distanciado de los criterios aranistas, sufriría las consecuencias de su oposición en forma de ataques políticos que no refutaban sus criterios lingüísticos, ataques a los que no respondió políticamente Campión, sino con criterios estrictamente gramáticos o filológicos.

En relación con Euskaltzaindia, su contribución como académico en la década de los veinte estuvo limitada por su edad y su progresiva ceguera, lo que no le impidió elaborar el valioso *Informe de los señores académicos A. Campión y P. Broussain a la Academia de la Lengua Vasca sobre unificación del euskera* (1922) en que propone unificar el euskera sobre la base del dialecto guipuzcoano

o del labortano o de ambos previamente combinados. Tras analizar las causas de la decadencia del euskera que atribuyen a la imitación por el pueblo de las clases altas que han abandonado la lengua, al servicio militar obligatorio, a la pobreza del vocabulario euskérico y a la multiplicidad de variedades dialectales, propone la unificación del euskera a partir de uno de los dialectos literarios vivos a cuya estructura se adaptarán algunos elementos que se tomen de los demás.

Para la ampliación de las voces propone el intercambio léxico entre los dialectos que favorezca la entrada de nuevos términos y la creación de neologismos, usando con tino y sabiduría de las casi inagotables fuentes de la composición y derivación. Así pues, entre la pura adopción de un dialecto y la creación de una lengua totalmente nueva, se inclina por la elección de un dialecto literario al que se enriquecería con elementos de otros dialectos no presentes en el elegido como modelo.

Ante la visión pesimista del Campión ya anciano sobre el futuro del euskera que resumía en su frase “Los unos se van, pero los otros no vienen”, podríamos oponer hoy más que nunca la dedicatoria de los niños de las Escuelas Vascas de Pamplona que le homenajearon en 1934 y le dedicaban una placa con la siguiente leyenda: “Batzuek ba dijoaz, bañan besteok bagatoz”.

Lo dicho hasta aquí son pequeñas calas en la obra múltiple y variada del polifacético Arturo Campión que sí en lo político fue evolucionando, su amor a la lengua y la cultura vasca le convierten en uno de los primeros intelectuales que antepuso siempre el euskera a cualquier otro elemento que definiese la nacionalidad vasca.

* * *

Perteneciente a una generación posterior a la de Arturo Campión aunque con una biografía en muchos aspectos similar a la de aquél es Luis de Eleizalde, uno de los hombres más cultos que en el comienzo de este siglo contribuyeron más a la recuperación de la personalidad vasca en sus facetas lingüística, política, literaria, educativa y euskaldunizadora. Si existe un elemento que define la personalidad vasca de Luis de Eleizalde es su amor al euskera junto con la generosidad en el trabajo para conseguir su revitalización.

En el I Congreso de Estudios Vascos celebrado en Oñate en 1918, Luis de Eleizalde interviene para exponer su ponencia sobre la *Metodología para la restauración del euskera*, en la que su apuesta por la unificación no deja lugar a dudas.

Frente al criterio expuesto por Sabino Arana en sus *Lecciones de Ortografía del Euskera Bizkaino*. Eleizalde cree que la literatura euskaldún sólo será posible por medio del euskera unificado. Observa que los dialectos se han mantenido por la falta de una literatura tradicional escrita y por el fraccionamiento político en que durante toda su historia ha vivido el Pueblo Vasco. Se impone resolver la unificación en sus aspectos dialectales, fonéticos y ortográficos, para lo cual sería necesaria la creación de una Academia al modo de la croata y seguir el

ejemplo de acción difusoria popular del idioma emprendido por la Liga gaélica irlandesa. Eleizalde creía que si uniformaba la fonética, sería fácil llegar a la unificación del léxico. Para ello se debería aplicar una fonética general a todos los dialectos, reduciendo las múltiples transcripciones dialectales.

Estas discusiones fueron las que llevaron a la sección de Lengua de *Eusko Ikaskuntza* que presidía Eleizalde a proponer la creación de Euskaltzaindia cuya necesidad apareció a todos evidente en Oñate.

Eleizalde se encargó de redactar la circular que había de enviarse a las diputaciones para presentarles el proyecto elaborado que abogaba por "la conservación, el fomento, la depuración y la difusión" del euskera, problema que parecía el más acuciante entre los que afectaban al Pueblo Vasco. Para Eleizalde el idioma vasco necesitaba salvar la distancia entre las construcciones teóricas de la lengua y el uso real de la misma. Si hasta entonces el euskera había sido objeto de estudios teóricos por parte de famosos lingüistas europeos del XIX, ahora se pretendía la restauración popular del mismo. Era necesario fomentar la instrucción popular y la literatura en la lengua propia para que dejase de ser objeto de laboratorio y se convirtiera en el nexo social peculiar del Pueblo Vasco.

Ultimados los estatutos de la nueva Academia ya a finales de 1918, sin embargo no se constituiría la comisión fundadora hasta el 21 de septiembre de 1919.

A pesar del escaso tiempo que pudo dedicar a los trabajos académicos, debido a su temprana enfermedad y muerte, Eleizalde tomó parte en las discusiones sobre ortografía vasca y tras la aprobación por Euskaltzaindia de los acuerdos sobre la materia fue el encargado de proponer a la Sociedad de Estudios Vascos que todos sus escritos fuesen redactados de acuerdo con dichas normas.

El mayor empeño de Eleizalde en materia lingüística lo constituye su constante afán por recuperar las formas verbales simples que parecían haberse perdido en la evolución de la lengua. Influida por su condición de catedrático de Matemáticas, realizó una reconstrucción de las formas verbales que creían habían existido en tiempos antiguos y debían volver a utilizarse siguiendo criterios de purismo gramatical sabiniano. En realidad, llevado del atractivo matemático que presentaba la reconstrucción de la conjugación sintética, Eleizalde no advertía que el verbo vasco se había ido transformando debido a la mayor facilidad de uso que presentaban las formas compuestas sobre las simples y a la proximidad de la conjugación de las lenguas romances.

Si la faceta del Eleizalde lingüista es importante, su verdadera vocación fue la enseñanza, a la que se dedicó profesionalmente en el instituto de Vitoria y luego como inspector de la Diputación de Bizkaia. En 1918 cree llegado el momento de promover soluciones a la escolarización en euskera siguiendo el modelo checo que propugnaba el impulso social al margen de la enseñanza oficial, anticipándose a uno de los principios básicos de las futuras ikastolas.

La enseñanza en la lengua materna es la única posible para Eleizalde que ataca constantemente a la pedagogía impuesta por la escuela estatal y la imposición del maestro que en muchos pueblos era el único que no conocía el euskera: "de ahí el gran número de analfabetos, de ahí el horror a la lectura, de ahí la

lastimosa situación de nuestros niños euskaldunes que piden pan intelectual y no reciben más que un pedrusco pedagógico”.

Tras defender que la enseñanza primaria debe ser euskaldun, porque solamente así será provechosa y útil, propone conseguir de los poderes públicos el derecho a que el pueblo euskaldun sea instruido en su propio idioma pues toda acción euskerizadora que no comience por la escuela es inútil.

En 1918 se muestra evidente la necesidad de contar con libros escritos en euskera para su utilización en la enseñanza primaria, por lo que Eleizalde llama a todos los escritores euskaldunes a preparar textos, adaptar métodos y formar maestros. Cree necesario componer silabarios, textos elementales de Aritmética, editar tratados de cosas en euskera y en definitiva obras literarias que son necesarias para que el euskera adquiera el carácter de lengua culta. Desde su participación en la Junta de Instrucción Pública y como inspector de las Escuelas de Barriada, Eleizalde no sólo impulsa múltiples iniciativas en este sentido sino que también participa activamente con su silabario *Euskeraz irakurtzeko irakaspidea* y su Aritmética en vizcaíno *Euskal-Zenbakistia*. Los avatares políticos forzaron la brevedad de esta experiencia que, acusada de nacionalista, fue prohibida en 1922, teniendo que ver Eleizalde cómo eran quemadas aquellos libros y sustituidos por otros en castellano.

Moriría poco después tras haber realizado una ingente labor como restaurador del euskera, impulsor de la enseñanza en euskera, creador de libros euskaldunes, promotor del uso social de la lengua, divulgador de las ideas religiosas y nacionalistas, publicista infatigable, en definitiva una personalidad cultural de primer orden que hoy debemos recuperar para los estudios vascos y en particular para Eusko Ikaskuntza y Euskaltzaindia.

Y por último sólo me resta agradecer a la Secretaría de Política Lingüística y a los familiares de Luis Eleizalde por las facilidades para la elaboración de estos trabajos, que además espero que tengan una continuación muy próxima.

Eskerrik asko.

BIDEGILEAK LIBURUKIAREN AURKEZPENEAN

Egoitza, Bilbo, 1993.10.28

*Mari Karmen Garmendia Lasa,
Hizkuntza Politikarako idazkari nagusia*

Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusiak harreman estuak ditu Euskaltzaindiarekin joandako urteetan, bere eginkizunen artean, bete-betean sartzen baita Euskaltzaindiak bere baitan dituen eginkizunak bideratzen, horiek diruz sorosteko eta elkarlana bai Erakunde batek eta besteak aurrera eramatea. Beraz, 75. urteurreneko ospakizunetan pozik batetik parte hartzen dugu, eta bestetik, uste dut, obligazioa ere badugula gure ahalegintxoa edo gure lan apurra horretan jarri eta eskaintzeko.

Gaurko hau, lau gizon haundi, oso haundi, omentzeko ekitaldia da. Berez, gure aportazioa xumea da, baina errespetu guztiz, maitasun guztiz eta intentzio guztiz, esango nuke, egindakoa.

* * *

Bidegileak bilduma hau, oraintxe hiru bat urte hasi genuen asmo jakin-jakin batekin. Behar bada, nire maistra edo hezitzaile edo irakaslea izateak bultzaturik, garbi konturatzen nintzen guk geuk ere zer asko ez genekiela sarritan gure historiari buruz eta gure eskuetan genituen belaunaldi berriak askozaz ere, zoritxarrez, gutxiago. Eta betidanik edo aspaldidanik buru-bihotzetan neraman ideia bat gauzatzera ausartu nintzen *Bidegileak* bilduma hau sortuz eta aurrera ateraz. *Bidegileak*: gure aurretik, gu gabiltzan Herri honetan, gure aurretik, bidea egin dutenen berri jakin. Nahi baduzue, gure aldareko santuak beren lekuan jarri, beste hitzetan esanda. Eta gainera honetan, hau nire barruan nerabilkiala, oso gogoan hartu nuen zerbait irakurtzeko aukera izan nuen Israelen. Poeta judutar batek idatzia utzi baitzuen herriari buruz: "lehena ezagutu, oraina bizi eta etorkizuna eraiki".

Uste dut memoriarik gabe, herri batek, gizarte batek, ezer gutxi egin dezaketela. Eta gure kasuan, gainera, iruditzen zait gaurko lau gizon haundi hauek, erreferentzia puntu izugarriak direla gaur bizi dugun gizarte honetan eta bizi dugun egoera honetan. Batetik, Euskal Herriarekiko maitasuna eta konpromisua bakoitzak bere lekutik eta bere izaeratik eta bere jatorritik, bene-benetan bizi izan zutelako; hizkuntzaren ikuspegi erretorikorik izan ez zutelako, guztiz bestelakoa baizik. Eta gainera iruditzen zaidalako, lehen esaten nuen eskerron hori eta

errespetuzko gure hitz hau eskaintzeaz gain, belaunaldi berrien esku guztiau jartzeko obligazioa daukagulako. Aukeraren bat, laurak zaizkit benetan miresentzari, baina zerbait azpimarratu nahiko nuke gaur. Nire ikasketak, eta hau neurri batean pertsonala da, baina egin-egin nahi dut. Nire ikasketak eta prestakuntza eta lanetan zehar nabilela, ordena honetan jakin nuen nik hauen berri:

Azkue aurren-aurrena. Urkixo segidan, Kanpion gero eta, azkenean, Luis Eleizalde. Luis Eleizalde oso berandu ezagutu dut nik, doktoradutzako tesia egiten ari nintzela, liluratuta gelditu nintzen mende honetan, batik bat gerra aurretik, ni aztertzen nabilen eta nire munduarekin zerikusia zuen hezkuntza elebiduna edo euskarazko hezkuntzaren inguruko lanak, benetan esaten dizuet, deskubritu nituenen. Eta neurri batean haserre eta bestetik oso poztuta gelditu nintzen guztiori deskubritu nuenean. Haserre, ordurarte, ia hogeita hamar urte luze nituen garairarte, inork sekula santuan, ezer esan etzidalako, eta pozik, gure aurretik egin zuten lana ikaragarria zelako. Beraz, alderdi horretatik lan xumea da, baina esaten nizuen: maitasun guztiz egindakoa eta kontzientzia edo intenzi guztiz egindakoa, izan ere, iruditzen zait bai hezitzaileek, gurasoek gure seme-alabek, honetan dabilten filologo ez-tiren edo ikertzaile ez-tiren guztiek jakin behar dutela zer gertatu den Herri honetan, nola egin den, zein pentsakera diferentetako eta jatorri diferentetako jendeak helburu bakar batekin lan egiteko gaitasuna eta kapazitatea izan duen. Beraz, uler ezazue sentidu horretan, gure gaurko aurkezpen eta aportazio hau. Garai zailak datoz, diruz urri gabiltza eta benetako zailtasunak izango ditugu *bidegileekin* aurrera jarraitzeko. Hala ere, besterik ezpada paper birziklatuan, orain esaten den bezala, nik uste dut, jarraitu egin behar dugula, ze pena ikaragarria emango lidake hasitako bide hau etenda uzteak eta, oraindik ere, eginkizun asko eta handia dago hau, ondare hau, ondorengoen esku ez jartzeak.

* * *

Bidegileak es una colección sencilla de divulgación, no es para especialistas, investigadores universitarios, aunque también creo que puede servirles, de divulgación hecha con muchísimo amor, con muchísimo cariño, pero además con una clara intención que queda resumida en las palabras que tuve ocasión de leer en Israel y que me impactaron profundamente, y que daban forma a algo que yo venía sintiendo desde hace muchos años. Un poeta judío dejó escrito, respecto del pueblo judío de Israel: "conocer el pasado, vivir el presente, construir el futuro". Y creo que, en todo momento, pero más en unas circunstancias como las actuales, es un sinsentido ofrecer a las nuevas generaciones, a nuestros hijos, a nuestros nietos, elementos culturales sin puntos de referencia. Cuando digo puntos de referencia, en este caso, me estoy refiriendo concretamente a las grandísimas cuatro personalidades que hoy presentamos. Con todo respeto, y además con la sanísima intención y obligación de que podamos tener conocimiento de lo que hicieron los que pasaron antes que nosotros por esta tierra y por esta vida, por eso: *Bidegileak*. Espero que esto no sea sino un hito y esto que estoy diciendo ahora, tenga continuidad, vaya desarrollándose y seamos capaces de transmitir y de dar y de donar a los que vienen detrás de nosotros todo este patrimonio humilde en algunos aspectos, pero enormemente rico en otros que

tenemos, como Euskal Herria. Las cuatro personalidades que hoy presentamos yo los fui conociendo no a la vez, sino paulatinamente, a medida que me iba haciéndome un poco mayor y además a medida que iba profundizando mis estudios. Las cuatro son, de verdad, extraordinarias. Pero quiero subrayar algo, probablemente, porque es quizás el aspecto menos conocido de lo que presentamos hoy. Primero conocí a Resurrección M.ª de Azkue: la *Morfología vasca* como me imagino que a tantos otros primero vino a mis manos, después vino Arturo Campión, un poco más tarde Julio de Urquijo y a Luis de Elizalde lo descubrí cuando estaba preparando mi tesis doctoral: leyendo, recogiendo papeles, excarvando aquí y allá... porque mi tesis doctoral versó precisamente sobre las ikastolas y la educación bilingüe en Euskal Herria.

Por una parte me llenó de dolor el descubrir que no supe hasta muy tarde casi nada de lo que se había hecho hasta entonces, no supe nada de Luis de Eleizalde y no supe tampoco apenas nada de otras grandísimas personalidades como Miguel Alzo u otras que trabajaron antes que nosotros en algo que nosotros hemos estado haciendo en estos últimos años. Luis de Eleizalde utiliza una expresión francesa, tuvo planteamientos que los franceses denominan: "avant la lettre". Lo digo con toda sinceridad. Cuando Fishman, Augen, Heinklos y tantos grandes sociolingüistas están hablando en estos últimos años desde el final de la década de los cincuenta (50), de dos conceptos que ya son universales en sociolingüística.

Como la *planificación del corpus de la lengua* y la *planificación del status de la lengua*, Luis de Eleizalde, en 1918, en Oñati pronunció una conferencia en la que dice: "Hay que plantearse seriamente la restauración literaria de la lengua" que no es más que el corpus de la lengua; y habla, con enorme profundidad, de la restauración social de la lengua y de la política lingüística que hay que llevar a cabo para lograr ambos objetivos. Por esa razón las cuatro grandes personalidades las debemos colocar entre nuestros *Bidegileak*; pero permítanme, por la parte que me toca, de maestra, de educadora, de profesora y en estos momentos de responsable de la Política Lingüística del Gobierno Vasco, poner el acento en esta faceta desconocida por nosotros hasta hace muy poco tiempo todavía, de la reflexión sobre la normalización lingüística, que ya había sido hecha, como digo, en el año 1918.

Espero que *Bidegileak* pueda seguir, a pesar de las dificultades con las que nos encontramos, aunque sea de otro modo, más humilde todavía, pero con toda la dignidad que podamos tener para seguir adelante y espero también que los profesores, los maestros, los periodistas tengan en cuenta cuáles son los elementos que completan este patrimonio, que como Pueblo Vasco tenemos, y lo divulguen.

Eskerrik asko.

PIERRE BROUSSAINEN FONDOA HARTZEAN

PIERRE BROUSSAINEN FONDOA HARTZEAN

Egoitza, 1993.10.29

Piarres Charritton

Ez naiz hasiko hitzaldi luze baten egiten: Atzo, Pierre Broussain ez baldin bagenekien nor zen xuxen —nik hasteko ez nekien bazenik ere, nahiz haren sorterrian sortua nintzen, Hazparnen, hura hil ondoko urtean—, gaurregun ordea ez dut uste, etxe honetan, merezi duen xehetasunetan sartzea oroitarazteko 1859an sortu zela Piarres Broussain, gero 6-7 urtetan, etxetik joan zela eskolara, Larresorora, ama alarguna berriz ezkondu zitzaielarik. Baionako komandante erdaldun batekin. Ondotik eskolak segitu zituen Akizen, Bordelen, eta 20 bat urtez bederen Parisen, eta azkenean, medikuntza doktorgoa iraganik sorterrira itzuli zen, sendagile bezala, han lanegiteko. Bost urteen buruko ordea bere herritarrek auzapez hautatu zuten eta 15 urtez Hazparneko auzapez egon zen, hasik hil arte: auzapez eta ere gerla ondoan kontseilari jeneral. Heriotzeak Ortheseko hirian atzeman zuen 1920eko apirilean, Pabeko biltzarretik lekora, etxera heldu zelarik eta Hazparnen ehortzi zuten ordukotz jauneria egin ohi zen bezala, mintzaldi guziaz frantsesez, hitz bakar bat euskaraz eman gabe.

Protesta adierazi zuen halere, zenbait egun geroago, Martin Landerretxe apez euskaltzainak, erranez ez zela eskubiderik Piarres Broussain joaitera uzteko agertu gabe zein izan ziren haren bi ideia nagusiak: Lehena, euskarak nahi baldin bazuen irauin, behar zuela baitezpada bateratu edo bakundu. Bigarrena euskarak nahi baldin bazuen irauin behar zela euskara hori eskoletan sartu. Geroxeago berriz mintzatu zen ere Jean Etchepare, mediku adiskidea, berak zekien bezala, zehatz eta mehatz: (ikus P. Charritton, *Jean Etchepare mirikuaren idazlanak* I. Elkar, 1984, 183. orr.), baina geroztik ixiltasun handi batek estali zuen Broussainen orotzapena.

50 bat urteen buruan halere, hazpandar gazte zenbait, Jean Louis Davant Hazparneko irakasle euskaltzaina tartean zutela, oroitu ziren. Hazparne Barrandegiko seme bat izan zela mende honen lehen partean bere herriko auzapez; ez ordea bakarrik herriko auzapez, euskalzale handi ere bai eta Resurreccion Maria Azkue bere adixkide minarekin batean, Euskaltzaindiaren sortzaile. Gehiago oraino gaur erran genezake, Broussain-Campion txosten famatua berrirakurri ondoan, Broussain-ek berak ziola hil aintzin elkarte berriari aurkeztu, XX. mende honen azkenerako nonbait hor Euskaltzaindiak beteko duen premiazko egitasmoa, euskara batuaren egituraztea eta eskoletan sartzea.

Horra nola Hazparneko gazteriarri gogoratu zitzaion omenaldi baten egitea Piarres Broussain zenari eta nola andere Jenofa Broussain-Leroy, omenduaren alaba gomit izanez, haren ganik jakin genuen Lehuntzeko bere etxean gorderik bazeuzkala bizpahiru kutxa, aita zenaren paperez beterik. Paper horien ikertzen hasi nintzen beraz jabearen baimenarekin, eta Bordeleko irakasle genuen Jean Haritschelhar gaurko euskaltzainburuaren gidaritzapean osatu ahal izan nuen, Pierre Broussain zenaren bizia eta obra aurkezten zuen tesia. Jacques Allières irakasleari esker C.N.R.S. (Centre National de la Recherche Scientifique) delakoak argitaratu zidan ene lana frantsesez (1985), baina zorigaitzez euskaraz egin-gei daukat oraino.

Dena dela, aita Villasante-ri zor diot, Euskaltzaindiak berak, bere IKER sailaren 4. liburukia eskaini baitio, R.M. Azkuek eta P. Broussainek utzi dizkiguten eskuizkribuei esker berrantolatatu ahal izan dudana elkarridazketa (1986). Lan horientzat erabili ditudan paperak oro, Euskaltzaindiaren egoitzako bibliotekan aurkitzen dira beraz gaurdanik, Andere Maider Clément de Courson-ek horrela konplitu nahi izan baitu egun, Andere Jenofa Broussain Leroy bere ama zenak adierazia zion xedea.

Toki berean aurkituko dira oraidanik Sabino Arana Goiri-ren obren bigarren edizioan Piarres Lafitten sinadurarekin nihonek sartu nituen Broussainekilako gutunak, bai eta ere Baionako *Bulletin du Musée Basque* aldizkarian argitaratu ditudan Georges Lacombe-nak (15) edo Albert Constantin-enak (17). Baina badaude ere argitaratu gabeko beste frango, adibidez Manex Hiriart Urruty-ren 30 gutun, Mokozain apezaren 15, Arbelbide kalonjearen 10, eta beste 40 bat bederen. Estanislao de Aranzadi, Julio de Urquijo, J.B. Daranatz, J.B. Darricarrère, Arturo Campion, Koldo Eleizalde, Martin Guilbeau, Jean Etchepare, Gratien Istilart edo F. de Saint-Jayme sinadura dutenak.

Zehaztu nahi nuke bestalde gure mende honen hastapeneko gertakari nagusi bat edo beste argitzeko lagungarri dituzketela ikerleek hemen izanen diren Broussainen eskuizkribu zenbait, hala nola Euskalzaleen biltzarraren sorreran gertatuak, (1900-1903), Frantziako Gobernuak euskarazko dotrina edo katiximaren aurka egin erasoari euskaldun batzuek eman erantzuna (1902-1905) edo 1911ean bere euskal kantu bilketa Iparraldean zeramalarik, Azkuek berak "euskaldun frantses frantsesiar" batzuekin izan zituen liskarrak.

Dena dela, ez baldin badugu ere oraino nehon aurkitu ez Bilbon ez Lehentzan Azkuek bere *Hiztegi* handian "Manuscrit de Hasparren" deitzen duen Broussain-en eskuizkribua, lan horren prestatzeko baliatzen zituen paper muttur asko hor daukagu orain, jaun mediku zenak berak bildu zituen bezala.

Aitor dezagun oraino Piarres Broussain-en sendiak berak begiratu dituela etxekoen edo adixkideen arteko zenbait gutun, zuzen eta egoki den bezala, eta Hazparneko udal artxibategirat joan direla Hazparne herriak 15 urtez bere gidari izan duen auzapezak erabili urrats batzuen lekukotasunak dela hauteskunde, dela arraindegi, dela oihanestatze, dela gerlako oroitarri. Azken hitza izanen da, milesker handi bat erraiteko Andere de Courson eta Broussain sendiari, nihauri ene ikerketentzat eman erraztasun guzientzat, eta Euskal Herriko historiaren biharko ikerleei hemen eskaintzen dieten altxor ederrarentzat.

PIERRE BROUSSAINEN FONDOA JASOTZEAN

Egoitza, 1993.10.29

Jose Antonio Arana Martija

Madame Mairer de Courson anderea,
Mahaikideok,
Euskaltzainok,
Entzule guztioi, eguerdion.

Broussainez ezer ez zekiela esan du Piarres Charritton euskaltzainak orain-
txe, baina badirudi gero ikasi duela zerbait baino gehiago. Esandakoetatik aparte,
nik aipatu nahi nituzke hemen baliagarri izan ditudan Charrittonen hiru lan
hauek: "Piarres Broussainen paperak", *Euskera* gure agerkarian 1978an eman zi-
gun lana (1), *Pierre Broussain. Sa contribution aux études basques* tesia, Parisen
CNRS-k 1985ean argitaratua, eta *Resurreccion Maria de Azkue eta Pierre Broussain-en arteko elkarridazketa*, Euskaltzaindiak *Iker* bilduman, 4. zenbakiarekin
1986an kaleratua.

Pierre Broussain hil zenean, 1920.eko apirilaren 27an, Ameli Baratxart alar-
gunak Baionako bere etxera ekarri zituen 1934ean zenduaren paper guztiak. Pie-
rre eta Ameli gurasoen alaba zen Jenofa Broussain andereak, ama 1962an hil zi-
tzaionean, Lehuntza Nagileko bere etxera ekarri zituen paper guzti horiek.

Jenofa Broussain, gure euskaltzainaren alaba hori, Clément jaunarekin ez-
kondu zen eta bi seme-alaba izan zituen: Miguel Clément Broussain, 1978an hil
zena, eta gaur hemen gure artean daukagun eta omentzen dugun Mairer Clé-
ment Broussain anderea, 1979 urtean hil zitzaion de Courson jaunarekin ezkon-
dua. De Courson / Clément gurasoengandik jaiotako alabaren ezkontza ospatzen
zirelarik, itsumustuan hil zen 1987an Jenofa Broussain anderea.

Hil pare bat lehenago, 1987.eko apirilaren 8an, Erribera kaleko Azkue Bi-
bliotekan izan genuen Jenofa anderearen bisita, Charrittonekin etorria. Opari gisa
liburu batzuk eman genizkion, eta bertan adierazi zigun aipatu aitaren paperak
Euskaltzaindiaren artxiborako utzi nahi zituela. Baina denbora gutxi barru eta ta-
malez hil zenez, gauzatu gabe geratu zen ondare honen emaitza.

Esan dezagun ordurako Clément senarra zendua zela eta Jenofa anderea Le
Roy jaunarekin berriz ezkondata zegoela. Alargun geratu zen jaun honek eta

---

(1) Lan hau 1978.08.25ean irakurri zuen eta *Euskeran* argitaratu, 1979, 167-170. orr.

Maidereak erabaki zuten Jenofa emaztea eta amaren borondatea errespetatzea, eta gaur da guretzat egun aipagarria zeinetan Broussainen fondoa jasotzen dugun.

Aspaldidanik arakatu zituen Charritton jaunak paper guzti hauek, eta tesian esaten digunez, senitarteko eta adiskideen gutunak zeuden orduan kaiza batetan. Orduko euskalarien gutunak ere han zeuden, hala nola: Azkue, Hiriart-Urruty, Constantin, Lacombe, Arbeldide, eta beste batzuenak. Dakidanetik, oso baliotsua dela ondare hau iruditzen zait, zeren artxibo batetan halako gutunak izateak, *bi-degileen* biografiak, euskararekiko joerak eta iritziak aztertzeko ezinbesteko laguntza ematen baitio ikertzaileari. Iparraldeko euskalarien mundu hori hobeto eza-gutzeko beste ildo bat zabaltzen digu emaitza honek. Orain, erabilgarria izan dadin, ondare honen katalogoa prestatu beharko dugu Azkue Bibliotekan, eta zinez esaten dizuet pozik eta maitekiro paratuko dugula.

Eskerrak berriz emateak ez dio kalterik sortuko Maidere de Courson anderea-ri eta Erakundearen bibliotekaria naizenetik, bereziki dagokit jasotzen dudana emaitzarengatik eskerrik beroenak ematea. Eta eskerron hau denen gogokoa izango delakoan, txaloekin Broussainen ilobari adieraztea eskertuko nizueke.

PIERRE BROUSSAIN-EN ARTXIBOTIK JASOTAKO DOKUMENTUAK

Gutundegia

Nork idatzia	Data	Zenb.
1. ABBADIE, E.	1911. 9.21	1
2. ADEMA, Blaise	1919. 1. 6	1
3. ADEMA, Gratien "Zaldubi"	1901. 7.15	1
4. ANONIMO - Mera jaunari	d.g.	1
5. ANZOLA, J.	1902. 7. 4	1
6. ARANA GOIRI, Sabino	1901.12. 4/1902. 1.23	5
7. ARANZADI, Estanislao	1901.10.30/1903. 1.27	4
8. ARBELBIDE, Jean Pierre	1891. 5. 6/1904. 4.25	10
9. AZKUE, Resurrección María	1899. 8. 9/1919. 6. 3	75
10. BEHERAN, Jeanne Marie	1891. 2.10	1
11. BROUSSAIN, Pierre - GUICHERME, Marie-ri	1913. 5.22	1
12. BROUSSAIN, Pierre - WINKLER, Henrich-i	d.g.	1
13. CONSTANTIN, Jean Baptiste	1899.12.12/1919. 5.22	17
14. DARANATZ, Jean Baptiste	1899.11.17/1919. 3.12	8
15. DARRICARRERE, Jean Baptiste	1900. 1. 8/1902. 1.17	5
16. DOURISBOURE, Alexis	1903. 3.21	1
17. ELEIZALDE, Luis	1916.10.14/1919. 9.10	2
18. ELISSAGARAY, Renaud d'	1903. 1.15/1903. 1.19	2
19. ETCHEVERRY, Louis	1903. 3.30	1
20. ETCHEVERRY, Mathieu	1908. 8. 3/1908. 7.23	2
21. ETCHEGOYEN, Sauveur	1894.10.28	1
22. ETCHEPARE, Jean	1901.11.12/1905.10. 1	4
23. ETCHEPARE, Pierre	1905.10. 1	1
24. GARMENDIA, German	1918. 5.11	1
25. GAVEL, Henri	1913. 7. 5/1916.11.23	2
26. GODIN	1891	1
27. GRAGIRENA, Manuel	1914. 2. 4	1
28. GUILBEAU, Martin	1895. 8.27/1902. 1. 9	4
29. HALSOUET - Ezpeletako auzapeza	1903. 4.23	1
30. HAPET, Clément	1903. 3.26	1
31. HARISTOY, Pierre	1899.11.13	1
32. HARREGUY, Bernardin	1916. 8.12	1
33. HIRIART URRUTY, Jean	1894. 7.15/1906. 1.23	30
34. ISTILART, Gratien	1910. 6.24/1920. 6.14	6

Nork idatzia	Data	Zenb.
35. JUVENAL, Fray	1901. 8.28	1
36. LACOMBE, George	1903. 8. 8/1921. 2.27	14
37. LAFOURCADE - Bastidako auzapeza	1903.12. 4	1
38. LARRIEU, Amédée	1916. 6.17/1916. 8.17	3
39. LARRIEU, Dr. J. Felix	1899.10.29/1901.12. 9	3
40. LORDA, Jean	1891. 2.10/1891. 3.12	2
41. MENDIONDO, Dr.	1903. 3.28/1903. 4. 6	2
42. MOCOÇAIN, Dominique	1892. 2.19/1905, 9.13	14
43. MOKOROA, Baleriano	1899. 7. 3	1
44. MOUGICA, Jean	1916. 7.19	1
45. MUGICA, Gregorio	1913. 7.10	3
46. POCHELOU, Arnaud	1894. 9.23/1894.12.29	4
47. RITOU, Etienne	1903. 3.26	1
48. SABALOU, Gracieuse	1905. 6.22/1916.11. 7	7
49. SAINT JAYME, Frédéric	1903. 3. 4/1919. 9. 8	9
50. TELLETCHÉA, Jean Baptiste	1916.10.21	1
51. UGARTE, M. - Larraïdy doktoareari	1900. 9. 5	1
52. URQUIJO, Julio	1919. 1. 7	1
53. WEBSTER, Wentworth - HARISTOY, Pierre-ri	1896. 5. 7/1898. 3.18	3
54. WEBSTER, Wentworth - NICHOLS, H.S.-rena	1898. 3.16	1
55. IDENTIFIKATU GABE	1898. 4.23-1903. 3.18	2

Eskuizkribuak

56. BERTSOAK

1. Azparreco carrican celhaitic sartçian
2. Banoa loaren hartzerat, Jesus zure izenean
3. Cantaxérat niasu omoré onian
4. Carlisten desira zen
5. Cusi maite charmanta (Anna Diharce)
6. Irusci deman soinden
7. Maitia gaste cira eder eta fresco
8. Iruñaco ferietan juan den San Ferminetan (Otxalde)
9. Oy nere amantea
10. Oi uda lili polita
11. Oi uda lili polita
12. Yakin zazu nic erranic Dr. Broussain yaun handia

57. BROUSSAIN, Pierre

1. Agenda helbideekin
2. Agenda etxe izenekin
3. Bi agenda hitzekin

58. BROUSSAIN, Pierre

Azparne'ko kantonamenduko boz emaileer (1905).—2 orr.

59. BROUSSAIN, Pierre
Bertso tituluekin zerrenda.—orr. 1
60. BROUSSAIN, Pierre
Hiztegitza.—38 orr.
61. BROUSSAIN, Pierre
J'ren otsa eta ortografia.—3 orr.
62. BROUSSAIN, Pierre
(Kontseilu Jeneraleko boz emaileer) (1910).—2 orr.
63. BROUSSAIN, Pierre
Projet de formation d'une Association ou Ligue pour la conservation de la langue basque (1902).—10 orr.
64. ELISSAMBURU, Jean Baptiste
Zapataina edo gizon zuhurra
65. MENDIGACHA, Mariano
Gayazko ulun eta issitarrunaz eguin itz.—orr. 1
66. EUSKALTZAINDIA
Irugarren Txostena (1920).—3 orr.

Argitalpenak

67. *A Monsieur le Préfet des Basses-Pyrénées.*
t.g.: i.g., 1903.—orr. 1
68. ARTOLA, Jose
Aur Kantona
t.g.: i.g., d.g.—orr. 1
69. *BAIGORRICO Laborari Confrariaco frantsesez Syndicat Agricole deitzen denaren Erreglamendua.*
Bayonne: A. Lamoignon, 1892.—4 orr.
70. DARRICARRERE, Jean Baptiste
La langue basque et les idiomes arvens.
Barcelonnette: E. Bouguin, 1885.—31 orr.
71. DUCERE, E.
Documents pour servir a l'étude des patois gascons.
Bayonne: i.g., 1880.—15 orr.
72. *ELGAR-LAGUN Hazparneko Abere Konfrarioaren Erreglamendua.*
Bayonne: A. Lamoignon, 1910.—8 orr.
73. EUSKAL ZALEEN BILTZARRA
Statuts.
Bayonne: A. Lamoignon, 1902.—7 orr.

74. EUSKAL-ZALEEN BILTZARRA
Congrès du 10 Septembre 1903 (Batzar-deia).
Biarritz: A. Lamaignère, 1903.—orr. 1
75. ESKUAL-ZALEEN BILTZARRA
(*Batzar-deia*) 10 Août 1903.
(Bayonne): i.g., 1903.—orr. 1
76. EUZKO IKASKUNTZA
Araudia.
Tolosa: E. Lopez (1918).—4 orr.
77. EUZKO IKASKUNTZA / SOCIEDAD DE ESTUDIOS VASCOS
Reglamento.
t.g.: i.g. (1918).—4 orr.
78. EUZKO IKASKUNTZA
(*Bazkuna irasteaz*).
Gasteiz/Vitoria: Fuertes y Marquinez, 1919.—2 orr.
79. EUZKO IKASKUNTZA / SOCIÉTÉ D'ÉTUDES BASQUES
(*Oñatiko Biltzarraren ondorioak*)
Saint-Sébastien: Martin, Mena et Cie., 1919.—2 orr.
80. EUZKO-İKASKUNTZA
(*Bazkidetzaren txartela*).
t.g.: i.g., 1919.—orr. 1
81. FEDERATION LITTÉRAIRE BASQUE
Congrès bascophile.
t.g.: i.g., 1901.—orr. 1
82. *FONDATION de Labastide-Clairence. Poème béarnais avec traduction française*.
Pau: Vignancour, S. Dufau, 1894.—35 orr.
83. LARRIEU, Amédée
Rapport du Commissaire.
Bayonne: i.g. (1916).—orr. 1
84. PRENTSA mozkinak:
1. AGRAIN, Henry: "L'épigramme d'Hasparren."
2. Bayonne il y a 50 ans. 1916.
3. Les basques et l'actualité du Caucase.
4. En Sorbonne.
5. Académie des sciences morales et politiques.
6. Fête nationale et fêtes basques. 1901.
85. ZAPATAINDEGUI, Bégnat
Osquichiânerie.
Saint-Palais: Clèdes, d.g.—4 orr.

PIERRE BROUSSAINEN FONDOA HARTZEAZ

1993.10.29

*Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua*

Egun ederra da beti nonbaitetik ondare bat sartzen delarik Euskaltzaindian eta bereziki erakunde publiko batetarat sartzen delarik, erran nahi baita pribaturik publikora pasatzen delarik, zeren eta orduan gauzak hobeki ikusten ahal baitira eta, dudarik gabe, nire azken hitzak, hemen, esker onezko hitzak izanen dira. Zonbait emaiten ditut orain, jadanik Xarritonek eta Jose Antonio Aranak euskaraz eman baitituzte eta aurrean dudan andere horrek ez baitaki euskararik, beraz normalki frantsesez mintzatu natzaio.

* * *

Madame, c'est à vous que je m'adresse maintenant.

Vous avez eu la chance d'avoir un grand-père célèbre, mais ainsi veut le monde que, de temps en temps, les célébrités s'émeussent et puis, tout d'un coup réapparaissent, et cela grâce à un concours de circonstances qui a été assez étonnant.

Je veux dire para là que votre grand-père, Pierre Broussain, a connu tous les honneurs: il a été maire de Hasparren, son village natal; il a été conseiller général; il a été un basquisant notoire, il a eu l'honneur d'appartenir aux douze premiers académiciens et je pense qu'il doit cet honneur à l'amitié très grande que lui vouait Azkue; si je ne commets pas d'erreur, c'est à partir de 1898 que se sont nouées ses relations avec Resurrección Maria de Azkue qui a été un géant en bascologie.

Mais les gens oublient vite; l'oubli est quelque chose qui, parfois, nous préserve du trop de mémoire mais, dans le cas actuel, je voudrais plus particulièrement souligner, parce qu'il a beaucoup parlé des autres, la part que Pierre Charritton a prise dans la resurreccion de Pierre Broussain. Certes, il a pu le faire parce que votre famille, en particulier votre mère, lui a ouvert toutes les portes et très grandes; qu'il a pu entrer dans ses archives privées et qu'à ce moment-là, il s'est retourné vers moi et m'a dit: "Voilà ce qu'il y a et je pense qu'il faudrait pouvoir faire une thèse avec ça"; évidemment, je l'ai encouragé, et cette thèse, il l'a très brillamment passée; elle a été publiée; il ne lui reste plus qu'à la publier en basque maintenant, puisqu'il s'y est engagé, de manière à ce que les Basques

qui ignorent le français puissent savoir aussi ce qui se dit de Broussain et qui a été Pierre Broussain.

* * *

Et c'est là que votre mère s'est souvenue de son père, alors qu'elle n'avait que huit ans au moment où il est mort. Elle a retrouvé ce qui était l'âme même de son père. Il y avait dans ces archives privées ce que les historiens de demain ne trouveront peut-être pas car beaucoup de choses se font maintenant par téléphone et non point par écrit et c'est cette trace de l'écrit qui a permis à Pierre Charritton, non seulement d'évoquer une figure, mais de dresser la fresque d'une époque. Or, cette époque est particulièrement importante dans le développement de la conscience linguistique des Basques et je dirais, parallèlement, de la conscience politique des Basques. Mais si nous sommes ici aujourd'hui et si je m'adresse à vous, c'est parce que vous avez eu cet élan de générosité qui consiste à passer des archives privées vers des archives publiques et c'est un don que vous faites. C'est un don que vous faites à la société et en l'occurrence un don que vous faites à la société basque car, comme l'a dit Pierre Charritton, s'il y a un certain nombre de lettres qui ont été publiées, en particulier certaines dans le *Bulletin du Musée Basque*, d'autres effectivement dans un ouvrage que Euskaltzaindia lui-même a publié, c'est-à-dire *Iker 4*, il y en a encore d'autres qui n'ont pas été publiées et qui peuvent servir à compléter l'histoire de cette époque-là. Par conséquent, Madame, et au nom de Euskaltzaindia, je tiens à vous adresser les remerciements les plus sincères pour ce don généreux que vous faites à nos archives.

* * *

Certes, vous les avez ouvertes déjà; certes, elles ont donné des fruits mais lorsque des archives se retrouvent dans un endroit public et dans une institution publique comme la bibliothèque et les archives de Euskaltzaindia, il ne fait aucun doute qu'un accès plus grand leur est donné et que, par conséquent, c'est véritablement une ouverture que vous faites avec ce don et avec cette générosité. C'est cela que je voulais souligner, Madame, en témoignage de cette journée qui, pour nous, est une grande journée parce que le patrimoine d'Euskaltzaindia s'augmente et qu'il s'augmente justement du legs ou du don de l'un des premiers euskaltzain de 1919; alors, en témoignage de reconnaissance, je voudrais vous offrir la médaille de l'Académie. Sur cette médaille de l'Académie, nous avons placé simplement ces quelques mots: "Pierre Broussain-en oroitzapenetan" (en souvenir de Pierre Broussain) et la date est du 29 octobre 1993, afin que cette date soit effectivement bien marquée.

Siège/Egoitza, 29.10.94

Maidor de Courson

Je voudrais vous dire mon profond regret de ne pas parler basque et Aitatxi ne méritait pas ça. Ama parlait basque; je ne suis pas du Pays Basque; mon père n'était pas basque et, malheureusement, je ne le parle pas mais je suis très très attachée à ce Pays Basque et je trouve que tous ces papiers d'Aitatxi se devaient d'être dans vos mains ici, à l'Académie, puisque nous ne le parlons pas et surtout parce que je pense qu'il a fait beaucoup pour sa langue basque et qu'il fallait absolument que tout cela soit ici, avec vous, et que tout le monde en profite, comme vous l'avez dit, Monsieur le Président.

BILBAO BIZKAIA KUTXA - EUSKALTZAINDIA:

Literatura-sariak 1993

Egoitza, 1993.12.17.

- *Txomin Agirre* eleberria: Martin Ugaldek irabazia: *Pedrotxo*.
- *Toribio Altzaga* antzerkia: hutsik.
- *Felipe Arrese Beitia* olerkia: Juan Karlos Lopez Mugartza: *Garraren eta karroia-
ren margoak*.
- *Mikel Zarate* saioa: hutsik.

Ezkerretatik eskumatara: Jean Haritschelhar, euskaltzainburua; Juan Karlos Lopez Mugartza eta Martin Ugalde.

1993.URTEAN BATZARREETARA JOANDAKOEN ZERRENDA

Euskaltzain osoak:

J. Haritschelhar	11
J. M. Lekuona	11
E. Knörr	10
J. A. Arana Martija	10
P. Altuna	9
M. Azkarate	10
P. Charritton	10
J. L. Davant	9
X. Diharce	8
A. Irigoien	10
X. Kintana (azarotik) *	1
F. Krutwig	10
A.M. Labaien	0
E. Larre	11
B. Oihartzabal	10
F. Ondarra	7
Tx. Peillen	9
P. Salaburu	10
J. San Martin	3
I. Sarasola	9
J. M. Satrustegi	11
L. Villasante	9
P. Zabaleta	2
A. Zavala	0

Ezin etorria

P. Altuna	1
J. A. Arana Martija	1
M. Azkarate	1
P. Charritton	1
J. L. Davant	2
X. Diharce	3
A. Irigoien	1
X. Kintana	1

E. Knörr	1
F. Krutwig	1
A. M. Labaien	1
J. M. Lekuona	1
B. Oihartzabal	1
F. Ondarra	4
Tx. Peillen	1
P. Salaburu	2
J. San Martin	7
I. Sarasola	2
L. Villasante	2
P. Zabaleta	3
A. Zavala	1

Euskaltzain ohorezkoak:

B. Estornes Lasa	1
J. Etxaide	2
M. Ugalde	1
A. Zubikarai	1

Euskaltzain urgazleak:

J. A. Aduriz	4
P. Andiazabal	1
J. Apezetxea	1
J. M. Aranalde	1
X. Arbelbide	2
J. A. Arkotxa	1
P. Arregi	1
M. Atxaga	3
G. Aurrekoetxea	3
J. M. Azpiroz	1
R. Badiola	7
G. Barandiaran	1
F. Barrenengoa	2
R. Camblong	1

* 1993.eko urrian euskaltzain osoa izendatua izan zen.

J. Camino	1	I. Laspiur	1
P. Diaz Ulzurrun	1	J. L. Lizundia	11
A. Eguzkitza	1	P. Martin	1
G. Etxebarria	1	A. Muniategi	1
J. M. ^a Etxebarria	2	J. Oleaga	2
B. Gandiaga	2	R. M. Pagola	1
J. Garmendia	3	K. Rotaetxe	2
X. Gereño	3	M. Ruiz Urrestarazu	4
P. Goenaga	1	J. M. Torrealdai	1
J. L. Goikoetxea	2	P. Uribarren	3
R. Idiart	1	I. Urkijo	2
M. Itzaina	1	A. Urrutia	2
X. Kintana (urrirarte urgazlea zen) *	5	X. Videgain	2
J. Kortazar	1	M. Zalbide	2
D. Landart	1	A. Zatarain	1
J. M. Larrarte	1	J. J. Zearreta	10
M. ^a P. Lasarte	2		

---

* 1993.eko urrian euskaltzain osoa izendatua izan zen.

EUSKALTZAINDIAREN AURKITEGIA

EGOITZA / SEDE

Plaza Barria, 15

48005 BILBO / BILBAO

BULEGOAK / OFICINAS

Telf. 94-415 81 55

Faxa: 94-415 81 44

Arduraduna: Jose Luis Lizundia Askondo

AZKUE BIBLIOTEKA

Telf. 94-415 27 45

Faxa: 94-415 00 51

Arduraduna: Jose Antonio Arana Martija

ORDEZKARITZAK / DELEGACIONES

ARABA / ALAVA

San Antonio, 41
01005 VITORIA / GASTEIZ
Telf. 945-23 36 48; Faxa: 945-23 39 40
Ordezkarria: Manuel M.ª Ruiz Urrestarazu

GIPUZKOA / GUIPUZCOA

Hernani, 15, behea
20004 DONOSTIA / SAN SEBASTIAN
Telf. 943-42 80 50; Faxa: 943-42 83 65
Ordezkarria: Juan Mari Lekuona

NAFARROA / NAVARRA

Conde Oliveto, 2, 2
31002 IRUÑEA / PAMPLONA
Telf. 948-22 34 71; Faxa: 948-21 07 13
Ordezkarria: Jose Mari Satrustegi

IPARRALDEA / PAYS BASQUE NORD

37 rue Pannecau
64100 BAIONA/BAYONNE
Telf. 07-33-59 59 45 59
Ordezkarria: Pierre Charritton

EUSKALTZAINBURUGOA/CARGOS ACADEMICOS Y EJECUTIVOS (*)

Euskaltzainburua/Presidente: Jean Haritschelhar

Buruordea/Vicepresidente: Juan Mari Lekuona

Idazkaria/Secretario: Endrike Knörr

Diruzaina/Tesorero: Jose Antonio Arana Martija

Iker Sailburua/Presidente Sección *Investigación*: Patxi Altuna

Jagon Sailburua/Presidente Sección *Tutelar*: Endrike Knörr

Bibliotekaria/Bibliotecario: Jose Antonio Arana Martija

Idazkariordea/Vicesecretario: Jose Luis Lizundia Askondo

Ekonomi-eragilea/Gestor económico: Juan Jose Zearreta

Eragile Teknikaria/Coordinador: Pello Telleria.

Argitalpenen-eragilea/Ejecutivo publicaciones: Ricardo Badiola Uriarte

---

(*) Euskaltzaindiak 1992.eko abenduan eta 1993.eko martxoan onartua.

**EUSKALTZAIN OSOAK / ACADEMICOS DE NUMERO/
ACADEMICIENS TITULAIRES**

1. Patxi Altuna, E.U.T.G. Mundaiz, Apdo. 1359 Postakutxa, 20080 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-27 31 00; (faxes): 943-29 26 35; 943-37 39 32.
2. Jose Antonio Arana Martija, Karmelo Etxegarai, 6, 48300 GERNIKA (Bizkaia), 94-625 07 01 (etxea); 94-415 27 45 (bulegoa).
3. Miren Azkarate, Antso Jakituna, 26-6 D, 20010 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-46 75 85; 943-470003; (faxes): 943-47 16 99.
4. Pierre Charriton, 3 impasse Port Neuf, 64100 BAYONNE/BAIONA, 59 59 81 27 (etxea); 07-33-59 59 45 59 (Ordezkaritza).
5. Jean Luis Davant, École d'Agriculture du Pays Basque, rue de l'Ursuya, 64240 HASPARREN/HAZPARNE, 07-33-59 29 60 20 (eskola); 07-33-59 28 14 14 (Urrustoi); 07-33-59 28 81 67 (etxea).
6. Xabier Diharce "Iratzeder", Abbaye Notre Dame de Belloc, 64240 URT/AHURTI, 07-33-59 29 65 55.
7. Jean Haritschelhar, Elorrieta, 24 route de Lamigotte, 64600 ANGLET/ANGELU, 07-33-59 03 85 06.
8. Alfonso Irigoien, Trenbideko Etorbidea, 2, 5. B, 48013 BILBO, 94-442 27 70.
9. Xabier Kintana, Haritzezkieta etxea. Askorbeko-Ugarte bidea, 3. Goierri-Martiartu 48950 ERANDIO, 94-464 88 00, luzapena 2080 (Euskal Herriko Unibertsitate); (faxes): 94-464 74 46; 94-417 04 91 (etxea).
10. Endrike Knörr, Mateo Múgica, 8, 2. C, 01009 VITORIA/GASTEIZ, 945-22 38 03 (etxea); 945-23 36 48 (Ordezkaritza), (faxes): 945-23 39 40; 834 postakutxa, 01080 VITORIA/GASTEIZ.
11. Federiko Krutwig, Berastegi, 1, 2. ezk., 48001 BILBO, 94-423 78 87.
12. Antonio Maria Labayen, San Francisco, 35, principal, 20400 TOLOSA, 943-65 10 82.
13. Emile Larre, Curé, 64780 IRISSARRY/IRISARRI, 07-33-59 37 60 67.
14. Juan Mari Lekuona, Seminario Diocesano, Paseo Heriz, 82, 28008 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-21 39 11; 943-42 80 50 (Ordezkaritza).

15. Beñat Oihartzabal, Haizpurua, Herauritz/Heraitze, 64480 USTARITZ/UZ-TARITZE, 07-33-59 93 09 81.
16. Francisco Ondarra, Errotazahar, 42, 31014 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-11 95 99.
17. Txomin Peillen, Ibarburu, 64560 SAINTE ENGRACE/SANTA GRAZI, 07-33-59 28 62 44; Sch. Aranceta, 64100 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 28 62 44.
18. Pello Salaburu, Sarriena, 153, 48940 LEIOA, 94-464 21 24; Euskal Herriko Unibertsitatea/Universidad del País Vasco, 94-464 77 00; (faxes): 94-464 74 46.
19. Juan San Martín, Dato, 20, 3, 01005 VITORIA/GASTEIZ, 945-13 51 18 (bulegoa); Prado, 11, 2 ezkerre. 01005 VITORIA/GASTEIZ, 945-23 08 07 (etxea).
20. Ibon Sarasola, Paseo Duque de Mandas, 37, 1, 20012 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-28 33 40; Verdi, 143, 1, 08012 BARCELONA/BARTZELONA, 93-237 29 63.
21. Jose Mari Satrustegi, 31810 URDIAIN (Nafarroa), 948-56 29 06 (etxea); 948-22 34 71; (faxes): 948-21 07 13 (Ordezkaritza).
22. Luis Villasante, Arantzazuko Santutegia, 20560 OÑATI, 943-78 09 51; 943-78 33 70 (faxes).
23. Patxi Zabaleta, Amaia, 2, C, 1., 31002 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-26 71 39 (etxea); 948-22 84 71 (bulegoa); (faxes): 948-21 31 12.
24. Antonio Zavala, San Ignazio ikastetxea, 3059 Postakutxa, 20080 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-29 95 00.

Oharra: – Frantziara deitzeko: 07-33 eta gero zortzi zenbakiak.
– Frantziatik deitzeko: 19-34 eta gero beste zenbakiak, salbu 9.

**EUSKALTZAIN OHOREZKOAK / ACADEMICOS DE HONOR/
ACADEMICIENS D'HONNEUR**

1. Jacques Allières, 25, route d'Espagne, "L'Orangerie", 31300 TOULOUSE, 61 40 15 10; 61-89 09 38.
2. Julio Caro Baroja, Itzea, Alzate auzoa, 31780 BERA, 948-63 00 20; Alfonso XII, 50-7, 28014 MADRID, 91-420 22 61.
3. Iñaki Eizmendi "Basarri", Ntra. Sra. del Pilar, 10, 20800 ZARAUTZ, 943-84 15 37.
4. Bernardo Estornes, Secundino Esnaola, 13, 3. ezk., 20001 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN.
5. Jean Baptiste Etcheverry, Arditegia, 64250 CAMBO/KANBO.
6. Jon Etxaide Itharte, Paseo de Colón, 33, 4. ezk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-27 78 18.
7. Nils M. Holmer, Freninge 22:22, S-270 33 VOLLSJÖ (Suedia).
8. Jose M. Jimeno Jurio, Monasterio de Usun, 4, 2. C esk., 31011 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-26 05 72.
9. André Martinet, 16 rue Pierre-Bonnard, 92260 FONTENAY-AUX-ROSES, 46 61 12 04.
10. Santiago Onaindia, Karmeldarren komentua, Larrea, 48340 ZORNOTZA, 94-673 00 88.
11. Rudolf de Rijk, Newtonstraat, 69, II, 1098 HA AMSTERDAM (Holanda), 31206, 93 56 50.
12. Carlos Santamaria, Buen Pastor, 13, 20005 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-415297.
13. Martin Ugalde, Almirante Juan Allondo, Villa Carolina, A, 4. esk., 20280 HONDARRIBIA, 943-64 15 05.
14. Terence Harrison Wilbur, Departament of Germanic Languages, University of California, 90024 LOS ANGELES (USA).
15. Pedro de Yrizar, Lagasca, 54, 28001 MADRID, 91-576 63 93.
16. Augustin Zubikarai, Sabin Arana, 4, 4., 48700 ONDARROA, 94-683 02 87.
17. Guri Zytsar', Ligousky Prospect, 65, Apart. 62, St. Petersburg, C.I.E./E.B.E. Rusia 19 10 40.

**EUSKALTZAIN URGAZLEAK/
ACADEMICOS CORRESPONDIENTES/
ACADEMICIENS CORRESPONDANTS**

- Jesus Acha, Avda. Sancho el Fuerte, 96 Irrintzi, 31001 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-25 70 21.
- Jose Antonio Aduriz, Ategorrieta hiribidea, 23-2., 20013 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-27 73 46; 943-47 33 77 (bulegoa); (faxes): 943-45 79 44.
- M.ª Dolores Agirre, Urbietta, 5, 2., 20006 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 43 03.
- Eugenio Agirretxe, San Francisco, 2, 20800 ZARAUTZ.
- Gexan Alfaro, Librairie Zabal/Liburudenda, 52 rue Pannecau, 64100 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 59 43 90.
- Jose Luis Alvarez Enparanza "Txillardegi", Bidarte, 20150 AMASA.
- Xabier Amuriza, Andikoa auzunea, 48240 BERRIZ, 94-622 51 69.
- Pierre Andiazabal, Grand Séminaire, Avenue Darrigrand, 64100 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 63 33 40.
- Marcelino Andrinua, Abadetxea, 48212 MAÑARIA, 94-682 40 04.
- Juan Apezetxea, Avda. de Guipúzcoa, 5, Villa Antonia, 31012 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-11 21 31.
- Jose Mari Aranalde, San Ignazio auzunea, 9, 1. D, 20400 IBARRA, 943-21 60 44; 943-67 46 87 (etxea).
- Xabier Aranburu, Miracruz, 28, A, 4. esk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-27 97 04.
- Xipri Arbelbide, 14 rue Salie, 64100 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 59 31 14.
- Adolfo Arejita, Labayru, 28, pral. ezk., 48010 BILBO, 94-444 64 56 (etxea); 445 31 00 hedapena 548 (Deustuko Unibertsitatea).
- Josu Arenaza, Gran Vía, 82, 2. ezk., 48011 BILBO, 94-441 41 81.
- Jose Antonio Arkotxa, Sorgintxulo, 2, 12. C, 20100 ERRENTERIA, 943-21 60 44.
- Begoña Arregi, Pio Baroja, 8, 4. C, 20008 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-21 62 06.

Pakita Arregi, Matia, 58, 3, 20008 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943- 21 25 32.

Bernardo Atxaga (Joseba Irazu), Kale Nagusia, 10, 20159 ASTEASU, 943-69 19 02.

Mikel Atxaga, Diario *DEIA* egunkaria, Carlos I, 3, behe, 20001 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-46 24 88.

Gotzon Aurrekoetxea, Ziarrusta auzunea, 48141 DIMA, 94-673 67 20 (etxea); 94-415 81 55 (bulegoa).

Jose Mari Azpiroz, Dermitaleria, 3, 1. esk., 31011 IRUÑEA/PAMPLONA.

Jose Azurmendi, Arriola Pasealekua, 50, 2. esk., 20009 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN.

* * *

Ricardo Badiola Uriarte, Errotalde, 17 J, 48990 GETXO, 94-460 05 11 (etxea); 94-415 81 55 (bulegoa).

Gaizka Barandiaran, Loiolako santutegia, 20730 AZPEITIA.

Federico de Barrenengoa, Plaza Plácido Careaga, 12, 5.ezk., 48014 BILBO, 94-435 38 19.

Iñaki Barriola, Isturin, Paseo Ayete, 20009 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-21 16 73.

Serafin Basauri, Txirio kale, 1, 3., 20600 EIBAR, 943-11 35 90.

Jose Basterretxea, Sangüesa, 13, 1. ezk., 31003 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-23 66 96.

Iñaki Beobide, Narrica, 31, 3, 20003 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 09 82.

Julene Berrojalbiz, Rodríguez Arias, 29, 3. ezk., 48011 BILBO, 94-443 79 43.

Pedro Berrondo, Gral. Lersundi, 6 ent., ezk., 20007 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-46 18 57.

Milagros Bidegain, Sancho-enea, 9, 20100 ERRENTERIA.

Antonio Bilbao, Zuetza baserria, Gaube, 48115 MORGA, 94-674 36 02.

Felix Bilbao, Frantziskotarrak, 48393 FORUA, 94-625 20 01.

Dr. Gunter G. Bretschneider, Nuballee 27, D-5030 HÜRTH, 02233-43777 (telf.); (faxa) 02223-45397.

* * *

Joseph Camino, Evêché, Place Mgr Vansteenberghé 64100 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 59 16 88.

Junes Casenave-Harigile, Apez etxia, 64470 ALÇAY/ALTZAI, 07-33-59 28 54 66.

* * *

Jorge Cortés Izal, Monasterio Velate, 5, 7, 31011 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-25 57 59.

Jean Pierre Curutchet, 64780 HELETTE/HELETA, 07-33-59 37 61 04.

* * *

Pedro Diez de Ulzurrun, San Antón, 43, 31001 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-22 21 22.

Jean Baptiste Dirassar, Lotissement Arrantzaleak, 64500 CIBOURE/ZIBURU, 07-33-59 26 05 95.

Pierre Duny Pêtre, Maison Héguitoa, 4 chemin d'Oihonce, 64220 SAINT-JEAN-PIED-DE-PORT/DONIBANE-GARAZI, 07-33-59 37 04 91.

* * *

Andolin Eguzkitza, M.ª Muñoz, 6, 5. ezk. ezk., 48005 BILBO, 94-416 08 20.

Kepa Enbeita, Auzo-lana, S. A., 01449 (ABORNIKANO) URKABUSTAIZ, 945-43 70 70.

Martzel Ensunza, Juan Antonio Zunzunegi, 7, 4. ezk., 48013 BILBO, 94-464 88 00.

Karmele Esnal, Zabaleta, 50, 7. D, 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-28 09 15.

Pello Esnal, Gipuzkoa, 19 B-2. A, 20800 ZARAUTZ, 943-833320 (etxea); 943-29 18 11 (bulegoa); HABE (faxes): 943-43 01 62.

Eñaut Etchamendy, Professeur Agronome, 64120 BEYRIE-SUR-JOYEUSE/MITHIRIÑA, 07-33-59 65 80 95.

Jean-Baptiste Etcharren, Chemin Kurutxamendi, 64220 SAINT-JEAN-PIED-DE-PORT/DONIBANE-GARAZI, 07-33-59 37 31 99.

Pierre Etchehandi, Abbaye Notre Dame de Belloc, 64240 URT/AHURTI, 07-33-59 29 65 55.

Jacques Etcheverry, Foyer André Harambillet Hauts de Ste Crois, Avenue André Harambillet 64100 BAYONNE/BAIONA.

Jose Mari Etxaburu, Villa Ongi-etorri, Amute auzoa, 20280 HONDARRIBIA, 943-64 30 02.

Ana Mari Etxaide, Trav. Baiona, 1, 2, G, 31011 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-26 08 80.

Jose Mari Etxebarria, E.U.T.G. Mundaiz, 50, 1359 Postakutxa, 20080 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-27 31 00; 943-65 30 09 (komentua).

Juan Angel Etxebarria, Carlos Gangoiti, 5, 1. ezk., 48300 GERNIKA, 94-625 49 52 (etxea); 94-625 05 89 (eskola).

Juan Manuel Etxebarria, Zamakoa, 29, 4 B, 48960 GALDAKAO, 94-456 83 10.

Peter Etxeberria, 491 Court, 89501 RENO, NEVADA (USA).

Karmelo Etxenagusia, Virgen de Begoña, 41, 48006 BILBO, 94-412 70 91; 94-412 69 27 (etxea).

Eustasio Etxezarreta, Urdaneta, 10, 579 Postakutxa, 20080 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943 46 53 26.

* * *

Patrik Farrell (Darragh), 41 Nutley Lane, DUBLIN (Irlanda), 69 26 41.

Jazinto Fernandez Setien, Arantzibia, 12-4 A, 20130 URNIETA.

* * *

Bitoriano Gandiaga, Arantzazuko santutegia, 20560 OÑATI, 943-78 13 02.

Jose Garmendia Arruabarrena, Consulado, 8, 2 B. 20011 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-47 28 41.

Juan Garmendia Larrañaga, Mayor, 1, 20400 TOLOSA, 943-67 09 19.

Salvador Garmendia, Mugika-enea, 20270 ANOETA, 943-65 25 39.

Xabier Gereño, Agirre lehendakaria, 18, 3. esk., 48104 BILBO, 94-475 52 63.

Patxi Goenaga, Landazuri, 17, 5. ezk., 01008 VITORIA/GASTEIZ, 945-13 65 57; 945-13 98 11; 945-26 57 22; (faxa): 945-26 78 82.

Manex Goienetxe, Chikitoys, Route d'Aritzague, 64600 ANGLET/ANGELU, 07-33-59 42 39 33.

Juan Luis Goikoetxea, Arteaga, 53, Landabarri, 48016 DERIO, 94-454 36 42 (etxea); 94-454 32 58 (institutua); (faxa): 94-454 32 62.

Bernard Goity, Evêche, Place Mgr Vansteenberghé, 64100 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 59 16 88.

* * *

Marcelin Hegiaphal, Pastoralier, 64130 CHERAUTE/SOHÛTA, 07-33-59 28 17 86.

* * *

Mariano Iceta, 31700 ELIZONDO, 948-58 07 55.

Roger Idiart, Curé, 64250 AINHOA, 59 28 51 65.

Arantza Idiazabal, Tolarieta, 6, 1. esk., 20180 OIARTZUN.

Itziar Idiazabal, Sarriena, 54, 48940 LEIOA, 94-464 26 08.

Joseba Intxausti, Arturo Kanpion, 15, 20009 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, (telf./faxes) 943-31 12 76.

Andrés Iñigo, Sangüesa, 1, 3, 31003 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-24 74 74 (etxea); Hizkuntza Eskola, 948-22 22 02/03; (faxes): 948-21 14 25.

Jose Angel Irigaray, Aldamar, 9, 1. esk., 20003 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 64 89.

Jose Mari Iriondo, Nafarroa 11, Eguzki-lore, 2-3. B, 20800 ZARAUTZ, 943-83 43 51.

Michel Itçaina, Secrétaire de Mairie, 64250 CAMBO/KANBO, 07-33-59 29 72 55; 07-33-59 29 75 30.

Fermin Ixurko, Residencia sacerdotal "Argarai", Avda. Baja Navarra, 64, 31004 IRUÑEA/PAMPLONA.

* * *

Ramuntxo Kanblong, 34 Allée Fontaine Laborde, ANGLET/ANGELU, 07-33-59 63 79 91.

Jaime Kerexeta, San Roque, 24, 48230 ELORRIO, 94-682 00 12.

Jon Kortazar, Elorriaga, 8, 3, 48100 MUNGUIA, 94-674 29 02.

* * *

Joseba Andoni Lakarra, Euskal Herriko Unibertsitatea —Euskal Filología—, Marqués de Urkixo, z/g., 01006 VITORIA/GASTEIZ, 945-13 98 11.

Daniel Landart, Villa Heleta, 64990 MOUGUERRE/MUGERRE, 59 93 25 25.

Jose Mari Larrarte, Pasiotarrak, Plaza San Felicísimo, 1, 48014 BILBO, 94-475 45 06; (faxes): 94-476 09 96.

Mikel Lasa, San Vicente, 5, 4, 20003 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 54 48 (etxea); 943-42 90 99 (lantokia).

Jose Manuel Lasarte, Muguiro, Miguel Astrain, 10, 1.º A, 31006 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-15 00 14.

M.ª Pilar Lasarte, Portuene, 10, 3. ezk., 20008 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-21 50 15; 943-42 80 50 (bulegoa).

Imanol Laspiur, Aldatze, 3, 2. ezk., 20600 EIBAR 943-11 32 88.

Angel Lertxundi, Villa Teresita, z/g., 20800 ZARAUTZ, 943-83 05 91.

Gabriel Lertxundi, Abbaye Notre Dame de Belloc, 64240 URT/AHURTI, 59 29 65 55.

Juan Antonio Letamendia, Gabriel Aresti Torrea, 3, 20280 HONDARRIBIA, 943-64 35 14; 943-64 20 48 (institutua).

Xabier Lete, Plaza San Juan, 20, 20130 URNIETA, 943 55 18 49.

Jose Luis Lizundia, Bruno Mauricio Zabala, 22, 2.F, 48200 DURANGO, 94-681 41 09 (etxea); 94-415 81 55 (bulegoa).

Jose Antonio Loidi, Farmacia, Paseo de Colón, 93, 20300 IRUN, 943-61 26 78.

* * *

Peli Martin Latorre, Manuel Iradier, 9, 4.ezk., 01006 VITORIA/GASTEIZ, 945-23 29 59.

Xabier Mendiguren, Doctor Delgado, 8-4. C, 20001 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-27 29 51; (faxes): 943-29 29 31.

Fernando Mendizabal, Camino Zarategi, 12-2. B, Marrutxipi, 20015 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-47 33 77 (bulegoa).

Marie Jeanne Minaberry, Journaliste, 64480 USTARITZ/UZTARITZE.

Jose Antonio Mujika, Plaza del Cedro, 3, 9. esk., Bidebieta 1, 20016 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-39 25 28; (bulegoa), 943-28 82 11; (faxes), 943-28 29 48.

Luis Mari Mujika, Zabaleta, 49, 4. esk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-28 36 37.

Abel Muniategi, Bizkaiburu, 12, 6. A, 48370 BERMEO, 94-420 78 83 (bulegoa).

* * *

Juan Carlos Odriozola, Zientzi Fakultatea, Euskal Herriko Unibertsitatea 48940 LEIOA 94-464 88 00.

Jesus Oleaga, Elcano, 18, ent., esk., 48008 BILBO, 94-443 69 57.

Ignacio Omaechebarria, PP. Franciscanos, Paseo Zorrilla, 27, 47007 VALLADOLID, 983-23 30 26.

Josu Oregi, Paseo Urdangarin, 20570 BERGARA, 943-76 15 61.

Jon Ortiz de Urbina, Deustuko Unibertsitatea, Ingeles Filologia, 1 Postakutxa, 48080 BILBO, 94-445 31 00.

Karlos Otegi, Aresti, 3, 2. D., 20800 ZARAUTZ, 943-83 46 92.

* * *

Rosa Miren Pagola, Ramón y Cajal, 12, 2., 48014 BILBO, 94-447 32 99.

Pedro Pujana, Virgen de Begoña, 41, 48006 BILBO 94-412 69 27.

* * *

Georges Rebuschi, 13, Avenue du Château 54220 MALZEVILLE.

Jose Antonio Retolaza, Ibarguengoitia, Eleizaldeburu/Ugartegoikoa, 8, 48392 MUXIKA, 94-625 43 24.

Karmele Rotaetxe, Plaza Bombero Echaniz, 4, 6. ezk., 48010 BILBO, 94-421 40 33.
 Manuel M.ª Ruiz Urrestarazu, San Antonio, 41, 01005 VITORIA/GASTEIZ
 (Ordezkaritza), telf. 945-23 36 48; (faxes): 945-23 39 40.

* * *

Andoni Sagarna, Eguzki-etxea, Kale Zahar auzunea, 20170 USURBIL, 943-36 53 73.
 Ramón Saizarbitoria, Peña y Goñi, 1, 6. esk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBAS-
 TIAN, 943-28 79 90.

Pedro Sancristóval, Postas, 41, 6., 01004 VITORIA/GASTEIZ, 945-27 76 82.
 Jose Mari Sánchez Carrión, Udaletxeko Plaza, 1, 6, 31001 IRUÑEA/PAMPLONA.
 Joseba Sarrionandia, Landako etorbidea, 1, 3., 48200 DURANGO, 94-681 18 82.
 Iñaki Segurola, Paulo VI, 10, 20730 AZPEITIA, 943-47 02 84

* * *

Jose Ignacio Tellechea, Usandizaga, 27, 5. ezk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBAS-
 TIAN, 943-28 00 62.

Francisco Tirapu, Plaza San José, 4, 31001 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-22 79 19.
 Juan Mari Torrealdai, Tolosa hiribidea, 103, 1. C, 20009 DONOSTIA/SAN SEBAS-
 TIAN, 943-21 80 92.

* * *

Patxi Uribarren, Begoñako Karmelo, 10, 48004 BILBO, 94-412 43 43; (bulegoa),
 telf. 94-420 81 68; (faxes): 94-420 78 30.

Patri Urkizu, Santo Kristo plaza, 4, 20100 LEZO, 943-52 72 24.

Ignacio Urquijo, Munibe, 48270 MARKINA, 94-616 60 31.

Arantza Urretabizkaia, Avda. Madrid, 8, 9. A, 20011 DONOSTIA/SAN SEBAS-
 TIAN, 943-42 87 56; Fco. Silbela, 27, 8, E, 28028 MADRID.

Andres Urrutia Badiola, Notaritza, Colón de Larreategui, 37, principal ezkerre,
 48009 BILBO, 94-423 36 73; (faxes): 94-423 36 74 (bulegoa).

Thomas Uthurry, Professeur, Grand Séminaire, Avenue Jean Darrigrand, 64100
 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 63 33 40.

* * *

Jose Mari Velez de Mendizabal, Naparroa etorbidea, 9, 3., 20500 ARRASATE,
 943-79 36 82 (etxea); 943-77 05 02 (bulegoa).

Xarles Videgain, Zolakia, 7 avenue de Près, 64100 BAYONNE/BAIONA,
07-33-59 55 14 46 (etxea); 07-33-59 63 66 29 (bulegoa).

* * *

Mikel Zalbide, Carlos I, 13, 9.C, 20011 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-46 54 62;
(faxes): 945-18 83 33, 945-18 83 36, 945-18 83 37.

Anbrosi Zatarain, Zubieta, 40, 2, 20007 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 12 36.

Juan Jose Zearreta, Andrandi auzunea, 7, 3., 48340 ZORNOTZA, 94-673 15 20
(etxea); 94-415 81 55 (bulegoa).

AURKIBIDEA 1993

ALLI, Juan Cruz:	
– Presentación de: <i>Morfología del verbo auxiliar alto navarro septentrional (I) + (II) + meridional + auxiliar roncalés</i>	201
– Conmemoración del 75 aniversario de la fundación de la Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia	433
ARANA MARTIJA, Jose Antonio:	
– Euskaltzaindiaren 75.urtemuga	13
– “Resurrección Maria Azkue” sariak	195
– Euskaltzainak antzinatasunaren arabera	199
– <i>Bidegileak</i> liburukiaren aurkezpenen: Azkue eta Urkixo	660
– P. Broussainen fondoa jasotzean	677
– P. Broussainen artxibotik jasotako dokumentuak	679
– Antonio Tovar euskalariaren oroipena eta haren alargunak Euskaltzaindiari emandako euskal liburutegia	487
ARDANZA GARRO, Jose Antonio:	
– Lehendakari jaunaren hitzaldia	275
– Euskaltzaindiaren hirurogeita hamabosgarren urteurrena	437
AURREKOETXEA, Gotzon: Euskal Herriko hizkuntz atlasa:	
Galdesorta/Cuestionario/Questionnaire	529
BAYROU, François: Pirineo Atlantikoetako buru eta Frantziako Hezkuntza ministroaren ongi-etorria	
	265
CHARRITTON, Piarres:	
– P. Broussainen fondoa hartzean	675
– Paul Guilsou (1920-1993)	381
DE COURSON, Mainer: P. Broussainen fondoa hartzeaz	
	685
DIAZ NOCI, Javier: Azkue, kazetaria	
	497

EUSKALTZAINDIA / REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA:	
– Euskaltzaindiaren adierazpena erdaratiko deituren idazkeraz	27
– Declaración de la Real Academia de la Lengua Vasca / Euskaltzaindia sobre la grafía de los apellidos de origen no vasco	29
– Euskaltzaindiaren Batzar Agiriak	33
– Euskaltzaindiaren batzorde-organigrama	51
– Euskaltzaindiaren aurkitegia	239
– Euskaltzaindiaren adierazpena “Euskara batuaz”	299
– Batzar Agiriak	301
– Euskaltzaindiaren aurkitegia eta batzorde-organigrama	387
– Euskaltzaindiaren Gomendio eta Erabakiak:	
– <i>-zio, -ziona, -zino</i>	411
– <i>Ordinalen eta banatzaileen idazkera</i>	442
– Batzar Agiriak	443
– 1993.urtean batzarreetara joandakoen zerrenda	689
– Euskaltzaindia - Bilbao Bizkaia Kutxa: literatura - sariak 1993	687
– Euskaltzaindiaren aurkitegia	691
– Euskaltzain ohorezko berriak izendatzea	371
– Aurkibidea 1993	711
GALDOS, Eli: Euskaltzaindiaren hirurogeita hamabosgarren urtemuga-ko ospakizunen-hasieran	429
GARCIA TRUJILLO, Sebastián: la novela costumbrista de Domingo de Aguirre	652
GARMENDIA ARRUEBARRENA, Jose:	
– Iztuetaren <i>Guipuzcoaco condaira</i> -ren inguruan	125
– Textos inéditos de autores vascos	151
– El euskera en el valle de Cigoitia (Alava)	471
GARMENDIA LASA, Mari Karmen: <i>Bidegileak</i> liburukiaren aurkezpenean	669
GONZALEZ SALAZAR, J.A.: El nombre <i>Izki</i>	483
GORROTXATEGI, Mikel:	
– <i>Petri/Pedro/Peru</i> eta <i>Pello</i> Nafarroan, XVIII.mendean	319
– <i>Huarte/Uharte</i>	479
GRANJA, Jose Javier: Presentación de <i>Bidegileak</i> : Koldo Eleizalde y Arturo Campión	663
HARITSCHELHAR, Jean:	
– Euskaltzaindiaren 75.urtemuga	9
– Euskaltzainburuaren erantzun-hitzaldia	275
– Euskaltzaindia - Bilbao Bizkaia Kutxa: literatura - sariak	365
– Euskaltzaindiaren 75.urtemuga	425
– <i>Bidegileak</i> liburukiaren aurkeztean	659
– Pierre Broussainen fondoa hartzeaz	683

ITURBE, Angel M.: Euskaltzaindiaren 75. urteurreneko ospakizunen- -hasieran	423
IZETA, Mariano: Baztango erranairuak	349
KNÖRR, Endrike:	
– <i>Nazioarteko Dialektologia Biltzarra. Agiriak. (Iker 7)</i>	217
– Bilboko metroaren geltokiei buruzko diktamena	367
LEKUONA, Juan Mari: Euskaltzaindia eta Bilbao Bizkaia Kutxaren li- teratura-sariak	361
LIZUNDIA, Jose Luis:	
– 1993.urterako Euskaltzaindiaren egutegia	233
– 1994.urterako Euskaltzaindiaren egutegia	467
MARCOTEGUI, Javier: Conseil Général des Pyrénées-Atlantiques - Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia	271
MORVAN, Michel: Commentaire Critique des “materiales para un dic- cionario etimológico de la lengua vasca” (Suite). <i>ASJU XXIII-1-1989</i> , pp. 133-203 <i>Ardun-Astalmenda</i>	517
ONDARRA, Frantsizko: Goñerrin aurkitutako testuak (VIII)	59
PEILLEN, Txomin: Euskara eta Gaskoinaren arteko harreman eta lotu- rak	281
PRADERA, Jose Alberto: Euskaltzaindiaren 75.urtemuga	23
REAL A. DE LA LENGUA VASCA (Ikus EUSKALTZAINDIA)	
SALABERRI, Patxi:	
– Nafarroako hiriburuaren izenaren gainean	167
– En torno a <i>Urdaitz/Urdániz</i>	323
– Nafarroako zenbait ibar, herri eta auzoren euskarazko izenak	329
– <i>Huarte/Uharte</i> dela eta	479
SAN MARTIN, Juan: Ofizio eta titulu nortasuna Hondarribiko etxe-ize- netan	315
UGALDE, Martin: Ohorezko euskaltzaina 1993	373
VIDEGAIN, Xarles:	
– <i>Nazioarteko Dialektologia Bitzarra. Agiriak. (Iker 7)</i>	221
– Presentation de l'ouvrage <i>Nazioarteko Dialektologia Biltzarra. Agi- riak. (Iker 7)</i>	227
– Euskal Herriko hizkuntz atlasa: Galdesorta/Cuestionario- /Questionnaire	529

VILLASANTE, Luis: Eusebio Erkiaga Alastra (1912-1993)	377
YRIZAR, Pedro:	
– <i>Morfología del verbo auxiliar alto navarro septentrional (I)</i>	
– <i>Morfología del verbo auxiliar alto navarro septentrional (II)</i>	
– <i>Morfología del verbo auxiliar alto navarro meridional</i>	
– <i>Morfología del verbo auxiliar roncalés</i>	205